

VIATA ROMINEASCA

9

1 9 5 9
SEPTEMBRIE
ANUL XII

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

CUPRINSUL

BUCUREȘTI — 500 ANI

HORIA LIMAN : Timpurile și anotimpurile Bucureștiului	5
RADU BQUREANU : Zăpezile calde ; Rădvanul cu cerbi ; Roaba vindută	22
PETRE SOLOMON : București — suită jubiliară	28
CRISTIAN SIRBU : Acuarelă bucureșteană	31
ALFRED MARGUL SPERBER : Pământ de [lori	32
FLORENȚA ALBU : In nopți de vară	32

RADU ALBALA : Bucureștiul în literatură	34
'ON MARIN SADOVEANU : Bucureștiul, oraș de teatru	52

B

ȘTEFAN LUCA : Drumul trece prin pădure (<i>nuvelă</i>).	55
---	----

a

FLORIN MUGUR : înțelegerea necesității ; Un utecist ; Comunistul	55
--	----

DIN LIRICA BULGARA CONTEMPORANA

ELISABETA BAGRIANA : Steaua (în rom. de Ioanichie Olteanu)	108
NICOLA INGIOV : Baladă mică despre porumbei și despre tine (în rom. de Tașcu Gheorghiu).	110
DIMITAR VAȘILIEV : Tată și fiu (în rom. de Geo Dumitrescu)	110
DAVID OVADIN : In dimineața rece (în rom. de Geo Dumitrescu)	111
TANKO IVANOV : Străzi (în rom. de Tașcu Gheorghiu)	112
LAMAR : Vulturul și omul (în rom. de Ilie Constantin)	113
PAVEL MATEK : Seară cu lună (în rom. de Ilie Constantin)	113
BOJIDAR BOJLOV : Dimitrovgrad (în rom. de Vladimir Colin)	114

a

TUDOR VIANU : Gala Galaction	115
--	-----

CRONICA IDEILOR

ATHANASE JOJA : Critica pozitivismului logic (I) « »	12j
--	-----

CRONICA LITERARA

OV. S. CROHMALNICEANU : Miha Dragomir : „întoarcerea armelor”	137
---	-----

FELICITĂM DIN INIMĂ POPORUL SOVIETIC

Vestea că pentru prima dată în istoria omenirii o rachetă cosmică a atins Luna a fost primită cu entuziasm de oamenii muncii din țara noastră. Poporul român împărtășește bucuria și mândria oamenilor sovietici și îi felicită din inimă pentru această realizare epocală, expresie a înaltului nivel al științei și tehnicii sovietice, care pășește în avangarda științei mondiale. Mărturie grăitoare a atotputerniciei geniului uman în lupta pentru supunerea naturii și cucerirea cosmosului, succesul strălucit al rachetei cosmice sovietice demonstrează din nou că orînduirea socialistă creează condițiile cele mai prielnice pentru un nestăvilit avînt al forțelor creatoare ale omului.

În prezent, cînd se întrezăresc mai limpede ca oricînd perspectivele nelimitate pe care le deschide omenirii folosirea în scopuri pașnice a tuturor cuceririlor științei, popoarele lumii își exprimă cu tot mai multă putere voința ca în relațiile internaționale să triumfe ideea de coexistență și întrecere pașnică.

Alături de toate popoarele iubitoare de pace, poporul român nutrește speranța că întrevederile ce vor avea loc între N. S. Hrusciov și D. Eisenhower vor aduce o contribuție însemnată la crearea unui climat de încredere și colaborare între toate popoarele, în interesul păcii trainice și al civilizației umane.

' r ~! V* » J a

<««• GHEORGHIU-DEJ

Text apărut în ziarul „Pravda” din 15-IX-1959

Faint vertical text or markings running down the right side of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

TIMPURILE ȘI ANOTIMPURILE BUCUREȘTIULUI

HORIA UMAN

Nașterea

aM, început a fost pădurea. Codrul cel tainic și necutreat al
111 Vlăsiei, care se revărsa oa o mare tumultuoasă pînă departe, spre
buză Dunării — bătrînul Danubiu.

La început a fost pădurea. Și deodată, cine știe cînd, cu mii de ani în urmă, a răsărit un bordei. Sub arcadele verzi ale copacilor înlănțuiți, un bordei umil și stingher mîngîiat de unda palidă a lunii. Așa s-a scris prima pagină a 'istoriei, — cînd omul a durat cea dintîi așezare. Apoi, cu mult mai tîrziu, sute și sute de ani la rînd, călători străini au descoperit bătrîna cetate a Dîmboviței, în preajma căreia avea să se înfiripe tîrgul Bucureștiului, în crucea drumului de măriuri dintre portul Giurgiului și cununa' de piatră a Carpaților, în calea negustorilor ce băteau continentul dinspre Apus spre Răsărit, dinspre Țarigrad spre țara nemțească.

Apele rîului, în mii de meandre, șerpuiau sub pletele copacilor înfiorați — și nu era nici aprigă și nioi prea domoală, Dîmbovița. Poate de aceea, de la Herodot sau Ptolomeu și pînă la Del Chiaro sau Bouquet, nimeni n-a putut-o uita.

În „excursiile” mele fără răgaz, am bătut toate străzile orașului, am rătăcit prin toate ulițele și fundăturile, am cunoscut și ciuperca măgurilor neînsemnate, și colinele care vor fi apărut strămoșilor noștri — cu mii de ani în urmă — adevărate metezeze de neînvinș, locuri ideale de apărare. Le cunosc pe toate, toate, — și pilcurile de pădure rămase încă neatînse în coastele cetății străvechi, și dealurile nivelate de mîna omului, și acelea pe care omul nu le-a biruit, și ochiurile de baltă presărate între' Dîmbovița și Argeș, între Dîmbovița și Dunăre, și apele atît de tulburi, atît de leneșe ale Dîmboviței — rîul -codrilor de stejar.

Ați" observat? În iconografia Bucureștiului, orașul era văzut mai cu seamă de la înălțimea dealurilor din jur. Aici contrastele dispăreau. De-aici, perspectiva' incinta. Asemeni muezinului-spahiu Evliya Celîbi, călătorii străini descopereau la poalele dealurilor nu un tîrg plin de contraste, ci o metropolă scăldată în apele de aur ale soarelui, mîngîiată de smaraldul pădurilor nesfîrșite. De-aici umbrele orașului — mizeria lui — se estompau, iar frumusețile lui apăreau exaltate de luminile irizate, de

cerul satinat și violet, de infinita revărsare a codrului Vlășiei. O gravură în aramă apărută la Leipzig prin 1717 sub titlul „Buchorest” înfățișează orașul înconjurat de puternice metereze. În marginea lui șerpuiește o mare apă : „Dembovica Fluvius”. Și fluviu avea s-o considere și Pauî din Alep, fermecat de Dîmbovița noastră care-nchipuia o adevărată deltă uriașă în jurul cetății. Un veac și jumătate mai târziu, în aquarelele lui Karl Johann Mayerson și Preziosi, arborii și viile inundau orașul. Orice s-ar spune, cîntăreții lui s-au dovedit generoși.

Cetatea Eternă — Roma — este cunoscută oa „orașul celor șapte coline”. Bucureștiul, tot atîtea numără : dealul Mitropoliei, dealul Mihai Vodă, dealul Cotrocenilor, dealul Filaretului, dealul Radu Vodă, dealul Spirei — care poartă numele vraciului Spirea Cristofi din veacul al XVIII-lea — și dealul, odinioară cel mai înalt dintre toate, de pe malul stîng al Dîmboviței, pe care omul și vremea l-au netezit, urme rămînînd pe pantele străzilor Șelari și Smîrdan, pe acelea ale Bulevardelor 6 Martie și Schitu Măgureanu. De-aici, de pe înălțimile acestea, Bucureștiul apărea ca o temută fortăreață. Și cerul parcă era mai jos, și meandrele nesîfîrșite ale Dîmboviței închipuiau o deltă mai sălbatică decît aceea a Tonkinului, și pădurile milenare se revărsau mai tumultuos decît talazurile celei mai agitate dintre mări.

La călcîiul gorganelor, în luncă, crîngurile de sălcii și de plop erau brazdate de drumuri înguste pe care mișunau, din zori și pînă-n seară, vitele, să se adape în vadurile umbrite ale apei, să se-nfunde-n mîkil bălților în care oamenii se strecurau în căutare de păsări sălbatice și la pescuit. Dar către apus, către răsărit,, se întindeau stepele prăfuite ale Bărăganului și ale Burnasului — o adevărată Sahara sterilă. Cîndva, cu mii de ani în urmă, poate de pe-aici s-au refugiat ctitorii cetății, alungați de o secetă pustiitoare, ciobani în căutare de apă și de vegetație. Și poate chiar că primul pas' oare-a călcat prin jocurile-n care azi vîiește larma marelui oraș, a fost acel al unui Bucur, strămoș al seminției bucureștenilor, așa cum vreun Ploaie, în urmă cu milenii, a dat nume ploeștenilor pripășiți și ei în inima fremătătoare a aceleiași Vlășii.

Se află, în zilele noastre, coline mai semețe decît dealul doftorului Spirea sau decît cel al Cotrocenilor: Casa Scînteii, Palatul Radiodifuziunii, Palatul Telefoanelor, Palatul C.F.R.-ului... Din creștetul lor, cetatea de pe malurile Dîmboviței apare mai strălucitoare decît a fost de-a lungul veacurilor, mai mîndră și mai tînără. Dar înainte de-a cunoaște noile magistrale și colinele duraite-n piatră sau în marmură, poate că n-ar fi rău să căutăm îndepărtatele urme ale celor dintîi băștinași.

O hartă foarte sugestivă te întîmpină, de cum ai călcat pragul muzeului de istorie a Bucureștiului. Paleolitic, neolitic, epoca bronzului, epoca fierului, epoca geto-dacilor, migrațiile vizigoților, pecenegilor, avarilor, puhoaiile otomane... Prin părțile lacului Tei s-au descoperit fragmente străvechi de ceramică, gropi de locuințe, bordeie, ca și cești cu toartă, vase de provizii, pahare de formă conică și cu fundul îngust — cărămizii, cenușii, brune, împodobite cu linii în zig-zag, cu linii ondulate, spiralate sau drepte, cu șiruri de cercuri sau puncte, cu linii unghiulare, romburi sau cruci, — aidoma celor ce se văd și în zilele noastre pe cusături, pe țesături, pe chimire, pe bîte,, pe unelte, vădînd geniul artistic al țaranului român din vremuri preistorice pînă-n evul socialismului. Dair ceramica din săpăturile făcute la

Vidra, la Giulești, la Dudești sau la Jilava, dar drligele de undiță și topoarele, dar vasul de cult reprezentând pe „zeița-mamă” — unic în neoliticul Europei —, dar măruntele arme de bronz aliate la Pantelimon, și la Fundeni, și Popești-Leordeni, dar mormîntul de incinerare de la Ciurel, diar podoabele de argint de mai tîrziu, Jibulele romane, fragmentele de vase grecești aduse pe-aici de corăbiile vechilor elini, și monetele care parcă vorbesc despre gloria de mult spulberată a legiunilor macedonene și romane !...

Pe-aici, prin locurile pe unde m-au purtat pașii copilăriei, pe la Tei și Crîngași, pe la Dudești-Cioplea și Pantelimon, prin comuna Militari și Bucureștii-Noi, prin Fundeni Doamnei și prin părțile Curții Vechi s-au aflat, cu mii de ani în urmă, bordeie săpate în pămînt și locuințele lacustre ale celor dintii bucureșteni, ale acelora care nici măcar în visurile cele mai luminoase nu întrevedeau parcurile și lungile șiruri de blocuri ale zilelor noastre. Pe-aici, păstorii și plugarii moșului Bucur au vînat cerbi, timp de secole, după cum pînă mai acum o sută de ani, prin stufărișurile Dîmboviței și ale Cișmigiului, chiar în preajma palatului Casei Centrale a Armatei, se făcea vînătoare de rațe sălbatice.

Pe-aici a fost leagănul cetății.

Copilăria

Către Horjul Mare — talazul de grohotiș care se prăvălește prin preajma Tămașului cu umerii de piatră, — Dîmbovița este abia un zvon îndepărtat. Printre zidurile fabuloase ale Pietrei Craiului, riul în spume înfruntă crestele muntelui cu muchii zimțate, rostogolindu-s'e năvalnic prin locuri încă necălcate de picior omenesc. Dacă o herghelie de armăsari sălbatici s-ar abate prin „cheile” acestea prăpăstioase, ropotul ei asurzitor nu ar putea să acopere mugetul apei neînfrîinate. Dîmboviței, stîncile teribile ale Pietrei Craiului nu i-au putut pune zăbale.

Cînd a scăpat însă către Rucăr și Dragoslavele, zvîcnetul apei trădează oboseală. Mai spre miazăzi, printre văile unduite și mai apoi în netezișul cîmpiei, zarva ei se potolește și-i auzi șuvoaietele în surdină. Către Afcuda — de unde ne vine filtrată pînă la uzina de la Grozăvești — e un fir subțire, doar un șipot îmblînzit. Își ascunde fața, de rușine, printre sălcii despletite. Dar înainte de a fi captată în bazinele Arcudei, mai aruncă o privire plină de nostalgie către Slobozia-Moara, unde cîrdurile de rațe se zbenguie în bălțile de culoarea ierbii tomnatice. Sînt rămășițele rîului abătut din matca lui cea veche pe canalul care-l duce spre Arcuda, întocmai cum în București a lăsat ochiuri de apă ce mai dănuie și azi. Cișmigiul, fostul lac al lui Dura Neguțătorul, era — un veac în urina noastră — nu numai loc de vînătoare, sub ocrotirea păpurișului, ci și apă de pescuit pentru călugării de la Sărindar și din Schitu Măgureanu. Azi, pe luciul lacului din Cișmigiu — rămășiță a luncii de odinioară —, lunecă lin pelicanii și bărcile, după cum se întîlnesc — grațioase gondole în miniatură — imaculatele lebede, pe apa transparentă a Parcului Libertății, acolo unde se afla Heleșteul lui Șerban Vodă, pe cîmpul Filaretului. Iar dacă te vei duce să vizitezi noul cartier de locuințe muncitorești de pe șoseaua Cățelu (peste două mii de familii proaspăt instalate în vile și în blocuri albe ca

pana lebedelor), merită să te repezi pînă la „Groapa Reconstrucției”, — cum i se zice aici. Pe malul apei, oamenii pescuiesc liniștit, în zilele de sărbătoare ; este o baltă mare, un pui al bătrînei și năbădăioasei Dîmbovițe. De-aici pe Drumul Murgului, ajungi în Vitan. Iar din Vitan, nu mai este mult pînă la Abator — fosta Zalhana a Hagimoscului —, acolo unde Dîmbovița curge între maluri rîpoase, unde orașul se sfîrșește și sălciile își pleacă frunțile în apele pămîntii ale rîului.

Copilărie, zbuciumată copilărie a orașului meu natal! Mașina care mă purta pe urma Dîmboviței a pornit de la Ciurel, din locurile însemnate cu urme ale așezărilor preistorice. Iată stăvilarul de bîrne durat de bătrînii noștri în coasta malului înalt. Un șuvoi de apă gălbuie se revarsă, spumegînd peste el și clocotește, mai jos, cînd îl zdruncină stăvilarul de metal cu înalte canaturi de la Grozăvești. De-aici, rîul vlăguit abia de se tîrăște, domolit în cîpăstru, prin locurile-n care — șase secole în urmă — se pomenea de vechea Cetate a Dîmboviței. De-aici, de la Grozăvești, pînă în Vitan, chiar în veacul trecut, rîul înfrînat de iezături mina roțile pivelor „fabricanților” de postav și „morile înjugate” una-ntr-alta ale Mitropoliei, ale mănăstirii Radu Vodă, sau Mihai Vodă, sau Văcărești, dar și acelea ale domnitorului. Dîmbovița hălăduia în preajma viilor de pe dealul Cotroceni, se abătea spre Podul de Pămînt (Calea Plevnei de azi), mai încerca Dealul Spirei și mahalaua Izvorului, apoi — după ce trebăluia printre roțile și pietrele scrișnite ale morilor, se repezea tocmai către biserica Sf. Ion — care «se» aîla pe locul Casei de Economii de azi, — se retrăgea spre strada Sfinții Apostoli, în spatele palatului lui Brîncoveanu (pe locul fostei ruini a Senatului care nu s-a construit niciodată), ajungea între Hale și Hanul lui Manuk (peste drum de actuala Piață de flori) și pornea spre mica biserică a lui Bucur, construită în preajma anului 1743 ca gropniță a mănăstirii Radu Vodă. În urma lui, rîul lăsa o mulțime de heleșteie — la Grădina Botanică și în jurul bisericii Sf. Elefterie, între biserica Antim și Schitul Maicilor, la Fiiaret — unde a mai rămas și azi, în Parcul Libertății — ca și în Valea Plîngerii. În sfîrșit, după atîtea capricioase ocoluri, ajungea prin grădinile de zarzavaturi și de duzi de la Vitan, pe unde se revărsa pînă-n Argeș.

În mahalaua Izvorului — acolo unde stătea Chera Duduca din romanul lui Filimon : „Ciocoi vechi și noi” — casele aveau belciuge pentru ancorarea bărcilor pe vreme de inundație, întocmai ca la Veneția, Parapetele, gardurile putrezite, firavele scărițe de lemn ale gospodăriilor înșirate de-a lungul rîului, dădeau de-a dreptul în vadul Dîmboviței mîloase, tulburi, duhnind a catran și gunoaie — așa cum se vede în aquarelele lui Preziosi. Cînd apele veneau mari, sîrîmau ca pe niște surcele, poduri și podețe, săreau malurile și gardurile, înghițeau prispele și pridvoarele, urcau pînă-n poduri și acoperișuri, izgoneau și înecau oameni și vite. Iar cînd urgia trecea, cînd șuvoaiele se retrăgeau în matca lor întortochiată, în casele din Plevnei, din Izvor, din Brezoianu se prindeau armate de pește.

În 1864, Cuza Vodă însoțit de doctorul Carol Davilla au intrat cu caii în apă pînă la șea, pentru a veni în ajutorul tabacilor din mahalaua cuprinsă între Radu Vodă și bulevardul Mărășești. Crochiul lui Th. Aman, care fixează momentul, are o linie dramatică. Dar și în 1890 Grozăvești! au stat multe zile sub apă, izolați de lume, dezolanți.

„Dîmbovița, apă dulce...” Cu cîteva decenii în urmă oamenii făceau baie în ea, laolaltă cu bivolii, cu porcii și cu caii sacagiilor. În ea s-a înecat Vlad Vodă, gonit de tătari din Cîmpia Popeștilor pînă la Cioplea, în dreptul spitalului de ciumați întemeiat în 1794 de Alexandru Moruzi. În 1871, la picioarele podului de la Văcărești, s-au descoperit izvoare de apă feruginoasă. Poate de aceea, pînă nu de mult, prin locurile acelea a fost o stradă cu numele de Apele Minerale. Azi ea poartă numele lui Bela Brainer, vrednic luptător pentru cauza poporului.

Trebuie să fi avut privirile în febră cînd am ajuns dincolo de Vitan, în capul căii Călărașilor. Căci iată, șoferul care mă conduce, mă cercetează interogativ :

— N-ați mai fost prin locurile astea ?

Am tresărit ușor și iam răspuns echivoc.

— Da și nu.

— Cum adică... da și nu?

— Foarte simplu. Da, pentru că pe-aici am hoinărit, în anii copilăriei. Nu, pentru că nu mai recunosc nimic... Sau aproape nimic.

Aici a fost, pînă-n urmă cu numai cincisprezece ani, bariera Vergului. Pînă la uzinele Malaxa, în dreapta străzii care-și spunea șosea, se înșirau mulțime de ulițe desfundate, cu bordeie chircite, aplecate într-o rină, așa cum am văzut într-un desen al lui Tonitza de prin 1925. Dincolo de ele, un maidan imens, un cîmp de gunoaie și bălării, pînă-n Dudești, unde găseai aceleași colibe cocîrjate, aceleași fundături înecate în praf și noroi, același maidan plin de hîrtoape, gunoaie și buruieni pînă-n Vitan, în dreptul fabricii „Galia”, Vitantul târgurilor de vite zugrăvit de Pallady, Vitantul în care cu un secol în urmă se înălța spînzurătoarea orașului. Iar în stînga „șoselei” Vergului, cît cuprindeai cu ochii, te întîlneai cu mlaștini, cu nesfîrșite păpurișuri, cu maidanele lui Tănase NColau, cu armate de țințari, de șobolani și de broaște.

Au mai rămas, în dreapta bulevardului Muncii de azi, destule bordeie mărunte care-și' numără zilele. Dar printre ele, de-a lungul bulevardului, se înalță blocuri noi și elegante și noi clădiri la roșu, mereu mai numeroase, ca acelea de lîngă I.O.R. și fabrica de ciment, ca acelea de pe locul fostei gropi de cărămidă a lui Băjenaru — adevărat complex de locuințe în ocră și alb imaculat, cu magazine alimentare, cu parfumerie, cu magazine de încălțăminte, de textile, de mobile. Poate de aceea, ulițele desfundate de ieri, astăzi pavate, și-au schimbat înfățișarea : casele sînt zugrăvite, toate, iar în curțile oamenilor și chiar pe laturile străzilor, în zorii primăverii înSORITE, înfloresc copacii. Pentru că și Bulevardul Muncii este străjuit de lungi șiruri de plopi, iar în mijloc, pînă la uzinele! „Republica”, rîde sub azurul cerului aleea de trandafiri, întocmai ca pe bulevardul I. V. Stalin. Iar acolo unde stăpîneau smîrcurile și gunoaiele, numeri — în goana tramvaiului electric — de la barieră pînă la Uzinele „23 August”, Casa Copilului, Spitalul orașenesc de pediatrie „30 Decembrie”, încîntătorul cămin al ucenicilor de la uzinele „23 August” și Școala lor profesională, Parcul 23 August, Stadionul 23 August cu turnul parașutiștilor, aeroclubul și radioclubul central, fabrica „Bumbacul Romînesc”, fabrica de sticlărie și de geamuri.

Paralel cu bulevardul Muncii, între două șiruri de blocuri noi și de oțetari înverziți, strada Ing. Vasile Cristescu te duce spre Teatrul de vară

„23 August”, iar strada Maior Coravu Ion, asemeni vecinei sale, schițează un bulevard cochet, demn de o metropolă modernă. La capătul ei, parcul „23 August” îmbată cartierul cu miremele lui miraculoase, iar stadionul cu 80.000 de locuri sfidează amintirea Coliseului roman — una din cele șapte minuni ale lumii.

În cartierul Cățelu, „la loturi”, blocurile și vilele cu verande larg deschise spre soare au lumină electrică, gaz metan, canalizare, magazine de tot felul, grădiniță de copii, cămin, școală, spații verzi. În jurul iui, ca un semn al trecutului, au mai rămas străduțe cu nume semnificative: strada Barbă Cot, strada Plutei — cea veșnic inundată —, răsucită uliță care-și spunea „7 Drumuri”. Dar nu departe, pe Mihăilescu și Țărăncuța, și Păpădiei, se înalță un nou cartier de locuințe. Cartierul cel vechi își trăiește ultimele clipe.

Șoseaua Vergului era o biată stradă plină de hârtoape, înecată în praf și noroi. Azi este bulevard, un, bulevard în accepțiunea modernă a” cuvântului. Șoseaua Cățelu este, astăzi, o stradă pavată, curată, care se strecoară printre șiruri de colibe vechi. La capătul ei se înalță cartierul cel nou de blocuri și vile, în jurul cărora se construiesc mereu și mereu alte blocuri de locuințe, magazine și spații verzi. De-aici pînă-n Dudești, se-ntinde un eîmp pustiu. Încă pustiu. Dar strada Cățelu își spune „șosea”, pentru că va fi o șosea. Conturul ei, abia acum se schițează. Peste cîmpul cel pustiu.

Șoseaua Vergului era o stradă mizeră, dezolantă, lipsită de orizont. Ea reprezenta trecutul, copilăria orașului. Șoseaua Cățelu vorbește despre ceva nou, esențial, din viața orașului. În trecut, nu se construia nici măcar pentru prezent. În prezent se construiește pentru viitor.

Adolescența

Bucureștiul, părăsit și dat pradă flăcărilor, a fost nimicit „din cuiburi pînă-n temelie”, spune cronicarul. Mînați la havalea de ienicerii lui Sinan* Pașa, locuitorii au înconjurat orașul cu un șanț adine, dincolo de care au înălțat întărituri cu pari. Și o palanca a fost instalată pe locul bisericii Sfintei Troițe, transformată' în moscheie și devenită mai tîrziu mănăstirea Radu Vodă.'Din nouă băști trebuiau să scuipe foc, nouă tunuri. Diar cînd a coborît Mihai din munți împreună cu ungurii lui Sigismund Bathory și moldovenii lui Ștefan Răzvan — <mai mult haiduc decît domnitor —, oastea otomană atît de strașnic fortificată a fugit înspăimîntată, mai avînd și amintirea proaspătă a cumplitei înfrîngerii suferite la Călugăreni. Călăreții ardeleni au eliberat din ghiarele turcilor fugăriți pe bucureștenii luați în robie spre cetățile de la Dunăre, după ce orașul a fost incendiat și palanca năruită de explozia munițiilor.

Despre pătimirile „orașului bucuriei”, s-ar putea scrie tomuri întregi. Pustiit de luptele dintre boieri și domni, dintre domni și pretendenții la tron, bîntuit de ciume ca aceea din 1738 sau aceea rămasă de pomină, a „lui Caragea”, din 1815, secătuit de bejenii provocate de năvălirile osmanliilor și cîrjaliilor, bejenii ca aceea din primăvara lui 1801, devastat de cutremure ca acela din 1838, ars în 1715, și în 1719, și în 1739, și în 1789, și în 1804, și în 1822 și în 1847, — istoria lui este o istorie de sînge, de

lacrimi, de cenușă, dar și de dîrzenie. De fiecare dată, refacerea lui apare ca un uriaș gest epic, ca o patetică chemare la viață.

„In oraș în București,
despre curțile
domnești
spre casele
boierești
se întinde, se lățește
veste mare, tristă veste
c-arde Podul Mogoșoaiei
și casele Moruzoaiei...”

Așa s-a întîmplat, din 1714 și pînă-n 1847. În 1804 s-au mistuit în flăcări peste două mii de prăvălii. Cînd focul ia cuprins Podul Mogoșoaiei — Calea Victoriei de azi —, a fost distrus și palatul lui Moruzi, una dintre construcțiile artistice ale Bucureștiului, care — după cum o spune cîntecul — era mult admirată de populația orașului.

Anton Pann — „fiul Pepei, cel isteț ca un proverb”, cum i-a numit Eminescu — și care „a gîndit și a scris în limba cea fără de moarte a norodului, iubit și înțeles de cei mulți” — curo' arată placa pusă de Uniunea Scriitorilor pe zidul casei modeste din strada Anton Pann nr. 20, în cartierul copilăriei mele, — a zugrăvit în 81 de strofe „Memorabilul focului mare întîmplat în București în ziua de Paști, anul 1847, Martie 23”. A fost incendiul cel mai dezastruos din cîte au pîrjolit orașul și broșura tipărită de „fiul Pepei” cu litere cirilice și ortografia vremii, este un document de neuitat.

„Vai ce vedere! ce groază-vie!
Ce biciu de pară, urgii cerești!
Ce jale mare! ce sărăcie
Kăzu deodată pe București!

Slinlui Dimitrie nu s-aprinsese
In preajmă-i focul încă ardea.
Și Bărăția o kuprinsese,
Ka un balaur o mistuia.

D'aci la Vergu se văzu'n pripă
Prin tot ocolul grozav aprins.
D'aci Lukacii ka într'o clipă
Și Udricanii ardea ne stins.

Apoi se'tinse ka o fășie
Pînă la Delea spre răsărit,
Ș'altă fășie ku vrăjmășie
Sure miază noapte mergea kumplit.

Biserici sfinte făcute bine,
Palate, hanuri, de rînd ardea,
Lipscani, boite de mărfuri pline
Focului Dradă toate cădea

Sîntul Gheorghe, han ka cetate,
Ku'mprej'urare de zid înalt,
Bolți doă rînduri înfrum'sețate,
Inkît ka dînsul nu ena alt..."

Aici, la hanul bisericii Sf. Gheorghe, alergau toți negustorii vremii să-și adăpostească mărfurile în pivnițele boltite, singurele construcții de piatră din oraș. Dar „păgubi simțite au tras” brașovenii, și bogasierii, și postăvarii și librierii, căci „fir de ață nimeni n-a scos”. Focul răzbea prin pivnițele boltite, cuprindea buțile de vin care „ardea cu fierberi înklokotite”, alerga besmetic pe ulițe, mistuia copaci și case, oameni și vite, biserici și podurile de peste Dîmbovița, — căci pod de piatră nu se pomenea, pe atunci. Palatele boierilor se construiau din lemn, iar bordeiele săracilor — din nuiele bătute cu paie și pămînt. De aceea, încă în a doua jumătate a veacului trecut, se mai cînta cu jale adîncă :

„Arde focu-n București,
merg scînteiele-n Popești
și dogoarea la Ploiești,
iar lumina-n Cîmpina
la cocoana Joița.
Arde focul și se-ntinde
Bucureștii nu s-aprinde,
numai inima-mi coprinde
și cu flăcări mi-o încinde.
Arde focul, mă încinge,
șapte județe nu-l stinge,,."

Trist oraș „al bucuriei” ! Prin 1630, ambasadorul suedez Paul Strassburgh l-a văzut „metropolă”, cu „străzile și piețele pline de mărfuri scumpe”. El n-a cunoscut însă decît strălucirea înșelătoare a curții domnești și acel „mare lux în îmbrăcămintea boierilor”, despre care aveau să vorbească toți călătorii străini ce s-au abătut pe meleagurile bucureștene. Pînă în- 1876, o mahala întreagă, sub Dealul Spirei, era ocupată de meșterii postăvari. În ateliere, ițele și războaiele țeseau numai postav gros, pentru poporul de jos, — „nemernicii” sau „calicii” cum li se spunea. Boierii se îmbrăcau cu postav subțire din lînă mătăsoasă de oi „spance”, importată anume din Spania, din Franța sau țara nemțească.

Orașul-metropolă al lui Strassburgh și al lui Paul din Alep nu era însă decît un sat mai mare. Pe vremea lui Matei Basarab, pe malul drept al Dîmboviței nu se găseau decît cîteva biserici. Biserica Radu Vodă nu era considerată ca făcînd parte din București. Biserica Sărindar se afla la marginea orașului, ca și Batiștea cretanului Baptiste Veleli, adăugată ceva mai tîrziu. În anii domniei lui Mihai Viteazul, limita de miazănoapte era cartierul Batiștea, iar aceea de miazăzi — cartierele Lucaci și Văcărești, actuala Gale Văcărești albia începînd a se înfiripa. Locurile dinspre Sf. Elefterie erau acoperite de vii și grădini. Aici s-au înfruntat ostile lui Matei Basarab cu acelea ale lui Leon Vodă, în anul 1631, adică exact un an după ce suedezul Strassburgh s-a extaziat în fața „metropolei” liliputane.

M-am amuzat adeseori, recitind un mic afiș răspândit prin București în anul de grație 1850 :

„Cu învoirea ocîrmuirii

Duminică, în 13 noiembrie după poftire are

VEOSIPETA KAROLINA PAUKERT

în cea de pe urmă cinste a se arăta iarăși într-o

FUGA MARE CU PRINSOARE

de la strada Podului Mogoșoaiei pînă în strada Tîrgului de Afară pã marginea orașului; adică de șase ori în ducătoare și trei ori în viitoare; cura se va sfîrși în 33 de minute. De cîte ori va' ajunge la semn, se va slobozi cîte o pușcă, spre încredințare.

Forma îmbrăcăminții : tirol.

Dacă din privitori va pofti să se prinză ca să se întreacă cu Madam, să poftescă la Hanu lui Manuc. No. 56. Privitorii au să plătească cîte un sfanț; Noblețea după voință. începutul va fi la 10 ceasuri turcești după prînz".

Nu știu dacă s-a găsit cineva care „să se întreacă cu Madam" și dacă „a poftit la Hanu lui Manuc. No. 56". Fapt este că, în urmă cu un secol, orașul putea îi înconjurat de tiroleza Veosipeta Karolina Paukert „de șase ori în ducătoare și trei ori în viitoare", în numai treizeci și trei de minute. Astăzi, o „cură" de la un capăt la celălalt al Bucureștiului, este o adevărată călătorie. Suburbiile de-acum douăzeci și zece ani au fost integrate în oraș. Și nu numai ele, ci și comune întregi din jur.

În trecut, periferia Capitalei s-a lărgit datorită legii accizelor — taxele de barieră. Ca să scape de impozite, cîrciumarii ieșeau în drumul țărănilor dincolo de marginile orașului, hotărnicite prin, cruci sau prin șanțuri. Încetul cu încetul, aci se ridicau alte așezări, se încheiau tîrguri ilegale, se desfăceau mărfurile. Atunci, stăpînirea hotăra să mute pietrele de hotar și mărginașii deveneau bucureșteni, cu toate dezavantajele ce decurgeau din aceasta. Așa se întîmplă că, dacă pe vremea lui Matei Basarab bariera se afla cam în dreptul CE.C.-ului, în zilele lui Constantin Brîncoveanu ea era situată „tocmai" la Muzeul de artă al Republicii. Așa se întîmplă că orașul — pînă atunci un tîrg modest — a devenit tentacular, întinzîndu-se anarhic, fără plan urbanistic, fără măcar o preocupare pentru alinierea caselor, pentru improvizarea unor străzi. Pînă mii ani trecuți, pe bulevardul Filantropia, pe șoseaua Bonaparte, pe șoseaua Ștefan cel Mare sau Mihai Bravul, turme cu dulăi păzitori, cu măgari încărcăți cu desagi de alimente se înstăpîneau asupra drumului, nepăsătoare, stîrnind adevărate furtuni de praf și împiedicînd circulația tramvaielor. În zilele noastre, imaginile orașului s-au integrat în mod firesc în ritmul civilizației și lasă în umbră centrul. Calea Victoriei mai amintește de meandrele capricioase ale Dîmboviței secolului trecut. Cartierul Ferentari însă, Vatra Luminoasă, Bucureștii Noi, Floreasca — da, se naște metropola cea adevărată, cu bulevarde largi, plantate cu arbori și parcele de flori, cu perspectivă aerată, cu ansambluri arhitecturale armonioase.

Freemătul simfonic al peisajului vorbește despre gustul pentru muzică și arta plastică, iar oamenii au căpătat altă înfățișare.

Pe un drum în pantă, proaspăt pavat, întreb niște cetățeni care sapă cu casmaua în jurul pomișorilor de pe margini pentru a pune fiori de primăvară :

— Vă rog, cum îi spune străzii acesteia ?

— Strada Virtuții. Dar avem de gând să cerem sfatului popular să-i zica „bulevard”. Că doar asta nu-i o simplă stradă.

Privesc în zare, departe, spre dunga orizontului. Se disting : podul Grant, acoperișurile boltite și negre ale Atelierelor Grivita, turnurile înalte ale Casei Științei, Stadionul Giuiești, Fabrica de bere „Grivita” iar — mai aproape de noi — Palatul C.F.R., masiv și alb, „Fabrica „Constantin David”, Uzina de apă și termocentrala Grozăvești, Uzinele Semănătoarea, vii, livezi, grădini care-mpresoară Palatul Pionierilor. Și „strălucitoare și demne, Fabrica de confecții „Gh. Gheorghiu-Dej” și Casa de cultură a tineretului din raion. Departe, asemenea unei șalupe care-și croiește drum prin marea de verdeață un tramvai urcă lin spre Militari.

Cum a crescut orașul ! Și cum adie vântul aici, un vânt de primăvară care aduce de peste tot mireisme ce amețesc. Mireasmă de salcîmi de flori, de pămînt reavăn. Unde sînt gardurile lui Hangerli, pietrele de hotar ale bunului general Kiseleff, șanțurile de la sfîrșitul veacului trecut ? Orașul s-a revărsat peste ele și crește, crește, nestăvilit, ca un copac cu ramurile despletite larg. Este mișcarea irezistibilă a vieții

Tinerețea

Parcă văd și acum ulița copilăriei mele răvășită de cîntece revoluționare. Desculți, încolonați cîte doi, tropăiam prin praful încins de soarele fierbinte al verii, cîntînd cam dezorganizat dar cu patos, asemenea unei unități militare pregătite de atac.

„Înainte, popor,
Mergi înainte
Sub steagul roșu,
Sub steagul roșu !
Înainte, popor,
Mergi înainte,
Și steagul roșu va triumfa...”

Nea Culaie era „sergentul” uliței noastre. Sever sub sprîncene zbîrlite, avea o mustață mare, stufoasă, cu colțuri căzute în marginile buzelor groase, care-i sporea severitatea. Era, cu toate acestea, un om blajin, care potolea scandalurile eterne de la „Cociu” și „Iani”, fără să facă apel la nelipsita-i vînă de bou. De aceea nu am înțeles niciodată cum a nimerit la poliție, cu atît mai mult cu cît instituțiile așa zisei ordine publice se confundau, pe vremea aceea, cu arbitrarul, cu brutalitatea inumană.

Astfel, senina noastră armată războinică tropăia, zi de zi, prin praful fierbinte al uliței, fără să se sinchisească prea mult de nea Culaie și mustățile lui fioroase.

„Înainte, popor,
Mergi înainte
Sub steagul roșu...”

Polițaiul își zbirlea mai mult sprâncenele și încerca, uneori, să ne împrăștie, suduindu-ne :

— Mă, mucoșilor, fiți oameni serioși !

Apoi se-ndepărta, mulțumit de tăcerea noastră ușor speriată. Dar după câțiva pași avea să-ntoarcă capul, supărat: cîntecul continua.

— Vecine, dezvăță-ți băiatu' de prostii, că se-ntîmplă nu știu ce drăcie, îl sfătuia pe tata.

Dar tocmai tata era cu învățul. A doua zi, nea Culaie nu mai auzea melodia cunoscută și venea spre noi cu pas domol. Numai cînd deslușea versurile, se făcea foc și pară.

— Derbedeilor, voi n-aveți lecții de făcut ? Fiți oameni serioși, că...

Și cînd se-ndepărta, reluam cîntecul, bătînd, țanțoși pasul în praful stîrnit peste casele mărunte ale uliței.

„Sub steagul roș
Inarmează-ți mintea
Tu, lume muncitoare,
Ca singură să fii stăpînă
Pe rodul muncii tale.
O! Libertate mult dorită,
Pentru tine vrem ca să murim.
La luptă !”

Erau cîntece pe care le-nvățam mai cu seamă la serbările de 1 Mai sau la întrunirile socialiste de la „Dacia” de la care tata nu lipsea nici-odată. Se întîmplă firește, ca o seamă de versuri să-mi scape, după cum altora le dădeam o interpretare personală. Dar în ciuda faptului că nu le pricepeam sensul, le cîntam cu pasiune, pentru atmosfera și tonul lor combativ, pentru spiritul de răzvrătire pe care-l ghiceam în ele. În ulița desfundată plină de hîrtoape, mă simțeam un ostaș.

Era în anii tumultului din preajma creării partidului.

„In mai, cînd rozeie-nfloresc
Scăldate-n aurul din soare...”

Parcă sună altfel, versurile lui Traian Demetrescu, după atîtea decenii învolburate, în pragul de Florar al fiecăruia dintre anii de după '44, cînd natura-ntreagă renaște sub cerul de o transparență orbitoare. Pe pămînt florile multicolore invadează parcurile și închipuie salbe nesfîrșite pe covoarele de iarbă proaspătă. Sus, pe turnul cel mai înalt al „Casei Scînteii”, strălucește lozinca nemuritoare:

„Trăiască 1 "Mai!"

O zărești din toate colțurile Bucurestiului, înălțată pe creștetul cutezător al acestui Caraiman de marmură și oțel. Și cînd în zorii Armin-denului orașul dă în clocot, oțelarii lui și eroii drumului de fier, strungarii lui și textilistele, studenții și tinerii sportivi, dascălii ninși de ani și pionierii arată cu mîndrie turnurile cetății din zare, ca la apariția stelei polare:

— Privește. Casa Scînteii ! Și de-aici se vede !

Apoi mulțimile se revarsă spre Piața Stalin, ca niște vesele ape de munte. Deasupra lor, drapelul freamătă ca niște inimi. Pădure de drapel-nvăpăiate.

— Burghezia are multe sărbători, îmi spusese odată taică-meu. Chiar prea multe.

Îmi amintesc o însemnare de pe la începutul veacului trecut, a englezului Wilkinson, consul în Principatele Romîne. Boierii valahi — observa el cu stupefacție — se răsfață în nu mai puțin de două sute și zece sărbători legale, bașca plimbările prin străinătăți; în lunile calde ale anului, cînd Bucureștiul se golea de protipendadă. Spre sfîrșitul secolului, Constantin Bacalbașa — altminteri de loc pornit împotriva acestor năravuri — avea să noteze la rîndu-i : „...Dar vine vara cu vacanțele, cu tropicele, cu Parisul, cu Ostenda, cu toate viligiaturile, iar bunii noștri boieri, conform și mai bunului lor obicei, aleargă în locurile răcoroase și plăcute, știind că acasă este cine să muncească pentru ei în arșița soarelui”.

Da, cei trîndavi aveau multe sărbători. Iar în țara noastră ei au avut mai multe decît toți paraziții de pe întreaga suprafață a pămîntului. Numai miile și zecile de mii de truditori visau să aibă măcar o singură zi înșorită. Un vechi cîntec muncitoresc de 1 Mai, vorbește despre aceasta cu amărăciune adîncă :

„Și-o zi nu-i drept să ni se dea ?
Dar noi o vrem î Și ne luptăm
Chiar rnoartea-n cale de ne-ar sta
O să ne-o luăm !”

Era o vreme cînd boiernașii cocoțați în fruntea „partidei” și a clubului socialist, considerau că zi-nțiul de Florar este „un pelin de Paști ai muncitorilor de toate soiurile”. Conu Vasilică Morțun, conu Diamandi, conu Jenică Atamasiu lansau — în ajun de 1 Mai — chemări la „un rendez-vous general” pentru a petrece cu vin și mititei la iarbă verde și a ruga stăpînirile — fie ele conservatoare sau liberale — să binevoiască a satisface unele revendicări minimale ale aceloră despre care Ionel Brătianu spunea că ar fi „pleavă socialistă”. Ei mai cereau mulțimilor flămînde și despuiate să respecte liniștea și ordinea — liniștea și ordinea Brătianului și a prințului Sturza, a lui Marghiloman și a lui Lascăr Catargiu.

Burghezia a avut multe sărbători. Chiar prea multe... în 1890, însă, România se afla printre primele țări care — la numai un an după hotărîrea Internaționalei a II-a — sărbătorea ziua de 1 Mai. De ia clubul muncitoresc — aflat atunci prin preajma bisericii lenei, coloana de manifestanți a' pornit pe strada Academiei, a străbătut drumul pînă la calea Șekban Vodă și a ajuns la Filaret, la sala „Trocadero”. Aici, muncitorilor din fabrici li s-a alăturat un număr de militari de la Arsenalul Armatei. Cu toate că avea „un caracter pașnic și liniștit”, după voință feciorilor de bani gata din fruntea partidului socialist, serbarea a fost tulburată de un batalion de vînători trimiși s-o zădărnicească. Militarii de la Arsenal au fost arestați și suspendați din grad. La primul 1 Mai, — prima împotrivire. Alte împotriviri, rmai dure. sîngeroase, aveau să

urmeze, cu fiecare an care se scurgea, pe măsură ce coloanele rînduite sub faldurile steagurilor roșii deveneau mai compacte, mai luminate, mai dîrze.

În 1895, înspăimîntat de răscoalele țărănești, Lascăr Catargiu interzice manifestația de 1 Mai. El ordonă prefectilor să-i aresteze pe toți socialiștii care s-ar afla în ziua aceea la sate. Un umorist al vremii — care avea să fie identificat mai tîrziu în persoana poetului A. Toma — l-a și prins în vârful peniței :

„Noi ministru Catargiu
Staroste de conțiliu
Dăm aiastă circulară
Către voi zapcii la țară

Merge svon că niște rai
Niște făr'de căpătii
Vor să-nfigă-n talpa țării
Răul ghimpe-al tulburării..."

Dar, în 1896, în grădina Cișmigiului, s-au adunat peste zece mii de oameni, breslele cu drapelele, fanioane și lozinci, cerînd ziua de muncă de opt ore. Muzica militară cînta Marseilleza, iar corurile improvizate intonau „cîntecul lui 1 Mai”. Coloana s-a îndreptat apoi spre grădina „Trocadero”.

Ani de zile aceasta au încercat morțunii să facă din întîiul de Mai : o sindrofie. O sindrofie cu lăutari și ursari, cu păpușari și „norocu-n cîrlig”, în timp ce în uzine muncitorii trudeau 18 ore din 24, lipsiți de legi care să reglementeze condițiile de muncă, lipsiți de votul universal. Dar în sala Sotir din Piața Amzei și în sala Dacia nu se mai auzeau panglicăriile lui Morțun sau Diarnandi, ci se ridica glasul răscolitor al lui Frimu. Prin „Contemporanul”, prin cercurile muncitorești, desculții și llămînzii află despre Marx și despre Engels. La flacăra învățaturii lor se călesc luptătorii. Și întîiul Mai încetează de a fi o simplă idilă cîmpească, el devine o zi de luptă. În 1898, muncitorimea nu-și mai limitează revendicările la legiferarea zilei de lucru de 8 ore, repaus duminical, votul universal și anularea legii expulzărilor, ci vorbește și despre asigurarea minimului de salariu, introducerea impozitului progresiv și protecția muncii.

După un an, muncitorii bucureșteni sînt chemați să manifesteze pentru „domnia legilor la sate și orașe”. Era în anul trădării lui Morțun.» Nădejde et Go, politicieni ai parvenirilor.

În zorii secolului XX se simte un suflu nou, ca o briză marină,, înviorătoare. Frigurile îndîrjirii celor flămînzi străbat din Rusia însîngerată, pînă pe meleagurile romînești. Demonstrații de la București: votează, la 1 Mai 1905, o moțiune înflăcărată : muncitorii din țara noastră „trimit o frățească salutare și un călduros îndemn falangei revoluționare din Rusia și își arată deplina lor încredere în apropiatul triumf al revendicărilor muncitorimii ruse”. Și iată vijelioasa primăvară a iui '907. Bucureștiul este zguduit de veștile care vin din Moldova, din Oltien'ia, din Muntenia. Răzmerița miilor de țărani lihniți este primul semn al marelui comotii sociale ce avea să vină, curînd, în acel august de foc al lui '44..

In ziua de 1 mai 1909, trei mii de oameni' au înfruntat ploaia torențială abătută asupra Capitalei, pentru a-l asculta pe Frimu. Sala „Dacia” era plină. Oamenii se înghesuiau pe culoare, până în curte, acolo unde altădată domnea larma vestitului han al lui Manuc. În același număr în care se publica reportajul întrunirii, „România Muncitoare” denunța complotul cartelului morarilor. Brutarii scoteau cantități mici de pâine, pentru a obliga primăria să aprobe ridicarea prețurilor. Capitala rămăsese fără pâine, carnea se scumpise, zahărul de asemenea, și lemnele, și chiriile. Dar deputatul conservator Petre Grădișteanu, declara în parlament că muncitorimea „e formată din adunătură”. La „Dacia”, glasuri răspiccate s-au ridicat împotriva corporațiilor puse în slujba patronatului, împotriva scumpetei, -împotriva atentatelor la libertatea presei, împotriva expulzării, împotriva masacrelor din 1907, pentru repaus duminical, pentru ziua de lucru de 8 ore. „Dreptului de proprietate, a spus I. C. Frimu. noi îi opunem dreptul la viață, un drept natural și sfânt”.

Doi ani mai târziu, „România Muncitoare” avea să scrie în pagina întâia: „Noi sîntem semănătorii. Puțini eram odată. Numărul nostru, numărul semănătorilor noilor adevăruri, era restrîns... (dar) sămînța a încolțit și a prins să crească... De la un capăt la altul al lumii se ridică astăzi recolta roșie... Și toți potențații, toți trufașii stăpîntorii ai poarelor, fie ei de „drept divin”, fie ei aleși prin „voința națională”, toți atotputernicii care-și băteau mai ieri joc de modeștii semănători, ați privesc cu groază la rodul uriaș al muncii lor cinstite și se cutremură cînd armata roșie își mobilizează puterile-i de luptă”...

A cunoscut, armata roșie, momente de șovăială, momente de zbu-cium, ba chiar și înfrîngeri. Dar cu fiecare an sporeau și rîndurile și îndîrjirea celor ce se avîntau sub fulgerul drapelului purpurii. În 1896 se mai intona „Cîntecul lui 1 Mai”, în 1910 se cînta

„Sculați, nu-i nici o mîntuire
în regi, ciocoi și dumnezei!”

În 1896, în numele socialismului mai vorbeau conu Vasilieă și conu Jenică, și alți asemenea coconași.

În 1915, în 1916, 1 Mai s-a sărbătorit — în întreaga țară — în zi de lucru. Mii de muncitori au declarat grevă, zeci și zeci de fabrici au rămas paralizate. Manifestul lansat de Comitetul Executiv al partidului socialist și Comisia Generală a Sindicatelor era o răspicată chemare la luptă: „Cu proletariatul din țările vecine n-avem nimic de împărțit. Dușmanul nostru nu e nici în Ungaria, nici în Rusia, nici în Bulgaria. El este aci în țară, întrupat în clasa stăpîntorilor și guvernanților noștri... De proletariatul din toată Europa ne leagă scopul comun al înlăturării regimului capitalist”. Nu se mai făceau auzite îndemnurile reformiștilor la „disciplină” și „legalitate”. Apăruseră luptători noi, luptătorii viitoareii armate a comuniștilor. Ei strigau: „Jos războiul!” •— „Jos parlamentul speculanților și traficantilor!” — „Trăiască socialismul internațional!”

În 1918, chiar sub ocupația germană, muncitorii bucureșteni au manifestat sub conducerea „grupurilor maximaliste”, acelea din care avea să se plămădească Partidul comuniștilor. Pentru „cuconașii” reformiști, sicriul istoriei se dovedise încăpător. Pentru mulțimile îndoliate de război, măcinate de foame și epidemii, cumpăna istoriei înălța noi nădejdi: în

Rusia izbîndea revoluția muncitorilor și țăranilor. În România, valul revoluționar nu mai putea îi stăvilit.

București! Ce cale lungă au parcurs luptătorii tăi, de la reuniunile din sediul de pe strada Doamnei sau din Amzei pînă la întrunirile de la Sidoli, de la Dacia, de la Tomis, pînă la „întrunirile zburătoare” ținute la poarta uzinelor în anii întunericii fascist! Ce lungă cale, de la manifestațiile „pașnice și disciplinate” din grădina „Trocadero” sau „Bordei”, pînă la înălțătoarele demonstrații ale anilor din urmă, în fața parcului de cultură și odihnă, cînd cîntecul este liber, cînd cuvîntul s-a descătușat!

Era în anii din preajma războiului antifascist. Ziarele oglindeau spaima animalică de care era cuprinsă lumea celor cu „sînge albastru” în vine. Bucureștiul arăta ca un oraș asediat: bulevardele, străzile, parcurile, fundăturile erau invadate de forțe armate și polițiști, de comisari și agenți secreți, de pompieri cu tulumbele gata să intre în acțiune, de vînători, de roșiori, de artileriști în echipamente de război — și nu lipseau nici inspectorii de poliție, nici prefectul, nici comandantul pieții. Dar manifestațiile n-au putut fi zădărnice. „Lumina vine de la Răsărit” suna o lozincă. Pe alte pancarde se putea citi: „Viitorul este al comunismului”, „Trăiască puterea proletară!” Cuvîntul comuniștilor răscolea străzile. În București, în țara întreagă.

Cuvîntul partidului era un steag — și nimeni, niciodată, nu l-a putut înlătura din conștiința, din inima poporului. Clasa muncitoare era legată cu mii de fire de partid, de statul său major de luptă.

În preajma lui 1 Mai, perchezițiile se țineau lanț, iar arestările preventive nu mai conteneau. În urma polițiștilor și agenților de siguranță, casele arătau ca după un taifun. Și beciurile poliției și ale jandarmeriei se dovedeau neîncăpătoare pentru mulțimea celor arestați: muncitori, țărani, intelectuali. Numărul lor era în fiecare an mai mare decît anul precedent, dar manifestele partidului continuau să ajungă la destinație. Ele cereau unirea muncitorilor într-un front unic, unirea forțelor democratice împotriva fascismului, eliberarea deținuților politici din închisori, încetarea pregătirilor de război împotriva Uniunii Sovietice.

În anul 1926, întrunirea de la „Dacia”, organizată de sindicatele unitare, a fost interzisă. Masele compacte de muncitori s-au îndreptat atunci spre sediul sindicatelor din strada Șelari. Atunci, în toiul întrunirii, au primit o vizită simandicoasă: însuși comisarul regal Hotineanu, care a înregistrat cu acest prilej un răsunător succes de ilaritate. Și cum nu s-ar fi rîs, dacă domnia sa a cerut vorbitorilor să nu pronunțe cuvintele „1 Mai” și „comunism”?! După douăzeci de ani, Bucureștiul manifestă sub o pădure de flamuri roșii, în frunte cu comuniștii.

București! Unde sînt ulițele tale în care tinerii uteciști și muncitori mai vîrstnici strigau, în fiecare duminică dimineața, în disprețul polițiștilor înnebuniți: „Luați ziarul „Viața Muncitoare”, ziarul săracilor, spaima bogaților!” Nu le mai pot reconstitui, astăzi, ulițele acelea, cînd în locul lor au răsărit blocuri de locuințe, stadioane, parcuri, uzine moderne.

Cuvintele „1 Mai” și „comunism” au fost interzise de un comisar regal, în numele autorității de stat. Dar statul lui Hotineanu era lipsit de, perspectivă istorică. În 1931, în 1932, lupta comuniștilor împotriva curbelor de sacrificiu, împotriva pregătirilor de război este sprijinită de țărani și de funcționari de stat, de pensionari și de invalizi. În zorii lui 1 Mai,

.....
drap
Chia
enot
obse
zece
anul
Con:
vuri
trop
boie
plăc
soar
avu:
Nun
înc
cu j
ciul
al i
con
voi:
sta
tisf
spu
S' '
nul
Ro
rin
f'
£'
Ar
fee
ne
—

poliția descoperă drapelul roșii fluturînd pe coșurile fabricilor și în vârful clădirilor înalte, la spitalul Colentina și la gara Filaret, la Moara Comerciului. Și pe terenul sportiv al fabricii de tutun Belvedere. Pe ziduri, pe garduri, în toate colțurile orașului, răsăreau lozincile revoluționare: „Trăiască P.C.R.", „Trăiască U.T.C.!", „Trăiască Uniunea Sovietică!". Poliștii știau prea bine: aceasta era opera comuniștilor.

La 1 Mai 1934, steagurile roșii au sfidat cordoanele de soldați, în vecinătatea Ateliereleor Grivita. Erau drapelurile învăpăiate ale ceferiștilor, fetele acestora care clipeau în an mai înainte, au înfruntat gloanțele lui Vaida Voevod. Ue la Regie, de la Lemaître, de la Moara Assan, valuri de demonstrații se revărsau pe străzi, cerînd eliberarea ceferiștilor, scandînd „Jos fascismul!". Pe comuniști gloanțele nu-i înfricoșau. Și mulțimile veneau de pretutindeni, mereu și mereu la chemarea comuniștilor.

Săptămîna 17 aprilie 1934. Xerox de la sine. Este nota administrăției închisorii Doftana, adresată Politiei Cîmpina, o notă scurtă dar elocventă:

„Fiind informați că pentru ziua de 1 Mai, grupuri de muncitori de la Atelierele C.F.R.-București, ajutați de muncitori de pe Valea Prahovei intenționează să tacă demonstrații la acest penitenciar, cu onoare vă rugăm să luați toate măsurile de supraveghere întesificînd (sic!) paza trenurile ce vin și pleacă din Doftana și a delega agenți destoinici pentru identificarea și urmările (sic!) la acest penitenciar."

Burghezia a avut, orice s-ar spune, agenți destoinici. Ea a dispus de un număr apreciabil de călăi. Dar gloanțele din februarie 1933 — după cum se vede — n-au putut să smulgă din conștiința muncitorilor ceferiști nici intul de mai și nici comunismul. Măsurile de supraveghere s-au „intesificat" la Doftana — după cum atît de negramatical cerea directorul Savinescu —, dar demonstrațiile din fața penitenciarului și din lăuntru lui nu au putut fi stăvilite.

București! Cine ar putea să uite ziua de 1 Mai 1939? Congresul pe țara al breslelor înființate de guvernul fascist a fost transformat într-o viguroasă demonstrație a poporului muncitor pentru amnistiarea detinutilor politici, pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică. În sala „Tomis" nu au răsunat glasurile șefilor social-democrați de dreapta; le-au înăbușit protestele mulțimii. În sala „Tomis" nu s-a ținut întrunirea fascistă proiectată, ci s-a strigat „Jos fascismul!" „Jos dictatura regală!" „Pace pămînt, libertate!", „Trăiască Uniunea Sovietică!"

Îl văd și acum la tribună pe muncitorul acela simplu, cu privirile însuflețite, spumnd răspicat, fără înflorituri retorice: „Înțiul Mai este ziua internațională a luptei muncitorilor pentru drepturile lor, o zi de luptă împotriva fascismului". Mai văd și acum mulțimea aceea învălmășită în neîncăpătoare, în curte, în stradă, mulțimea aceea parcă electricizată într-un glas, cu pumnul strîns, cu chipurile înflăcărare: „Jos fascismul!" „Jos garda de fier!", „Trăiască independența națională a Romîniei!"

În sală, în curte, pe strada plină de ceferiști, de metalurgisti, de textiliști, agenții siguranței mișunau, se agitau, încercau să provoace incidente și arestări. Dar sala, curtea, strada — erau un zid de piepturi, o singură voință. Și cînd după întrunire participanții s-au îndreptat spre

sala „Aro”, unde se ținea congresul breslelor, — comuniștii, social-democrații, muncitorii fără de partid, au devenit o coloană de peste douăzeci de mii de oameni, un singur val. Când talazul s-a revărsat pe calea Victoriei, regele se afla în balconul palatului, pentru a primi — „conform programului” — defilarea breslelor. Atunci, din mulțime au izbucnit strigăte hotărâte de luptă : „Jos regimul de dictatură regală !”, „Jos fascismul !” Și balconul s-a pustiit, într-o clipă.

„Sculați, voi oropsiți ai vieții
Voi, osîndiți la foame sus !”

Lozincile dădeau cutezanță. Oamenii își îndreptau spinarea trudită, erau mîndri ca niște făclii. În ritmul apăsător al pașilor lor, se ghiceau ecurile marșurilor, viitoare.

După cinci ani, un manifest făcea ocolul Bucureștiului răvășit de bombele anglo-americane. Era un apel de o forță irezistibilă. El cerea: „Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național, din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare. Alianța cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. O Romînie liberă, democratică și independentă”.

Manifestul se încheia cu istoricele cuvinte : „Trăiască 1 Mai, ziua de înfrățire în semnul păcii și de unire a clasei muncitoare !” Și era semnat : „Frontul Unic Muncitoresc”.

Se apropia marea zi a socotelilor, se întrezărea ziua de hotăr a eliberării poporului muncitor.

În zori, orașul întreg dă în clocot. Zumzetul de bondari al copiilor, veselia gălăgioasă a sportivilor în costume multicolore, coloanele nesfîrșite ale muncitorilor din uzine, ale funcționarilor, ale intelectualilor, cîntecele și dansurile, panourile și carele alegorice vestind victoriile din fabrici, din laboratoare, din institute — totul este nou, primăvăratec, totul e ca o văpaie.

Nu se mai zăresc recile lucriri ale baionetelor și nici căutăturile piezișe ale agenților de siguranță. A înflorit liliacul și milioane de albăstrele, de toporași, de lalele au invadat parcurile, grădinile, squarurile. Cineva arată cu mîna întinsă peste salba de lacuri din marginea orașului : — Priviți ! Casa Scînteii ! E ca o cetate, o cetate trainică...

Dinspre Grivita Roșie și Dealul Spirii, dinspre Colentina și Panduri, dinspre Ferentari și Bulevardul Muncii, talazuri de oameni se revarsă, nestăvilite, spre marginea de nord a orașului. Sînt ceferiști și academicieni, turnători și compozitori, textiliști și medici, scriitori și funcționari în comerțul de stat. Peste oameni, peste case, peste parcuri, primăvara și-a despletit cosițele strălucitoare, de aur.

Acum, la cincisute de ani de la hrisovul lui Vlad Țepeș, Bucureștiul nostru este tînăr și viguros. Pentru aceasta a trebuit ca mereu și mereu fluvii de oameni să se reverse pe ulițele, pe străzile, pe bulevardele lui, ridicînd prin strădania lor tot ce vedem în jur. Să fim și noi asemenea oameni încît să nu le întinăm amintirea.

muni
drapi

Chi a

engl<
obse:
zece

con'

vun
tropi
boiei
plac
soar

avut
Nun
în so
cu i

ciut
al r
con
vou
stăf
tisff
spu
și c
nul

nu
fes!
Șei
rilc
" "
fee
tu:
de

ZĂPEZILE CALDE

R A D U BOUREANU

ăzură-ntr-o nămiaza cei de la Dîmb, în zare
1 Ș&SmZăpezile și praful venind de peste munți;
m*MHBMLi s-a părut ciudată zăpada și la frunți
Făcură streășini palma încremenind în soare.

Veneau în avalanșă zăpezile ciudate
Cu pete vii și negre, prin codri, pe gheced;
Prin revărsarea toamnei adînci cu gust de mied
Deosebire turmele mari, apropiate.

c u c e i d i n c o t u l a p e i s - a u î n t î l n i t p ă s t o r i i ,
-Șitroieneau zăpezi de mioare și mînzări,
Sau norii în mișcare sub cer de-albastre mări;
O răsturnare-a lumii din vis cînd jos trec norii.

Se legănau întinsele, verzile ceaire,
Cu iarbă grasă, deasă și turmele-a-necat
La jumătate statul și-adînc au înotat
In apa fără maturi prin valuri verzi de fire.

Și zbor tăsînd privirii rotită pe cîmpie,
Stăpînul peste turme a măsurat în gînd
Moșia dintre dîmburi și bălți, înfiorînd
Ceairut cu un șuier prelung de bucurie...

înțeles, băcița, feciorii la mioare,
6i cei păzind .departe ciopoare de mînzări,
Că din otatu-acesta spre pomenite mări
Or urmări jelire și-ntoarceri de cocoare.

RÂD VANUL CU CERBI

e zvon vine pe vînt
Pe Podul-de-Pămînt ?
^ Clopoșei de argint, clopoșei de aramă
Răsună, sună, se-nfioară, se destramă
Dacă ar fi noapte ai zice că-s hohote de iele;
Cînd dă de piatră-i scrișnet argintul din caiete
Șaisprezece copite călcînd în ritm ciudat
Patru cerbi înhămați la rădvan deochiat,
La rădvan poleit,
La rădvan blestemat;
Ti aleargă-nainte-o pădure de aur,
O pădure de crengi fără foi ?
Sînt opt coame de cerbi aurite,
Patru cerbi înhămați cîte doi
Cu caiete de argint la copite
Potcoviși la Sînzienne de-un faur,
De-un faur harap
Ce s-curtat fu de cap
C-a dosit o caia
Ca să-i facă din ea
Un inel ca o stea
Unui drac de fetișă
Dată-n tîrg tălăniță
De-o mamă zăcașă
De arginți pătimașă.

Ah, ce sună pe vînt,
Ce frămîntă-n frămînt
Urșii de lemn de stejar ce saltară
Sub podină pe Podul-de-Afară ?
Clopoșei de argint, clopoșei de aramă
Bat în nucile lor de metal și-nfioară
Tot ce-i suflet de om de pe poduri să piară!
Că trece spre Tîrgul-de-Afară pe pod
Cel temut de boieri, cel scîrbit de norod,
Că rădvanu-i pe laturi păzit in alai
De aprozii satanei
Să fugi și să dai,
De spurcatele slugi;
Ciohodarii cu albele fuste
Cu iștice rotunde de samur,
Arnăuți, soitarii
Cu lungi căciuli peștrițe de postav
Cu cozi de vulpi,'cu clopoșei
De argint, de aramă ce-și clatină nucile
Și sună și sună prin gurile-nguste...

mui
dra,

Chi

Afute slute își umflă bucele
Rotește alaiul ochi răi împrejur
f. ^{da} ^{dată} un urlet g o Z ,
Și zic de rușine
Și țocă-n set
Cuu, o m cum ,ere_{sc} pe s i l b g a r d m ^

eng
obs
zec
am
Co:
vui
trc
bo:
pli
so

av
Ni
în
ci:

Vre-un turbat serascher
Vre-un telpiz bas-boier
Baș-boier afidat '
Cu cel necurat ?

raj^{2mni} ^{m p e ?} ^{ml} omonar
cTa7ZtTl ^{c u s u r i s i u a * T M r}
Cu t ^ t ^ r Z ^ ^ o z i i ă ,
C-un alai de currt'r^p ^{um ?' P^r o i i -}
Pnn c e t ^ a ~ l t 7 ^{g o s i u * * * *}
Spurcată
Slut alai de sabat se arată.

c.
a
c
v
s

S E » ? » » * *

Umflata de sudalmă

înghite mielul nemestecat ^
Și scoate prin gaură oase.

ține n _u u a y ä z u f p g

Beștici și rubiele.

Tlrg de năpastă-ncercat t
in radvan poleit
'n rădvan blestemat
Pe Podul-de-Pământ'
Pe Podul-dm-Afară
Inca un șarpe răbdarea-ți măsoară.

Au tăcut clopoșei
De-argint, de aramă

S i l n ' l ! ' d o s i , d e o-cortină de praf
* '» "rg. sub albastrul, ceresZ' cearceaf

Trece spaima cu vinăta-i coamă...
Alergînd și-au pierdut imineii
Jupinițe cu nuri jînduiți,
Tn iatacuri de umbră, suspină,
Și la șapte icoane se-nchină
Ticăiți, maiușiți, de istov
Mangosiții, boierii veliți.

Doar ce-a trecut
Și li s-a părut
Că Mavrogheni
Cu rășchirata mină ca coarnele de reni,
Cu rînjetul de godină, urît,
Ti pipăie la gît
Și scurmă cu păianjenul mîinii prin sipeturi
După mademuri
După pungi de aur, sineturi
Mai crunt decît jefuitorii cîrjalii de pe vremuri.

Caticimea, săracii, breslașii,
Prin ' vad de mărăz își tîrîie viața și pașii;
De pe buze lingîndu-și amarul
Așteaptă să tragă iar bir dăbilarut,
Așteaptă să le tragă alte piei,
Că poate vrea vodă ca doamna să poarte
Nu stinse opaluri cu apele moarte
Ci roșii rubine de sînge
Pe mîini și-n cercei.

ROABA VINDUTA

um o chema pe fată nu știe nici pămîntut
Pe care nu rămase dovadă peste ani
Semn funerar. Cenușa în veșnic zbor, cu bîntul
Va fi-nțîlnit pribegite șatre de țigani.

Tn București,, prin lealul opt sute treizeci șapte
Poate-a suris spre viață, o clipă, în pridvor;
Dar a înveșmîiitat-o pe roabă negru nor
Cum bruma ofilește un pom cu mere coapte.

Optsprezece ani
Cu, șerpîi negri, negri ai părului
Jucînd pe sinii
De aramă caldă,
Tari.

Dîmbovița îi îmbracă ta scaldă

mm
dra

Tn umbra' amintirii sub cortul de zlătari

c h f

018
zee
an
Co
vu
trc

ufZster?u^{u^} o^a a ? t e p t a s^a TM
un mușteriu. Sta scoasă la mezat^u
Em stăpînul scăpătat
*a / " ? ? * j e t u r i și moșie ?*
faLffî"TM^oTMTM i^o "inie :
M " °P^{id}> se încurca
Mereu cu mîna-n iia
Ce adia a busuioac si iasomie

so

a\
N
îr
ci

p and văzu codana de optsprezece ani
Cu șerpîi negri-ai părului
Dormind pe sinii
De aramă caldă,
Tari,
Ti lăcrimară ochii,
Zîmbi cu dinții rari

Tn care vreme în priviri
O cîntărea ca pe tîpsii
De Parcă bulgări vii de aur
Vedea ,in sinii arămii..

Dunîfn ^{ie^{ura}}galbenii din pungă;
Vupă tocmeală silnică si lungă

P_o f[^]\Sch[!]mbind robia în fobie
Pe ulița țintă de arnăut prin prașⁱ
Ca o luncană-n funie tîrîtă
Roaba „lea și se împotrivea
Urmata șt aduimecată
»e nou-i putredu-i stăpîn, zaraf
f negru șerpî ai părului
Sezvircoleau prin aer
Scapind din roșia năframă
Lovindu-se de umorii rj., - •• ,

Sul, ramuri Mute, amaie. de nuci.

Orbitele cu flacără fișniră
Dintr-un ceva ciudat ce se țira
Lingă uluci după țiganca ce pleca
Vîndută.
In sacul lor de zdrențe ciolanele zdrobite
Zvicneau cu flori de carne cu-mbobocirea slută.
Dintr-un ceva ciudat ce se Ura
Se sflșia o patimă gemută
Un glas care-l sugrumă moartea-n alăută;

Gîrbacete vătafilor mutaseră la scară
Țiganul tînăr ce se-mpotrivise
Scuipînd turbat pe legile nescrise,
Scuipînd către boierii din pridvor
Cu lung blestem spurcînd tot neamul lor,
Urtîndu-și jalea ca o fiară.

Fata căzuse-n praf
Și it ara cu sinii de aramă.
Și arnăutul o țira de craci
Ca pe un plug pe ulița neagră de săraci,
Dar nici un braț nu îndrăznea
C-un gest să strice pravila.
Roaba urla pieită-n nor de praf
Urmată și aduimecată
De noul, putredul stăpîn zaraș.

Șerpîi negri
Ai cozilor ce se țirau
Prin praf, se zvîrcoleau,
De ce n-o sugrumau ?
Să nu mai are praful cu sinii de aramă;

Sta peste tîrg amurgul o rană de aramă.

Cum o chema pe fată nu știe nici pămîntul
Pe care nu rămase dovadă peste ani
Semn funerar. Cenușa în veșnic zbor cu vîntul
Va fi-nțilnit pribegile șatre de țigani.

It
d:

BUCUREȘTI

- suifă jubiliară -

I Orașul nostru

PETRE SOLO TM < TM

,
c
v
t
I

^ ^ " ochii, doar acoperișuri
TM " , " « t o a m n a , - albe > . " ? " > TMTMj
c u frunzișuri

Hub care-i lesne umbra să ți-o pierzi
Grăbind spre omenеștile deșisuri.
Pe bulevarde, teii și castanii
Se uită peste umerii lor mari
La cerul ciumpăvit de linii strănii .
Ei umblă încă-n vegetali țari,
Și mai miros a glie, ca țaranii...
Din vechiul sat a mai rămas o gîrlă
Ce curge printre maluri drepte-acum •
Mat ieri, zvîntîndu-și solzii de sopîrlă
Se răsucea și se-ntorcea din drum
Sa vadă-un baci blajin și-o mică țirlă.
Cît a trecut cle-atunci ? Cinci veacuri, oare ?
Și totuși, nu, orașul nu-i bătrîn,
Deși își caută cu-nverșunare
Trecutul: pietrele care rămîn,
Pe fundul apei pururi curgătoare.

II. Gravura veche

Orașul din gravură, cu casele de lemn
închipuie o lume ce-a fost odată vie
Și care ne privește și azi, cu-un ochi solemn
Și prefăcută nevinovăție !

Boierii cu giubele, cu briie și șalvari
Ist poartă, larg, surîsul, sub negrele 'ișlice
Și-și mîngîie pungociul cu galbeni icusari'
Hau flinta încărcată cu alice.

Un surugiu îi plimbă-n trăsura cu doi cai
Care framîntă glodul și colbul de pe uUti.
In preajmă, dorobanții se-nșiră în alai
Iar soarele, la rîndu-i, scoate șutiți.

Gravura mai arată și-un car cu coviltir
Și un butoi ~ cu apă din Dîmbovița, dulce
Pe care sacagîii o vînd, în chilipir, '
Și-o laudă în limba lui Neculce

•»
t I
|
|
it'

a v
i |
I

III. Urmele pașilor

*Străzile au fost, cîndva, poduri —
Podul Calicilor, Podul Victoriei.
S-au zvîntat pe ele oceane de gloduri,
S-a vînturat, deasupra-le, colbul istoriei.*

*De-alungul lor, milioane de pași
Au trecut, umili sau trufași,
Cizme, botfori, pantofi și sandale
S-au răstit la tălpile goale.*

*N-au rămas urme pe caldarîm
Din trecerea lor spre celalt tarîm,
Și totuși, vuietul străzilor încă-l ascuți,
Deslușești vaietul celor desculți.*

*Ei au dat străzilor întîiul pavaș —
Din lacrimi și singe, amestecate.
Al tălpilor goale tăcut martiraj
E-n fiecare din ele, și-n toate.*

*Ei le-au podit, după-aceea, cu lemn,
Cărînd în spinare pădurile
In care topoarele lor, și securile
Brăzdau, uneori, cîte-un semn.*

*Ei au adus și piatra, apoi,
Și-au întins-o, covor, la picioarele
Ciocoilor vechi și ciocoilor noi
Care le-ntunecau soarele.*

*De-alungul străzilor, umili sau trufași
Au trecut milioane de pași.
Cizme, botfori, pantofi și sandale,
S-au răstit la tălpile goale.*

*Iar ele-au răbdat, veacuri lungi au răbdat,
Tipărindu-și urmele — răni anonime,
Pe care urmașii le-au vjndecat,
Pavînd un drum nou : spre viitorime.*

VI Definiții

*Orașul e strada aceasta, pe care mă poart
Pașii în fiecă zi, fără ca eu să-i îndemn.
E paleta aceasta bogată, în care se ceartă
Atîtea culori, cînd le face soarele semn.
E șirul acesta de case, înalte sau joase,
Din care ies, dimineața, semenii mei
Și care ascund în cutiile lor melodioase
Coralul patetic al vieții și-al viselor ei.
Orașul e parcul acesta cu flori și verdeață
în care copiii învață botanică fără să vrea*

Cine-i înapoia lor P Cumva
Gîtu-acesta suplu, fără ceafă,
Care se numește „macara”,
Dar evocă-o stranie girafă P

Dominînd cu gesturi de robot
Perspectiva, ar putea să pară
Că doar ea comandă, peste tot,
Ca o zeităte tutelară.

Numai că, se mai zăresc pe-aici
(Printr-un gard înalt, de rogojină)
Cîțiva oameni: sînt ceva mai mici,
Dar girafa, parcă, li se-nchină.

Și, mișcîndu-și gîtul lung, de fier,
într-un grațios balet mecanic,
Ilustrează-ntre pămînt și cer
Cutezanța gîndului titanic.

VII. Piața Palatului

A ici, în piața Palatului,
pătrundeau cu greu muncitorii.
De jur împrejur, ferestrele îi priveau cu ochi dușmănoși,
în care pisicile focului pîndeau, ghemuite.
înauntru, micul trib păzit de aceste pisici
făcea variațiuni nesfîrșite
pe tema huzurului,
devorîndu-și în tihnă delicatesele
pe o insulă paradisiacă,
perfect izolată de geografia aspră a țării.
Totuși, muncitorii au izbutit să treacă,
într-o bună zi, — asemenea mării, —
peste insula aceasta, și să pună pe fugă
tribul regal, ocrotit de pisicile focului.
în ziua aceea — întîia
a calendarului republican,
muncitorii au desenat și schița
viitorului plan al orașului,
rectificînd de pe-atunci Timpul,
pentru a putea acționa asupra spațiului,
devenit, în sfîrșit, uman.

ACUARELA BUCURBȘTEANA

CRISTIAN SîRBU

Wft*aiS\ ° l'da mea cu parcuri e zi de sărbătoare.
ftw/M*-*'; întreaga fire parcă dă azi banchet de soare.
<W&&U^ Cîntări de cer și raze prin aer se sărută.
Și vîntu-și trece-arcușul ușor pe alăută.

*Un bloc și-a pus pe umeri un fulgarin albastru.
Spre-un plop de aur verde zboară-un botgros sihastru
Și-n parcuri trandafirii și teii beți de dor
Înmiresmează lumea cu respirația lor.*

*Pe sub lucioase cabluri greoaie troleibuze
Privite de departe par niște buburuze
Spre-stadion sportivii își poartă-n zîmbet ochii,
iar fetele-au frumoase grădini de flori pe rochii.*

*Un turn semeț și negru cu sulița-i de fier
A agățat o pală de vată de pe cer.
Și-n fund un coș gigantic de la uzină pare
fe coala naltă-a zării un semn de exclamare.*

PA M/NT DE FLORI

ALFRED MARGC/L SPERBER

*I e-ntoarce primăvara ca-n fiecare an
P m t e - o r a ș u l cu valuri de albastru.
I wm\„Pamnt de flori" tot strigă „ stradă un țaran
Cu ritmica chemare a cucului sihastru
O ! Viață fără griji și fără praguri,
Pe care-o simt din minunate zori,
— Când toate — ale pământului meleaguri
Vor fi cu-adevărat pământ de flori !*

In românește de Al. Philippide

ÎN NOPTI DE VARA...

FLORENȚA ALBU

*În nopți de vară,
care apropie cerul
de schelele noastre,
în nopți care fac să freamăte frunzele plopilor
și să ardă în palma-căuș
a văzduhului,
mireasmă de tei,
în nopțile-acestea,
atît de limpezi,
încît simți munții urcînd către lună,
vin în preajma schelelor albe,
în preajma noilor temelii,
vin sute de tineri
să răstoarne pămîntul cu tîrnăcoapele
s-așeze cărămizile,
să niveleze, să-nalte*

*și-n lumina festivă a lunii,
în nopți tulburătoare,
cu stelele-aproape,
cu miresme de tei —
vin brigadierii de douăzeci de ani,
tinerii orașului — muncitori, studenți,
vin să modeleze sub lună —
visători și puternici —
nou chip orașului.*

*Sînt nopți albe-n vară,
sînt nopțile albe —
cîntă privighetorile-n parcurile orașului
și tinerii brigadieri —
frumoși, în lumina festivă a lunii,
înălță, mai aproape de stele,
stelele orașului nostru.*

Rezultatul anchetei noastre în rîndurile cadrelor didactice

Ancheta noastră, inițiată la începutul anului, s-a bucurat de un deosebit interes printre membrii corpului didactic din întreaga țară. Am primit la redacție numeroase răspunsuri, conținînd interesante propuneri referitoare la diverse probleme de istorie și teorie literară, în legătură cu care revista noastră a fost solicitată să-și spună cuvîntul.

În majoritatea scrisorilor primite ni s-a cerut să publicăm :

1. Studii privitoare la dezvoltarea diverselor curente și direcții literare existente în literatura noastră, de dinainte de 23 August de la clasicism la romantism, semănătorism și poporanism pînă la simbolism, modernism, etc.

2. Studii monografice consacrate unor scriitori ca Alexandru Sahia, Tudor Arghezi, Octavian Goga, Gala Galaction, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, etc.

3. Articole care să se ocupe de diversele aspecte ale dramaturgiei, ale poeziei și ale romanului românesc în perioada dintre cele două războaie mondiale.

4. Studii referitoare la dezvoltarea poeziei, dramaturgiei, a prozei și a criticii literare de după 23 August 1944.

5. Articole care să abordeze probleme de stilistică și probleme ale dezvoltării limbii noastre literare.

Acestea sînt propunerile cele mai des indicate în scrisorile primite la redacție.

Ținem să mulțumim pe această cale tuturor celor care au răspuns anchetei deschise de revista „Viața Românească” și să-i asigurăm că vom ține seama de propunerile și indicațiile lor, în alcătuirea sumarelor care vor apărea în cea de-a doua jumătate a acestui an ; începînd chiar din numărul 6/1959, revista noastră a publicat articole legate de problemele de istorie literară semnalate în scrisorile celor care au răspuns anchetei noastre.

V. R.

BUCUREȘTI ÎN LITERATURĂ

A fost odată un cioban, Bucur...

RADU ALBALA

upa cum bine se știe de către toată lumea, cetatea Atenei s-a întemeiat în urma unei dispute dintre Pallas Athena și unchiu-său Poseidon; Roma cetatea celor șapte coline, a zidit-o Romulus, strănepotul piosului Aeneas' _____ P' *** ***** ***** ele; Parisul a fost întemeiat de Hercules. Tot astfel, orașul București își află și el începuturi în literatura străvechilor legende.

Zice povestea că un cioban, pe numele lui Bucur (și cărturari serioși ca bravul latinizant A. Treboniu Laurian au susținut că era un duce al Daciei Australe, cu numele latinesc Hilarius), coborînd cu oile pe malurile păduroase ale Dimboviței și plăcîndu-i foarte așezarea, s-a statornicit aci, durînd și bisericuța care pînă azi îi poartă numele, ca să-i fie lui și moștenitorilor „sfînt lăcaș de rugăciune către bunul Dumnezeu”. Iar dacă pentru povestea lupoaicei n-au lipsit „documentele” iconografice ale statuilor, nici bucureștenii nu s-au lăsat mai prejos: o stampă tipărită la începutul acestui secol de harnicul colonel Pappasoglu, stampă din care se mai poate și astăzi admira cîte un rarissim exemplar, înfățișează aievea pe ciobanul-fondator, cu căciula în cap, cu cojocul mișos în spate, cu toiagul în mînă și cu fluierul la brîu, pascăindu-și, asistat de reglementarul dulău, niște prea gingașe oițe bucălate.

Mai tîrziu, lucrurile s-au mai complicat puțin. Sub pana scriitorilor „culți”, legenda populară a dobîndit curînd nexuri cauzale și, datorită înclinării romantice a lui A. Pelimon¹⁾, și coloratura respectivă. Bucur acesta, sau cu alt nume Radu, ar fi fost feciorul unui voevod de la Moldova, îndrăgostit de prea frumoasa Iliana, fata lui Bogdan-vodă. După strașnice vitejii în luptele contra tătarilor, Bucur s-a căsătorit cu doamna inimii sale și a venit cu ea pe locul unde se află astăzi Bucureștii. Or, cum patronul doamnei era sfîntul Tănase, care le ajutase nu odată să scape de fel de fel de primejdii, Bucur, zidind bisericuța ce-i poartă numele, îi puse și hramul respectiv.

Cum spuneam, bisericuța cu pricina există pînă în zilele noastre. Un cercetător a crezut chiar a citi în pisania ei că însuși domnitorul Mircea cel Bătrîn ar fi zidit la 1416, biserică de piatră în locul celei de lemn a lui Bucur și că a îngropat într-însa oasele ostașilor căzuți în bătălia de la Giurgiu, cu turcii, din 11 iunie al aceluiași an.

Inexactitățile au ieșit curînd la iveală și istoricii n-au întîrziat să demonstreze că legendara biserică nu este decît un (paraclis zidit în spatele marelui mînăstiri Radu-vodă spre a sluji de capelă mortuară; hramul sfîntului „Tănase”, patronul frumoasei

¹⁾ Bucur, *istoria fundării Bucureștilor* Buc. 1858, VIII + 252 pp.

Iliana, doamna lui Radu-Bucur, feciorul de crai, nu este decît hramul sfinţilor Atanasie şi Kiril, obişnuiţi patroni ai cimitirelor ortodoxe, iar pietrele găsite acolo sînt mîi proaspete cu mai bine de trei secole decît datele legendei : ele poartă data 1743. Să-i recunoaştem lui Ionescu-Gion, neuitatul istoric al Bucureştilor, meritul că, restabilind adevărul ştiinţific şi distrugînd „poezia”, cîtă era, în zisa ficţiune, a reuşit să desprindă dintr-însa o preţioasă idee : aceea a „Moldovei şi Munteniei conlucrind la întemeierea”¹⁾ ţării unite.

Aceasta este legenda, nelipsită — corn arătarăm — de waive anacronisme. Cel rmai fermecător dintre ele este însă încercarea, provenită desigur dintr-un patriotic îndemn, de a spori vechimea bisericii „eponime” şi, implicit, a oraşului, mai mult decît o îngăduie datele obiective ale istoriei. Numai că, atunci cînd va fi izvodit legenda, autorul ei nu putea şti că, în loc să-i atribuie oraşului o dăinuire mai îndelungată, îl întinerea de fapt.

În această lună a anului 1959 se împlinesc 500 de ani de cînd, într-un document slavon de la Vlad vodă Ţepeş, numele „oraşului Bucureşti” apare pentru prima oară atestat în scris ; de la anul 1500 încoace, el apare mereu mai frecvent şi în scrierile numeroşilor călători străini, sub numele de Bocoresh, Bokorest, Bocerestya, Bogrest, Buijuresti, Procrest, Bucarest etc. „Oraşul de de Dîmboviţa” nu l-a văzut pe Mircea-cel Bătrîn al legendei nici murind, nici hălăduind în scaun : fiul lui, Mihail I, avea să strămute, cel dintîi, domnia la Bucureşti ; însă cînd romanii au cucerit Dacia, aceste maluri ale Dîmboviţei erau locuite, iar originea vieţii omeneşti pe aceste meleaguri se pierde, într-adevăr, în negura timpurilor preistorice : lamele de cuţit şi rîciitoarele pentru curăţat pieile de animale — unelte lucrate din cremene — care se pot vedea la Muzeul de Istorie a Oraşului Bucureşti au fost găsite în carierele de nisip din jurul actualului oraş şi datează din epoca Paleoliticului de mijloc, adică din anii 150.000 î.e.n.

Ca şi oraşul care a inspirat-o, legenda lui Bucur, povestea lui de început, a avut însă un bun augur : faţă de situaţia de acum 500 de ani, oraşul are astăzi o suprafaţă de 150 de ori mai mare ; tot astăzi, singură bibliografia lucrărilor literare privitoare la Bucureşti ar alcătui un volum de sute de pagini.

În 1867, un editor francez cerea marilor scriitori pe atunci în viaţă o serie de articole despre principalele instituţii şi locuri din Paris²⁾, iar Victor Hugo scria o prefaţă, al cărei prim capitol se intitula „Avenir”, al doilea „Passe” etc. Dacă un editor român ar vrea să facă astăzi la fel, el n-ar mai găsi, în viaţă, din panteonul marilor noştri clasici, nici un scriitor care să scrie anume un asemenea material. În schimb ar avea, spre deosebire de editorul francez, posibilitatea de a descoperi, în literatura clasică şi în cea contemporană, pasaje cu atît mai valoroase cu cît, deşi nu sînt scrise în vederea unui scop comun, se desprind şi se încheagă fără cusur pe această tematică.

Într-adevăr, dacă, prin absurd, ar pieri în cine ştie ce cataclism, toate arhivele, toate bibliotecile, toate documentele istorice, istoria Bucureştilor s-ar putea reconstitui, punct cu punct, din bezna preistoriei pînă la pragul socialismului, numai din documente literare.³⁾ Nu, valoarea gnoseologică a adevăratei literaturi, a literaturii realiste, nu e o vorbă goală !

¹⁾ Istoria Bucureştilor pînă la anul 1800, Buc. 196, p. 177.

²⁾ Paris, *Guide, par les principaux écrivains et artistes de la France*. 2 voi. 2136 pp. Din cuprins : Louis Blanc, *Le vieux Paris*; Sainte Beuve, *Académie française*; Jules Michelet, *Le Collège de France*; Theophile Gaulhier, *Le musée du Louvre*; Ambr. Firmin-Didot, *L'imprimerie a Paris* etc. etc.

³⁾ Un Fieclander sau un Gaston Boissier, în amplele şi minuţioasele lor reconstrucţii arheologice, topografice, sociale, ale Romei antice n-au alergat oare întîi şi întîi la Juvenal, Martial, Petronius, la literatură adică ?

Scurtă biografie

Atunci când, în acele noiembrie 23 ale anului 1473, Ștefan cel Mare îl biruie la Cursul-Apei pe Radu-vodă cel Frumos al Țării Românești și, urmărindu-l, „au dobinditu Cetatea Dimboviței și au intratu într-însa și au iuat pre doamna Radului vodă și ipre fiică-sia Voiohița o au luat-o luiși doamnă și toată avuția lui și toate veșmintele lui cele scumpe și vistieriile și toate steagurile :lui. Și acolo s-au veselit 'trei aite și decii s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava...”), Bucureștii nu erau încă un oraș statornic de scaun. De vreme ce domnul țării își ținea însă aici „toată avuția și toate... vistieriile” etc., precum și pe soția și pe fiica sa, însemnează că, la acea dată, aici își socotea el capitala¹⁾ O sută de ani mai târziu, Mircea Ciobanul își stabilește reședința domnească la București și ridică — în jurul locului unde e astăzi Piața de Flori — „noua curte domnească...”, clădită printre sălciile de pe malul stîng al Dimboviței și-nconjurate de țepene ziduri cu creste nalte și cu înguste ferestru de meterez...²⁾ Alaiul de înmormîntare a voevodului „colindă ulițele povîrnite ale micului orașel ce abia latunci începuse, numai ipre malul stîng, al gîrlei, a se împlini aici cu gardul unei colibe de la vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaș ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boieri sau de boiernaș ajuns ; trecu și prin piața mare unde șetrele precupeților, scaunele³⁾ măcelarilor și tarabele gelepilor turci, armeni sau greci erau închise în ziua aceea, și se întoarse iarăși în curtea domnească, unde răsuna clopotile bisericii pe care o zidise chiar Mircea-Vodă Ciobanul⁴⁾ și în care, dintre toți domnii, el mai întii s-a îngropat”). În acest cadru, în mai mare parte conform cu realitatea istorică⁵⁾, evocă Odobescu -acel tenebros trecut în care luptele pentru domnie iau cele mai dramatice, sîngeroase întorsături. E vremea jugului otoman, în care domniile, aflate în permanență la bunul plac al porții țarigrădene, se dobîndeau cu pungi grele de bani, recoltate desigur de pe spinarea bieților locuitori. În toamna anului 1593, cînd sosește Mihai Viteazul în București, orașul era plin de creditorii turci care zoreau împlinirea datoriilor lăsate de predecesorul lui, Alexandru-cel-Rău. Pe lîngă birul obișnuit, nenorociții de contribuabili mai aveau de plătit o seamă de dări suplimentare, „poclon și curama”, „cible și chile”, miere, unt și sare și încă alte nenumărate angarale, necesare armatei turcești, aflătoare în campanie împotriva imperialilor. Satele se risipeau, vecinii și rumînii se înmulțeau. Fiscalitatea dureros de apăsătoare în tot timpul jugului otoman, ajunsese la un punct unde nu se mai putea răbda. Atunci, în ziua de 13 noiembrie, Mihai chemă pe creditorii la vistierie, spre a-i socoti. Dar ce fel de socoteală se urmă acolo, să lăsăm să ne povestească Bălcescu : „Poruncă domnească ieșise ca toți turcii ce se aflau în București să se adune în casa vistierului Dan, spre a li se căuta și răfui datoriile. îndată ce turcii se grămădise în acea curte, Mihai cu boierii, cu ostașii și cu tot poporul setos de răzbunare ridică steagul libertății și, încungiurînd curtea, puse de patru părți de dete foc casei unde era turcii adunați și îi pușcară cu tunurile cu eare îngrijise mai dinainte a împresura curtea și casa. Izbirea aceasta neașteptată, vilvoarea focului ce îi încingea, bubuitul și pustiirile tunurilor și strigătele de răzbunare ale poporului ame-

¹⁾ Grigore 'Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, E.S.P.L.A., 1955 p. 90. Consecvent cu tema sa, acest articol se va feri să citeze istorici ; pe cronicari îi cităm însă cu inima împăcată.

²⁾ Vd. și Ionescu Gion, *loc. laud.* p. 25.*

³⁾ A. I. Odobescu, *Opere*, ed. T. Vianu, E.S.P.L.A., 1955, vol. I p. 122.

⁴⁾ Aceste „scaune” — adică butuci — ale măcelarilor au dat și numele străzii respective păstrat pînă în zilele noastre.

⁵⁾ Biserica cu hramul Sf. Anton, construită dn cărămidă aparentă, care mai există și astăzi pe str. 30 Decembrie. E cea mai veche biserică din București.

⁶⁾ Ibid. p. 123.

⁷⁾ Pentru erorile istorice ale lui 'Odobescu vd T. Vianu, *ibid.*, p. 24 și C. Gană, *Irecute vieft de doamne și domnite*, Buc. 1932 vol. I p. 86 n. 1

tiră și înspăimîntară pe turci care, deși armați, pre obiceiul lor, neputînd a-și face cale de ieșire, fură siliți a primi moartea fără a o putea da. La două mii de turci se omorîră; din rotîni pușini căzură... Acesta fu cel dintîi act al războiului : ucidere făcută cu înșelăciune, în adevăr, dar dreaptă și meritată pentru toate suferințele ce turcii aduseseră țării. Această măcelărire din București fu semnalul care puse toată țara în picioare, și în toate părțile poporul, năvălind asupra turcilor răspîndiți, îi măcelări și îi goni pînă îi scoase afară din țară".¹⁾):

La sfîrșitul veacului al XVII-lea și la începutul celui de-al XVIII-lea, capitala cunoaște, sub Constantin vodă Brîncoveanu, o epocă de dulcețată și de liniște. Domnitorul — acela care, spre a-și uni proprietatea urbană de pe cheiul gîrlei cu domeniul feudal de la Mogoșoaia, trasează Podul Mogoșoaiei, — Calea Victoriei de astăzi — încurajează comerțul, clădește enorm pentru vremea aceea, și are o deosebită preocupare pentru viața culturală. În vremea lui, învățatul mitropolit Antim Ivireanul tipărește, la București (cea dintîi carte tipărită în orașul lor o văzuse bucureștenii în 1678, sub domnia lui Matei Basarab: *Cheia înțelesului*, o traducere din limba rusă)) și la mînăstirea Snagov²⁾ nu numai cărți în limba romînă, ci și pentru grecii și georgienii de peste hotare, făcînd să se ducă vestea iscusinței valahe pînă departe la ivirii din munții Caucazului. La Academia de la „Sfîntul Sava” (cam pe locul actualei Universității C. I. Parhon), se clădește un local nou ; programa analitică prevede lecții de logică, retorică, fizică, astronomie, psihologie, metafizică etc. ; se fac lecturi din Xenofon, Plutarh și Tucidide, din Demostene, Pindar, Sofocle și Euripide. Cultura clasică elenă fecundează rodnic fondul mai vechi de cultură slavă, deschizînd noi orizonturi cîrturarilor. Pe lîngă această școală mai funcționau și altele, mai modeste, dar în schimb destul de numeroase. Curtea domnească cunoaște o strălucire deosebită, devenind un adevărat rendez-vous al diplomaților din lumea întregă; savantul arheolog englez Cisthull are cuvinte de profundă admirație pentru eleganța palatului în care și el a fost găzduit.

Dar toată această măreție se spulberă, ca adesea, la o suflare : mazilit și tîrît la Țarigrad, Brîncoveanu e decapitat acolo, cu toată familia sa.

Speriată de încercările domnilor romîni de a scutura jugul otoman și de a se orienta, împotriva turcilor, către politica rusească, poarta țarigrădeană dorește să aibă, de-acum înainte, în scaunele principatelor, oameni de toată încrederea. Astfel începe epoca domniilor zise „fanariote”.

La 14/25 noembrie 1716, în zilele lui Nicolae Mavrocordat, cel dintîi dintre dînșii, bucureștenii, care pînă acum nu dusese lipsă de năvăliri și prădăciuni turcești și tătărești, cunosc o incursiune a „cătanelor” lui Eugeniu de Savoia, purtători de peruci albe, după moda apuseană; sînt „nemții cu coadă” despre care va rămînea vorba în popor. Cît despre panica pe care au stîrnit-o ei pe străzile orașului, ne relatează, în stilul lui nervos și anticalofil, cronicarul Radu Popescu : „Dar ce jale mare și ce țipete și ce vaiete era în tîrgu de groaza cătanelor ce umbla cu săbiile scoasă și cu pușcile slobozindu-le, cine le ieșia înainte, tăia, omorîia ; atîta groază era, cît limbă de om nu poate povesti... Și-și lua oamenii muierile și copiii de mînă, pă alții în brață și lăsa ce avea în casă și fugia nemîncați, pă frig, vâielîndu-să ei și țîpîndu copiii și neavînd alt ce face, blestema pă ceia ce au adus catanele, de s-au făcut lucru ca acesta ce s-au făcut acuma, să ia pă domnul hoțește să-l ducă rob și să facă atîtea

¹⁾ N. Bălcescu Opere, *Istoria Romnilor supt Mihai-vodă Viteazul*, ed. A. Rusu, E.S.P.L.A., în ms. cap. XIV.

²⁾ Numărul cărților tipărite de Antim din 1691 pînă în 1716, trece de 60.

ja'furi și morți între creștini, Dumnezeu să te plătească celora ce au fost pricina'.¹⁾ În această epocă, Bucureștii cunosc și ei destrămarea, feudalismului și începuturile dezvoltării capitaliste. Orașul crește și se organizează. Credincioși vechii ai împărăției, domnitorii fanarioți, stăpîni autarhici, doresc să vadă în capitala noastră o icoană fidelă a Țarigradului. În acest scop, folosesc metodele pe care sultanii otomani le împrumutase de la împărății bizantini, iar aceștia, la rîndul lor, de la romani.²⁾ Caracteristică este, pentru înmănuncherea aspectului fabulos oriental' cu cel al duhului organizatoric modern, domnia lui Alexandru-vodă Mavrogheni, un adevărat Harun-Al-Rașid la București :

Cînd făcea vreo plimbare,
Nu mergea cu pompă mare,
Cîi călare voinicește
Și la cap legat turcește.
Cu galeongiii³⁾ dimpreună
Și miazdrac⁴⁾ fiind în mîină
Și pe unde nu gîndeai,
P-acolo îl întilneai,
Tiptil⁵⁾, pe jos și călare,
Prin tîrg și prin mahalale,
Uneori în port turcesc,
Alteori călugăresc.

Că cît era noaptea de mare,
În strajă făcea plimbare
Și te pomeneai cu el
Tiptil în port fel de fel,
Turcește, călugărește,
Schimbat ca Doamne-fereste⁶⁾.

„70, P... „of J... «le» (Moruzi face cîteva cișmele și, la 1795, lenaohița Vaearesou le adresează diverse „Stihuri”; fa 1818 se reorganizează și se muta într-un local nou, tipografia mai veche a lui Caragea - fancu Văcăreanu Ji ded.ca ș, el o poezie ocazională, *Tipografia*, „ca din partea ei, cînd s-au așezat

desMderL tTr IntUași dată în București, în anul 1819) se înfăpătau cu împilarea tot mai insuportabilă a contribuabililor. Vorba cîntecului

„Mîndru-i Bucureștiul, Doamne,
cu biserici daurite,
parcă uiți, zău și de foame,
cînd vezi curți grădinărite
și palate nalte, albe,

lipscanii cu-odoare salbe

¹⁾ Biblioteca Acad. R.P.R. m. rom w f ll« „ r. • • „ boierii - prinle care Petrovaradin. „Nemții” luase însă prizonie? și «nirfi» îl c-l-... biruitoare „urcilor la Popescu, om de casă al Bălenilor dar totodată S. „P...” se face că Radu dat, îi ocărește pe cei dinții pentru pa'gut'c^ui'deT do le... Bucureștilor, Buc. 1939 p 12

< LTMq... Mavrogheni

²⁾ Incognito.

Buc. f. 1 %%%iTo... Sreae-voda... scrisă la „8,7 de Pitarul Hristacke, ... Papadopol.

³⁾ În curtea bisericii cu același „urne, pe actuala stradă a Monetăriei.

ca ia Babe! se vorbește,
 ba turcește, ba nemțește,
 vînzoleală, galbeni gri,
 crește Bucureștiul, crește,
 nu mai e ce-a fost, ehei !"
 dar
 „Ne-a rămas numai securea,
 cu-anasîna le-au luat.
 Ne-au luat vatra și pădurea,
 numai lacrimă și-oftat".¹⁾

Răscoala poporului, condusă de Tudor Vladimirescu — răscoală la care iau parte cu însuflețire masele de bucureșteni — deschide epoca frământărilor din răstimpul 1821—1848. Este perioada romanului *Ciocoii vechi și noi*, viguros tablou critic al moravurilor societății bucureștene, al descompunerii economico-sociale a lumii exploataților.

Impresionantă este bogăția de material literar — tipărit sau rămas în manuscrisele din colecția Acad. R.P.R. — care, de-a lungul unui întreg secol de frământări revoluționare din jurul anului 1848, însoțește, marchează și, adeseori, înflorește cu lumina artei lupta bucureștenilor pentru realizarea ideilor ce s-au numit „pașoptiste”. Dacă operele unui Băkescu sau Ion Ghica și ale celorlalte căpetenii ale marii generații sînt tot atîtea măiestre partituri de solist, de adevărați, cum li se spune, „corifei”, aceste pagini fixează pe hîrlie ceea ce, în tragedia antică, ar fi partitura corului însuși, partitura largilor mase populare, care își exprimă aci impulsul și adeziunea la înfăptuirile și idealurile momentului. Folosind întreaga diversitate a mijloacelor genului satiric, de la ironia subțire și pînă la cea mai virulentă invectivă, această literatură — chiar dacă, uneori, o face cu mijloace artistice mai modeste — oglindește întreaga diversitate a problemelor ce i-au dat naștere. Astfel, un manuscris 'anonim de la începutul veacului al XIX-lea, intitulat Cuvînt a unui țaran către boieri, cuprinde deja în germene denunțarea racilelor majore. Mizeria țaranului, „nemîncat, nebăut, neavînd cu ce-mi învâli ticălosul meu trup”, se alătură aci unei aspre critici aduse clasei boierești, corupte, lenevite și nepăsătoare față de nevoile lui. Un „dialog al morților” este *Starea Țării Românești, acum în zilele mării sale Ioan Caragea*, datorit lui lordachi Goleșcu, descendent în linie literară directă al celui alt viguros bucureștean, Radu Hrizea zis Popescu. Cu cuvinte explosive, din acelea de care n-au roșit nici Catul, nici Martial, nici marii maeștri ai pamfletului universal, ura sparge năvalnic orice tipare : amănuntele despre sîngeroasa fiscalitate și exploatare din vremea zisului voevod au un haz tot atît de amar, pe cît de gros și de irezistibil. Satina' iui C. Bălăcescu, *Fă-mă, tală, să-ți seamăn, sau Căjtăniul de țară la București*,²⁾ înfățișează, la rîndul ei, loală acea lume pestriță, pusă pe repede chiverniseală în capitala țării. „Ia-ți căciula, fătul meu” — ironicul îndemn din refrenul cutărui parvenit de la țară care își sfătuieste feciorul cum să se poarte ca să răzbească și el în lume — revine în fața funcționarilor justiției, căci

„Nu-i de glumă cu ei, tată,
 Că au praxis și condei
 Și, cum te-or plesni, îndată
 Te aduc precum vor ei.
 Ci să joci precum îți cîntă,

¹⁾ Mihai Dragomir, *Tudor din Vladimireșii* (la cuprins *Tudor din Vladimiri*) în *Versuri alese* E.S.P.L.A. p. 234
²⁾ Buc. 1860 (pe copertă : 1863),

Că un clinei numai la „deci”¹⁾
De ți-o arunca, te zvîntă
De istov, în veci de veci”²⁾,

revine în fața palatului domnesc și a gardei sale de operetă, în fața funcționarilor poliției și armatei, a deputaților și a tuturor „mărimilor”, a tuturor netrebnicilor și a supritorilor zilei. ^

Dar iată că intervin evenimentele revoluționare. Trădată, mișcarea este departe de a da roadele așteptate. Așa se face că verva satirică nu conținește; ea hi aruncă acum săgețile împotriva unor obiective noi, dar la fel de nesuferite ca și înainte :

„Num.-opin.ca, sărăcuța,
Numai ea nu ne-a-nșelat
Numai dînsa, ea, micuța,
Numai ea nu ne-a trădat”.

Își începe Cezar Bolliac versurile intitulate *Ciocoi, din revoluție*.*) Aceeași goană după chiverniseala, înființată în Bucureștii de dinainte de '48 în pamfletele lui Goleșcu este afurisita acum în materialele îndreptate împotriva „tombaterelor”, cei care căutau din răspuțeri să se opună și simulacrelor de reforme democratice. Figurile de miniștri și deputați din *Visul* lui Hasdeu*),

Deputații vin la treabă
Ca să primească degeaba
Cîte doi galbeni pe zi.

sînt vrednici urmași ai potențaților lui Bălcescu, după cum refrenul

Degrabă ușa-n lături dați
Să intre domnii deputați,

este blindat cu aceleași ace de ironie ca și căciula lui Nuțu, feciorul „căftănitului de ara la București”. Concesiunile oneroase, „huzmeturile” lui Goleșcu se perpetuează în la.moasa panama cu concesiunea căilor ferate, iar clasa boierească, este la fel de ne-

Ua acūm poarta sūhman reformist :
„MURIMIL CA SA NECUVINTATI UNUI * **** *****”.

„Moși
Pe groși
Progres de ploscă
Și negoț de piei de cloșcă;
Libertăți de pușcărie,
Drepturi mari la sărăcie,
Privilege de hoție,
Și brevete de sclavie...”

Pe asemenea versuri și pe altele ale lui Tăutu, Baronzi, Orășanu, Nicolescu etc ușor

rliZ f n
reștem, un . D. Ionescu sau alții mai puțini celebri lansau, la grădina „Union” sau amrea, genul cupletului de actualitate căruia, cu o sută de ani mai tîrziu, un alt copil al Bucureștilor, popularul Constantin Tănase, avea să-i dea atîta strălucire.

1) concluzia hotărîrii judecătorești

2) p. 7 și urm.

3) în *Opere*, ed. A. Rusu, E.S.P.L.A., 1956 vol. I p 363

< *Scenari Merare, morale și politice* Buc. Ed. Fundației 1937, vol. I pg. 305-306.

Că toată această zbuciumată epocă n-a rodit, în contemporaneitate, nici-o lucrare literară de largă respirație, este oarecum explicabil.

Romanul românesc se afla pe atunci la începuturile lui. După *Maiioil* (1855) și *Elena* (1862) ale lui D. Bolintineanu și după *Ciocoii* (1863) lui Filimon, abia de pe la 1887 (*Dinu Miliian* de C. Miile) încolo încep să apară romane interesante, realiste, și realizate artistic. Cele câteva romane de „moravuri bucureștene”, ca *Mistere din București* de I. M. Bujoreanu, sau *Un boem român* de Pantazi Ghica, chiar când nu vocalizează steril pe game de Eugene Sue sau Ponson du Terail, nu rămân decât niște încercări neizbutite. Semnificativ este însă că nici mai târziu, în epoca de înflorire a romanului realist-critic nici un scriitor nu s-a încumetat să evoce „pașoptul”, mereu mai denigrat și mai uitat de desconsiderarea oficialității culturale. Amintirile colonelului Gr. Lăcusteanu,¹⁾ atât de singeros executat de acad. G. Călinescu²⁾ nu sînt, într-adevăr, decât un model de literatură pătimașă, antirealistă, în care disprețul pentru adevăr nu-și află pereche decât în nevolnicia realizării literare. Iar romanul lui Antemireanu, *Din vremea lui căpitan Costachi*, scris la un nivel literar abia mai decent decât cel al neconsolatului părinte al „Mișului” păcătuiește și el printr-o viziune romanțioasă și deformantă a realității. Cu atât mai merituosă apare epeica realizare a regretatului Camil Petrescu care, cu minuțiozitate de arheolog și cu suflet de poet, a reconstituit, în primele 2 volume ale romanului său, întregul tablou al țării și al Bucureștilor din jurul anului revoluționar 1848, așa cum l-a cunoscut și l-a înțeles *Un om între oameni**, Bălcescu. Un om „între oameni”, pentru că marele erou al romanului este norodul, acel norod bucureștean alcătuit din negustori, meseriași, muncitori și „desculții mahalalelor” care, la 11 iunie, năvălește cu steaguri tricolore și cu cocarde în piept la palat și îl silește pe domn să sancționeze Constituția decretată de popor³⁾)

Unsprezece ani mai târziu, același norod bucureștean își spune cuvîntul hotărîtor în înfăptuirea unui secular ideal: unirea celor două țări romîne. Pe cînd la Iași fusese ales domn Alexandru Ioan Cuza și pe cînd la București Adunarea electivă reacționară se pregătea să-și impună propriul său candidat, populația bucureșteană și țărani clăcași se adună pe Dealul Mitropoliei, înconjoară clădirea în care se afla Adunarea și o silesc să proclame domn tot pe Alexandru Cuza: „In fine cel din urmă bilet fu scos din urnă și biuroul proclamă pe Alexandru Ioan, domnitorul Moldovei, domn al Principatelor Unite. Toată sala răsună de aplauze și de strigăte, la care răspunde cu frenezie, repetînd de mii de ori aceleași strigăte, mulțimea din curtea Mitropoliei, care se întindea nu numai pe aleele catedralei, dar încă chiar și pe ulițele dimprejur...”⁴⁾)

Mari serbări populare, o sesiune științifică extraordinară a Academiei R.P.R., edițiuni jubiliare, au marcat sărbătorește acum câteva luni centenarul acestui eveniment. În această sută de ani, bucureștenii, păstrători ai glorioaselor lor tradiții progresiste și patriotice, s-au aflat prezenți la toate marile răsăpîntii ale istoriei țării, lată-i întîmpinînd, plini de un entuziasm debordant, oștirile de țărani, pe „Ostașii noștri” cîntați de bardul V. Alecsandri, întorși din Războiul pentru dobîndirea indepen-

¹⁾ *Publicate... de Radu. Craizescu, Buc. 1935.*

²⁾ *Istoria literaturii romine Buc. p. 192—193.*

³⁾ *Publicat postum de Apriliana Medianu, Buc. Universul 1937.*

⁴⁾ *Buc. Ed. Tineretului, vol. I 1953, vol. II 1955.*

⁵⁾ *Vol. I, pp. 246—265.*

⁶⁾ *N. T. Orășanu, O pagină a vieții mele sau 22. 23 și 24 ianuarie 1859 în Mărturii despre Unire, ed. Virgiliu Ene, Ed. Tineretului 1959, pp. 469—491.*

denței naționale¹⁾. Iată-i, în însingeratul an 1907, pe bucureșteni, arătându-și, pnn gazetarii și condeierii lor, adeziunea la cauza marilor răscoale țărănești ce cuprinsese țara întreagă, iată-i exprimându-și indignarea împotriva sălbăticiiei cu care au fost reprimată²⁾. Iată-i pe aceiași condeieri — cu nume de prestigiu ca Hașdeu, Mact-donski, N. D. Cocea sau T. Arghezi și pînă la altele, ce se confundă cu masa anonimă pe care o reprezentau — exprimându-și, cîteodată în formele celui mai virulent pamflet (cîteva titluri: *Complotul bubei; Discursul regelui la Moși; Urechilă moștenitor; Carmen-Sylva și omorîrea muștelor; 10 Mai, zi de doliu; Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoști; Ploșnița*), pe o perioadă de mai bine de jumătate de secol, protestul împotriva abuzurilor și prevaricațiunilor monarhiei și monarhilor.³⁾

Dar odată cu intrarea Romîniei pe făgașul dezvoltării capitaliste, odată cu întinderea rețelei de căi ferate, odată cu modernizarea porturilor dunărene și maritime, odată cu exploatarea intensă a petrolului și cărbunelui, se înmulțesc și fabricile bucureștene și, cu ele, crește și numărul lucrătorilor. Astfel ultimele decenii ale sec. al XVIII-lea văd începuturile de organizare a muncitorimii. Slăbită cîțiva ani din cauza trădării „generoșilor”, mișcarea muncitorească cunoaște un nou impuls după 1905, anul cînd se dezlănțuie în Rusia prima revoluție burghezo-democratică. La U martie are loc, în sala „Eforia” din București o mare întrunire muncitorească, convocată în scopul soiiidiarizării cu lupta poporului rus ; cu acest prilej însă oratorii care s-au perindat la tribună au dezbătut pe larg și problemele legate de lupta de eliberare a poporului romîn. În devenirea caracterului lui Ionică Sîntu, feciorul doctorului Matei Sîntu și nepot al lui fancu Urmatecu, tip de intelectual cinstit, care, rupîndu-se de clasa lui, va ști să vadă și va cuteza chiar să contribuie la dărîmarea strîmbătății lumii în care trăiește, în formarea lui viitoare, întrunirea de la Eforie unde, copil încă, ia parte aproape întimplător împreună cu un tovarăș de joacă și de școală, este o revelație de conștiință ; pentru prima oară în viața lui, Ionică simte moșia și apartenența socială de exploator a iubitului și iubitorului său bunic „apăsîndu-l ca o povară”⁴⁾.

Mereu mai speriate de amploarea pe care, deși urmărite și hăituite de poliție și siguranță, o căpătau aceste manifestații și întruniri, autoritățile reacționare nu s-au sfiit să ordone chiar armatei să tragă în plin, înecînd — ca la 13 Decembrie 1918 în Piața Teatrului — demonstrația pașnică a muncitorilor într-o baie de sînge. Dîrzenia și demnitatea conducătorilor mișcării muncitorești, arestați și schingiuiți în beciurile închisorilor, n-o frîngea însă nici un mijloc. Cît de adîncă era impresia pe care o făcea tuturor comportarea lor ne-o spune Ioan Slavici.- închis el însuși la Văcărești, el a cunoscut acoto numeroși fruntași socialiști : printre ei și pe I. C. Frimu — căruia îi consacră un frumos portret. „Cîtva timp în urmă curtea a răsunit de un cor bine condus. Erau vreo zece dintre socialiștii adăpostiți la spital. Plimbîndu-se pe coridorul din fața celulelor, ei cîntau Internaționala. Erau oameni rău de tot ciomăgiți la 13 Decembrie, plini de vînatăi, unii cu răni nevindecate încă, ori bolnavi de pe urma primejdioaselor leziuni interne... Auzîndu-i acum cîntînd și vîzîndu-i voioși, am zis... : «Bravo vouă. Aceștia sînt oameni !»... Ascultînd cele spuse de dîșii, era peste puțină să nu-mi aduc aminte de nopțile petrecute stînd de vorbă cu Eminescu, de *Împărat și Proletar*, de satirele lui, de articolele fulgerătoare pe care le-a publicat în *Timpul*. Adevăr luminos e, că toți am trăi-n belșug, dacă n-ar fi-n mijlocul nostru atil de mulți care trag de la gura altora pentru ca într-o

¹⁾ Cu acest prilej, cele 4 „poduri”, marile artere de acces în oraș, precum și alte străzi mai mărunte, își schimbă vechile denumiri, căpătînd altele noi, amintitoare ale glorioasei irbînde și ale locurilor unde bătăliile au fost hotărîtoare : Podul Mogoșoaiei devine Calea Victoriei, Podul de Pămînt (sau de Pastrama) devine calea Plevnei, Podul Calicilor devine Calea Rahovei, Calea Negustorilor sau a Tîrgoviștei devine Calea Grivitei etc.

²⁾ Vd. 1907, *Documente literare*, ed. Gh. Radu, E.S.P.L.A., 1954, 401 pp.

³⁾ Vd. *Din literatura antimonarhică*. Cu o introducere de Acad. Barbu Lăzăreanu. Ediția a doua, revăzută și adăogită. E.S.P.L.A. 1956, 327 pp.

⁴⁾ Ion Marin Sadoveanu *Ion Sîntu*. E.S.P.L.A. 1957, p. 294.

singură noapte să poată mistui roadele muncii săvârșite de zeci de oameni harnici într-o lună de zile'... i)

Pe măsură ce aceste idei cuprindeau tot mai larg masele de asupriți, clasa stăpînitoare întărea prigoana. Un moment culminant al ciocnirii celor două forțe antagonice este momentul eroicelor lupte ale ceferiștilor de la Grivita, în neuitatul februarie 1933. Exploatarea tot mai nemiloasă, suferințele muncitorilor, vitejia greviștilor, figura eroică a lui Vasile Roaită, sunetul sirenei, pachetele de alimente pe care „Ajutorul Roșu” și populația bucureșteană le trimite greviștilor, ba chiar zguduirea de conștiință pe care dramaticile evenimente ale acelei zile de februarie o înfăptuiesc în gîndirea cîte unui intelectual cinstit, toate aceste aspecte se oglindesc pe larg în paginile literaturii¹⁾; de-a lungul lor străbate, emoționant, recunoștința fierbinte pentru jertfele eroilor Griviței și credința în biruința idealurilor pentru care au căzut :

„Pămînt cu slove sîngerate,
Cu buze arse te sărut,
Lui Horea-i sînt urmași, lui Tudor,
Acei ce-acea au căzut.

Sînt picături din steagul roșu
Aceste slove-legămînt
Că birui-va proletarul
Și comunismul pe pămînt!”²⁾)

Perioada crizei generale și cea a stabilizării relative au prilejuit și ele bune pagini literare : Articolele lui Geo Bogza scrise între anii 1934—1939 și strînse în volum cu sugestivul titlu *Anii împotrivirii*³⁾) prezintă, adesea în numai cîte două ipagini de concentrată indignare, 'aspecte și momente ale contrastelor din Bucureștii acelor ani. „Una din isprăvile cele mai obișnuite ale așa-zisei lumi bune a Bucureștiului este accidentul de automobil la șosea, în zorii zilei”⁴⁾) „Cucoanele, cuconițele, domnii și domnișorii” care au cheuit toată noaptea, se suie dimineața la volanele mașinilor lor și „apasă acceleratorul pînă în fund, ca și cum ar fi vorba de un spasm amoros”. Băgată curînd într-un copac, „mașina s-a spart ca un dovleac enorm, zvîrlindu-și sîmburii afară. Pe caldarîmul murdar, trupurile îmbrăcate în smokinguri și mătase se zvârcolesc într-o baltă de sînge... Puțin mai tîrziu trec stropitoarele primăriei, care spală asfaltul de sînge, de icre negre și de șampanie”. În timpul acesta, „Undeva la mahala, a dispărut o fată desculță... «În ziua de... crt. dispărut sora mea Maria, etate 13 ani, îmbrăcată rochița roșie, desculță. Rog oine știe de ea...» ...Remarcați că în lafairă de rochița iroșie, mimic, nici un fel de veșmînt, sau amănut de veșmînt, nu a putut fi semnalat ca indiciu. Din cap pînă în picioare, o simplă rochița roșie și picioarele goale. O negresă dacă ar fi dispărut dintr-un trib din Africa și tot s-ar fi putut da despre ea mai multe amănunte, fie chiar despre bucățile de fildeș, pe care sălbaticii le poartă în nas. În București, în primăvara aceasta, a dispărut o fată de 13 ani și nu s-a putut spune mai mult despre ea decît că era desculță. Știrea aceasta e publicată în pagina a zecea a ziarului, printre reclame. Trebuia pusă pe pagina întîi, în locul articolului de fond”⁵⁾) E Bucureștiul în care

¹⁾ Ioan Slavici *Închisorile mele* Viaja Rornînească (ne coperlă : Ed. Alcalav) Buc. f. a. pg. 152—160 ; 179—182

²⁾ Cităm, numai cu titlul de exemplu, și numai cîteva din materialele atît de numeroase încît ar îngădui, singure, alcătuirea unei antologii : A. G. Vaida *Clocote*, pp. 88—95, 95—98 ; Miha Dragomir *Vasile Roaită în Versuri alese*, pp. 65—67 ; Petru Dumitriu *Cronica de familie* vol. II pp. 454—470 ; Cicerone Theodorescu *Calea Griviței în Versuri alese*, vol. I pp. 69—79 ; Mihai Beniuc, *Grivita în Versuri alese* vol. II pp. 263—282.

³⁾ Mihai Beniuc, *loc. cit.*

⁴⁾ Ed. Tineretului 1953, 683, pp.

⁵⁾ *Instantaneu în zorii zilei*, loc. cit. p. 361.

⁶⁾ *A dispărut o fată desculță*, *ibid.* p. 493.

Orele oraşului) se deapănă, contradictorii, una câte una, avînd şi ele, precum iocitiitorii, şi profesia lor, şi locurile lor preferate de popas : orele 5—6 sînt orele periferiei ; orele 12 sînt orele „cînd telefoanele zbirnîie mai nervos decît la orice altă oră a zilei. E ora ministerelor şi a miniştrilor... Ora cînd miniştrii -iscălesc hârţile pe care le scot din buzunar amicii lor politici. E 'ora cînd din asemenea iscălituri, pe asemenea hîrtii, se pot cîştiga zeci de milioane. Fabuloasele afaceri care au avut loc în România în ultimii 20 de ani, la ora aceasta şi-au primit certificatul de naştere... Tot la ora 12, sirenele fabricilor suieră pentru repaosul de prînz. Oamenii plătiţi cu 40 de lei îşi înterup munca pentru o oră şi, aşezîndu-se pe lîngă zMuri, în cea mai mică umbră a zilei, scot din buzunare sferturi de piine şi desfac din bucăţi de ziar castraveţi muraţi". E Bucureştiul bîlciului universal¹⁾, Bucureştii în care „Ieri veneau sugrumaţi de frînghii în subsuori doi ţigani, conduşi de carabină cu săgeată. A purta hoţii zdrenţuroşi în privelişte, printre hoţii din automobile, borfaşii arestaţi printre briganzii ilibari, pare, într-adevăr, o sălbăticie".²⁾ Bucureştii în care, printre „Koenigsmark" cu Elisa Landi, „îngerul albastru", cu Marlene Dietrich, printre reclamele „Cadum", „Bere Bragadiru", sau „Gladys"³⁾ e băiat de treabă", printre agenţii de poliţie care împînzesc toate răscrucile, se strecoară cîte un tînăr ducînd sub cămaşă, împreună cu un pachet de manifeste, cuvîntul şi statornicul îndemn de luptă al Partidului.⁴⁾

Odată cu fascizarea ţării şi cu tîrîrea ei în criminalul război antisovietic, bucu-reştenii, sub aceeaşi vitează conducere a Partidului, îşi sporesc forţele de luptă. În plină guvernare legionară, Partidul organizează, la 7 noiembrie 1940, un miting la Obor.⁵⁾ Tnfruntînd cele mai aspre primejdii, Niculescu aduce în Bucureşti, în chiar maşina ministerială, *O ladă cu trotil.*⁶⁾ Sălbaticile bombardamente anglo-americane distrug zilnic oraşul :

Un cartier de muncitori.
Sub bombe. În ruină, o casă.
Zăceau, sub zid, doi pantofiori:
Ei nu au mai putut să iasă ;⁷⁾

dar

Pe gardul lung de şipci, ca pe-o ghtară,
noi mîna o treceam sub camuflaj,
trezind în ea o melodie rară,
un manifest : un strigăt de curaj".⁸⁾

Declanşînd la ora H toate forţele atît de minuţios pregătite, Partidul face ca Bucureştiul se devină, în ziua de 23 August, oraşul insurecţiei armate. Acum, Mareş se întîlneşte cu Niculescu şi, cu armele în mîini, apără podul Mihai-Vodă de rămăşişele bandelor hitleriste.⁹⁾

Dar, odată cu izgonirea fasciştilor, lupta n-a luat sfîrşit. Cu preţul sîngelui muncitorilor buouireşteni ucişi de gloanţele lui Rădescu din februarie 1945, în Piaţa Palatului, şi împotriva lui Dim Cozianu şi a altor ca el, care, de la fereastra hotelului Athenee Palace erau nerăbdători să vadă că „ta va peter"¹⁰⁾, guvernul F.N.D. a fost impus. În ciuda lui Gogu Strechescu, neam bun cu Dim Cozianu, strecurat ca şi el într-o comisie

1) *Ibid.* pp. 249-260.

2) Maria Banuş *Ce mai bilei dărimăm* în *Poezii* E.S.P.L.A. pp.

3) T. Arghezi *Ţigani* în *Pagini din trecut* E.S.P.L.A. 1955, p. 255

*) De fapt „Gioni"

5) Petru Dumitriu *Cînd se deschide o uşă* în „*Gazeta literară*" nr. 16/16.04.59

6) Haralamb Zincă *Ultima toamnă* p. 136 şi urm.

7) Eugen Barbu *O ladă cu trotil*, în *Gazeta literară* nr. 12/19.03.59.

8) Cicerone Theodorescu *Generalul nostru*, în *Versuri alese*, E.S.P.L.A. vol. I. 136—338.

9) Veronica Porumbacu, *Pruncul vremii, m Lirice*, E.S.P.L.A. pp. 122—124.

10) Eugen Barbu *August fără linişte* în *Gazeta literară*, nr. 19/07.05.59.

11) Petru Dumitriu *Cronica de familie* vol. III pp. 152—155.

financiară, unde ca „specialist” înșeală încrederea guvernului și frînează din toate puterile redresarea economică, în duda lor, regele e izgonit și, într-un entuziasm sărbătoresc, Marea Adunare Națională proclamă, la 30 decembrie 1947 Republica Populară Română. Iar în noaptea de 11 iunie 1948, Antonică, Filipache, Cocorea, Anghel' — și, cu ei odată, sute și mii de muncitori — îl izgonesc pe patronul Bazilescu din tipografie și iau în primire întreprinderea : naționalizarea a fost înfăptuită.

„Albumul de față”) — scrie, în 1957, T. Arghezi — arată rezultatul victoriei omului hotărât inflexibil să nu se lase învins de uscăciune și de praful oare roade și îngroapă de zeci de ani, de sute de ani, civilizațiile succesive. Pînă acum singure piramidele și singur Sfinxul au izbutit să scape de măcinarea cu care centimiligramul de pulbere îi amintește omului, biruitor într-alte, că din ele iese și în el se întoarce”. Biruitor în atîtea privințe, bucureșteanul a învins și el anii și, „arzînd etapele”, se află astăzi la nivelul marilor orașe industriale ale lumii. S-a spus că popoarele fericite n-au istorie. Dar din paginile literaturii actuale, istoria contemporană a vetrei republicii se desprinde limpede și luminoasă.

Parcă spre a da o replică amarului ceaslov bogzian din Bucureștii celui de-al patrulea deceniu, Eugen Barbu ne înfățișează un orar nou, al anilor noștri : *Bucureștii noaptea**) . De la 22.30 pînă la 6.30, reporterul colindă orașul, — acel „Hai să-ți arăt Bucureștii noaptea”, al nu știu cărui teatru de revistă de pe vremuri, în care însă nu era vorba decât de „fană” și de o plimbare „de ia palat 'la șosea, să ne oprim un minut la Corso și să-ți ofer o cafea!...” — notând : în Piața Amzei echipa de noapte lucrează de zor la clădirea unui bloc nou ; de la Opera de Stat ies spectatorii ; Uzinele Republica își continuă activitatea trepidantă ; la ora 2,30 Ioana Pavel, țărancă din Bolintinul de Vale naște în ultramoderna maternitate Polizu ; la 4,30 la combinatul Poligrafic Casa Scintei 50 de camioane așteaptă sacii cu ziare ce trebuie să duși în gară, la primele trenuri ; la 6,30 piețele își revarsă belșugul și își primesc primii cumpărători.

Sîntem în hala de carne, poate chiar pe locul unde, în acel noimebrie al anului 1473 în curtea veche domnească părăsită de Radu cel Frumos, Ștefan cel Mare „s-au veselit trei zile și decii s-au întors la scaunul său, la Suceava...”

Peisajul

Adesea ne întrebăm de ce în orașul nostru nu se întîlnesc monumente vechi : cîte o clădire oare poartă pe ea anul zidirii : „o mie opt sute...” sau „o mie șapte sute optzeci și...” stîrnește legitimă uimire. Dezlegarea întrebării trebuie căutată în dramatica realitate a trecutului.

„Orașul nu are nici o clădire cumsecade”, (aucun beau bastiment) notează parizianul Paul Lescaopier'), viitorul consilier în Parlamentul Francez și călător în București de la Veneția la Constantinopol în anul 1574. Iar Ion Ghica îl confirmă :

„Priviți din Dealul Mitropoliei, Bucureștii semăna mai mult o dumbravă decît un oraș : copaci înalți și pletoși, printre oare străluceau crucile poleite a o sută de biserici mari și mici. Privind p^o deasupra grămada verde, se ghiceau pe alocurea cîteva ochiuri ; acele spațieri desemnau în proiecțiune locurile ocupate de hanurile cele mari și de curțile boierști”). Așadar, nu grădinile, ci clădirile constituiau excepția. Pe cît de pitoresc, acest amănunt reflectă zbuciumul și nesiguranța a sute de ani de viață bucureșteană.

*) Eugen Bărgu *Munca de jos în Oaie și ai săi* pp. 138—142

') *Bucureștii*, cu o prelată de T. Arghezi, E.S.P.L.A. 1957.

3) *Gazeta literară*, nr. 3/15.01.58

*) La N. Iorga *Istoria roiniilor prin călători* Buc. 1928 vol. I p. 199

5) *Opere* ed. Ion Roman E.S.P.L.A. 1956, vol. II p. 300

1929 Brunea-Fox în „Dimineața” — avea înfățișarea tragică a unui fond pentru un lablou cu o armată în retragere: un spațiu trist și frământat de vânt și, din când în când, străpungînd zăpada, coastele cailor morți, abandonăți încă din vară pentru completarea decorului. Deasupra, cu ciocurile înfipte ca tot atîtea sirinzi, o armată neagră de corbi, croncănînd și fiuturînd din aripi ca să-și ție echilibrul”. 1) E „mahalaua”, aceeași în esența ei, fie că se afla pe Calea Văcărești 2) sau la capătul Căii Rahovei, pe str. Constantin Bonea nr. 5 3) din mahalaua Veseliei*) sau în Valea Plîngerii 5).

Pe-atunci, orașul București
— Spre „faima lui, firește —
Avea reclame englezești
Și-un ghid în franțuzește

În centru : „Colorado-bar”
— Bordel și trufandale —
Mai sus, ca un imens hambar :
„Export de cereale”.

Și mai încolo? De privești
În ghid, ți-apare-n față
Și cel de-al doilea București
Cu pruncii goi în brață

Departa, mize grase curg,
Curg damele și rigii ;
Aici, plîng pruncii în amurg
De dorul mămăligii” 4)

Ca și bariera dintre sat și oraș, ca și multe alte bariere și baniere prăbușite sau pe cale de dispariție, pierdute, astăzi, și discrepanța dintre centru și periferie. Obrazul capitalei, neted și tînăr, este la fel de viu și de voios pe tot perimetrul ei. „De la răsărit și de la apus, de la nord și de la sud, periferia, neagra și osîndita periferie, a venit cu oamenii ei vechi și cu monumentele noi, cu cîntecele și neostoita ei poftă de viață, cuprinzînd cu brațele puternice cetatea lui Bucur. De pe creștetul marilor clădiri care înconjoară orașul se zărește cupola Ateneului. De pretutindeni se vede Casa Scînteii, ea însăși ridicată în marginea orașului, acolo unde zarea se deschide și ochiul poate privi nestînjănit pămîntul pe care va crește capitala de mîrne”. 5)

Dar „imensa grădină” de care vorbea Ion Ghica nu a pierit cu desăvîrșire. Verdețea, florile, grădinile, parcurile și scuarurile te întîmpină la tot pasul. Cu deosebire că, astăzi, „plînea și trandafiriii sînt pentru toată lumea”.

1) „În Cîmpul Veseliei, 87 de străzi dar niciun felinar. Cartierul mizeriei” în „Dimineața”, 10/12/1929. Din reportajele lui Brunea-Fox, răspîndite vreme de patru decenii în periodicele progresiste și a atîtor alți talentați reporteri s-ar putea alcătui un semnificativ volum antologic.

2) Vd. I. Peltz *Calea Văcărești* Buc. E.S.P.L.A., în special p. 227—233

3) Locuința lui G. h. Zamfirescu Vd. Radu Boureanu *Mahalaua Veseliei în România Liberă* nr. 4611/11.08.59

4) G. M. Zamfirescu *Domnișoara Nasiasia, Maidanul cu dragoste*, etc.

5) Eugen Barbu, *Groapa*, E.S.P.L.A. 1951

6) Eugen Frunză *Ceva despre ghiduri și arhitectură în Versuri alese* E.S.P.L.A. dp. 195—205. pp. 195—205

7) Nicolae Jianu, *Periferie* în *Luceafărul* nr. 2/15.01.59.

Munca

«Nenorocită țară — striga, în 1876, un sinucigaș... ghinionist, căzînd din spânzu-rătoare cu funia ruptă de gît — nenorocită țară, unde nu știu să facă măcar un ștreang !»
Și Ion Ghica — fiindcă el istorisește anecdota i — comentează cu amărăciune : „Materia năseut'ă și crescută în țara noastră se trimite ibrmtă și ni se întoarce peste un an sau dor curățită și lucrată, o plătim însutit pe cît am vîndut-o...” „Bucureștii au fost nu de mult un adevărat centru manufacturier, astăzi însă este un oraș eselusivamente de con-somațiune și petrecere...”

.Această jalnică situație îl durea cu atît mai mult cu cît, în cuvinte pline de farmec, evoca minunatele comori de hărnicie cuprinse în firea bucureștenilor și în tradiția orașului. Într-adevăr, din cele mai vechi timpuri, cînd îniiiraaga „industrie” se reducea efec-tiv la ceea ce se numea mînu-factură, încă de pe atunci mîinile de aur ale bucureștenilor și ale femeilor lor duceau faima hărniciei noastre pînă hăt, departe, peste hotarele țării : testemelurile fabricate în București rivalizau cu cele tie Țarigrad, iar la un bal de gală dat în 1867 la „Hotel de viHe” de la Paris, marchiza de Liavalette, eleganta soție a <ni-nisitrului de Interne, purta, o rochie de tesieimaturi românești care au făcut invidia multor cochete pariziene ; gevelurile, sanguliile și bibilurile lucrate pe gherghefurile bucureș-tenefor erau căutate de „doamnele” celor -mai mari haremuri din Constantinople, la noi, la București, se lucrau samurii misadă, coade și pacea, rîșii, silvii, cacomii, sîngeapii vulpile negre, blănille cele mai frumoase și mai scumpe ale Orientului : starostea de cojocari din București era în corespondență zilnica cu seraiul sultanului. Manufactura de boraingic, tăfbăeăria, işlieăria, toate aceste îndeletniciri despre care mai mărturisesc și astăzi numele străzilor din inima «nașului, au înflorit în cele mai vechi timpuri.

Dacă de la Ion Ghica nu aflăm, în legătură cu aceste meșteșuguri decît pitorești amănunte despre felul cum se „fișau” culorile în apa de la cișmeaua. Filaretului, știm în schimb că în anii 1796, 1799, 1803 se ivesc, în atelierle manufacturiere din jurul orașului. — Pociovaliște, Ciorogîrla, Mărcuța, — puternice conflicte de muncă între lucrători iobagi datornici, copii, femei și salariați — și patroni : domnia, marea boierime și ne-gustorimea.

De-a iungul anilor și odată cu dezvoltarea industrială — cîtă a< fost — a Bucu-reștilor, condițiile de muncă n-au făcut decît să se înrăutățească. In hale întunecoase, mizerabile, insalubre, lipsiți de orice echipament de protecție, expuși în permanență acci-dentelor mutilante după care urma, automat, concedierea și moartea de foame, munci-torii trecutelor vremi erau adevărați salahori industriali. Ciclul *Tăbăcarii*) vorbește, întîmplător, despre o anume latură industrială, dar este elocventă pentru generalitatea condițiilor de muncă din întreaga industrie capitalistă : „După cîteva săptămîni de ten-tative zadarnice, am reușit să pătrund în sfîrșit într-o tăbăcărie. Ce groaznică realitate, care întrece cu mult cea mai neagră închipuire ! împreună cu pictorul Perahim am făcut o călătorie memorabilă și dureroasă, în cursul căreia de atîtea ori ne-a venit în minte : «Lăsați orice speranță...» Nu-mi pot stăvilii deznădejdea cînd mă gîndesc că, oră de oră, faptele acestea se petrec acolo și nimeni nu le știe, și nimeni nu le poate opri. Cînd poarta s-a închis în urma noastră, am simțit că fabrica ne înghite. Traversăm o curte cu pietre murdare, între care bolește o apă stătută, roșiatică. Întreg pavajul are această culoare roșiatică, spălăcită, murdară. Iar aerul din curtea fabricii pare o emanație a lui. Îl simți cît e de murdar, îți dai seama de murdăria lui ca de aceea a unor zdrențe, în-tr-atît e de soios cînd pătrunde în nări, cînd trece prin trahee să chinuiască plămîni...”²⁾

¹⁾ *Opere, loc. cit.* pp. 309—310

²⁾ Geo Bogza *O industrie fetidă, Munca în tăbăcarii, Inmormîniare cu drapel,* loc. cit. p'g. 95—118

Nu departe de acest aspect era și tipografia lui Bazilescu,¹⁾ și podul covrigarilor lui Lică Postolache²⁾, și atâtea și atâtea alte adevărate lagăre de exterminare, care erau atelierele și uzinele trecutului.

Dacă în capitala zilelor jubileului de 500 de ani ar poposi nu un contemporan al lui Ion Ghica, dar chiar un bucureștean al veacului nostru, plecat numai în ultimii 15 ani din țară, el s-ar crede aieva într-una din acele „O mie și una de nopți” în care, de dragul ochilor frumoși ai menitei sale, Aladin dura palate și clădiri în răstimpuri de basm. În zecile de fabrici și uzine mari existente astăzi în Capitala noastră, lucrurile se petrec altfel. Poate că alăturarea tablourilor zugrăvite de doi reporteri — Geo Bogza în 1934 și Eugen Barbu în 1959 — are, prin contrastul ei, ceva hugolian, ceva romantic; dar din romantismul acesta răzbate puternic realitatea timpurilor noi : „Ne oprim în fața uzinei Republica... Mă aflu într-o uzină de tuburi, adică într-o fabrică ce produce scheletul metalic al marilor orașe, vinele de fontă și fier ce aduc de sub pământ apa rece și caldă... Priviți ; rachetele incandescente ce alunecă pe un pat mobil de role sînt tuburii mari pentru canalizare, produse de laminorul de șase țoii care aduce cu o imensă broască țestoasă eșuată în mijlocul halei afumate. Patru oameni-dezbrăcați pînă la brîu, cu trupurile semănînd cu marmora umezită de ploaie a statuilor de atleți, aruncă în flăcări de o mie de grade bucăți grele de fier, lungi de doi sau trei metri. Uzina e mecanizată. Transportul barelor se face rapid cu ajutorul unor benzi rulante. Grămezile, de fier brut, aducînd cu o îngrămădire de lemne de foc sau cu stiva de brichete, sînt aruncate în fluxul tehnologic, cum spune cu atîta poezie însoțitorul meu. La comenzi precise, drumul scurt se termină în baia de flăcări a unei vetre rotative. Un inel de cărămidă refractară ocrotește pe mucitori de radiațiile focului... Uzina are un farmec feroviar, începînd cu chemările sirenei și terminînd cu zgura ce se așează pe haine...”

Și, mai departe : „Intrăm într-o încăpere îngustă cu pereți de geam. Lîngă ușă, un grafic, mareînd punctajul celor trei brigăzi aflate în întrecere. Rețin o condiție demnă de a fi reproducă : «predarea schimbului în stare de necurătenie» aduce scăderea cu 10 puncte la procentajului. Este limpede: în socialism avem nevoie de uzine, armații. Igiena locului de muncă înseamnă sănătatea muncitorului, un spor de producție și o creștere a nivelului de trai. Nu mai e nevoie de comentarii”³⁾.

La modul comunist, bucureștenii au preluat și au crescut străvechile tradiții de hărnicie ale strămoșilor lor. „Munca este o chestiune de onoare, de glorie și de eroism.”

Omul

Se poate vorbi de o figură a „bucureșeanului” ? Produs al condițiilor istorice respective, el este, anonim **sau** nu, prezent de-a lungul tuturor veacurilor de literatură. În „scurta biografie” de la începutul acestor lungi pagini, am încercat să facem cititorului cunoștință cu masele de bucureșteni care au făurit istoria orașului și a țării. Să încercăm acum să vedem dacă, din cîteva **portrete** alcătuite de acei scriitori cu anume preocupare pentru acest specific, se pot sau nu desprinde cîteva trăsături ale unui tip de „bucureștean”, și să vedem cum ia evoluat el de-a lungul vremilor.

Unul din cele mai vechi portrete se desprinde, „per a contrarie” din *HrisioUia au școala moralului*, scrisă la 1834 de vechea noastră cunoștință, Anton Pann. Din sfaturile prohibitive pe care le înșiră autorul în micul său „tratată de bune maniere”, por-

¹⁾ Eugen Barbu, *Oaie și ai săi*

²⁾ — Al. I. Ștefănescu, *Să nu fugi singur prin ploaie* Tineret, 1959

³⁾ E. Barbu *București noaptea*, loc. cit.

tretul arată cam așa : „S-a sculat și iese în uliță cu cămașa de noapte sub surtuc. Nici nu s-a spălat pe obraz, își strânge briul sub ochii trecătorilor cu care schimbă binețe. Apoi, îmbrăcat cu haine noi, se admiră în mers. Are o mare batistă înflorată revărsată din sân ; și-a pus șapca ștregărește pe-o ureche de care și-a aninat și o floare de liliac. Merge lăbărțat, dînd din mîini, și roade un simit. În adunări vorbește tare, cu gura plină... face glume grosolane... își trosnește încheieturile și sughiță nestăpînit, fără să-și aducă mîna la gură" ') etc. etc. E tîrgovețul mahalalei bucureștene, negustor sau meșteșugar, cu bună poftă de mîncare, cu bună poftă de lucru, optimist, vesel și păsîndu-i prea puțin de „'ighemoniconul" boieresc — totuși destul ca să cumpere pînă la epuizare tot tirajul micii cărțițele. E tîrgovețul bucureștean al secolului trecut, așa cum bine l-a cunoscut și atîta i-a iubit Anton Pann, nu numai în diminețile cînd, psalt în strana de la Lucaci, cînta cucernic „Inchinămu-ne", dar și în serile și nopțile de pe la Giafer, Breslea sau Scufa, cînd, vajnic tovarăș de chef, cînta printre paharele de pelin, „Anico, zilele trec" sau „Bordeiaș, bordei, bordei".

Iar atunci cînd') „Alexandru vodă"') dete unui „baș boier, de ăla cu fundul îșlicului alb ca al gugiumanulifi domnesc și cu drept de barbă pînă la rîndul fițelor" exclusivitate pentru fabrica lui de „șaluri" ca numai acolo să-și vopsească norodul „lîna de velințe și de haine", unul din acești tîrgoveți, meșterul Ifrim, starostea boiangiilor, se înfățișă în laudiență la vodă și „îi cenu verde revocarea zisului hrisov. Mânios de asemenea cutezanță, vodă poruncește slujitorului să ia, „de la gura acestui obraznic", ciubucul domnesc cu care, după datină, îl cinstise în camera de audiență. „Ciubucul mi-l poți lua, măriia ta — răspunse dirz tîrgovețul — că-i ciubuc domnesc, iar dreptatea nu-i lua-o măriia ta, că este a breslei..." A doua zi, domnitorul fu silit să dea dreptate jalbei boiangiilor și să „spargă" hrisovul.

Tîind în carne vie în viciile burgheziei, I. L. Caragiale ne înfățișează pe bucureșteanu! acestei clase în necruțătoarea lumină a satirei sale. Mitică (sau Lache, sau Mache, sau Tache) „se încurcă iar, cu plăcere" la un pui de chef sau la un șir nesfirșit de halbe cu bere, e pisălog, poltron, sau intrigant de mîna a doua, primește senin „micile economii" ale nevastei, frecventează „hig-h-life"-uil, e gata s-o servească pe fermecătoarea „Mari Popescu", perorează, steril, la cafenea, despre situația politică sau — așteptînd ca Mița „să facă" — despre inevitabilul crah financiar. Pentru el totul e „mof" ; e cinic, superficial, lichea.

Stăpînit de creatorul „demon al polemicii"'), Camil Petrescu, care l-a înțeles și l-a venerat pe marele său înaintaș, preia, de la bucureșteanu lui Caragiale, acele cîteva — rare și puține, dar eu atît mai prețioase — calități pozitive și ne dă un tip nou de tîrgoveț, oare emană o profundă simpatie. Păstrînd numai aparent unele „miticisme", unele manifestări exterioare ale ascendentului său caragialesc, Mitică Popescu') este în fond un om modest, dar cu potente de eroism, altruist, jovial, muncitor. Bucureșteanu Mitică, pare să ne spună Camil Petrescu, n-a fost exhaustiv studiat de Caragiale. El se mai înfățișează și altcum. Este, aici, un elogiu al omului simplu') și al frumoaselor lui calități dominante.

Domnișoara Nastasia, Vulpașin, Aia mică din Guțatrida sau Ricu de pe *Calea Văcărești* sînt și ele figuri din galeria bucureșteană. Sînt acei care doresc stăruitor, organic, să iasă din „mahala" ; ei nu știu însă că „mahalaua" fior e departe de a fi doar o

') Ion Manole, *op. cit.* p. 80

') V. A. Urechia *Ciubucul lui vodă* în *Legende romine* p. 306—310

') În realitate Constantin vodă Ipsilanti. Hrisovul e din 13/25 ianuarie 1803, iar beneficiarul Grigore Ghica, vel vornicul obștirilor.

') Vd. Ov. S. Crohmălniceanu *Camil Petrescu și demonul polemicii* în *Viata românească* nr. 5/58

') Camil Petrescu *Teatru* E.S.P.L.A. 1957 vol. I

') Vd. Horia Brattii și V. Moglescu, *Studiu introductiv la op. cit.* p. 46—52

noțiune geografică, urbanistică, și nu știu nici pe unde s-o apuce ca să ajungă la „Ehei, lumea pe care o visez eu...” Iată însă că, în vreme ce cinismul și ticăloșia lui Mitică se exacerbau pînă la monstruoșitate într-un anume bucureștean (pe care-l cheamă, bunăoară Giurgea-Roșianu!) sau Bobel, domnul Toni² sau Toto Istrate³), pe Nastasia sau pe Aia mică începe s-o cheme, bunăoară, Tereza sau Sabina⁴). Intorcîndu-se de la spălat sau de la fabrică spre casa ei din cîmpul Piperei sau din Dămăroaia, îi iese înainte, într-o noapte cu ploaie, Constantin sau Cristea, un nou bucureștean, vrednic urmaș al lui Lixandru Hergă, Damian sau Mitru⁵). Și acest Constantin, sau Cristea⁶), muncitor comunist, îi arată, cu infailibilă siguranță, drumul pe care să iasă din „mahala”, spre lumea visată. Împreună, îi vom afla în „noapțile de August” iuptînd cu armele în mîini pe străzile Bucureștilor, sau manifestînd în martie 1945 pentru un guvern F.N.D. În 1959, la uzinele Republica, strănepotul lui Hergă, nepotul lui Luca sau fiul lui Luca Lacrimă e „unul din muncitorii cei mai buni ai acestui schimb... conducătorul brigăzii de tineret este un tînăr ce seamănă cu Antinous, statuie văzută în muzeul de la Delfi. Aceeași agerimea privirii, același păr și o gură cutezătoare, un zeu al metalurgiei, coborît între tronsoanele uzinei Republica. Are 24 de ani și e membru de partid din anul 1956. Ca toți muncitorii cu care am vorbit în anii aceștia, nu pare intimidat că la miezul nopții a venit un reporter să-i ia un interviu. Bineînțeles, joacă rugby (uzina are o tradiție a acestui joc bărbătesc și o puternică garnitură în prima divizie a țării)... E îmbrăcat într-o salopetă înnegrită de ardoarea flăcărilor, ceea ce îi dă chipului mîndru o noblețe nouă. Sub gura plină, o frunză de umbră. Doi ochi vii și gestul rar. Vreau să știu cît cîștigă pe lună. Intre 1100 și 1300 de lei⁷). II las, are treabă⁸)”.

Așa arată, astăzi, bucureșteanul.

*

Drumul Bucureștilor, de la căsuțele de birne și ipînă la metropola industrială de astăzi, șerpuește paralel cu drumul de la navele începuturi ale pionierilor întru condei și pînă la literatura majoră a zilelor noastre. Dacă, în cele de mai sus, vom fi izbutit să însuflețim măcar o parte din minunatele povești ale zbcuciumatului oraș, care și-a schimbat de atîtea ori straiul cernit al inundațiilor, cutremurelor sau năvălirilor turcești în straiul cel sărbătoreț al petrecerii și al muncii entuziaste, dacă vom fi izbutit, zic, în spațiul ce ne-ia stat la îndemînă, măcar în parte această ispravă, însemnează că n-am robit cu totul zadarnic atenția cititorului binevoitor.

¹) Petru Dumitriu, *Chinta regată* în *Cronică* voi. II

²) Petru Dumitriu *Fuga* în *Cronică* vol. III

³) Petru Dumitriu *Din jurnalul lui Toto Istrate*

⁴) Eugen Barbu *Oate și ai săi* E.S.P.L.A. 1959

⁵) Cămil Petrescu *Un om între oameni*

⁶) Al. I. Ștefănescu *Soare de august* E.S.P.L.A. 1955

⁷) Acum are desigur mîi mult. Orice reportaj, cît de „actual”, e vertiginos depășit de viață.

⁸) Eugen Barbu *Bucureștii noaptea*, loc. cit.

BUCUREȘTIUL, ORAȘ DE TEATRU

ION MARIN SADO VEANU

pe W "" "" "ã iã îndoială că subiectul ar fi cerut dimensiuni de monografie. În articolul
1/0 jHjde față ne vom mulțumi numai a preciza câteva idei și a sugera o evoluție
B ^ H de - a lungul existenței teatrului bucureștean pînă azi.

« • H H j Născut dintr-o rîvnă și activitate de școală și ideal național (C. Aristia, I. Heliade-Rădulescu, în prima jumătate a veacului trecut), teatrul bucureștean, care s-a confundat frecvent cu însuși teatrul românesc, avea să treacă mai tîrziu sub înrîurirea unor personalități de prim plan (M. Millo, Costache Caragiale) în faza formării și pregătirii profesionale; avea, apoi, într-o burghezie neînțelegătoare și disprețuitoare, să ouate să impună un rost social profesioniștilor scenei (M. Pascaly, Gr. Manolesiu); avea Sîn sfîrșit — pe încheietura dintre veacul trecut și cel de azi — să (întâlnească o recunoaștere formală și afirmarea unei scoale de actorie romînească (Noftara, Iancu Petrescu, Demetriad și toată generația de la 1900); avea între cele două războaie mondiale să se bucure de o frecvență și un interes de public atras însă comercial, fără să atingă o adevărată valoare educativă. Abia după ziua eliberării Romîniei și pînă acum avea să-și găsească adevărata cale, devenind printr-o înțeleaptă politică de cultură teatrală, instrumentul eficace de educare a unor mase cît mai largi în idei cu adevărat democratice și în forma unor superioare manifestări artistice.

Firește că de-a lungul acestui drum, iatit de schimbător ca valori, teatrul bucureștean a atras după el felurite manifestări, opere și oameni: actori, scriitori, cronicari dramatici — figuri care populează, dau viață fenomenului acesta artistic în Capitala țării, și care cîndva, cum arătam la început, ar merita nu numai anumite cercetări de amănunt, dar și o lucrare de clară și luminoasă sinteză.

încă de la mijlocul veacului trecut, asistăm la formarea orașelor noastre, la trecerea de la starea semifeudală rurală a unei aglomerări de conace boierești la tîrgurile cu negustorii felurite și mai ales cu întocmiri meșteșugărești. Acestei epoci, credem noi, îi corespunde formarea publicului, îi corespunde noi deprinderii în cadrul unei lumi de tîrgoveți: anume deprinderile spectacolului. Trecerea nu era ușor de făcut pentru a crea un public interesat de un spectacol complex. Mult mai tîrziu, Caragiale într-„0 noapte furtunoasă” subliniază lucrul acesta punînd-o pe Veta să mărturisească neînțelegerea și dezinteresul pentru spectacolul de la „Union”. Trecerea de la un public rural sau aproape, cu puțin interes pentru fenomenul teatral, s-a făcut pe o cale surprinzătoare: pe aceea a balurilor mascate. Nu este fără importanță faptul că la această epocă — miezul veacului trecut depășit chiar — toți concesionarii sălilor de teatru (și la Bucu-

restii, la Teatrul cel Mare, după 1852 și la Iași) erau obligați să închirieze pentru, sau să organizeze baluri mascate. E aci mai mult decât un interes comercial. Apoi hotărâtoare este prezenta în opera a doi clasici români — Alecsandri și Caragiale — a câte unei opere luate din viața asta de trecere în noi deprinderi a publicului românesc. E vorba de „Iașii în Carnaval” și „D'afle Carnavalului”. Masca și costumul dau un interes nou, un farmec de joc necunoscut încă acelu care le poartă. A trebuit ca obișnuința aceasta primitivă și naivă să se înrădăcineze și să se lărgească, dacă nu la toată lumea prin experiență personală, cel puțin prin contemplare, pentru ca încetul cu încetul aceste noi deprinderi să formeze un public de teatru, adică o reuniune benevolă de oameni care vin și caută o desfătare în fața unor alți oameni a căror artă stă tocmai în resortul acesta al trecerii iproteice prin mai multe înfățișări. În felul acesta, socotim noi că mai ales la București publicul descoperind teatrul și actorul s-a format pe el însuși. E un proces, firește, al începuturilor. În faza mai înaintată, burghezia formată ca public de teatru a depărtat atât de mult teatrul de posibilitatea de a fi văzut de sat, a înțeles să facă atât de mult din teatru un instrument de plăcere (o nefastă deviere care dă un aspect pejorativ teatrului bucureștean, mai ales între cele două războaie) încât lumea satului rămîne în majoritatea ei străină de teatru. E interesant sub raportul acesta exemplul lui George Coșbuc. Deși dăruit cu un puternic simț dramatic și al dialogului viu și firesc, așa cum ni se arată în „Baladele” sale, Coșbuc a stat departe de teatru poate tocmai din rezerva aceasta rurală, față de aspectul degradant al unui teatru greșit orientat. Ceea ce astăzi, în afară de întreaga politică teatrală, alcătuiește o trăsătură esențială în concepția și folosirea artei scenice, e tocmai apropierea aceasta a satului de fenomenul teatral. Mișcarea tot mai largă, tot mai atent privită a teatrului de amatori, a echipelor din toate regiunile țării, îndemnate, sprijinite de politica culturală actuală este unul din cele mai îmbucurătoare fenomene.

Odată format, publicul de teatru a trebuit să se mulțumească cu ceea ce îi dădea burghezia deși Capitala, pînă la 23 August 1944, a avut, într-o formă sau alta, un rol centralizant în mișcarea teatrală din țară. Lucrul acesta a început încă din 1852, sprijinindu-se pe un fapt hotărîtor: clădirea Teatrului celui mare sau nou, cum i se spunea Teatrului Național, incendiat și distrus de mișeleștile atacuri hitleriste în august 1944. Mărimea, tehnicitatea înaintată pentru vremea aceea a sălii și scenei, conducerea de prestigiu actoricesc sau scriitoresc — de la Milo la Ion Ghica, cu toate înceteșerile directoriale intermitente — au absorbit în jurul scenei de la București forțele importante actoricești din alte părți ale țării. Apoi generațiile care creșteau, tăgăduitoare, tot în jurul teatrului bucureștean se alegeau, în așa fel încît la un moment dat drama rămînească este înrîurită, stînnită de imboldul teatrului bucureștean. Astfel se poate vorbi pe drept cuvînt de o invitație a lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri de a scrie dramele sale de mare cuprins-și valoare „Fînîna Blanduziei”, „Ovidiu” — Ghica bazîndu-se pe trupa și mijloacele ce le avea la Teatrul Național din București pentru o bună și valoroasă reprezentare.

Rolul acesta centralizant, teatrul bucureștean l-a păstrat, creînd genuri și un anumit public.

La începutul veacului, o contribuție esențială în acest sens a dat-o opereta. Genul cel nou face să sporească considerabil rîndurile publicului amator de teatru. Peste zece-doisprezece ani procesul avea să fie reluat și sporit și mai mult, prin apariția spectacolelor de revistă, care, pentru tot răstimpul dintre cele două războaie, alcătuiește baza largă a unui gen popular și spectaculos. Din nefericire însă, revista, în această perioadă, pentru a-și atrage și menține publicul nu se dă înapoi de la folosirea elementelor nu numai dubioase, dar chiar scandaloase. În felul acesta, firește și cu adaosul teatrelor de dramă, în majoritatea lor folosind același mecanism cu alte

mijloace însă, teatrul bucureştean nu poate oferi în climatul burgheziei decât prea puţin dintr-o chemare educativă, artistic culturalizatoare. Ba din cauza speciozităţii temelor împrumutate de unii autori, teatrului boulevardier francez, iar în completarea repertoriilor din chiar acest teatru boulevardier, publicul cel mare începe să evite spectacolele de dramă, rămânând să frecventeze, pe cele îndoielnice în fundamentul lor, de operetă şi mai ales de revistă,

În perioada dintre cele două războaie, bolile profesiei actoriceşti : vedetismul şi cabotinismul se agravează în dauna unei etici profesionale. Şi la Bucureşti, teatrul comercializat şi bazat pe reclamă îl strică pe actor. Ne explicăm, aşa dar, pentru ce marii reformatori ai teatrului — de la Stanislavski la Copeau — cereau actorului nu numai talent, muncă şi devotament, dar şi o transformare totală a eticii profesionale a slujitorului scenei.

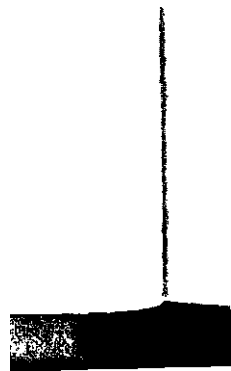
Fireşte că s-au găsit şi atunci irjameni care să ceară un teatru îndeplinind o înaltă misiune culturală. Cîteva încercări s-au făcut chiar, dar ele au rămas inoperante. Bucureştiul, după modelele împrumutate, şi nu din cele mai fericite, ajunsese să fie un oraş de efervescenţă teatrală, însă destrămată, sub care solida tradiţie a marilor generaţii de actori abia de se mai cunoştea pe alocarea.

Şi iată că după 23 August 1944 teatrul românesc şi, fireşte şi teatrul bucureştean, a fost chemat la altă viaţă. În cei cincisprezece ani care ne despart de această dată trebuie să recunoaştem în primul rînd, ca un factor deosebit de important, o schimbare fundamentală a publicului. În măsura în care anii democraţiei populare au ştiut să-l creeze pe cititor, în aceeaşi măsură l-au creat şi pe spectator. Un spectator multiplicat prin gust şi preferinţă pîmă în adîncimea maselor, care formează astăzi largul public al teatrelor noastre şi deci şi ial celor bucureştene. Cei care vin astăzi la teatru şi impun, în mod firesc un repertoriu şi un stil nou, reîmprospătat al acestei arte, sînt oamenii muncii din fabrici, din instituţiile de cultură, de pe ogoare. Pe spectatorii aceştia îi atrag problemele vieţii lor dezbătute pe scenă, ideile generoase, frumoasa rostire şi gîndireat sănătoasă şi adine umană din literaturile clasice.

În vederea educării acestui public, pentru care teatrul este o artă superioară de o mare valoare socială, o şcoală în înţelesul cel mai bun al cuvîntului, ceea ce înseamnă, aşa dar, şi o concepţie cy totul schimbată faţă de cele anterioare, Partidul şi Guvernul, pe linia unei mari şi adînci revoluţii culturale, a pus la dispoziţia teatrului tot ceea ce era necesar pentru dezvoltarea sa. Astăzi, Bucureştiul nu mai reprezintă o centralizare decât sub forma unei aglomerări cantitativ superioare de manifestări. În general — cu excepţia Teatrului Naţional „Ion Luca Caragiale”, în cele mai artistice manifestări ale sale — publicul asistă cu acelaşi interes la orice alt spectacol al vreunui teatru din provincie venit în capitală să-şi prezinte cele mai reuşite spectacole.

O justă selecţie a repertoriilor, stimularea individuală şi colectivă, supravegherea muncii artistice, respectarea eticii profesionale, au schimbat faţa lucrurilor în teatrul nostru.

Bucureştiul a rămas, fireşte, un oraş al spectacolului, iar acesta a intrat de mult în obiceiurile locuitorilor săi. Dar ni se înfăţişează de data aceasta ca un oraş nou, interesat de un teatru cu o menire educativă şi cu un înalt nivel artistic.

DRUMUL TRECE PRIN PĂDURE

STEFAN LUCA

Trăirea cazului de înăpă a durat mai multe luni de zile. Noi în fine l-am primit, spre judecare, în iarna anului 1952. Drama de pe „drumul ce trece prin pădure” își consumase ultimul act cu un an înainte, pe la începutul lunii martie. De obicei noi dăm fiecărui dosar anchetat numele unuia sau altuia din personajele sale. În cazul de față am găsit că-i mai nimerit să-l legăm de pădurea Bistrei și «drumul ce-o taie. Bănuiesc că și acum, când aștern concluziile mele pe hîrtie, rememorînd totul, sau aproape tot, din cele ce s-au petrecut, pădurea încremenită sub zăpadă și drumul troienit, undeva în adîncuri, iau păstrat ecoul bubuiturilor de armă care au înroșit zăpada într-o seară agitată de iarnă.

Am umblat, în acest răstimp, de-a lungul și de-a latul țării, am așteptat ca cei întrebați să-și aducă aminte, de înfrîngeri, oameni, cuvinte rostite, gînduri, împrejurări. Unul cîte unul, martorii dramei au reînviat trecutul. Nu facem decît să-l consemnăm laici.

Primul care a depus a fost Ilarie Balaș, țaran colectivizat de pe Cîrnpie,

Ilarie Balaș în anii '42—44 s-a îndeletnicit forțat de împrejurări cu braconajul. Fugise din armată, a doua zi, după ce i-au dat pușcă și muniții o să plece cu unitatea spre front. În ziua cînd a dezertat, în gara de munte Bistra, împlinea 41 de ani. Avea patru copii. Ca dezertor se înțelege că nu se putea întoarce acasă, la cîrnpie. A rămas în munte, la miște ciobani, pe valea Gălăvoaiei, pînă cînd aceștia s-au tras spre vale. Prima iarnă a trecut cum a trecut, primăvara lui 1944 însă l-a înfrîngat cu ghiare de pisică sălbatică. Pe văile munților au apărut uniforme nemțești și cazematele de apărare. -Din toate acestea Ilarie ia încheiat că nemții se retrag și că sînt pe ducă. Numai că și lui i se tăia drumul. Căută o altă ieșire, peste munți. Astfel ia dat peste casa pădurarului, clădită în inima muntelui, departe de orice așezare omenească. A pîndit-o zile întregi pînă ce s-a convins că nu-i nimeni acolo. îndrăzneală, să rămînă nopțile înlăuntru, nu și-a luat

în marea încercare prin care trecea, îi revenise vechea și renumita lui îndemnare de trăgător. Cît timp făcuse armata, primise deseori me-

dalii pentru rara lui precizie la trageri. Cu orice fel de armă. Ii era deajuns să tragă întâi trei focuri de probă, cu celelalte să nu-și greșească ținta.

Aceasta i-a ajutat ca, în cei doi ani și jumătate de om pădureț, să nu poată fi dibuit de nici o patrulă, să nu fie surprins de niciun pădurar. De altfel din partea asta n-avea de ce să se teamă. Pădurarul din Bistra fusese concentrat încă în 1940 și trimis pe front. Nu se știa nimic de soarta lui. Pierise sau căzuse prizonier, spuneau oamenii. Rămânea pe-ricolul pe care-l prezentau patrulele.

Balaș mai învățase că, dacă nu-i îngăduit să tragi două focuri, unul după altul, sau chiar în răstimp, atunci musai sa dobori vînatul din primul. Primul foc atrage atenția. Următorul așteaptă detunătura a doua. Iar el, trăgătorul de elită, nu-și greșește ținta.

Cu un singur lucru nu se învățase. Să-și înîrîngă mila cînd în vîrfurile catarii prindea blănița cafenie, catifelată, a sălbăticiunii N-avea încotro. Pentru el, mai aies iarna, carnea schimbată în sat pe tutun pe-o opincă veche, pe pîine, însemna viață. Au fost zile cînd sta gata să pornească spre postul de jandarmi și să se predea. Nu mai putea îndura hăituiala i se împăienjeneau ochii cînd trebuia să jupoaie vînatul. Dar mai cu seama, mai greu se dovedise de îndurat singurătatea. Dormea în pivnița veche a casei pădurarului dispărut, în care intra numai noaptea. Pivnița avea o ușa pe care liane o ferecase. Săpase o altă ieșire singura de care se folosea. Nu-și făcuse nicio legătură în sat. Schimbul cîrniei îl făcea cu ajutorul cantonierului Timar. Acesta* era cantonier din 1909, de cînd se înființase rampa la drumul ce trecea prin pădure. Convorbirile cu bătrînul erau singurele momente luminoase în viața lui de pustnic. Aștepta zilele sorocite pentru întîlnire, cu bătaie de inimă, copilărește. Avea de mers pînă acolo două ceasuri încheiate. Se gîndea uneori 'la pădurarul dispărut, pe care n-apucase a-l cunoaște : ce fel de om trebuie să fi fost, dacă s-a retras atît de adine în pădure ?

^ Bătrînul Timar se trăgea tot de prin părțile cîmpiei. Cîsla lor se lega vrînd nevrînd de locurile îndepărtate, de lucrarea dimpului.

— Vreme bună de plug, se pomenea că zice bătrînul.

— Cum scrie la carte. Pămîntu-i ușor de arat, ploaia asta...

Sau altădată :

— Pe vremea asta la noi îmblătesc.

— Așa, așa...

Și, amîndoi, visau cu ochii deschiși la movile de pleavă, la oameni •asudați, prăfuiți, la huruitul continuu al batozei. Și li se părea ciudat că se află pe drumul din pădure, în căsuța cantonierului și beau apă rece, •curată ca lacrima. Ar fi vrut să bea dintr-un fedeleș, o apă călduță, urî pic sălcie, care mai mult întărită setea.

— După armată nu m-am întors în sat. Am vin-t aici. Constantin avea vreo doi, sau chiar trei ani pe-atuncî. Iaca-s treizeci și patru de ani. N-am avut la ce mă întoarce. Pe băiet l-am dat la oraș, la fabrică. Băbuța nii-am îngropat-o încă-n '25. M-am obișnut... ce să-i faci?

Bătrînul amintea mereu de fecioru-său, Constantin, plecat încă de mic de-acasă, la oraș. Din 1941 .bătrînul îi pierduse urma. Scrisori primea

foarte rar și înainte. Din 1941 nu mai primise nici slovă scrisă, nici vești. Și, cum se-ntîmplă, bătrînul vorbea mai mult de Constantin, copilul, decît de bărbatul pe care ultima dată îl văzuse în 1938. Ilarie-l asculta', dînd din cap. Aștepta ca bătrînul să termine ce are de spus.

— Ai mei cine poate ști ce fac. Nevasta singură, cu patru plozi, încă mici. Și de scris nici că se poate.

— Ți-am spus, omule, făcea Timar, mă pot rezezi pînă acolo. Și-ți spun.

— Nu, protesta Balaș, la ce s-o mai amărăsc. Are alte griji pe capul ei... Așa, știe că m-am dus pe front și crede că-s prizonier...

— Ai făcut-o și tu, nu zic nu.

— Hei,, bajde timar,, cine ar fi crezut că m-or concentra la 40 de ani, cînd duc grija a cinci guri. N-ai frică, sînt în sat și din cei scutiți...

Bătrînul și-amintea și el de armată, de războiul din '16, de-un colonel neamț, înalt de-un stîjnen.

Afară, încet, se lumina de ziuă, drumul din pădure ieșea din noapte, cu șirul înalt de fagi, cu tufișurile și iarba crescîndă pe margini. Pe-acolo venea el, noaptea.

Și, săptămîină de săptămîină, Ilarie venea la bătrîn, așteptau, povestind, zorile. Apoi se-ndfunda în pădure, cu tașca plină de pîine, tutun...

Odată, cu sosirea nemților, drumul din pădure fu pus sub paza a doi soldați. Se plimbau de-a lungul lui de la canton pînă la Bistra. Noroc că nemții nu dibuieră casa pădurarului și nici pivnița. Dar nici nu se mai putea duce la bătrîn. Corpul de gardă hitlerist se instalase la canton.

Vreo cîteva săptămîini lui Ilarie îi fu nespuse de greu. Nici acasă nu se gîndea cu atîta suiugere de inimă, cum se gîndea la bătrîn și își aducea aminte de serile petrecute-n doi. Ar fi vrut să se mai rezerie cu coatele de masa de scîndun negeluite, oare miroseau încă a brad, să-l audă pe bătrîn oftînd ușor, cînd s-apleca s-arunce un lemn în foc : căpătară preț toate mărunțișurile de care-și amintea: solnița de lemn, înnegrită, cu sarea veșnic umedă, vâtraiul ros de rugină, plita cu cercurile de fontă știrbă, 'baierele pungii de tutun, din care-l poftea cantonierul să-și sucească țigară, scîrțîitul ușii, șuşotitul tainic al butucului mistuindu-se înăbușit.

Într-o noapte auzi un ciocănit ușor în ușa pivniții. Își smulse pușca, vîrî un glonț pe țeava și așteptă. Suflă în lumînăni>O vreme, dinaintea ochilor, îi pîlpîi, pîlind, o flacăra roșietică... AșlJfra încordat, ca O' strună. Un picur fierbinte de nădușeală i se scurse pe obraji. Îi simți ca o arsură pe grumaz. Mașinal își descheie haina. Se învinui pe loc că nu i-a trăznit prin cap să-și schimbe tunica de soldat. De-atîta vreme. Ce-ar mai putea spune dacă-l vor prinde...

Ciocănitura se repetă. Semăna mai degrabă cu un rîcîit decît c-o ciocănitură. „Cine mă caută ca dezertor n-ar bate așa", își spuse Ilarie.

Se auzi o șoaptă :

— Ilarie, auzi ? 's io, Timar.

Balaș își trecu palma peste obrajii leoarcă de sudoare.

— Doamne, doamne, să-nebunești, nu alta.

Și, pentru-ntîia oară, își puse întrebarea.

— Cît o mai duc așa ?

Trase drugul de fier, trecut prin două belciuge și deschise. Năvăli,

ca dintr-o altă lume, o boare de aer rece, mirosind a frunze, a noapte senina.

— Nu-s singur... Om bun, n-ai teamă.

Ilarie-i pofti înăuntru. La străin nu se uită. Trase repede usa la loc și împinse drugul prin belciuge. Mîine, pînă nu se luminează, 'cată să șteargă urinele celo, doi, plănui el.

Intre timp, bătrînul scapără un chibrit, văzu luminarea pe coltul mesei, o aprinse.

— Curat ca-n sihăstrie... adică așa stai tu... gamelă, pușcă, sac de merinde... șoareci n-ai ?

— Nu, n-am...

— Rău. Ești atunci tare, da' tare singur...

Bătrînul scoase la iveală punga cu tutun, iar clin traista petrecută pe dupa umăr, o sticla verzuie.

7 după datina, un pic de tutun de foaie și încă ceva

amar se zbatu în git. dinainte, îi tremurau genunchii. Un nod

glumă" Multănesc... m-ai spăriet, nu

Ilarie se așează rezemîndu-și spatele ud de zidul beciului

Își^aduse aminte de pușcă. Trase închizătorul și scoase cartușul din țeava.

— Asta-i...

atpnt w ur'ostis r^ pi" a u'/? nici 11.1 cuvint - Ilarie v urmărea, foarte atent, fiecare mișcare. Era un bărbat uscățiv, ca de vreo treizeci și cinci de ani, îmbrăcat orașenește, cu o haină cafenie, prea largă pantalonii băp-ati

r neX Sor' r " , ' , ^ 1 o ^ o ^ p * m i d e

Șu - buzelor i-erou lăstate în jos, îmbătrînindu-l. Ochii albaștri cu cearcăne adinei .1 priveau drept, un pic mirați. Nu zîmbea, dar nici s parat n-aSt" Doa, ca undeva ca ascunsă în luminile ochilor, stăruia urma unei între Dari pe care omul acesta obosit, cu mina strînsă pumn, așezată pe genunchi ar îi vrut s-o puie. Ca și cum ar fi vrut să-i arate că-i înțelege bănuiala! dar ca asta sa se șteargă trebuie să se scurgă ceva timp.'

meu, Constantin. Ți-am vorbit de el. L-am adus și el îi fugit, ca și tine, Ilarie. Numai că...

—• Stai, tată, îl întrerupse nou-venitul. Li explic eu. Și eu am fugit, Cei. și dinsui.

Se-ntoarse el spre Ilarie.

— Am fugit dm lagăr de-o lună. Dintr-un lagăr de concentrare Credeam c-o sa pot sta la bătrîn. Cantonu-i însă păzit. Ar fi periculos' jata mi-a sorbit de dumneata. Nici mie nu-mi vine ușor. Am stat mult în cumpăna pina să primesc să viu aici. Nu se cade să nii-ti spun am fost deținut intr-un lagăr... o să-ți lămuresc eu ce și cum.

— Păi, ce să mai lămurim, îl întrerupse cantonierul.

— Tată, dumnealui, de bine de rău, are de-acum un fel statornicit Cunoaște drumurile, ascunzișurile, s-a obișnuit să se stie de unul singur' Doi inși s-ascund mai cu greu. Omul trebuie să-și schimbe si felul de trai' Cu ce pot eu sa-l ajut să-i ușurez viața? Dimpotrivă. 'Pînă mă voi obișnui, trece un timp. Dă-mi să-rni fac o țigară...

— Loc, har domnului, este destul, mă rog, zise Ilarie, care nu știa ce anume s-ar fi cuvenit să spună. Trăia sentimentul omului care se deprinde greu cu gândul schimbării, legate de primejdii necunoscute. își dorise un tovarăș, îl avea acum, dar se simțea stingherit.

— Pot să-ți spun că mult nu va mai ține asta. Frontul a căzut. Nemții se retrag. Nu trece vara și poate ne întoarcem acasă. De-asta am fugit. Nu-s om chiar așa gingaș. Am dus-o și eu greu...

— Io, ce să zic, domnule, făcu Ilarie. Dacă ești băietul lui badea Timar, simte-te ca la dumneata acasă. Oameni sîntem, ne-om înțelege noi, negreșit.

— Zi-mi pe nume. Nu-s domn.

Bătrînul nu rămase mult. Stabiliră să nu mai bată la intrarea veche. Ilarie i-o arătă pe cea folosită de el.

Se înțeleseseră că bătrînul să vină numai miercurea, ziua, ca ei doi să-l poată întâmpina mai jos, lîngă pîrîu, unul făcînd de pază.

*

S-au scurs trei luni. Bătrînul venea odată la două săptămîni. Ilarie și Constantin Timar îl întâmpinau la pîrîu. După ce urcau la deal, bătrînul le dădea traista, le spunea ce-i nou în sat și pe drumul din pădure, după care pleca înapoi. Ca să nu dea de bănuît, cei doi îi umpleau traista cu ciuperci.

Ilarie începuse să-și prețuiască încă din primele zile tovarășul de singurătate. întîi îi păru bine că omul nu-i căuta dinadins prietenia, nu i se băga-n suflet. Cînd povestea de sat, de oamenii și locurile de-acasă, îl întreba mai mult de alte lucruri. Nici despre el nu vorbea mult. Nu era însurat. Ilarie nu-și crezu urechilor cînd îi spuse că are treizeci și opt de ani. Arăta mai tînăr. Și a stat și închis...

— Pentru ce ?

— Poveste lungă. Ne-au strămutat. Eram doi. Dacă nu fugeam... Norocul nu ține mult, tovarășul meu a căzut.

Pe la-nceputul lunii august, bătrînul i-a adus feciorului o hîrtiuță. Acesta se-ncruntă. Mototoli hîrtia, o rupse bucățele, dîndu-le drumul pe pîrîu la vale.

— Cum ? Ce bine !...

O bucățică de hîrtie, căzuse între ierburi, la picioarele lor. Constantin Timar o ridică și, jucînd-o în palmă, îl privi, zîmbind ușor, pe Ilarie. Parcă întinerise și mai mult. Cuta dintre sprîncene, care-l îmbătrînea, se netezise.

— Ce-am spus eu ? Intr-o lună ești acasă, la copii. Vezi ? Ce-am spus eu ?

Se întinse lîngă ei, cu fața-n jos, ascunzîndu-și obrazul în ierburi. Cai să sară din nou în picioare. Cei doi nu pricepeau nimic. Timar cel tînăr se-ntinse din nou, cu obrazu-n palme, și rămase așa un timp. Ilarie și bătrînul văzură că lui Constantin i se scutură umerii ca de frig.

De fapt feciorul cantonierului plîngea. Plîngea ca un copil. Omoplații ascuțiți, i se ridicau spasmodic. Nici Ilarie, nici bătrînul nu-l tulburară. Așteptau, uimiți, să se liniștească, privindu-se unul pe altul în tăcere. Nu-și puteau limpezi cu una cu două gîndurile. Bătrînul își spuse necăjit că, nu-și cunoaște deloc feciorul; îl știa căpățînos, încercat de viață în fel și chip. încolo, ce mai putea spune ? Pe-acasă da rar, de-nsurat nu

s-a-nsurat (lasă că și vremurile erau ca un vârtej) de scris, îi scria și mai rar. Din când în când îi trimetea bani. Bătrînul trecea pe dosul unei cărți cu creion chimic, muiat în gură, fiecare sumă de bani, și-o păstra. Niciodată nu se știe ce va fi. Și uite-l ! A răbdat închisoare, lagăr, viață de sălbăticiune încolțită, cu Ilarie la un loc... el, bătrînul nu i-a spus că încă din toamna trecută jandarmul din sat adică, chiar domnu'șei, l-a întrebat dacă nu i-a scris cumva feciorul...

— Pasăre bună și feciorul dumitale, domnule Timar.

— Da' de ce, domnule majur ? Li pe front, nu ca alții...

Se notarise să zică așa și s-o țină morțiș că el îl stie pe front. Si nici lui Constantin nu i-a spus decît în treacăt, gîndind că șeful postului i-o fi căutînd pentru concentrare. Constantin n-a insistat.

— Las' știm noi. mai bine. Dacă vine pe aici să-mi spui. Altfel...

Ilarie nu se gîndea la nimic anume. Se uita la frunzișul copacilor. Cunoștea de-acum pădurea așa cum își cunoștea pămîntul de-acasă. Poate și mai bine. începeau să-ngălbenească frunzele. Apa pîrîului se întuneca la culoare. Pe margini vițele uscate de mure se legănau ușor în unda limpede. De undeva, din adîncul sufletului i se năștea, convingerea că băiatul cantonierului spune un rnar adevăr. Și-i întiegea plînsul. Asa ar fi phns și el dacă și-ar fi văzut, fără veste, casa din sat. Era un plîis al omului cu sufletul amărît, cu inima gata să pleznească de încordare care a așteptat multă vreme clipa aceasta. Adică o să fiu într-o lună acasă Ai, ai, dac-ar fi așa. Să ducă și el o viață de om. Să-și vadă copiii.

Seara, aprinzînd ca-ntotdeauna luminarea, Constantin spuse pe ne-așteptate :

— Curînd, poate peste o lună, poate mai repede, războiul se termină. Sovieticii au dat peste cap frontul... dacă mai primesc un bilet ca cel de azi, trebuie să plec...*)

2.

Astfel s-au cunoscut Constantin Timar și Ilarie Balaș. Prietenia lor s-a legat încă din prima zi. Cînd s-a trezit, Ilarie i-a zărit' haina atîrnată de un cîrlig. Și-a reamintit întîlnirea din seara trecută si se simți împăcat ascultînd respirația adîncă a feciorului cantonierului. Dormea ca un om frînt de oboseală, cu pumnii strînși și brațele date în lături, cum dorm copni. își spuse că tot mai bine-i să ai un om lîngă tine. Singur cuc uiți pînă și vorbele și-ncepi să te gîndești mereu la același lucru, pînă ce te țicnești de-a binelea. Și-i păru rău că nu se arătase din prima clipă mai prietenos cu băiatul cantonierului, omul fără de care n-ar fi putut răbda cumplita încercare.

Și-a prețuit și mai mult tovarășul cînd i-a cunoscut îndemînarea, iar din repeziciunea cu care a învățat tainele vieții de fugar în pădure a ghicit că băiatul cantonierului cunoaște mai multe'decît spune. De altfel acesta

*) Constantin stabilise legătura, după indicațiile primite încă din închisoare, cu mecanicul de locomotivă Vasile Orosz, din D. Acesta urma să stea ascuns și să nu se aile în sat de sosirea lui. Despre Orosz îi vorbise bătrînul lui Constantin, în urma primirii biletului.

i-a spus că nu se ascunde de prima dată. Unele vorbe spuse în treacăt de Constantin îl puneau pe gânduri, nu atât prin noutatea lor pentru el, cât pentru faptul că frământându-le dup-aia, trebuia să-i dea întotdeauna dreptate. I-a spus odată, pe când ciopleau amîndoi un scăunaş pentru Constantin, neavînd alte unelte decît un firez ruginit şi un cuţit, că omul trebuie să năzuiască în viaţa lui s-ajungă acolo încît, dacă-l întrebă oricine : Vrei să schimbi cu mine ? el să răspundă : Nu schimb cu nimeni. In așa fel trebuie să trăieşti, încît să nu trebuiască să-ţi fie ruşine de cele ce-ai făcut. Asta înseamnă mîndrie de om, căruia gîndul i-i curat şi drept şi nu-şi iroseşte zilele de pomană. Băiatul cantonierului ştia sumedenie de lucruri despre front, despre nemţi, despre confiscarea forţată de vite şi igrîne ; izicea că pe noi ne costă o puşcă nemţească un vagon de gnîu. Auzi ? Un **vagorWj^ggTîu**. Pentru asta trebuie să ari, să sameni şi să seceri zece hectare de pămînt; auzi ? Zece familii de ţărani săraci să asude şi să se aplece pe ^mirişte sub arşiţa verii ca să capete o puşcă şi-apoi o telegramă cu ^cnenar, cernită, tn schimb, Ilarie îl iniţia în viaţa pădurii; pe care o învăţase din doască în doască. Au făcut şi drumuri pe-ascuns prin păduri, peste munte să vadă cazematele nemţeşti.

Zilele au început să se urnească mai ușor. Pînă la urmă, Constantin fi deveni drag lui Ilarie. Sub asprimea înscrisă de viaţă pe chipul lui, pe toată fiinţa lui, văzu curînd un bărbat încă tînăr, stîngaci în unele privinţe, care nici n-a apucat să cunoască viaţa.

*

Bătrînul reveni, pe neaşteptate, într-o noapte, de astă dată, pe cărarea ascunsă şi-i dădu un alt bilet feciorului.

— Să ştii şi tu. S-au făcut afurisiţi paznicii ăia...

Constantin citi biletul la flăcăruia, jucăuşă a luminării. Se vedea că erau foarte puţine veşti, pentru că îl întrerupse pe bătrîn din sporovăială :

—• S-a iăprăvit de-acum cu ei. Fraţilor, ţipă el, am terminat cu ei.

Ilarie nu pricepu prea bine dintr-nceput ce anume vrea să spună. Işi făcu maşinal cruce, cu gravitate, uşurat. S-a încheiat războiul. Şi, deodată, şi-a adus aminte de ziua eliberării din armată, în luna mai 1924. După trei ani de chin, în ultima seară, căprarul, care le amărîse viaţa, le-a cerut iertare şi i-a cinstit cu vin la cantină. El n-a mai avut. în suflet nimic pentru acel om spînat pe care cu o zi înainte de l-ar fi întîlnit singur, undeva, l-ar fi rupt în bătaie. Vestea că de înîine .dimineaţă încolo va fi liber, că va aştepta un tren care să-l ducă acasă, rămînînd în urmă cazarma şi anii petrecuţi într-însa, ca un vis rău, şterse orice dîră de ură. Se-mpăcase cu toţi. Singura condiţie : să nu mai audă de numele lor. îl iertase şi pe căprar. Găsea chiar motive de justificare a asprimii lui.

Aşa şi acum. într-o clipă, cît te-ai şterge la ochi, se perindară pe dinaintea ochilor lui cele două ierni petrecute ca ursul în bîrlog, urîtul de unul singur care-i măcina creierii noaptea şi ziua. I se părură toate din jur străine, iar pe el însuşi se vedea ca un oaspete în pivniţa cu tavanul scund, cu belciuge şi drug la uşa de stejar, cu două scăunaşe grosolane şi un muc de luminare fumegîndă. Le va părăsi mîine. Şi, totuşi, gîndindu-se la plecarea şi la ce va fi de trebuinţă să ia cu el, Işi petrecu îndelung ochii peste uneltele lui de muncă (singurele care l-au ajutat să-nfrîngă imboldul de-a ieşi între oameni) la primejdie şi puşcă, apoi, gospodăreşte, încheie

că va lua aproape totul, lăsînd doar scăunașele și măsuța. Încolo, nici cele două belciuge n-ar fi rău să le ducă acasă în sat, poate î-ar prinde bine la ceva. Le-ar găsi el un loc. Păcat că nu poate lua și drugul de fier...

— Și-o să mai fie un război ? îl întrebă el pe Constantin.

— De-acum avem să ne luptăm cu adevăratul nostru dușman, bade Ilarie. Cu hitleriștii... și ăsta-i alt război.

— /Atunci...

— încă puțin... mult a fost, puțin a mai rămas... ar trebui să fiu mai vesel azi. Cînd îmi aduc aminte de tovarășul meu, nu pot...

Bătrînul i-asculta ca-n alte zile și-și sucea mulțumit o țigară. Tuși scurt înainte de a-și trece buzele umezite peste foiță.

— Mă, băiete, făcu el. Cu mecanicul ăl de-mi aruncă hîrtiuțeife astea... ăla cu fața ca ciuruită m-am înțeles să nu mai mi le aducă la canton. Am schimbat locul. Și pe la canton să nu cumva să dai. Explică-mi și mie, mai știe cineva că tu ești aici ? A doua oară plutonierul a-ntrebat de tine. Se vede că i-or fi sosit ordine... Cîlă-i omul dracului.

— Cum ai zis că-l cheamă, tată ? întrebă Constantin, schimbîndu-se la față.

— Cîlă... Ce-i, îl cunoști cumva ?

3.

În timpul instrucției, ca să pot gîndi în timp ce-mi răspundea la unele lucruri rămase neclare, l-am întrebat:

— De unde-ți luai muniție pentru armă ?

— Am fugit cu vreo sută de cartușe în sacul de merinde, cu două cartușiere pline și arma gata încărcată.

— Și ți-au ajuns atîta vreme ?

— Mi-a mai făcut rost bătrînul. Și-apoi împușcam rar. Am învățat șt să pescuiesc. Cînd am plecat de-acolo mai aveam optzeci și trei de cartușe.

Vorbea nesilit și nu făcea, cum m-aș fi așteptat, pauze. Deslușeam o oarecare tristețe în timbrul vocii, o voce puțin r/ăgușită, aspră. Unor cuvinte, mai lungi, le mînca uneori cîte-o silabă. Bănuiam că aceste cuvinte le-a auzit întîi și le-a învățat tot de la Constantin Timar.

Ilarie Balaș nu se arăta surprins nici cînd îl sîcîiam cu amănunte zaiU îi. ceream să repete unele răspunsuri. Avea ochi albaștri cenușii, păr negru, creț, un obraz fără vîrstă, cum au țărani trecuți de tinerețe. Pe bărbie purta urma unei tăieturi de brici, ca o cicatrice subțire, contrastînd cu pielea arsă de soare a obrazului. La început, figura lui nu-ți făcea o impresie deosebită.. Mai tîrziu, mi-am dat seama că acest om, extrem de voinic, de-o forță așezată, reținută, degajă un soi particular de atracție. N-aș putea spune de ce anume și de unde anume venea sentimentul că pe Ilarie îl iubesc copiii, fără excepție, într-un fel în care numai copiii pot iubi. Sînt sigur că ceilalți copii îi invidiază pe băieții lui pentru un astfel de tată : uriaș care a trăit ca un haiduc în pădure, doi ani.

Mai știam că, după consumarea evenimentelor din 1945, n-a mai pus mîna peț pușcă. De altfel, a predat-o îndată ce a putut-o face, -cerînd o

chitanță de primire, pe care mi-a prezentat-o (Arma ZB seria E 30383).
Și a râs, ușor, reținut.

— Și bonul de 83 de cartușe de 7,92 S.

— Iată ce coincidență ! Ultimele două cifre... sfârșitul.

Fuma mult și trăgea adine în piept. își pipăia într-una chimirul, cam în locul unde stau cartușierele. Era desigur un tic.

— Spune-mi, nu-ți amintești ? acolo în pădure, Constantin avea vreo armă la el ?

— Da, 'mi-a răspuns. Un pistol mic. Dar n-a tras cu el niciodată. Din când în când, îl curăța. Mie nu-mi plac armele de soiul ăsta.

— Ți-a spus de unde-l are ?

— N-am întrebat. Doar atît mi-a spus — n-am uitat asta — vezi, cu ăsta nu poți lupta decît cînd ești aproape de inamic. Și nouă așa ni-i dat. Să fim aproape... N-am prea priceput, încheie el.

— In casa pădurarului n-ai fost niciodată ?

— Ba da. Așa să văd și eu ce-i acolo.

— Si-n magazie ?

~ Și.

— Bine. Tovarășe Balaș, acum înșiră-mi ce știi despre ajutorul lui Cîlă, Dragoman Samoil fost pădurar în Bistra, după război. Pe Cîlă, plutonierul de jandarmi mi-ai spus că nu-l cunoști.

— Nu l-am văzut niciodată înainte. Mai tîrziu, în ziua aceea, știți dumneavoastră, cînd n-am avut ce alt face și... l-am împușcat pe Cîlă. De Cîlă știu din ce mi-a povestit tovarășul Constantin Timar. Dragoman ? După ce-a tras în mine, continuă el, a fugit. N-am putu ținti și nu l-am doborît. Am leșinat. Constantin Timar căzuse... mai departe știți dumneavoastră... dacă aveam arma Z.B. nu-mi scăpa nici Dragoman. Mie nu-mi plac, v-am spus, pistoalele și nici puștile astea de vînătoare... Altfel, nu-i cunoșteam pe niciunul... Știți, eu în sat n-am coborît niciodată.

M-am tras lîngă geam și-am privit în stradă. Treceau oameni grăbiți ou șepcîle trase pe ochi și umerii încovoiați learcă de apă. Streașină veche a clădirii procuraturii îngîna același cîntec monoton.

Ilarie Balaș își ațintise ochii pe colțul covorului. O gînganie neagră se-ncurcase în ciucurii lui și se silea din răsputeri să scape. O văzurăm amîndoi cum dă îndrăzneală luptă pentru a răzbi pe parchet. Cu cît se zbătea, cu atît se-ncurca mai rău. Și m-am gîndit la felul cum încercase Samoilă Dragoman să scape de povara vinei ce apăsa asupra lui... Sie predase singur, după trei zile de rătăcire prin păduri. Avea o rană ușoară la brațul stîng. A mărturisit totul. Ceruse mîncare. înfulecase, în neștire, ca un lup, fără să mestece. A adormit, apoi, pe loc, cu picioarele închir-cite sub el.

4.

Bătrînul Vaier Timar, întorcîndu-se în noaptea aceea spre casă a băgat de seamă că sentinelele nu mai erau la locul lor obișnuit. A intrat în curtea cantonului. Era o liniște de mormînt. Se auzea, ca un zvon mai depărtat ca de obicei, gîlgîitul pîrîiașului la piciorul podului, mărind parcă tăcerea. Bătrînul dădu să deschidă ușa casei, să intre. II orbi lumina unei lanterne.

— Unde-ai fost noaptea? In pădure?

Era Cîlă, plutonierul de jandarmi, însoțit de Dragoman Samoilă Bătrînul se liniști pe dată.

— Am controlat linia, vezi bine, unde să fiu. Doar nu-s sărit să umblu ca nebunii în pădure. Nu vezi ce-ntuneric ?...

— Vorba multă sărăcie... n-ai controlat o linie Pe-aici nu mai trec curînd trenuri, șuieră Cîlă. Spune unde ai fost ? Nu vrei să spui atunci ai să scuipi ! Ai fost la băiat, ai ?

— Ți-am spus o dată, dom'plotoner... Copilul meu îi ia război.

*

După două săptămîni s-a-tors din nou la slujbă. Purta peste ochiul drept un bandaj negru. Păru-i albise cu desăvîrsire, se gîrbovise Curăți locul vechiului canton de moloz și cu ajutorul sătenilor din Bistra înjghebă o cocioaba din lemn. Terasamentul n-a fost refăcut decît după o lună Apoi mir-o zi, se urca într-o drezină care controla linia și plecă la oraș Si-a lăsat la oraș bandajul. Oamenii s-au bucurat. Cînd s-au apropiat însă de el au băgat de seamă că ochiul drept al bătrînului e ceva mai deschis la culoare decît stîngul. Din încremenirea lui, fără viață, ghiciră că-i ochi de sticla.

Cîlă înaintea de '18 îi mulțameam poate...

„ Nimeni n-a bănuț că bătrînul nu-și poate folosi nici mîna stîngă. Prăvăliașului, care-l întrebese, mirat, că cere țigări în loc de pacul obișnuit de tutun, nu i-a răspuns nimic. Ce, era să-i spună că nu s-a învățat să le răsucească cu o singură mîna ?

rî, năf... ^b'eturi. Se apucase în schimb de pescuit cu rivna sporita. Și-și amintea din ce în ce mai des de tinerețe, de băbuță, de Constantin copil. Gasi într-o zi, scăpată cine știe cum, o fotografie de-a

Să't, nJ... netezi cu grijă și se simți înduioșat btatu multă vreme adîncit m gînduri, mîngîind petecutul de carton

mai 77... P... mai slab ca o femeie. Tare am mai îmbătrînit, mai băiete.

Avu parte de-o bucurie la care se gîndise, în primăvara anului 1945 Ii ciocani la ușa Ilarie Balaș.

• u — „ * j - * i să nu te cunosc, Ilarie. îmi vine nu știu cum, pari mai înalt, ori ma tem c-am început eu să dau înapoi ?

— Bade Timar, nici una nici alta. Nu ne-am văzut de mult Ti se pare

— Lasă, lasă...

Ilarie își trase un scaun, lîngă bătrîn. Dădu ocol prin încăpere

— Văd că și pe-âici a trecut zăporul.

— Și-ncă cum, băiete ?

i Răbufniră în sufletul bătrînului, în clipa aceea, toate nenorocirile prin care trecuse. Se ținuse tare, încăpățînat, nu-i vorbise nimănui despre nimic. Ca un copil, care î se plîngea celui mai mare, îi destăinui lui Ilarie pe nd, tot ce i s-a întîmplat din clipa cînd i-a părăsit pe ei în pivnița' pădurarului.

— M-am ales cu un ochi stors, cu mîna stîngă betegită pe veci din om neom. Atita pagubă Și-așa eram ca un hîrb. Bine că tu te afli sănătos

liane aștepta ca bătrînul să mai spună ceva. Tn depărtare se auzi șuierul unei locomotive. Bătrînul ieși să-și facă slujba.

Rămași singur, Ilarie găsi pe masă, rezemată de lampă, iotografia unui copil andru înăltuț, cu obraz neted și ochi limpezi. Sprîncenele încrun-tate, aerul de copil care se vrea mai repede bărbat, îi amintiră de Con-stantin.

i—i 'Unde-o îi acuma? se-ntrebă. Au trecut 6 luni de cînd ne-am despărțit, dincolo de munte.

Gîndurile i-alergară înapoi, spre ultima seară petrecută în pivniță. Stăteau amîndoi, și el și bătrînul, așteptînd ca băiatul să le spună amă-nunțit ce și cum. Apoi au urmat vorbele schimbate cu bătrînul despre acel plutonier de jandarmi care-i împușcase cel mai bun prieten.

Bătrînul plecase noaptea, iar ei doi de-abia în seara următoare o luară dincolo, peste munte. Auziseră ei în urma lor un zvon ca de glasuri omenesți, ceva ca o bufnitură de explozie venînd de sub pămînt. Au grăbit pasul. De unde să ghicească ? După un ceas erau pe creastă.

I se păruse atunci că se petrece ceva ciudat cu el. Ridicase ochii spre cerul fără pic de nor, simțise mirosul de rășină al brazilor, dar tot nu-și putuse lămuri schimbarea.

își dădu seama mai tîrziu, cînd văzu, dinaintea lui, spatele drept al lui Constantin.

Constantin cînta. Iar lui i se strîngea inima. De doi ani de zile n-a auzit pe nimeni cîntînd. El însuși n-a avut la ce să cînte. Uitase că pe lumea asta s-ar mai putea cînta...

Bătrînul nu întîrzie mult. Aducea un braț de lemne, pentru foc.

— Dar tu, Ilarie ? Cum o duci ? Nevasta, copiii ?

— Păi, cum s-o duc... (îi venea nu știu cum să-i spună bătrînului c-o duce binișor, că a căpătat pămînt la reformă, că și-a găsit femeia și copiii destul de bine, deși înduraseră multe lipsuri. Cine mai are poftă de înșirat ponoasele, cînd bunul de preț, viața, a rămas nevătămată?)

Schimbă vorba.

— Și-n casa din pădure ? Aș vrea să mai văd pivnița aia...

Se gîndea la uneltele ce le lăsase acolo, la belciuge și drugul de fier. Cu un drum...

— Acolo nu mai avem ce căuta. Are de-acum cine ședea : Samoil, și-i brigadier silvic, nu glumă. Cel vechi nu s-a mai întors. S-a suit la post. Și-a lăsat casa, nevasta, averea, în sat. Nu-l văd coborînd decît rar pe-aici. Se vede că mă ocolește și mai bine bate drum lung. Drumul din pădure i-aduce aminte de păcatele vechi.

— Cum, bade Timar ?

— Cînd m-or luat pe sus Cîlă cu sentinelele și el era de față. Con-centrarea a făcut-o ca sergent, în sat, la jandarmi. Și, în fierbințeala de-atunci, i-am spus să nu se atingă de actele oficiale. Mi-a ars o palmă.

Povestea bătrînului îl răscolise.

Ii fu rușine că se gîndise cu cîteva clipe înainte la nenorocitele acelea de scule, la nimicuri. Belciuge și drug de fier, cînd iată ce s-a petrecut. întrebă de Cîlă.

— Cîlă e fugit. Se spune că-l caută să-l judece; Pe Samoilă l-ait luat, apoi i-au dat drumul. Are pe cineva la oraș, că l-a numit brigadier silvic și s-a dus în munte. Vine rar în sat. Oamenii vorbesc urît despre el,

unii, alții tac. Sînt și din aceia care-i țin parte. Mă rog, pe unii i-a năpăstuit, i-a pîrît, altora le-a adus folos cînd făcea pe jandarmul. De răspuns o să răspundă ei n-ai teamă. II căutau pe Constantin. Știu că au răscolit și-n pădure, noroc că voi v-ați dus la vreme. Are acum cine-i plăti.

— Chiar de-aia. N-ar strica să-l văd o leacă. L-aș judeca și io.

— Stai cuminte, măi, omule. Ești tată de copii. Lasă-l că-i vine și lui rîndul... ce crezi? Și-apoi Dragoman Samoil ăsta i-un om viclean, pestriț la mațe. Am căpătat o palmă? Cu ce te alegi dacă i-o dai înapoi? Nu-l știi.'

Ilarie îi dădu dreptate.

— Bine. Da' tot nu i-ar fi stricat...

5.

În acest timp, în cabana din pădure, un bărbat de vreo 40 de ani, cu părul căzîndu-i dezordonat pe frunte, mesteca, mormăind ceva de neînțeles, mămăliga. Ceaunul nu fusese bine curățat; pe marginea lui, unde nu a ajuns apa să le înmoaie, se vedeau zgrunțuroase resturile mămăligii de ieri. Mîna stîngă, petrecută după ceaun, încerca să-l fixeze de pămînt, fără rezultat.

La masă, un altul, privea în afară. Avea umerii ușor îmipiși înainte, obrazul, cît îi lumina lampa, era supt, neras. De-a lungul peretelui, după masă, o canapea cu capacul ridicat lăsa să se vadă ghemuri de lînă, neagră și albă, amestecate, peste care erau trîntite două încărcătoare lungi de pistol mitralieră. Două cartușe „Parabellum” se aflau pe masă și omul cu obrazul supt lovea, cînd unul, cînd altul, tresărind de fiecare dată cînd se ciocneau. Nu-și lua ochii de la fereastră, dar nici nu înceta să împingă cartușele unul spre celălalt, tresărind. Ai îi spus că urmărește absent o ciocnire între doi adversari, la care el nu ar vrea să participe, deși o dorește.

Celălalt, sîcîit de zădărnicia eforturilor lui de-a isprăvi cu bine treaba, căută cu ochii ceva prin odaie. îl apostrofă cu ciudă pe cel de la geam.

— Ce te tot zgîiești! Mai lasă și gloanțele alea. Nu vezi cum mă chinuiesc aici, fără spor? Mai bine i-aș spune muierei să ne-aducă mămăliga gata făcută.

— Mai bună-i caldă, Samoilă. Mai bună...

Samoilă șuieră întăritat.

— Atunci de ce nu ți-o faci tu?

•— Nu mă pricep.

În acel moment se întoarse, dete un bobîrnac cartușelor, care căzură cu un clinchet ca un țipăt pe încărcătoarele, negre, lucioase.

Îi fulgeră cu ochii-i verzi, ascunși în fundul capului, peste măsură de obosiți de veghe. Deschise gura să zică ceva. Răzgîndindu-se într-o clipă, tăcu, arătîndu-i o scurtătură de lemn, azvîrlită lîngă ușă.

— Și ce să fac cu ea? Ceaunul n-are toartă, izbucni Dragoman mîniat nu atît pe ceaunul care n-avea toartă și pe care nu-l putea fixa cu lemnul, așa cum obișnuia să facă maică-sa, cît pe gestul în scînbă făcut de celălalt. Se stăpîni însă și continuă să mestece tăcut.

Dragoman Samoilă, n-ar fi avut nevoie să stea singur în această „casă încăpătoare, să se omoare mestecînd la mămăligă și pe deasupra s-o

mănince plină de boboloațe de făină nefierte în deajuns. Avea nevastă și-ar fi putut mai ușor să isprăvească decât el această treabă. N-ar fi fost de asemenea împins nici de trebuința de-a-și câștiga plinea. Avea în sat- la el, casă mare, pământ și oi, cu care ar fi putut-o duce fără griji și cu câștig pe deasupra. Se gîndea la asta din ce în ce mai des, urmîndu-l totuși în toate poruncile și însoțindu-l în drumuri pe celălalt. De rupt nu se putea rupe. II legase Cîlă — căci acesta era cel cu fața slabă, de la fereastră — cu fire trainice de oțel și pe dînsul. Nu se mai putea desface ori cît și-ar fi bătut capul Samoilă. I-a trecut de cîteva ori prin minte să-l omoare. Nu îndrăznea. Ii era teamă de ochii adînciți în orbite, verzi ca o apă stătută. Se scula des noaptea să iasă afară. De fiecare dată, Cîlă tușea și-l întreba rîzînd :

— Ce-i, Samoilă ? Te-ai răcit ? Se vede că ție nu-ți priede dor-nijtu-n pădure.

„Noaptea, are somn iepuresc, sau nu doarme niciodată”, își spunea Samoilă. Și-i creștea ura, dar și o neînțeleasă pornire de supunere, nu lipsită de admirație, pentru acest bărbat, mai tare decât ar fi putut el fi. „Nu se îndoaie, își zicea. Parcă-i de fier. Altu-n locul lui de mult s-alr îi predat.”

*

Nici Dragoman nu știa destul de bine anume cine era plutonierul-major de jandarmi, de unde vine. M-ain convins de acest lucru în timpul cercetărilor. Poate că sentimentul de teamă, de supunere necondiționată față de Cîlă izvora tocmai din această cauză. Acesta vorbea puțin despre el însuși, în orice caz prea puțin pentru a putea închea o imagine întregă. Samoilă n-ar îi crezut niciodată că bărbatul scund, cu ochii verzi ca lintița, intrat ca oaspe de-o noapte în casa lui va ajunge stăpîn peste averea lui, stăpîn pe averea lui mai mult decât se simte, sau s-a simțit vreodată, el stăpîn. Și nu trecuseră decât trei ani, de cînd îl cunoștea.

Dar Samoilă nici n-ar fi bănuț că, privind afară în noapte, jucîndu-se cu cartușele în neșire, mîrînd cîte-un răspuns de neînțeles la ieșirile lui copilărești de ciudă, Cîlă îi hotărăște viața încă pentru cîteva ani. La cîteva clipe, după scena de mai sus, așezați față-n față, mestecînd ca-n silă dumicații, Cîlă îi aruncă, în grabă :

— O să rămîi singur de azi încolo. Trebuie să plec într-un loc.

Se ridică apoi greoi, dînd cu dosul mîinii la o parte blidul de mîncare, a lehamite.

— Adică, domnule sergent, ne despărțim...

Se simți pentru o clipă, dar numai pentru una singură, scurtă ca o străfulgerare, vinovat de expresia dezorientată a lui Samoilă. Acesta învățase însă să se știe feri destul de bine de Cîlă, de cînd avea răbufniri de împotrivire și ură față de el. Și de astă dată reuși să-și stăpînească tremurul de bucurie care-l încercă. II întrebă :

— De ce ? Poți să stai aici, își cîntări el vorbele, cît poțtești. Nici pasăre măiastră...

— Nu, frate. Sîntem în april. De o lună de zile la București comandă comuniștii. Și n-am ce să mai fac aici. Ce am avut de făcut...

— Te gîndești la...

— Aha.

— Mai dă-i dracului. Ce ne pot face ?

Cilă se posomori. Ori omul din fața lui n-a învățat nimic în trei ani de când îl cunoaște, ori e mai șiret decât i s-a părut 'lui. „La ce m-am încurcat, se gîndi. Țasta, din frică sau din șiretenie, mă poate vinde ca să-și scape pielea. Asta-i starea de; lucruri, hotărî el. Si de scăpat are șanse să și-o scape numai în acest singur fel. Nu am noroc nici în acest caz cum n-am avut nici în celelalte. I se părea că trece din nou prin zilele sucite de la „Salcia supărată". Din pricina neîndemînării lui, cu toate silințele comandantului legiunii de jandarmi, nu s-a putut musamaliza „fuga de sub escortă" a celor doi „politici". Unul dm ei reușise să scape. Pentru a-și răscumpăra vina a fost retrogradat din funcție si trimis în Bistra șef de post, el care înainte „Sălciei supărate" se afla aproape cu tresa de ofițer de jandarmi pe umăr.

— Mă paște neșansa. Iar soarbe-zeamă ăsta, stie dracu ce gîndeste în mintea lui...

Se decise să-l înfricoșeze. Să se arate din nou puternic, din nou stăpin. Să-i înăbușe gîndul unei ieșiri de sub influenta lui.

— Dar nu plec pentru totdeauna. Aici, la tine, o să am cartierul general, pricepi ? Nu sîntem noi chiar atît de slabi. Ne mai vedem. Tree astea, și-apoi...

În acest moment habar nu avea că va fi nevoit într-adevăr, să fugă, sa revină și iar să revină în căsuța aceasta veche, din pădure, rupt de oboseala, ars de febră, nemîncat, zdrențaros, să-i ceară ajutor omului din fața sa, care nu și-a mai putut ascunde dezamăgirea, după această replica.

Era, pentru cine ar fi privit-o de-afară, o scenă obișnuită, sau mai bine spus.jcena nu avea nimic neobișnuit. Doi bărbați singuri au terminat cina, au lăsat farfuriile pe masă, n-au avut grijă să-rivelească mămăliga într-un ștergar și s-o pună bine, n-au turnat apă în ceauș să-l spele, furculițele zac pe masa, alături de scrum de țigară. Se simțea lipsa unei mîini de femeie. Cei doi bărbați se pregătesc de culcare. Si'aruncă din cînd în cînd o vorba, ca și cum ar stabili un program pentru ziua ce urmează.

E noapte adîncă, fără lună, într-o pădure pornită în primăvară. Doi oameni se culcă, obosiți de ziua petrecută rătăcind prin pădure. Veșnicul' joc al aparențelor.

Nimeni n-ar fi ghicit că liniștea din odaie învăluie ca cenușa, jăratiful.

Cilă, unul din părtașii la întîmplările) de la „Salcia supărată", cel care a scăpat pentru prima oară de sub mîină un „fugit de sub escortă", urma să ia o decizie, iar Samoilă Dragoman, om cu nevastă, avere în sat și servicii la stat, cum se recomanda, mocnea sub pojghița supunerii si recunoștințn, gînduri de scăpare...

*

A doua zi, în zori, Cilă își luase rămas bun, rece, îndreptîndu-se repede spre desișul care începea în imediata apropiere a cabanei pădurului, înainte de-a fi dispărut, se mai uitase încă o dată înapoi, făcînd un gest din mîină.

Samoilă mai ascultă o vreme zvonul pădurii, apoi intră în casă. își turnă apă într-o cană de tablă și bău cu înghițituri rare. Se așeză pe laviță cu ochii pe geam. îl umplea o ușoară mulțumire că scăpase de plutonierul:

său. Era însă prea subțire ața. În urechi îi răsunau cuvintele, rostite sec, înghețat:

— ...Nu plec pentru totdeauna... ne mai vedem.

6.

Și totuși, trăind împreună atîta vreme, doi oameni fără să vrea își împărtășesc și unele lucruri pe care le-ar voi uitate, pierdute, odată cu scurgerea anilor. Ajutat numai de relatările disparate ale acuzatului Samoilă Dragoman n-aș fi reușit să înjgheb o biografie a lui Cîlă. A trebuit să împingem cercetările mai departe. Tatăl acestuia fusese negustor în Tîrgoviște. Se trăgea din Ardeal, după tată. Cîteva afaceri nenorocoase îl ruinaseră. Se mai adăugase la toate acestea războiul din 1916. N-a știut să-și aranjeze din vreme situația. Întors înapoi, în 1918, se apucă de administrat) o moșie prin părțile Comanei. Nu mai voia să vadă în ochi orașul, în care din bogat se trezise sărac lipit. Îi părea rău că n-a rămas să facă negoț cu nemții, în timpul ocupației. A avea trei copii cînd se instala pe moșia boierului din Comana. Inchirie și cîrciuma din dosul gării. Aduna 'din sat găște, ouă, brînzeturi, lapte și le căra la oraș. În cîțiva ani, își refăcu averea și-și plasă banii în pămînt. Țăranii îl vindeau pe mai nimica. Loturile de împroprietărire se fărîmițau și mai mult, din fărîmițate cum s-au împărțit. Cîlă bătrînul ar fi avut din ce să-și crească copiii. Era un om ager, foarte priceput în afaceri, nu cruța pe nimeni. Pe copii (trei băieți și o fată) i-a crescut aspru, punîndu-i la muncă de mici. În învățatură n-avea încredere, dar fiindcă și ceilalți arendași își dăduseră copiii la școli, încercă și el s-o facă, fără prea mare tragere de inimă. Cel mare se dovedi vrednic și-l făcu avocat. Pe Alexandru rămas repetent într-a șasea, îl retrase. Cheltuiala i-o scoase pe nas în trei ani, cît mai apucă să stea pe-acasă, punîndu-l să-i lucreze la cîmp. Cîlă isprăvi armata în '36. Gîndul că, odată întors acasă, o să aibe parte iarăși de autoritate părintească, îl făcu să se reangajeze ca sergent-instructor. Chiar dacă s-ar fi însurat, bătrînul tot nu i-ar fi dat pămînt.

— Testamentul mi-i gata, zicea bătrînul. Vă împart averea în patru părți. Cu dreptate. Pînă la moartea mea nu o să vedeți însă nimic. Ție, Vasile, ți-am dat învățatură. O să zică frații tăi că nu ți se cuvine pămînt ca și lor. Eu zic : și lor le-aș fi dat învățatură. Nu s-ar fi știrbit cu asta averea. N-au vrut. Așa că să n-aud vorbe. După ce mor, căpătați jumătate. După ce moare mama voastră, intrați în stăpînirea întregii averi. Așa-i mai bine. Nu vreau să-mi văd agoniseala risipită-n patru părți. Am strîns-o cu trudă și răbdare. Aveți și voi răbdare. Dacă vreți să vă strîngeți și voi, v-ajut. Treaba voastră. Gîndiți-vă însă. Avem o sută și patruzeci de pogoane. Casă mare, griji, ar fi bine să nu vă depărtați.

Alexandru Cîlă își făcuse însă altfel de planuri. Nu se sfii să și le destămuie bătrînului. Moștenise agerimea lui taică-său, asprimea lui, știința de-a minți. Era și el destul de calculat. Nu-i moștenise însă șiretenia negustorească, modestia traiului. Deși tatăl lui avea o avere mare, solidă (bătrînul Cîlă concesionase nu numai crîșina, dar cumpărase pe mai nimic și moara sistematică din Roșiori, avea și o presă de ulei, ne mai vorbind de cazanele de fier țuică) nu adoptase traiul lăbărțat ai celorlalți arendași. Singurul lux și-l îngăduia numai la mîncare. Se mîncea bine, acasă la ei.

Mîncău, ce-i drept și slugile. Dar le-o și spunea mereu. Cereea o muncă înzecită. V-am hrănit, n-aveți a vă plînge din partea asta, atunci să-mi și munciți. Nu se potrivea finețurilor adoptate de vecinii lor. „Fleacuri,, spunea, s-o facă boierii, că de-aia și-au păpat averile. Ce-mi trebuie vinuri scumpe, dichisuri, perdele, scaune cu picioare strîmbe, javre cu coada tăiată, „sil vii ple". Tăia porci, afuma slănină (învățase asta de la taică-său, originar din Ardeal) bea vin indigen. Demonstra cu creionul în mîna vecinilor că cheltuiește pe sfert cît ei pe hrană, dar trăiește mult mai bine.

Întors de la regiment, Cîlă avu o convorbire scurtă cu bătrînul.

— Mă reangajez.

— Cum vrei, băiete. Dacă vrei, spune-mi și mie, de ce.

— Intru în jandarmerie. Să-ți spun de ce...

Bătrînul îl privi mirat nu de răspunsul băiatului. Nu se așteptase însă ca acesta, băiat cam îndărătnic și prostuț cum îl credea, să aibe planuri chiar atît de gîndite.

— ...i-un lucru bun să fii în post. Nu leafa mă îndeamnă. Iese ceva de-aici. Poate, intru și-n politică...

— Bine, mă, Sandule. De dat, cum ți-am spus, acum n-am...

— Nici n-am cerut.

După doi ani izbucni războiul în răsărit. Cîlă urmă o; școală specială și. Înaintat plutonier major, a fost detașat la comandamentul legiunii de jandarmi din V... I se dădură misiuni delicate. Conlucra cu nemții.. Transporta deținuții politici, prizonierii ruși, la destinații secrete și-i făcea „fugiți de sub escortă".

Începuse să-i placă iureșul acesta, desmățat, al vieții. Acasă se gîndea rar și cu oarecare dispreț. Aici îl aștepta tresă de ofițer, ducea un trai larg. Bani avea, femei cîte poțești, umbla îmbrăcat fercheș, superiorii îl apreciau, iar egalilor le impunea dezinvoltura cu care iscălea procesele-verbale de nesupunere la somațiile reglementare a celor care încercau să scape de sub escortă. Erau și jandarmi care nu rezistau mult. Se trezea în ei omenia. Și se codeau. Doi se sinuciseră chiar. — „N-am nevoie de mămăligi. Mîna sigură și execuție promptă, le spunea colonelul". Legiunea se descotorosea repede de astfel de agenți. îi trimetea pe front, în linia-ntîia. Le-ajungea numai numele înapoi...

Și-atunci se petrecură evenimentele de la „Salcia supărată". Se grăbise și din cei doi, unul scăpase, iar medicul legist, în asemenea împrejurări ezitase să semneze concluziile expertizei cerute de colonel. Fusese chemat alt medic. Iar Sandu Cîlă cunoscuse dizgrația, pentru că afacerea transpiră,, iar colonelul fu muștrat că nu-și strunește oamenii. Fu trimis șef de post într-un neînsemnat sat de munte, Bistra. Dizgrația era numai aparentă. Colonelul i-explicase amănunțit pe îndelete că postul Bistra are importanța lui. Doar că tresă urma să vină după îndeplinirea acelei misiuni. — Se vor construi cazemate, iar dacă te interesează, află că cel scăpat de tine se trage de pe-acolo.

Ajuns în Bistra, găzdui la Samoilă Dragoman. Îi convinse pe acesta, pretextînd că-l scapă de front să se concentreze în jandarmerie, garanțîndu-i că n-o să-l depărteze de sat. Dragoman, după o lună de gîndire, acceptă. Viața de țară, în casa lui Dragoman (transformată în post de jandarmi), îi amîntea de curtea îndestulată a tatălui său. La treizeci de ani trecuți, Cîlă se simțea atras de trai așezat, la casa lui, cu femeie, copii..

vite și pământ. Se pomeni că dorește moartea bătrînului, prilej* de-a pune mîna pe pogoane, de-ași face o casă, de-a se-nsura. Nici armata n-ar fi părăsit-o. Ar ii rămas șei de post, sau, de ce nu, oișter de jandarmi la plasă.

Dar întotdeauna se găsea un cui, care să-l zgîndăre.

Văzuse mulți murind. Bărbați, femei, văzuse pierind copii. La început simțea că-l seacă puterile. Nu-și putea stăpîni tremurul genunchilor, sfișeala care-i alunga sîngele din inimă. îi clănțăneau dinții. Se încrîncenă. Urmărea de-aproape, cu o curiozitate bolnăvicioasă, spasmul înspăimîntător al morții, deznădejdea cu care se agățau de viață cei străpuși de glonțul fulgerat din țeava. își spunea prostește cîntărind plumbii în palmă : „Ce mic și ce-i în stare”.

Dar se obișnuia repede cu puterea, cu sentimentul că nimeni nu i se poate împotrivi. Se mai adăugau acestora și cele învățate și auzite despre bolșevism, despre sovietici și despre comuniștii din țară. Ii ura. Fratele său avocatul îi zugrăvise cît de jalnic va arăta familia lor dacă ar fi comuniștii de-asupra, și mai ales ce-i vor face lui, fost jandarm. Ii admira și în felul său îl iubea pe colonelul Vasilescu-Drăgu, comandantul lor. Om crîncen, scurt la vorbă.

Felul cum se purtau comuniștii nu-l înțelegea. în ochii lor nu citea, obișnuit, frică și rugăminți. Dimpotrivă. Simțea că el trebuie să se apere, îl priveau drept în ochi, limpede, cu o neînțeleasă de el mîndrie. Se răsturnau astfel raporturi statornicite în mîntea lui. I se dase o putere pe care o întrebuița. în fața acestei puteri nu poți decît să-ngenunchezi. Ori, puterea lui se spulbera dinaintea lor. Ochii lor prevesteau o altă putere, răzbunătoare, care nu-l va ierta. începu să bea tot mai des. Ucidea mai ușor așa amețit, oamenii și spaima din sufletul său.

Nemții vor cădea. Nu era prost. își da seama că nemții-s pe ducă. Retragerile, fortificațiile începute-n munți, graba, toate semănau a împachetare și plecare. Cu ei se simțea bine. Ca și cum i-ar fi slujit de pavăză. Și iată, pe ei, pe cei neînchipuit de tari îi alungă din urmă, îi strivesc bolșevicii. Și-iatunci? Vor ieși comuniștii din închisori, vor ieși la lumina soarelui cei care se ascundeau, vor veni înapoi soldații, de pe front. A ucis și prizonieri și comuniști și dezertori și femei și bătrîni. Cîți soldați n-a bătut el ? Cîți oameni n-a învinețit ?

Nu se amăgea. Știa că nu-l vor scuti de răsplată. Avea momente de deznădejde. Dacă au rămas martori ? Dacă îl vor recunoaște și vor vorbi ? începu să nu mai poată dormi noaptele.

Cînd în anul 1943—44, primăvara, primi ordinul de a-l căuta pe Constantin Timar, feciorul cantonierului, bănuind că se ascunde în munți, ghici că e momentul să scape de coșmar. Constantin Timar era cel scăpat la „Salcia supărată”. Se hotărî ca de astă dată mort-copt să nu-l mai scape din mîna *). Se zvonea că un dezertor rătăcește prin munte. I-ar fi venit greu să creadă că acesta putea fi Constantin Timar. Comuniștii nu se ascund în codru. Răscoli pădurea, fie ce-o fi, dar n-avea încredere în asta. Bătrînul, eJ trebuie să știe ceva. Pîndi casa bătrînului, fără a afla nimic.

*) De fapt e vorba de-o circulară către toate posturile de jandarmi și nu una lexipres adresată lui Cîlă. Faptul că tatăl lui Constantin locuia în Bistra îl determinase pe șeful postului să creadă că **anume** i se atrăgea atenția.

Abia după ce zadarnic căutase de vreo urmă, intră Ja bătrînul cantonier și-l întrebă, direct, despre fecior.

Nereușita îl înfurie. II și înfricoșă.

— Trebuie să-l prindem, îi spunea iui Samoilă. Constantin ăsta i-un om periculos. Comunist înrăit. II știu eu.

Au răscolit și casa din pădure. Nimic nu se găsi. Nici urmă. La întrebările lor bătrînul răspundea invariabil.

— E pe front...

— Poate că chiar o fi pe front, încercă să-i liniștească Samoilă, care își închipuia că Sandu Cîlă se frămîntă din pricina că nu poate raporta executarea ordinului. Să scriem la regiune asta.

— Scriem pe dracu' la regiune. Constantin Timar a stat pe front exact cît mine, adică nici un ceas. Să fi făcut acolo agitație comunistă printre soldați ?

— Cum a fugit ?

Cîlă se răsuci, gata să-l pleznească pe Samoilă. Buzele-i erau albe și ochii rătăciți. Înjură urît de mamă și de dumnezei pe toți proștii din lumea asta, care își închipuie că jandarmerie înseamnă să prinzi hoți de găini ; găinari rîioși nu jandarmi, zevzeci afurisiți, cu buricul netăiat. Apoi începu să se-njure singur, cu mînie crescîndă, blestemîndu-și soarta.

— Mai bine rămîneam la tata, să rînesc la vite, să înghit ocări și să put a sudoare și balegă. Asta-s. Balegă. Nu om, balegă. N-am putut atunci...

În momentul acela credea cu adevărat că, dacă n-ar fi scăpat Timar, iar el l-ar fi împușcat ca pe celălalt, astăzi n-ar fi avut de ce să se sfarme, nedormind nopțile, zvîrcolindu-se ca pe jăratec; n-ar mai fi avut vedenii că Timar e martor viu. Cei morți îs buni morți. Cine să le ia interogatoriul? Dumnezeu din ceruri, dacă poate și el.

— Hai, să-l ducem pe bătrîn la post.

Samoilă îl urmă tăcut. I se păru nefirească ieșirea seifului de post. II cunoștea și pe baton, iar cu Constantin copilărise. Ce poate să însemne un copil ca al lui Timar față de îndrăcitul ăsta de jandarm cu care nu-i bine să te iei la harță ? Băiat necăjit, ucenic ia R... la fabrică, apoi un lucrător ca toți ceilalți, cu haine ca de împrumut, cu pantaloni ca burleanele și șapca ponosită. Nu s-a făcut domn băietul iui Timar. Știa el Samoilă, alți domni, mai acătării. Nu-i intra-n cap. Ce-i drept, copilul cantonierului fusese deștept la școală, era frumușel, dar de-acolo pînă la a trezi o asemenea mînie în Cîlă mai trebuie să mînoe «mită mămăligă.

II privea dintr-o parte pe Cîlă. Acesta cobora cu ochii pe jumătate închiși cărăruia spre drumul din pădure, către canton. Mergea gînditor, nedînd la o parte crengile care-i izbeau obrazii, ca și cum ar fi vrut el însuși să se pedepsească pentru vreo vină. Ar li vrut să-l ajute. Nu-i plăcea să-J vadă așa. Se teimea de Cîlă, acum mai mult ca oricînd. Nici înainte nu i se punea împotriva. Uneori față de purtarea lui Cîlă în casă ar fi simțit nevoia unui cuvînt mai aspru. Se uita la nevastă-sa ca la o țiuțoare, o bătea peste șolduri. Cîteodată avea convingerea că cei doi îi ascund oeva. Nu-i zicea nimic. O chinuia în schimb cu întrebări și ghîonturi pe nevastă.

Răscoliseră casa din pădure. Nu aflaseră nimic. Scănmănară și bufendrefe din magazie. Cercetaseră tot drumul ce trecea prin pădure dar

nimic de nicăieri. Ce n-au cercetat. Samoilă umblase de câteva ori la pădurarul cel vechi. Își aminti că acesta avea o pivniță, săpată-n pământ, unde-și aducea în fiecare toamnă o bute cu must. Ii plăcea băutura. Tre-sări, bucuros că poate să-l însenineze pe Cîlă. Poate că acolo s-ascund.

— N-am cercetat beciul.

— Ce? Ge n-am cercetat?

— Beciul. Pădurarul avea un beci.

— Hriistoșii... de ce n-ai...?

— Păi, cine să-și aducă aminte în zorul ăla.

Cîlă se opri. Își scoase capela și-și șterse sudoarea de pe frunte. Părea istovit.

•— Hai, întâi la bătrîn. Să nu-l scăpăm și pe el.

*

A doua zi sparseră ușa de la pivniță. Pe pământ zăceau câteva grămăjoare de tuburi de cartușe goale, pe colțul mesei se mai afla un colț de lumânare. Cîlă, ieșit din minți, calcă în picioare tot ce rămăsese de la cei doi, rupse măsuța, scaunele, fărîmiță totul cu drugul. Samoilă se înspăimântă. Cîlă parc-ar fi jucat un joc fantastic, al spaimei și nebuniei morții. Lui Samoilă îi veni să arunce pușca și să o ia la fugă urlînd. Tot atunci, văzîndu-l sărind ca deznodat în beci, văzînd cum i se frămîntă umerii, zguduiți de manie ca de plîns, degetul i se chirci pe trăgaciul puștii fără să vrea. Atunci i-a trecut, ca fulgerul, prin cap ideea să tragă odată, un cartuș, unul singur, țintit cu grijă, atent, pînă ce te doare la rădăcina nasului, între umerii aceia îmbrăcați în haina aî-bastră de jandarmi. Să se isprăvească eu toată povestea. Ce i-a trebuit lui să se încurce cu veneticul ăsta, care trăiește ca stăpîn în casă.

Cîlă ieși pînă la urmă. Nu-l privi în ochi pe Samoilă.

•— Ar trebui să te împușc, timpitule. Ne-a scăpat de sub nas. Acum rîde de noi de se prăpădește. Aici a fost.

Se opri ca 'și cum ar fi căutat eeva deosebit. Ochii verzi', ca de apă stătută, Juciră sălbatic.

— Pe bătrîn... el știa, mugi el. Praf, praf, lighioana.

Samoilă abia se ținu după el, pe drum Cîlă gîfîia, își desfăcea tunica la guler, scrișnind :

— Praf, praf...

Seara, tîrziu, după ce-l schingiuiră pe bătrîn, cînd nevasta lui Samoilă le aduse o cană de vin, Cîlă își desfăcu una după alta palmele lorig și oftă privindu-l în ochi, adine, stăruitor, pe Samoilă.

— Iaca, frate-meu, avocatul îmi scrie c-ar fi momentul să plec din jandarmerie! Așa se-ntorc lucrurile. Nu-mi poate spune deslușit ce și cum, pentru că cenzura taie. Mai scrie că tata-i pe moarte. Vezi cum mă lovește norocul? Cine să-mi primească acum demisia? Ei, de nu-l scăpăm pe puilul ăsta de năpîrcă.

I-a spus în seara aceea totul și despre „Sălcia supărată” și că Timar scăpase atunci.

— Așa că și pe tine te privește. Să nu crezi că nu.

Samoilă își ținu cumpătul.

•— Că i-am șters bătrînului o palmă ?

— Mă, rînji Cîlă. Te credeam mai deștept. Constantin, comunist, tu, jandarm în vremea nemților, a hitferilor cum zic muntenii tăi. El om sărac, tu, fruntea satului. N-ai fost în Rusia. Nu știi nimic. În ochii bolșevicilor bogăția nu-i iertată, mă. O să-ți ia tot. Și-apoi, ce? Cîți oameni; n-ai înșelat tu aici, cîți nu-ți poartă simbeteie în Bistra! N-ai dat tu cu gura ta ordinul să predea vitele, oile? N-ai umblat tu ou rechiziția ? Nu l-ai pîrît tu pe Tornea că are grîu ascuns după cuptorul de pită, că Vlasa își ține oile în munte și încă la cîți alții nu le-ai făcut cîte-un bine ca ăsta ?

Bău repede un pahar plin de vin. Se-nroși ușor în obraz. Oohii-i rămaseră însă înghețați ca de ghiață verde, limpezi.

— Nu știi că oamenii îți zic Iudă ? Tu și-ai cărat turma peste munte, n-ai dat niciun capăt de ață. De anul nou și-au arătat ce cred ei. Te-au ocolit pînă și copiii cu „covrigeii”, nu mai vorbesc de plugușor. Ți-am ajutat ce-i drept și eu, mă rog (rîse scurt) am și eu interesul meu. Lasă, lasă, nu-i ce crezi tu. Și dac-ar fi ? Nu asta trebuie să te doară, chiar dac-ar fi. Satul te urăște. Eu zic să te cari de-aici. Vin bolșevicii, mă. O să fie liberați oamenii, o să iasă din închisoare comuniștii. Să vezi tu ce horă se va-ncinge atunci. Și cum o să mai jucăm noi doi. Cum am jucat crezi azi în beci ? Nu, băiete. O să jucăm așa cum nu ne va plăcea.

Cîlă vorbi încă mult destăinuindu-i și ceea ce n-ar fi vrut, ca și cum și-ar fi descărcat o povară.

— Plătim, pricepi. Plătim...

Samoilă îl asculta. Vederea i se tulbura pe măsură ce turna în pahare. Vinul n-avea darul să-l însenineze, ca altă dată. Vorbele plutonierului-major îi învălmășeau toate gîndurile. Cădeau ca un torent. N-aveai vreme să înțelegi pe deplin una că se rostogolea alta, ca o pia-tră colțuroasă, sifirtecînd...

• Nu vreau să plătesc, se auzea glasul lui Cîlă, care aducea acum a urlat. Ce crezi ? Alții să plătească... Ii era ușor colonelului... Ce horă ? Mărunt, mă, așa, mama mamei lor, să plătim. Sîntem ca merele putrede din copac, mă, ne scutură și praf, praf s-alege.

— Unde-i bătrînul ? Să-i crap capul, răoni ca scos din minți.

Samoilă îl cuprinse peste brațe.

— Stai jos ! Nu știi că bătrînul a fost trimis la legiune ? Tu l-ai trimis !

— S-o bag în... legiunea ! Nu știu nimic de bătrîn !

Cîlă se-mbătase. Nu mai își da seama ce spune. Oohii-i luceau. Da din mîini și nu mai contenea.

Lui Samoilă i se făcu rău. Trînti ușa de perete și se năpusti pe scări, la aer. Căzu greu pe prundișul din curte. Se ușura acolo, clipind beat, neputincios, „la stelele care par-că-i făceau a batjocură cu ochiul.

După trei luni, ajutat tot de Cîlă, care avea planurile lui, Samoilă reușisese să scape de jandarmerie. Mai rămase două luni în sat, apoi făcu cerere de numire ca brigadier silvic în Bistra. II cunoștea pe inginerul de-acolo. Cererea, în lipsa altui solicitator fu acceptată.

Se instala repede. Nevestei i-a interzis să vină la el. Cîlă plecase la ai săi, încă la începutul lui septembrie. Taică-său murise de inimă.

întors, după o lună, Cîlă încercă să scape de slujbă, la rîndul lui. Dar lucrurile se orînduiră, fără ca ei să vrea, altfel. Trebui să dispară din sat. Fu urmărit și-n Comana. Ai lui declaraseră că nu știu unde ar putea fi. Era acuzat că asasinase un număr mare de prizonieri și deținuți politici. Intre altele, îl împuscase pe Victor Turcu, tovarășul lui Constantin Timar.

7

Victor Turcu se născuse în Hațeg. Maică-sa fusese o femeie voinică, sănătoasă, vorbea gros ca un bărbat. într-o dimineață, tatăl l-a trezit ușor, fără țipetele obișnuite, ajutîndu-i să-și găsească mai repede lucrurile risipite prin odaie. Repeta într-una :

— Fii cuminte, fii cuminte !

Toate acestea i se părură copilului ciudate și nespuse de triste. Tatăl era un om cu gesturi și purtări neașteptate. De meserie era tîmplar. Se ocupa și de fotografie, mai mult chiar decît de tîmplărie. Murea după porumbei, își pierdea vremea dresîndu-i, cheltuia bani pentru a-i duce la expoziții. Acorda timp mult mai mult acestor pasiuni, decît' rîndelei, gîlăului sau firezuului. Născocea într-una pretexte de-a nu face ceea ce era normal pentru un om sărac, cu familie. Se ocupase, în ultima vreme, cu viermii de mătase; juca la loterie, collectiona plăcuțe de la închizătorile cutiilor de cremă „Schmoll”. Nevasta, contrar felului ei autoritar de a fi, în loc să se ție de capul lui, nu-l certa, nu făcea nimic ca să-l aducă la calea dreaptă. Altă ifeimeie ar fi aruncat toate cutiile cu viermi de mătase, cutiuțele cu „Schimoll”. Ea se mulțumea să vorbească gros ca un bărbat și să-și bată fără sorți de izbîndă capul cu ce-O' să le pună dinainte la masă. Pentru că erau patru copii, dintre care cel mai mare abia împlinise 15 ani.

— Fii cuminte, fii cuminte. Scoală-i și pe ceilalți, ai grijă de Rica. Tu știi, că-i sperioasă..

Uimit, copilului nu-i venea să creadă. Omul acesta n-a dat niciodată semn că și-ar fi băgat în seamă cel puțin copiii.

Copilul simți, nu se putea să nu simtă asta, că-n tatăl său s-a prăbușit ceva. Se schimbase într-o noapte cu totul.

Era un băiețel sfîios, urît. Nici mai tîrziu nu s-a făcut mai frumos. Slab, cu umerii înguști și piept scobit, era tipul elevului „scutit de gimnastică”. Ii plăcea să citească. Umplea ceea ce-i lipsea în viață, cu paginile citite. Ii venea ușor să se închipuie altul, parcungînd întîmplări rare. Bicepsii îi creșteau, pectoralii-l încingeau ca-ntr-o armură temerară, fruntea se-nălța și-i sărea inima din loc, cînd punea la punct, imaginar, vreo insolență.

— Fiți cuminți... fiți cuminți ! le șoptea tatăl. Buza de jos îi părea umflată și tremura, privirea-i alerga de colo-colo. Ceva duios, neîncercat pînă atunci, îl cuprinse față de bărbatul acesta, îmbătrînit fără veste, față de creșturile mărunte de la tîmple, față de adîncitura care-i împărțea fruntea în două părți neegale.

Tatăl nu plîngea. Doar din cînd în cînd se zguduia din tot trupul, răvășit și desperat, Tîmplarul cel cu o mie de ocupații și trăznit, le șoptea :

— Fiți cuminți !

Stau la rînd, cuminți înșirați, patru copii, în fața mamei. Viorica, trezită înainte de a-și dormi somnul, nu înțelegea ce este și ce se petrece în jurul ei. Nu plîngea, fiindcă era uimită de îndemnul șoptit de tata. I se părea și ei nefiresc.

Apoi, totul s-a terminat. Tata a vîndut porumbii, s-a descotorosit de viermii de mătase, cutiile cu olapsele „Schmoil” au ruginit în sertarele dulapului din odaia dinainte. Atelierul de tîmplar la rîndul lui a fost vîndut. Tata a intrat la fabrică. Copilul cel mare făcuse stăpîn, urmat, în curînd, de ceilalți frați.

I-a rămas însă pasiunea pentru citit. Alunga ou asta tot ceea ce nu-i dăduse, firesc ca și altora, viața.

Victor avea o meserie rară, dar necăutată, sculptor în lemn. Cui îi trebuia ? Umblau pe drumuri absolvenți de industrial cu branșa asta, nu băieți fără școală. Ce putea face? A colindat ou-n geamantan ros, plin de cărți și zdrențe, cîteva orașe.

Se gîndea uneori. Ce altceva era el decît o plăcuță „Sahmo.H” pe care o desprînzi de încuietorea cutiei, lăstăd-o apoi să ruginească în vreun sertar? Bani, bogăție! Nu-i trebuiau, nici una, nici alta. Se învățase cu puțin. Nu era mîndru. Ii trecea tot mai des prin cap gîndul că fusese așa fel făcut, încît nici nu merita ceva deosebit, nici chiar ceea ce altora li s-ar fi părut normal, — și se luptau să obțină.

/ In schimb lucra frumos^ cu grijă, chiar cu pasiune. Cînd lua dalțuța în dreapta și netezea cu stînga cu grijă lemnul tras fa rindea, era fericit. Ii plăcea, e puțin spus. Vedea pe-tînderea lucie, pătruns de mirosul delicat al lemnului proaspăt, floricele, animale, păduri și ape, de toate, pe care dalțuța cu lînba ei ascuțită le făcea să vorbească.

Rar de tot se întorcea acasă. Tatăl boala într-una. Lucra prea mult, ca și cum ar fi vrut să-și răscumpere vreo vină nemărturisită. Viorica se făcuse fată frumoasă, înaltă ca mama. Din cei doi frați unul reușise ca prin minune să termine școala normală și plecase învățător într-un sat. Ii chema la el. Zicea că acolo ar avea de lucru berechet. Va sculpta pridvoare, cercevele, porți și mai știu eu ce. Asta era Gheorghe. Celălalt, Aron, apucase o altă cale. Juca fotbal și învăța mecanică. Semăna și el mai mult în partea mamei. Ultima dată tatăl nu l-a mai lăsat să plece. Privindu-l cum lucrează, îl bătu pe spate, înnotat :

— Minunat. Dacă m-aș fi ținut și eu de treabă, azi toate ar fi altfel. Mi-au trebuit și mie cutii de cremă și viermi de mătase! Visam să mă fac bogat! Cînid. colo... Așa, mă, Victore.

Se gîndea la nevasta lui, femeie voinică, frumoasă, cu glas de bărbat.

Victor împlinea 25 de ani. Părea însă de două ori pe atît.

— Tu nu-ți irosi viața. N-ai de ce. Stai aici. Bagă-te la fabrica de cherestea și mobilă. Poate au nevoie de meșteșugul tău. Vorbesc eu cu vecinul. I-un băiat de ispravă. Lucrăm într-un loc. Ii place de Viorica, vād eu. Nici Viorica nu dă înapoi.

8.

Constantin Timar se mutase în vecini, în iarna anului 1927 timp în care Victor lipsise din oraș căutîndu-și de lucru la Timișoara. Cînd a

intrat Constantin, dînd binețe aplecîndu-se să nu dea cu capul de pragul ușii, îl privi mirat. Bătrînul intră imediat după oaspete în odaie și făcu cele de cuviință. Împinse un scaun să șadă, îl prezentă pe iecioru-său cel mai mare, trase cu coada ochiului spre ușa de la bucătărie, ușor întredeschisă. Bătrînul îi vorbise deja despre angajarea lui Constantin. Acesta intră de-a dreptul în subiect.

— Nu știu dacă se poate chiar în meseria dumitale. Poate dacă vrei să faci și altceva. La noi nu se fac lucruri prea fine. Adevărul este că prăpădim lemnul de pomană. Facem din molid, lemn scump și căutat, facem nimicuri. În schimb, patronii cîștigă. O să încerc să fac ceva. Vorbesc cu ceii de la sindicat. Cred că se va aranja. Mi se pare că au o comandă importantă de cherestea și lăzi. O să aranjez, măcar că au obiceiul să aranjeze temporar.

— Oricum, numai să reușesc să cîștig ceva.

— Esențialul e să intri odată.

Vorbiră despre altceva, după ce se înțeleseră asupra a ceea ce^ aveau de făcut. Bătrînul i-arătă lui Constantin sculpturile lui Victor. Aceasta le prețui îndeajuns ca Victor să se îfisticească. Vorbiră apoi despre cărți. Intră și Viorica. Bătrînul începu să coase cu ață groasă, trecută prin catran, o căpută de bocanc-și trecu încă o seară, își aminti cu părere de rău, ca despre un ostrov luminos, mai tîrziu.

Reușiră într-adevăr să-l angajeze, ajutați de sindicat, dar așa cum prevăzuse, numai temporar, pe Victor. Se împrieteni cu el, deși firea bizară, prea retrasă a acestuia, îngreuna apropierea. Nu forță însă prietenia. Victor, om închis, fire retrasă, nu se potrivea cu felul lui impulsiv de-a fi. Îi uimi, pe lîngă talentul evident în sculptură a lui Victor, lipsa lui totală de simț practic. Dăruia obiectele lucrate cu migală tovarășilor lui de muncă și se supăra sincer cînd aceștia voiau să-i răsplătească darul făcut. Mai tîrziu, a înțeles, că Victor, așa taciturn cum e, e în căutarea unor anumite secrete ale meșteșugului său, care lui îi scapă. L-a găsit odată lucrînd la un grup. Se deslușeau patru capete aliniate, ca niște oușoare, în dreapta, o spinare aplecată și o formă nedeslușită culcată mai sus. Victor săpa încet, absorbit cu totul, fără să-i bage-n seamă venirea. Cînd după un timp, Constantin îl salută, se-ntoarse și ascunse în sertar bucata de lemn la care sculpta.

După un an și jumătate se întîmplă ceea ce prevăzuse Constantin și despre care în treacăt îi pomenise odată lui Victor. În fabrică se declară grevă de protest împotriva concedierii unor muncitori temporari, între care și Victor. Patronii aduseseră din Moldova lucrători pe care intenționau să-i plătească mai prost. În aceeași noapte, localnicii pătrunseră în cazărmile unde dormeau aceștia și-i lămuriră repede despre ce e vorba. Moldovenii plecară cu trenul de dimineață. A doua zj, seara, siguranța aresta patru muncitori, bănuți a fi capii grevei. Intre ei se afla și Constantin. Arestarea se făcuse seara pentru a nu înfierbînta orașelul. Dar, în mai puțin de-un ceas, în curtea fabricii, pe terasămentul căii ferate și-n fața intrării era adunată o mulțime de oameni. Veniseră femeile muncitorilor, copiii mai răsăriți. În depou, o locomotivă urla răgușit fără să se oprească, mărind cu urletul ei prelungit tensiunea, neliniștea.

Victor nu putuse să se strecoare în curte prin mulțime. Rămase înghesuit între alți muncitori la intrare. Marea de oameni se mișca ușor pe nesimțite, purtându-l înaintea spre clădirea administrației, un' edificiu stil vilă, înecat în iederă cu obloane verzi, trase.

Locomotiva încetă să-și trimită semnalele răgușite.

Se așternu, pentru o clipă, o tăcere ciudată. Treptat însă crescuseră murmurul mulțumii. Se deslușeau ocări, cineva îl striga pe Vasile, țipa câte-un copil, lîngă portița care da în parcul gazonat al administrației, se purta o conversație animată a unui grup de muncitori mai bătrîni. Mulțimea vuia. Așteptarea marea rumoarea, glasurile erau mai întăritate. Lui Victor, neobișnuit, i se păru nebunească această așteptare. A fost dat afară. Ei, și ? A mai fost dat afară. Așa-i viața... socoti el. Ce-o să se aleagă ? Apoi îi fu rușine, amintindu-și că între cei patru arestași e și Constantin. Ciudat băiat. Vine la soră-sa. Pare atunci un îndrăgostit ca oricare. Soră-sa face din el ce vrea. Ii dă să țină oala de toartă cînd mestecă mămăliga, îi pune dinainte șorț, îl trage de urechi ca pe-un copil. Constantin rîdea.

— Dacă pe-ai tăi îi cheamă Turcu, tu ești turcoaică.

Acasă, cînd soră-sa a aflat că l-au arestat a îngălbenit. O zări pe terasament, aproape de stîlpul cu transformatorul electric.

— Tovarăși, se făcu auzit un glas. Să cerem imediata eliberare a arestaților ! Să nu-și mai bată joc de noi administrația.

— Vin jandarmii ! țipă o femeie.

Se auziră, în răstimpul de liniște oe-a urmat, tropăituri grele, de bocanci soldățești. Lumina becurilor clipi, apoi se stinse. Izbucniră, și mai puternic, țipete, chemări. Cineva huidui. Ca și cînd ar fi scăpărat, întreaga mulțime începu să huiduie.

— Vasile, strigă din nou glasul ascuțit de-adimeauri.

— Lasă-f c-aici îi în loc bun, nu țî-l ia nimeni.

Lumina s-aprinse din nou. Mulțimea nu mai era însă aceeași. Ceva amenințător, căruia nu i te poți împotrivi, se citea pe fața fiecăruia. Dar nici nu mai puteai face deosebire între o față și alta. Semănau ca gemenele una cu alta. Se scanda, cu putere uriașă, vocile se ridicau, în răstimpuri egale, ca niște valuri, asaltînd...

Victor se simți și el luat irezistibil de val. Se pomeni că strigă și el, -carcere și el cu putere eliberarea arestaților, că-i pătruns de nedreptatea făcută. Trăia o stare sufletească care înaintea nu-l încerca decît rar și-atunci numai cînd se trezea din somn, după un vis în care se făcea că e puternic, că poate da și altuia din puterea aceasta. Ca pe urmă realitatea de fiecare zi să-i pară nesuferită. încerca sentimentul de revoltă s-ar fi răstit la cineva, la oricine. „Așa se-ntîimplă, gîndea el, că-ți vine ca om să-ți bați pînă și pe ființa cea mai apropiată, ca si cînd ți-ai bate soarta, viața asta fără noimă". De-un an și jumătate sentimentul acesta creștea, se manifesta mai des și nu numai atunci cînd se trezea. Constantin îl învățase împotriva cui să-și îndrepte pornirea de-a zdrobi. Să nu te umilești, îi spunea el. Noi nu trebuie, nu putem să fim umili.

În mijlocul acestei mulțimi, care tălăzuia, furtunoasă, răsună deodată o voce puternică, pătrunzătoare :

— Să alegem o delegație, auziți ?

— Să alegem... să alegem.

— Vasile ! Se auzi din nou.
•— Mardare, strigă cineva.
Mardare lucra la atelierul mecanic.
— Ion Mardare.
— Da...
Se mai rostiră câteva nume, repetate ca un ecou prelung de' către oameni.
Victor era împins spre gard, apoi se pomeni în fața intrării.
— Ce te bagi ?
Il bruscase un bărbat înalt, voinic, în civil. Lîngă el un polițist, în uniformă, repetă, ca și cum ar fi îngînat:
— Ce te bagi ?
Imita nu numai felul de-a vorbi răstit, poruncitor, al civilului, dar pînă și 'mișcările feței și felul cum făcu un jumătate pas înainte.
Din spate cineva răspunse.
— Ce-aveți cu el ?
După timbrul vocii. Victor îl recunoscu pe Mardare.
— N-a venit degeaba, să se afle-n treabă.
Lîngă civil se ivi o figură prelungă, ou bărbie ascuțită ca un capăt de păr cioplit a fi mai ușor bătut în pămînt. Șopti aibia auzit :
•— E pe listă.
— Aha, e din ăia, făcu civilul ca și cum ar fi făcut o mare descoperire. Se privi ochi în ochi cu polițistul și țipă ca din senin, încît toți -cei dimprejur tresăriră.
— Șterge-o de-aici !
Se stîrni un nou val de strigăte.
— Să n-o șteargă.
— Nu !
— Nu !
De undeva, de lîngă poartă, altul :
— L-a împins. L-a lovit.
Mardare strigă :
— Să-l alegem și pe el. Pe Victor Turcu. Să-l alegem și pe el.
— Bun ! Il știm.
— Bun !
— Victor Turcu.
Așa fu ales Victor Turcu, în delegația muncitorilor.
Fură duși în clădire. Așteptară o jumătate de ceas. In odaia alăturată, de unde nu răzbătea niciun zgomot, direcția se sfătuia.
Odaia în care așteptau era încăpătoare. Patru birouri de stejar, dispuse în romb, o măsuță mică cu o mașină de scris, acoperită cu o pînză cauciucată verde, un cuier gălbui, dădeau un aer încărcat, greoi încăperii. Un covor vișiniu lega ușa pe care intraseră ei de ușa în dosul căreia se sfătuia conducerea.
După o jumătate de ceas direcția comunică acceptarea la lucru a sezonierilor. Decizia o comunică secretarul direcției, cel cu bărbia ascuțită. Vorbea într-un fel pretențios. Pe deasupra, mînca din vorbe de nu se se mai înțelegea siîrșitul cuvintelor mai lungi.
— Direcția a examinat cererea dumneavoastră. Reprimim la lucru pe sezonieri.

În clipa aceea se crăpă de-un deget ușa. În frîntura <de secundă cît fu ținută așa de cineva, care pe semne vrînd să iasă se răzgîndise, Victor îl văzu pe Constantin. Părul îi era răvășit, iar un ochi umflat.

Mardare alergă la fereastră, o deschise dintr-o smucitură și urlă înspăimîntător :

— Îi bate ! I-au bătut !

Se porni un vuiet, pe lîngă care tot ceea ce auzise pînă atunci Victor, părea un joc *de* copii. Te-ai fi așteptat, din clipă în clipă ca toată clădirea, birourile așezate în romb, cuierul și pînza cauciucată să zboare, măturată de furtună.

Ușa capitonată se deschise. Se auzi spărgîndu-se un geam.

— Dați-le drumul !

— Eliberați arestații !

— Eliberați...

Lui Victor, care simțea din nou pornirea aceea căreia nu i se mai putea împotrivi, i se păru că nu numai el strigă, ci tot orașul, pînă și funcționarul cu bărbia ascuțită și în acelaș timp îi veni să rîdă aducîndu-și aminte de felul în care acesta vorbea înecîndu-se la sfîrșitul cuvintelor mai lungi.

Lustra din tavan se legăna ușor prelungind și scurtînd pe covor umbră lui Mardare. El își aminti, dureros de limpede, de glasul tatălui său.

— Fiți cumiți, fiți cumiți...

Tresări.

— De ce? De ce să fim cumiți? Asta, numai asta nu.

*

Procesul devenirii revoluționare a lui Victor a început acolo. Tot acolo a 'găsit și titlul ultimei lui lucrări. În serile următoare a stat de vorbă îndelung cu Constantin. Sora iui, cu mîini încrucișate în poală, strălucind, asculta. Bineînțeles, că nu pricepea nimic din ceea ce spunea acesta. Credea poate că totul e vesel și bine, chiar faptul că amintește de lucruri triste.

— Am stat doi ani închis, din care unul în celulă, spuse Constantin singur, iar dincolo de fereastră, numai cerul și o coastă de deal. Iar pe această coastă împădurită de deal, printre aluni și tufe de sînger, porumbele, peste vine groase de rădăcini, îniortocihiată, luptînd parcă să răzbată dincolo de deal, cînd crăpată de arșiță, cînd lucind de ploaie, trecea o cărare. N-am uitat-o niciodată. Citeam întrînsa ca în propria mea viață. Și eu voiam să răzbat dincolo de culme, la lărgime.

Cea mai puternică impresie din copilăria lui Victor rămăsese șoapta neînchipuit de tristă a tatălui său, tîmplarul țicnit, crescător de porumbei și colecționar de plăcuțe „Sahmoll", cele patru capete de copii aliniate în dreapta mesei.

Povestea lui Constantin adăugase ceva nou acestei amintiri.

Și-n timp ce acesta povestea, el descifra în grupul sculptat și so-luții neașteptate, la care nu se gîndise.

Cînd vorbea de Victor Turcu, Constantin ca să se poată stăpîni se ridica și apropiindu-se de geam privea afară, în grădină. Îmi ocolea privirea. Pășea anevoie, piciorul drept încă înțepenit se vedea că-l doare. Spunea :

— De-atîtea ori ne-am povestit unul altuia, toate acestea, încît nu-mi mai dau seama dacă mie sau lui i s-au întîmplat. Cînd, în 1944 am primit biletul prin care mi se anunța că partidul cercetase cazul de la „Salcia supărată” să nu plec pînă nu primesc al doilea bilet, care urma să-mi aducă hotărîrea biroului, am retrăit încă odată intens, toate acestea. Mi se părea că visez, nu-mi puteam închipui, nu puteam admite amara realitate. De aceea am plîns. Tata și Ilarie cine știe ce-or fi crezut. Atunci, atît de aproape de libertate ! Toate cîte s-au petrecut, atît de absurde, 'de nedrepte, m-au durut cum nu cred că mă va dura ceva vreodată în viață. Al doilea bilet îmi transmitea sarcinile imediate de îndeplinit. Partidul cercetase cazul și hotărîse. Mi se încredința o muncă în armată. Plecam pe frontul antihitlerist.

L-am rugat să-și continue relatarea :

Și-a tras scaunul mai aproape de masă și a aprins o țigară.

În toamna anului 1943 prin gara D... trenul de marfă 8251 ducea spre Arad un transport special. Șeful gării rămase un picuț contrariat. Numărase vagon de vagon, dar în afara unui mărfar, ca toate mărfarele, obișnuit, nu reuși să vadă în șarpele negru, care se îndepărta încovoindu-se ia curba Păducelului, nimic altceva. În tot trenul nimic nu prezenta justificarea acelei mențiuni, care, fără să-și dea seama de ce îl înfiora, tren special, peste orar.

— Războiul, murmură el. I se năzare cuiva și, pac! Special!

Îi părea rău mai cu seamă pentru că astă seară nu va avea ce comunica, senzațional, intelectualilor din sat, cu care-i plăcea să sporovăiască.

— Ducă-se, rosti înciudat.

Se-nsera. Acarul, mișcîndu-se greoi aprindea felinarele de noapte. La mișcare, impiegatul țacănea la morse, anunțînd stația următoare. Ca și cum i-ar fi dat un răspuns, trenul angajat pe curbă își trimise zvonul metalic, sacadat, pînă în gara pitică, turtită de coroanele mărețe a doi castani uriași.

— Nu te adăposti sub plop, cînd fulgeră. Caută copac cu coroană rotundă, răsfirată... își aminti de-o lecție învățată în școala de agricultură, șeful gării.

Nu-i plăcuse meseria. Îi îndemnaseră părinții să o îmbrățișeze. Ena mobilizat pe loc și >a avut și noroc să nimerească o gară importantă. *)

Privi încăodată după trenul care nu se mai vedea. Doar ecoul aducea, cu întîrziere, zgomotul înăbușit al rostogolirii roților pe șine. Răspunse în silă salutului adresat de acar și deschise ușa biroului de mișcare.

— Dom' șef, îi zise impiegatul, un tinerel plin de negi și coșuri pe obraz, vedeți și dumneavoastră, ce-i aici ? Mi se pare c-am dat drumul trenului prea repede, trebuia să oprim aici vagonul 214.805.

*) însemn. aici că șeful gării D. e tot acolo. E un om destoinic și n-a uitat de trenul acela. Mai ales că a aflat, după cîteva zile, ce s-a întîmplat la circiuma apropiată.

— Ia, dă să văd !

Panglica însemnată cu litere și puncte ajunsese s-o citească aproape numai repede decât slova scrisă.

— Gum, mama dracului. De ce n-au comunicat la vreme ? Acum să cerem înapoi vagonul.

— Vine 8513, poate că-l cuplează acolo..

— Etete, încurcătură...

Întâlnirea cu notarul și directorul cel bătrîn al școlii trebuie să se amine. Ceru telefonic gara orașului.

*

— Știi de ce îmi amintește scîndura vagonului ? Întrebă Constantin. De podeaua odăii cantonului în care-și face tata serviciul. Cînd trecem prin gări și se ițește lumina felinarelor prin crăpături îmi vine că-s acasă, arde focul în sobă și eu stau cu picioarele goale pe podea, și mi-i somn, tata umblă pe-afară...

— Ție, Constantine îți vin mereu gânduri vechi, din copilărie. Te legeni cu ele. La ce bun ?

— Eh, mă legăn cu ele. Îmi vim și-i bine că vin. Nu-mi place să stau degeaba. Ce crezi? Dacă omul și-air încrucișa mîiniie, ^așteptînd, copilărește, să i se facă milă cuiiva de el, ar fi bine? Aș crăpa. N-am nevoie de mila nimănu. Măi, Victore, să lăsăm asta. Mai spune-mi odată exact. Ce ți-a spus Viorica ? A plîns ?

•— Cum să nu plîngă...

În vagonul închis, de marfă, era întuneric. Cei doi erau cu cătușele prinse de mîini. În colțul celalalt pe-o rogojină dormea soldatul cu fața în jos, cu cureaua armei strînsă sub el. Plutonierul de jandarmi fuma, suflînd fumul pe fereastra cu gratii a vagonului. Părea plictisit. Nu intervenise în convorbirea arestaților. Avea ordin să nu le vorbească, să nu-i asculte și să nu-i lase nici pe ei să vorbească. Mai ales să nu-i lase să vorbească între ei.

— Să n-audă soldații, bre. Comuniștii fac agitație. Cînd nici nu gîndești. Chiar de vorbesc de soare și lună, de copii. Să n-ai încredere în ei nici dacă or cînta biserioește.

Dar plutonierul, deșcă veche, îi lăsă să vorbească. Instrucțiunile le cunoștea. Așteptase să adoarmă soldatul, curios să-i asculte ce-și spun. Îl interesau și-l și nelinișteau deținuții de felul celor doi, pe oare-i strămuta. Așa suna ordinul scris. I s-a spus însă să caute să folosească cel mai mic semn de nesupunere, să provoace încercarea de fugă... Șî-atunci...

În sinea lui, le purta chiar respect. Îi impunea felul lor de-a fi, organizarea, faptul că nu-și pierdeau capul. Dar îi și ura.

Îi ura pentru îndrăzneala cu care tratau cu superiorii lui). Nu se intimidau. Atentau la siguranța stărilor de lucruri din țară. Răspîndeau zvonuri alarmiste despre mfrîngerea din răsărit. De pe front transpirau, cu toată cenzura îndrăcită, știri destul de grave. Nemții se opriseră din mers. Ar fi vrut să știe ce-i în capul celor doi. Urîțelul nu-i păru interesant. Slab, scund, cu ochii aprinși ca de febră, tăcea mai tot timpul. Avea

degetele mîinii drepte strivite. Celălalt îl interesa. „Voinic, mlădios, nu se vede pe el c-ar fi stat atîta vreme la răcoare”, gîndi el.

Privi încăodată la soldatul nemișcat, culcat pe burtă, care adormise ca lovit în cap îndată ce i-a șoptit :

— Poți să dormi. Am eu grijă de păsărici.

Mai avusese de lucru cu comuniști. Știa tot ce se cuvenea să facă. Dar la asta nu-i plăcea să se gîndească.

Aruncă restul de țigară pe fereastra zăbreliată a vagonului. Izbindu-se de-o gratie, capătul țigării nestinse aruncă jur-împrejur scînteii, luate repede de vînt. Întunericul păru apoi și mai adînc.

Ceilalți doi vorbeau în șoaptă. Plutonierul ar fi vrut să se apropie, s-audă mai bine; zgomotul trenului îl împiedeca. Ii era teamă însă. Soldatul dormea, iar ceilalți erau doi, deși aveau cătușe la mînă.

Victor zise :

— îmi pare bine că-s cu tine. M-au ridicat, cam la o lună, după tine. N-aș fi visat c-o să ne vedem iar.

Cu dosul mîinii, atinse ușor șoldul celuiilalt. Își aduse aminte de degete. Rosti, trist, :

•— Cu sculptatul, s-a zis.

— Lasă... nu te omorî cu asta.

Și, ca să-l înveselească, se aplecă la urechea lui Victor și-i șopti :

•— Știi cum îl cheamă pe plutonierul ăsta ?

— Cîlă! Auzi, ce nume! Se vorbesc lucruri urîte despre el. I-un zbir. Acuși răsare luna, schimbă el vorba. La noi sus, pe Bistra, cînd răsare luna, îmi place să mă plimb pe drumul din pădure. Mult m-am gîndit, cît am stat singur ia drumul din pădure. Curios, vezi, cantonul tatii-i departe de sat, ca la vreo 10 km. Trebuie să mergi pe drumul ăla, altfel faci încă odată pe atît. Mergi un timp drept, în dreapta și-n stîngă pădurea. Drumu-i destul de 'lat. Carele au lăsat urmă adîncă. In mijlocul drumului iarba-i însă neatinsă.

— Ca pe drumurile de țară, observă Victor.

— Apoi se îngustează. Copacii se apropie. Coroanele li se împletesc și fac un fel de boltă ; vara-i umbră deasă.

— E întuneric ?

•— Și răcoare. Acolo nu se usucă niciodată pămîntul. Și nici flori nu cresc. Pe urmă drumul ocolește muntele, pe nesimțite și urcă. Se face tare frumos. Niciodată nu mi se ura. Una-i să faci un drum de 10 kilometri suind, coborînd, trecînd cînd pe sub boltă întunecată, cînd prin poeni, 'luminișuri, zărind cîte-o veveriță sprintenă care te face să rîzi, alta să mergi pe-o șosea ca trasă cu linia, fără altceva pe margini decît stîlpi de telegraf și pietrile kilometrice.

— Fleeărim, Constantine. Mi-ai adus aminte de tata. Și, curios, îmi pare rău că l-am lăsat să vîndă porumbeii. Avea vreo doi curieri, îmi plăcea să-mi închipui, cînd muream după cărțile de aventuri, că sînt undeva închis, cu lacăte grele la ușă, și-atuncî leg de piciorul curierului meu un răvaș și vine salvarea.

•— Gruia lui Novac. O să vie vremea cînd se vor schimba toate astea fără răvașe. S-au împotmolit fasciștii la Cotul Donului. După Volokolamsk anai capătă ei un dupac după cap, îi'suflă în ureche lui Victor.

— Tu știi unde ne duce ?

— In loc hun nicidecum. Nici plapomă nu o să ne dea...

— Poate că ne dau ei un lei de plapomă, rosti după un timp Constantin. Ne-ar așterne ei la toți patul, n-ar frică. Dar n-o să poată.

Trenul șuieră, prelung, la semnal. Simțiră macazurile, apoi o oprire bruscă. Se auzeau voci, cineva trecea pe lângă vagon. Constantin tăcu. II impresionau întotdeauna găurile, aducându-i mereu aminte de cantonul bătrînului. II plăcea mirosul de zgură umedă, de ifum de cărbune, de frunziș. I se păru, ca de atîtea ori, de necrezut, faptul că-i iar închis, păzit cu pușca și nu poate călca pe peron, nu poate asculta cum picură apa din cișmea, pe ciment, nu poate privi șirul de arbuști, pieptănați de vînt, n-aude țcănitul aparatului Morse.

II neliniștea și acest drum, căruia nu-i dezlegase rostul. I s-a spus să fie foarte atent. Să nu facă nici un gest, niciun cuvînt să nu-i scape, nimic din ce-ar fi putut da un cît de mic pretext. Tovarășii comunicaseră plecarea lui, în afară. I s-a și dat o adresă în caz că reușește să fugă. I s-a spus :

— Vei fi provocat. Vor căuta să te înșele. Ei caută asta, să dea o spoială legală crimei.

— Uite, o luăm înapoi. Ce-o fi asta ?

— Manevră, ce să fie ? Tu știi ? Cînd obosești, dacă închizi ochii, îți face într-adevăr impresia că trenul merge pe dos.

— Și mie mi se-ntîmplă. Cînd eram mici închideam ochii dinadins. Se mai scurse un sfert de ceas. Cîlă își trezi ajutorul, îi dete în grijă deținuții, trase ușa grea a vagonului și sări jos, sprinten.

Se-ntoarse după cîteva minute.

— Hei !

•— Aici, dom'major.

Ce-i bătaia asta de joc? se răsti •majurul.

— Plecăm ! zise acesta, gîfîind de efort.

— înapoi ? La dracu, ne poartă ca pe orbeți.

Constantin i-asoulta. II lovi ușor ou cotul pe Victor.

— E de rău, gîndi în același timp. Bițîiala asta încolo-încoace nu-i. a bună.

Se auzi un alt tren șuierînd. Cineva protesta pentru oprirea neprevăzută. Iarăși porni trenul lor. Constantin ghici că au rămas în ultimul vagon. Apoi o izbitură violentă care-i răsturnă.

— Ne-au cuplat la alt tren, zise Constantin. Ține-te scuturături de-acum. Ar fi bine să putem dormi.

— Nu mi-i somn, declară Victor. Și cînd nu mi-i somn, de regulă nu dorm.

— Așa, nu dormi cînd nu ți-i somn ?

— De regulă...

„Face glume, își spuse Constantin. Uite, face Victor glume". Cînd l-a văzut cu doi ani înainte, în curtea închisorii, la plimbarea de dimineață, simțise o bucurie de care se rușinase imediat. Să te bucuri că-l vezi pe Victor, în închisoare! Dar era atît de sincer și spontan sentimentul. Au stat de vorbă multă vreme apoi, fiind închiși în aceeași ce-

lulă. Victor rămăsese același om blind, timorat, puțin absent. Uneori vorbea mult, sărind de la un lucru la altul, fără legătură anume, alteori tăcea ore întregi. Într-un sens, lui Constantin îi plăcea că Victor nu se schimbase. Era semnul incontestabil că are voință, că-i aluat bun. L-ar fi vrut mai înfipt. I-a văzut degetele strivite. Ar fi vrut să-și ia asupra lui durerea. Victor r-aducea aminte mereu de Viorica. Nu prea semănau, doar mici, greu de observat asemănări se puteau găsi între fratele acesta slăbuț, puțin trist și fata frumoasă, plină de viață, care-i lega dinainte șorțul când mesteca măcălișca.

Privi cu ură spatele lat al plutonierului-major. Își șopti: „câți nevinovați îi fi împușcat așa fără să clipești”.

— Nu ți-i somn, zici ?

— Nu,

Ce altfel nu avură timp să mai schimbe vreo vorbă.. Trenul opri pe o linie mărginașă. Cineva decupla vagonul. Nu trecură nici două minute, când locomotiva șuieră și în sorîșnet de osii, mărfarul se urni, locomotiva își înteeți gilfîiturile și luă viteză.

Se înstăpîni tăcerea. Răsări și 'luna. Cîlă coborî din nou. Din întunerice îl chemă o voce. I se întinse un plic. II luă și îl desfăcu. Aprinse lanterna.

— Asta-i gara ?

— Da, să trăiți ! Drumu-i ceva mai sus. Noi, escorta sîntem la „Salcia supărată”.

— Ce-i aia ? întrebă Cîlă.

— Un han, să trăiți. Acolo tragem noi. Are și o pivniță. Nu scapă niciun șoarece..

— Bine. Scoateți prizonierii !

10.

Se lumina de ziuă. întinși unul lîngă altul, pe-o mîină de paie, Victor și Constantin, nu putură ațipi de loc. Escorta se îmbătase, pe semne, pentru că se auzeau pînă în pivnița aceasta umedă, urletele lor.

— Cunosc hanul ăsta, zise Victor. Mi-am tot bătut capul să îmi amintesc. Vorba aia. Mi-era pe limbă și nu puteam să-l rostesc, cuvîntul. Sîntem aproape de B... Am oprit odată aici în gară. I-un han, mai curînd circiumă. N-are nimic atrăgător, frumoasă nu-i decît salcia.

— O salcie supărată. Cunosc și eu locurile bine, făcu Constantin. Măi, Victore, ce zici tu de asta ? Să ne scoată cătușele. Nu mă așteptam la atîta mărînimie.

— Ce să zic ? Ferește-te de mila bogatului...

— încă o vorbă. Măi, Victore, zău că nu te recunosc. Ti-aduci aminte cînd ne-am văzut întii ?

•— Parcă aveai atunci ochi pentru mine ?

Constantin cumpănind bine tot ce s-a petrecut în acest drum, bănuî că scoaterea cătușelor înseamnă ceva.

— Un încătușat nu pozate gîndi la fugă, își spuse-ntr-o doară. Cum nici pasărea nu zboară din cușcă, dacă nu o deschizi. Ori noi trebuie să fugim. Sau, cel puțin, să dăm impresia.

Cei din han nu auziră decît a doua împuşcătură. Fata de la tejghea, o țărancă durdulie, pieptoasă, își duse rîna la gură, scăpînd un pahar pe tăblia mesei. Paharul se rostogoli spre margine și ușurel, trecu peste un cuțit spărgîndu-se pe podea. Fata țipă prelung, înspăimîntată.

Atunci intră pe ușă Cîlă. Aerul stătut de circiumă îl ameți pe dată. Înainta doi pași, peste măsură de largi, se ncruntă la cine știe ce gînd părăsit fără veste în minte, apoi se clătină pășind în lături. Căzu cît era de lung peste un scaun, rănindu-se adine la mîna dreaptă în cioburile paharului risipite în fața tejghelei. Privi sîngețe, care curgea șiroaie, se ridică în capul oaselor și rosti ciudat de limpede, răsunător:

— I-am achitat! Au vrut să fugă.

Cînd au ajuns la fața locului, în goană, cei din escorta, cu toțu subofițeri de jandarmi, se luară cu mîinile de cap.

— Numai unul. Celălalt a scăpat.

Cel căzut era Victor Turcu. Sărise înainte odată cu Constantin. Glonțul dintîi nimeri în usciorul ușii. Al doilea i se opri în gît lui Victor. Constantin, văzîndu-l pe Gîlă prăbușit, auzind împuşcătura, strigă :

— Victore, fuga !

— Vin, spusesese acesta.

Dar n-a mai putut veni. Cînd îl fripse glonțul, gemu greu.

Constantin, ajuns în pădure, trecînd ca buimac prin tufișuri, însînge-rîndu-si fata, auzea mereu geamătul greu al tovarășului său. Alerga și plîngea de furie, de deznădejde, de ură, cu pumnii strînși mereu înainte...

În urma lor, la „Salcia supărată” se înscena „fuga de sub escortă” a politicianului Victor Turcu.

Sandu Cîlă, rezemat cu capul de tăblia tejghele, dormea, sforamd, cu gura deschisă.

Aceasta i-a adus disgrația temporară a superiorilor.

Dar nu l-ar fi îngrijit prea mult timp disgrația. Știa că mult nu va ține asta. I-o garantase colonelul.

Se înrădăcinase, din noaptea aceea, în adînoul sufletului lui frica. Și-l rodea ca un cariu. Îl măcina noapte de noapte.

11.

Pe doctorul Valeriu Moga-Predescu l-am chemat să vină la noi într-o sîmbătă*). Ne-a comunicat că nu poate veni la ora respectivă, avînd de operat în spitalul din comuna vecină, dar că ar fi bucuros să acceptăm să-l vizităm acasă între 8-9. Am primit bucuroși îndemnați de curiozitate mai cu seamă. Aflasem că e un medic ciudat, că nu seamănă jcu ceilalți doctori. Medicii tineri afirmau că s-a ramolit, cei bătrîni că păstrează cu încăpăținare idei și comportări juvenile.

L-am găsit în grădină. Pălărie de paie cu boruri largi, ochelari, o figură de țăran arsă de soare cu un aer de asprime, la prima impresie. Fruntea pătrată, înaltă și falca dură care-i împrumutau severitatea, în

*) Primisem, nu mult după începerea anchetei, o scrisoare din partea lui. Ne cerea să-l audiem neapărat, fiindcă dispune de dovezi scrise. Din cele ce scria reieșea limpede că era în cunoștință de cauză.

contrast cu ochii căprui, cu gura mare, moale, cu cutele, adine săpate, la colțurile buzelor. Ai fi spus că figura doctorului nu s-a putut decide, încă, între asprime și blîndețe.

Ne-a rugat să intrăm. S-a spălat pe mîini afară, turnîndu-și țărănește apă în pumni, a spus ouiva să pregătească o cafea și ne-a arătat cu un gest spre ușă să intrăm în cabinetul lui de lucru. Odaia era încăpătoare. Doi pereți ocupați de rafturi cu cărți, pînă-n tavan, o masă rotundă în mijloc, pe care odihneau reviste ilustrate, un birou masiv la stejar, cu hîrtii răvășite. Un cuier de care atîfnau o haină de doc, decolorată și-un halat alb, complectau un interior puțin dezordonat, dar nu lipsit de personalitate. Mirosea a tutun și vag a medicamente.

Afară era cald. Se-nsera.

Medicul a aprins lumina, s-a așezat pe scaunul cu spătarul larg din dosul biroului și ne-a cerut iertare că n-a putut veni personal la ora prescrisă în invitația noastră. Operația reușise, era bine dispus. I-am spus pentru ce am venit. L-am rugat să nu se pripească. Era vorba de lucruri de mult petrecute, asupra cărora noi vrem să aflăm date cit rmai amănunțite...

Cînd am plecat, trecuse de miezul nopții...

*

„N-am fost niciodată atras de medicină. Prima mea întîlnire cu sala de diseecție și îndemînarea lui Toader, omul de la morgă, care manevra cu cadavrele, m-au determinat să părăsesc sala, facultatea de medicină și să mă înscriu' la geografie. Am întimpinat o opoziție neașteptat de crînoenă din partea tatei. Tata era un om „ajuns”, medic renumit, ridicat de jos. Bunicul, din partea tatei, țăran din părțile Sibiului, l-a putut purta numai ia liceu. Mai departe n-a avut modru. Tata era un om de-o încăpățîinare și de-o tărie rară. Voia cu tot dinadinsul să răzbată. A cunoscut-o în anii de facultate pe mama. Fiică de familie. Tatăl ei tot medic. S-a-nsurat. Mama era singurul copil la părinți. Condiția principală a fost dublarea numelui. Pe tata-l chema simplu *Moga*. Avram Moga. A devenit Moga-Predescu.

Eu nu m-am simțit atras de medicină, cum am spus, niciodată. Visam să călătoresc, să cunosc lumea. M-am împrietenit cu geografia, erezînd că asta-mi era vocația. De altfel în rafturile mele veți găsi aproape numai cărți de călătorie și științele naturii. Ultima cred că e adevărata mea vocație. Am ghicit-o însă tardiv. Zarurile fuseseră aruncate.

Cred că trag mai mult în partea bunicului meu din Sibiu, N-am avut niciodată mai mari bucurii *in* copilărie ca vacanțele petrecute în satul de munte.

A trebuit să mă supun. Sentimentul că sînt străin de meserie, ne-mulțumirea că mi s-a nesocotit dorința intimă, dăinuie și-acum în mine. De altfel îndată oe-am terminat, am refuzat postul propus de tata și-am ales această plasă, mai aproape de satul bunicului. Un fel de protest pe care tata nu l-a înțeles și, nu după mult timp, am încheiat pînă și corespondența cu ei. Mama a venit de două ori în prianul ian. N-a mai repetat vizita.

În 1942 am fost .solicitat să fac autopsia unui om asasinat. Atunci s-a legat de mine prim-pretorul plășii, insistînd să primesc să devin

medic-legist. Un an și jumătate a insistat. Ga să scap de sfeșielile lui obositoare, mai ales că nu se prezentau prea des cazuri de cercetat, am acceptat, dar cu condiția să nu părăsesc circumscripția mea.

Odată prins, n-am scăpat. Sînt omul care mi-am căutat zadarnic o vocație. Nu știam nici eu ce se întîmplă cu mine. Dar medic legist hotărît nu puteam fi. Am consultat regulamentele în vigoare atunci, am răsfoit literatura de specialitate, ca să mă edific asupra atribuțiilor, răspunderilor. Ar fi trebuit să-mi dau demisia pe loc, la început. Diverse incidente, alunecările frecvente peste limitele hotărîte în regulament, unele expedieri sumare, dictate de-o putere care-mi rămînea obscură. Regretam că nu l-am ascultat pe tata.

Sînt însă o fire comodă, aproape apatică. Ca un soț care se pomește fără voia lui cu o femeie nedorită, eu cu medicina coabitam. Fire indiferentă. N-am adoptat, de pildă bigotismul părinților (n-am încetat să cred c-al tatei era interesat) dar n-am adoptat nici contrariul. Rămîneam undeva, la mijloc. Firesc, un mediu religios, să zicem cum aveam în școala confesională înainte, creștea adepți, dar și opozanți. Sînt atitudini active, în mine însumi îi iubeam pe opozanți, pe cei oare se împotriveau vădit și-l citeau pe Voltaire. Eu, de la început oprit să-mi aleg cariera ce mi-ar fi plăcut, prin urmare să-mi exercit voința în sensul unei preferințe, am acceptat calea compromisului. Țineam cu dinții la un singur lucru. Să nu ader la niciuna din contrarii. M-am ținut departe de politică, de interesele ce se țeseau între notabilii locului. Geografia m-a slujit de minune. N-am luat, poate vă interesează, niciodată atitudini nete. Nici nu mi s-au cerut. M-am oprit întotdeauna la timp. Teama de aventură, de-o alegere pripită însă mi-au servit aici. Asta m-a făcut să păstrez cele două documente legate de „Salcia supărată” fără ca nimănui să-i fi dat de gîndit.

Cele întîmplute în ziua de care-mi cereți să-mi aduc aminte fără să-ncerc s-o ascund, m-au zdruncinat. întors acasă, singura comparație pe care am făcut-o între mine și evenimente a fost pendula din perete, atîrînd nemișcată, vertical, inertă. Sufăr de inerție, mi-am spus. Cui să-i iau parte ? Oficialilor, adică pretorului și colonelului de jandarmi ? Acoperiseră voit o crimă, așa dar nu puteam. Celui întins pe frunzele uscate, pe marginea drumului de țară ? Mi s-a spus că-i comunist și fugit de sub escortă. Concluziile mele, ca medic, erau altele. Dar părtinirea lui fățișă mi-ar fi putut aduce învinuirea unei participări de idei, o apărare a ceea ce urmărea defunctul. Comunismul era pentru mine un lucru pe care nu-l pricepeam. Baza cunoștințelor mele era precară atunci.

întîmplările au decurs astfel. La șapte dimineața îmi vine un pacient. Un tînăr. Infirmiera era plecată. Schimb pansamentul. Se bătuse cu alții în gară. Mă-ntorc în cabinet și deschid cartea lui Nansen. îmi chiar însemnasem ruta lui „Fram”. Am citit ca la vreo două ore. Sună telefonul. Mă cheamă soția. Mă duc.

Pretorul își anunța sosirea grabnică și mă ruga să mă pregătesc în același ritm. întrebîndu-l ce trebuie să iau, mi-a răspuns :

— Ce știu eu ? Avem de făcut o autopsie...

Pretorul, unul Ifrimeseu, nu-mi era un om apropiat. Pot spune chiar înțeleș. Susținea că e imprudent de deștept. Duhnea. însă a prostie. El m-a ajutat curînd să descopăr fără să-și dea seama ce glumă sinistră sînt silit să joc sub înfățișarea pe care o luam ca medic-legist, convins că sînt im-

portant și necesar. În două rînduri am încercat să-l înduplec, să-mi accepte demisia. Invariabil, îmi obiecta :

— Ce te doare pe mătă ! Iți faci meseria, notezi, închei actul. Restul se desfășoară de la sine. Nimeni n-o să te tulbure. Pe cînd demisia, ei, aici e mai greu. Singur n-o pot admite, și n-am nici precădere. Urmează întrebări, mă rog, ciorba obișnuită. Motive invocate insuficiente : vîrstă, ocupație, nu se-nghit. Nu-ți mai complica existența.

Și nu mi-o complicam. Ridicam diurna, onorariul, îmi mai cumpăram o carte de călătorii, mai altoiam un pom și restul se desfășura normal.

Sosi cam peste o jumătate de ceas. Eram gata. Avea o cabrioletă ușoară, trasă de doi cai. Ii conducea singur. Ii plăceau caii. Era îngânderat. Am trecut peste terasamentul căii ferate, s-a oprit la circiuma „Salcia supărată” și a băut unul după altui trei rachiuri mari. S-a urcat, ca împins de-un resort, din nou în cabrioletă și a dat bici. L-am întrebat de cazul spre oare ne purtau în trap întins roîbii. A miriit ceva.

— De ce bei atît de mult ? Repede le mai dai peste cap !

— Cînd particip la asemenea cercetări, altfel nu pot. Mă simt mai bine amețit.

— Ce fel de cercetări sînt astea, care te scot din sărite ?

— Lasă, ai să vezi.

Caii alergau repede, ușor, dacă n-ar fi fost sentimentul că se întîmpilă ceva nefiresc, aș fi rămas obligat primpretorului pentru o asemenea plimbare pe drumuri de pădure, prin poeni înverzite. În plin război o asemenea destindere valora dublu. Bănuiam apropiindu-se o nouă derogare de la regulamente, o nouă manifestare a acelei forțe obscure, care îmi poruncea, care mă asediia de-un an și mă obseda. Îmi era teamă de ea, ca în același timp să simt că mă cuprinde și un alt sentiment. Voiam să mă opun. Îmi adunai gândurile, încercînd să le ordonez. Mă imaginai în fața mesei mele din cabinet rînduind fișe, ca apoi să-mi răsară dinaintea ochilor Ifrimescu cu paharul plin ochi în dreapta, aplecîndu-se peste tejgheaua cîreiumij.

— E un fugit de sub escortă, mă informă primpretorul, șfichiindu calul din stînga. Aștepta să-l întreb ceva.

— I-acolo și colonelul de jandarmi, Vasilescu-Dragu.

Pe ăsta de ce l-o mai fi chemînd și Dragu, m-am întrebat, gîndindu-mă la Moga-Predescu. Atunci am luat hotărîrea să renunț la unul din numele meu de familie. Să rămân, simplu, Moga. Hotărîrea aceasta m-a liniștit întrucâtva.

Am cotit, caii au sforăit neliniștiți, speriați. Ifrimescu a strîns hățurile și i-a oprit, sărind sprinten să-i lege de-un trunchi subțire de copac.

— Mergem pe jos, nu mai avem mult.

Și astfel a început...

Omul împușcat nu fusese cu nimic acoperit. Zăcea ou fața adînc scufundată în iarbă. Iți venea să crezi că a găsit vreun izvor ascuns, s-a tîrît din răspuțeri și-acum bea adînc, în neștire. Un braț îi era întins lateral, degetele chircite. Celălalt braț, îndoit sub el. S-a tîrît mi-am spus. Sub genunchi avea un maldăr de frunze și crengi uscate, ca și cînd bocancii grei, cu talpă de lemn, le-ar fi greblat. Asta, mi-am spus, dă impresia că

omul s-a tîrît cu înverșunare, să scape. Hainele, de pușcăriaș, capuil tuns, scurt, păreau ciudate în decorul fermecător, strălucind de viață all pădurii. Moartea părea nefirească. Răsturna echilibrul.

Colonelul Viasilesou-Dragu se apropie de noi. Era un om înalt, foarte slab și palid. Ne-a strîns mîna. Avea o mînă mică, neașteptat de puternică.

— Vă aștept cam de mult.

Vocea, aspră, milităroasă, cu un ce poruncitor, m-a făcut să tresar. Ifrimescu, roșu la față, cu mîinile care tremurau ușor la efortul făcut stru-
nind cail, sau poate de efectul celor trei pahare de rachiu, se înclină. Rosti moale :

— Sîntem de-un ceas pe drum.

— Nu-i nimic, ne scuză colonelul. Să începem. Dacă .aveți nevoie de ajutor, vă stau la dispoziție oamenii mei. Bretoiean și Cîlă !

— Orдонаți ! •

Ca din pămînt în fața noastră răsăriră doi subofițeri. Unul din ei, mai scund, cu o înfățișare mai curînd de ofițer, prin felul cum era îmbră-
cat, repetă :

— Orдонаți, dom' colonel.

— Știți voi ce-ar trebui să ordon ! Mai .ales tu Cîlă, asta. ne trebuia ?' Să-l -ajutați acum pe domnul doctor.

— înțeles ! Să trăiți !

„Ce nume" — mi-am șoptit.

Am început să-mi fac datoria. Un fugit de sub escortă. Văzîndu-î și auzindu-l pe colonel, pe pretor, pe mine însumi, îmi veni așa, pe neaștep-
tate, că de fapt ne găseam cu toții sub escortă. Iată unul care a protestat. Cu ce s-a .ales. Cu un glonț în spate.

Nu avea însă nici urmă de glonț în spate. Glonțul lăsase urma la ceafă. Dar nu de intrare a lui, ci de ieșire. Fulgerător, instinctiv, mi-am dat seama că se întîmplă, că s-a întîmplat ceva groaznic. Prezența colo-
nelului (care nu participa niciodată la asemenea operațiuni) sublinia neobișnuitul cazului.

Omul fusese împușcat din față, nu din spate. Așadar omul nu fugise.

Avea un trup ușor, extrem de slăbit. Cu o amară senzație de gol in-
terior am privit fața, ciudat de senină a celui împușcat. Atunci m-am con-
vins definitiv că nu am vocație de medic. Nu reușeam să examinez moartea
cu sînge rece, depărtat, ca pe-un fenomen exterior mie, ca pe-un caz sim-
plu, urmare logică a pătrunderii unui glonț, a unui cuțit, sau ca pe-un ter-
minus al unui proces vital. „Cazurile" nu-mi stîrneo interesul. Și mi-am'
urît firea apatică, indiferentă, care se orienta acum spre supunere și în-
găduință a omorului. Mă aflu în fața unei crime, a unui. asasinat. Poate
premeditat. Pledau urmele de arsură pe gît. Sîngdle se-nchegase pe cămașa
rudimentară, pe pieptul seofîlcit, chinuit. Fusese împușcat deaproape.

Mi-am ridicat privirea. Aplecat peste mine, urmărind tot ceea ce fă-
ceam, încerca să mă ajute Cîlă. Ochii ni s-au întîlnit. Avea ochi verzi,
puțin tulburi. In ei am citit teamă și o poruncă mută, totodată.

— E clar, am spus, încet. Puteți lua cadavrul.

Cei doi l-au ridicat și l-au dus spre furgonul tras în mijlocul poenii.
Nu sînt un tip perspicace, totuși, în meserie m-am izbit de cazuri care
cereau deducții. Am mai privit odată locul de unde fusese ridicat mortuil.
Două lucruri mi s-au părut nepotrivite. întîi, dîra lăsată de bocancii mor-

"tului era prea lungă. împuşcat în gît, cu glonţul sfărîmînd occipitalul, nu se putea tîrî atît de mult şi mai ales atît de -drept. Urmele -se pierdeau la marginea cărării. Prin urmare nu -sa tîrît, ci a fost tîrît. Aşa se explică şi grămăjoarele de crenguţe şi foi uscate. Şi-n tot acest loc lipsea încă un argument. Am străbătut de-a lungul dîrei şi m-am convins că mă aflu în mijlocul unei maşinaţiuni.

Nicio urmă de sînge.

— E absurd, absurd, îmi şopteam. Omul n-a fost împuşcat aici.

— Gata, doctore !

Sigur, colonelul. Devenise familiar.

— Domnule colonel, spuse primp-retorul. încăpem toţi trei în cabrioletă, încheiem prooesul-verbal la mine acasă. Am tot ce trebuie la îndemână. Hîrtie, cerneală, formulare, pînă şi ştampilă. E mai comod şi mai gustăm ceva.

— Am de lucru, -domnilor, foarte mult. -Nu-mi pot îngădui. Sîmteţi amabil, domnul Irimescu. încheiem procesul-verbal aici. Şi vă veţi simţi şi dumneavoastră mai bine. Spectacolul la care aţi asistat n-a fost prea vesel. Iar doctorul mi s-ia părut e-a fost de-a binellea emoţionat.

— Da, e un caz ciudat, dacă-mi permiteţi, domnule colonel.

— Ce anume ? Un deţinut fuge de sub escortă. Conform regulamentului îl somezi de trei ori şi apoi tragi. E simplu. Omor scuzabil!

I-am explicat pe-ndelete.

— Omul a fost împuşcat din faţă, de foarte aproape, în gîtlej. Circa patru cinci ore înainte. Poziţia în care l-am găsit e nefirească. Dîrelle... dar mai ales nici urmă de sînge pe iarbă, nicio frunză înroşită de sînge. Nu cred că acesta e locul unde-a fost împuşcat.

Ifrimescu se-nroşise şi mai tare -şi asculta cu o mină mirată.

— Stai, doctore. Sînt aici doi oameni, mi-o tăie colonelul, subaltermii mei. Militari. Ei l-au escortat. A încercat să fugă. L-au somat. Ei nu mă pot minţi.

— Domnule colonel, i-am replicat. Se poate să fie şi -aşa. Ga-davrul încă este aici. II putem examina din nou. Au rămas intacte urmele pe pămînt. O să vă convingeţi că am dreptate. Sau, dacă nu aveţi suficientă încredere în concluziile mele putem ruga să vină medicul din Merişor. E un om priceput, mai bătrîn ca mine...

. Mă întrerupse contrariat.

— N-avem timp... mata poate ai timp. Eu n-am. Şi nici nu-mi place să prelungesc o afacere pe care o văd limpede... vă rog să încheiaţi prooesul-verbal de expertiză medilco-legală. Să putem elibera oamenii, Au misiuni de îndeplinit, nu pot să se încurce în acţibilduri. S-a tras de la un metru, zece, sau un kilometru, ce importă asta...

Tăios, autoritar, niţel retoric, urmă :

— Sîntem în război, domnilor. E o misiune sfîntă, pe care -ne-am angajat s-o îndeplinim. Luptăm împotriva bolşevismului. Vă pot comunica, bineînţeles, confidenţial, că omul acesta era un agent bolşevic, un comunist periculos.

M-am hotărît, e un fel de-a spune. M-am hotărît să încerc s-amîn. înţelegeam prea puţin din ceea ce voiau să-mi propună. Le-am spus-o:

— In acest caz, totul e de competenţa justiţiei militare.

— Care justiție militară. Dumneata nu înțelegi ? Erau escortați... se întrerupse îulgerîndu-rnă din ochi. încheiați actul!

Nu mai aveam ce spune. Din nou mă împresura, de astă dată răspi-cat absurdul.

Am încheiat prooesul-verbal. Scriind, în timp ce-mi dicta colonelul datele personale : Victor Turcu, deținut politic la închisoarea A... în timpul etc. etc., mă frământam să găsesc o cale de ieșire. Nu era decît una singură. Să-l înduplec pe acest colonel uscățiv.

Mi-am dat seama că e zadarnic. M-am decis să nu cedez. Și am: complectat exact ceea ce văzusem cu concluziile respective.

Colonelul l-a luat, l-a citit. Gînditor mi l-a înapoiat.

— Astfel, nu se poate. Imposibil, doctore. O să ne aflăm beleaua. Una și cu una fac două. Da, e adevărat ce spui dumneata. Dar interese superioare impun ca afacerea să fie rapid încheiată. Erau doi deținuți. Unul a scăpat. Acesta, rănit, a fost adus pînă aici și aici a sucombat.

— Sîngele, m-am gîndit.

Ce rost mai avea.

Mașinal mi-am scos portvizitul și am băgat hîrtia, gata șampilată și iscălită de Ifrimescu, într-o clespărțitură. Atunci nici nu mi-am dat seama ce fac.

Dar proces-verbal pe placul colonelului n-am dresat.

— Să-mi dați timp de gîndire. Poate se va afla o rezolvare.

Colonelul făcu un semn spre cei doi. Le -ordonă :

— Chemați soldații. Să fie acoperit cadavrul. Duceți-l la morga spi-talului militar. Bretoteanule, anunță-l pe medicul-șef, Dumitrache, că am de vorbit cu el. Cîlă, calul !

^ — Domnilor, ne spuse. Am crezut că sînteți înainte de toate buni romîni. Un comunist, un nemernic, a încercat să fugă, iar dumneavoastră dresați procese-verbale echivoce, nedemne. Regret. Domnule doctor, gîndește-te bine. Ți s-a-ncredințat o misiune de seamă... regret... vei 'fi, te asigur, muitt mai rezonabil.

— Domnule colonel, înțeleg, dar regulamentul...

— Sîntem în război, doctore, e mai bine să ții minte asta.

I se aduse calul. Plecă în galop, ca o furtună'. *)

La întoarcere, Ifrimescu abia se mai stăpînea.

— Ce mi-ai făcut, domnule ? Ce-ți era greu să scrii ceea ce îți cerea ? Se răsturna lumea ? Habar n-ai să trăiești, doctore ! Cu capu-n nori ! Nu

*) Cu toate precauțiile luate de colonel, cu toate că doctorul nu vorbise nimănui despre cete petrecute, întâmplarea de la „Salcia supărată” transpirase. Un ziar local primise o știre, transmisă de corespondentul orașelului R. în care se relatau cele întâm-plate. Autorul știrii apărute în ziar, pomenea de numele primpretorului și colonelului de jandarmi, un termeni elogioși, tra'nsformîndu-i în eroi ai „războiului sifint”, care-și riscă viața pentru salvarea patriei de comunism. Stângăcia zelosului corespondent l-a scanda-lizat în așa măsură pe colonelul de jandarmi încît ziarul a fost, fără alte explicații suspendat (A reapărut după vreo două luni, sub un alt titlu).

Fitulul luase însă foc. În scurt timp sabotajele în întreprinderile forestiere de pe vale, dm uzinele militarizate, s-au înmulțit. S-au semnalat numeroase defecțiuni în transporturi. într-un raport confidențial adresat Ministerului de Interne, colonelul re-cunoștea că nefericita întîmplare de La „Salcia supărată” a-re .adînci ecouri în rîndul

-ești, ai avut dreptate, bun pentru asta. Sînt de două ori vinovat. Iar eu am tăcut ca un prost, dar, m-ai uluit, ce să-ți spun. Nu știi cine-i Vasilescu-Dragu ăsta ? Păi, află omule, că n-o să fie moale. Și ce-o să mă mai frece prefectul acuma. Nu, nu, o să-ți dau drumul negreșit. Am fost un prost. Hai, să bem ceva, că altfel cine știe ce se mai întîmplă.

îndrugă la asemenea prostii, cît ținu drumul, presărîndu-le din belșug cu-înjurături adresate cailor. Bău și mai mult ca, înainte, la „Salcia supărată”.

De la nevasta cîrciumarului, care m-a rugat s-o examinez la ochi, am aflat că în noaptea dinainte se chefuse zdravăn. Și că acolo a fost îpușcat Victor Turcu.

— Da' să nu-i spui nimănui. Mă omoară bărbatul. L-a îpușcat ăla cu ochii verzi, spilcuitul. Dup-ai-a a adormit cu caput rezemat de tejghea.

Cînd am ieșit din odaia ei, primpretorul încă bea. I-am cerut să mă ducă acasă. A luat cu el înc-o sticlă. Se îmblinzise, era în starea aceea de beție cînd te-mpaci cu toate și nu-ți pasă. Începu din nou să-ndruga:

— Dracu' știe. Acum trebuie să mă duc la liceu. Au făcut acolo o boroboață. S-o dezlege ei. Auzi... elevii le-au pus zahăr sau sare sau mai știu ce în benzină nemților. Ci-că de ce se spală în pielea goală în curte și urinează în fața lor ? Ce-i drept sînt cam nepoliticoși nemții. Și scîrboși, șopti eil. Se urinau cu mutrele hlizite spre stradă. Treceau femei, copii. Se vedea prin grilaj. Acum cinci zile, un marinar, în concediu, a bătut măr doi soldați, tot de-ai lor. C-o sticlă de bere goală, pramatia. Lumea spune că n-avea mai mult de-un metru cincizeci. Și ăia erau niște găligani. Ei, doctore, descurcă-te !

Ochii-i sclipeau, uleioși.

— Doctore, gîndește-te. Poate îl închei totuși așa cum vrea colonelul. Sînt rațiuni de stat, doctore. Te fac om, pe cinstea mea. N-ai auzit. Erau doi. Unul a fugit. Trăiești în lună, doctore.

Tăcu, concentrîndu-se. I se citea pe obrazul, congestionat, ca. topit în sînge, de băutură, efortul de-a se desmetiei măcar pentru o clipă. Găsise vreo idee și voia să n-o piardă. Izbucni :

— S-ar putea, să sugereze că simpatizezi cu ăia. Nu? Doar le ții parte.

— Partea cui ? Unui mort ? Cu ce i-aș putea folosi ?

Mă privi, mirat:

— Ești, scuză-mă, nițel-nițel deplasat de-acasă. Eu spun una, mata alta.

— Și oe-ți pasă ?

— Păi, omule, eu te-am numit, nu ?

muncitorilor, că seria neîntreruptă de defecțiuni practic nu se poate lichida decît pur și simplu închizînd fabricile. „Pentru un muncitor ne trebuie trei supraveghetori și totuși nu putem fi siguri că aceste neplăceri nu vor continua. Repet, soluția radicală e închiderea întreprinderilor, cel puțin pentru o perioadă”, raporta colonelul.

I s-a răspuns tăios, telegrafic. Soluțiile colonelului comandant al legiunii sînt echivalente cu cele petrecute la „Salcia supărată”, ca valoare. Din textul telegramei se desprinde nemărturisită deschis, îngrijorarea față de ecoul stîrnit de situația de pe front. I se atrăgea serios atenția colonelului asupra faptului că se ocupă cu lucruri mărunte, cînd la orizont se adună nori amenințători.

Era în noembrie 1943. Stalingradu! și loviturile care au urmat. Avalanșa nu mai putea fi oprită.

Aha, mi-am spus. Aici te aflu, prin urmare, Ifrimescule.
— Pe mine nu mă interesează aceste probleme. Să mergem.
Pînă acasă n-a mai rostit un cuvînt. L-am poftit la o cafea. N-a acceptat. În timp ce se depărta mi-a aruncat peste umăr :
— Poate te răzgîndești. Dă-mi un telefon.
Am intrat în casă. Am cerut o cafea. Nu m-am putut abține să nu beau și un pahar. Poate două.
Ochii mi-au căzut pe limba ceasului meu de pe perete. Se oprise, inertă.
Am redeschis Nansenul și am însemnat pagina cu procesul-verbal dresat de mine. Acolo l-am și lăsat.
— Mă apăr cu regulamentul în mînă, mi-am spus.
La două zile după aceea am fost concentrat și trimis pe front. Prim-pretorul a fost și el mutat.
M-am întors acasă în 1945. Colonelul Vasilescu-Dragu, criminal de război fusese judecat (după cum mi-au spus la Tribunal, unde m-am dus să arăt procesul verbal) în lipsă. De ceilalți nu știu nimic, în afară de Ifrimescu, internat într-o clinică de nervi. Probabil, alcoolismul. *)

12.

La spital, Constantin Timar a întrebat:
— Ilarie Balaș unde-i ?
Ceru insistent să fie adus. Să-l vadă. Spunea că nu crede c-a scăpat. Nu voia însă să-i lase să se înțeleagă că, în acel moment, credea în coincidențe. Se gîndea la Victor și la întîlnirea surprinzătoare cu Cîlă.

Iarna 1951 n-a fost prea friguroasă. În schimb în Bistra se lăsase cu zăpadă mare. Drumul din pădure, pe porțiunea neacoperită de bolta grea a coroanelor copacilor, nu putea fi umblat decît pe jos. Oamenii făcuseră pîrtie. Iar acolo unde crengile coroanelor împiedicau întrucîtva căderea zăpezii, din loc în loc se ridicau movile albe, zăpada zburată de vînt — sau grămezi prăbușite de sus. Constantin mergea înainte. Purta pantaloni de schi, din postav, o scurtă îmblănită de doc, căciulă neagră. Obrazul ușor înroșit de frig, proaspăt ras, îi da un aer tineresc. După el, voinic spătos, cu o manta largă, venea Ilarie Balaș. Se întîlniseră la bătrîn, așa cum se-înțeleseseră prin scrisori. Zîmbeau și-acuma, oarecum rușinați de duioșia cu care s-au îmbrățișat după cîțiva ani de despărțire. Bătrînul nu mai era cantonier. Trecuse postul, așa cum, zicea, în glumă, Constantin, altuia mai tînăr.

— Vrei să mergem la vînătoare ? îl întrebese Constantin. Azi am zi liberă.

— Bucuros. Nu-mi strică un pic de umblat. Mă paște îngrășarea. Și-aș și vîna un pic. De-aia mi-am luat pușcă.

— Păi, ziceai că n-ai mai trage...

* Al doilea document păstrat de medic era o adresă prin care pretura îl desărcina, în înțelegere cu tribunalul de funcția sa, din cauza „incompetenței și prejudiciilor aduse în serviciu”. — Interesant e că nu iscălea Ifrimescu.

— Boala odată intrată-n oase, greu scapi, Constantine. Vreo patru ani n-am împuşcat, ce-i drept. Dup-ai-a m-am gândit că mai bine închei o înţelegere. Mi-am cumpărat armă. Nu mai împuşc decît lupi şi nu mă ating de .altceva nici măcar de iepuri. Vezi, îs mai mult țintaş decît vînător.

— Da, da. Mă chiar gîndeam uneori la tine. Hai să ne odihnim o leacă. Mai aprindem o țigară.

— Iarba îngerilor.

S-au aşezat pe-un trunchi, retezat mai sus decît se obişnuia. Ilarie, ajutîndu-l pe Constantin .să cureţe zăpada, spuse :

— Cine l-a tăiat, l-a tăiat pe nedrept.

— De ce, frate ?

— Să vezi. Un om care taie cu îndreptări în regulă vrea să ducă acasă cît poate mai mult, din ce-i dă dreptul. Şi retează tulpina dacă poate ras cu pămîntul. Cel fără îndreptări se grăbeşte, retează de sus, ciopleşte în grabă.

— Al dracului. Se vede că sihăstrind pe-aici ai meditat asupra acestor adevăruri.

— Mai rău, Constantine. Am cunoscut-o pe pielea noastră iarna trecută. Duşmanii noştri au pus la cale să ne taie toată livada din deal. Livadă de cireşi. Erau unii cireşi de 40 de ani. I-au ciopîrţit sălbatic. Fiare, nu oameni. Te-apuca jalea cînd vedeai tuîpinele ciopârţite, la trei palme de pămînt.

Trase adînc din țigară, împrăştiind în aer un nor albăstriu, oare-l învăluie pentru o clipă.

— Ştii cum plîngeau bătrinicile în faţa tulpineilor schingiuite de secure. Cînd s-au sădit cireşii ele umblau la joc, frate. Vrînd să ne lovească... stai, îşi aduse aminte Ilarie Ziceai că l-ai văzut pe Cîlă. Unde ?

— Acu doi ani, în gara de nord. Sta la o masă, în restaurant, la perete. La început nu l-am băgat în seamă. Nu-l văzusem de-atunci, nici-odată. Ochii l-au trădat. Nişte ochi verzi ca de reptilă. Intru, cer de mîncare, un sfert de vin. Eram flămînd. Mănînc. Aprind... Torn vin, m-apieci după sifon. Şi-atunci am simţit că cineva se uită .la mine. Ii întîlnesc privirea. Două clipe ne uităm ochi în ochi, eu gîndindu-mă la vreo' cunoştinţă, întîlnesc mulţi oameni. Nu-i pot ţine minte chiar pe toţi. Îşi pleacă ochii înaintea. Dinainte avea un păhăruţ cu rom. Mă uit mereu. Mi-ar fi plăcut să stau cu cineva de vorbă. M-a mai privit o- dată pe 'furiş şi pînă să-mi adun gîndurile şi să fac ceva, s-a ridicat şi-a plecat. Ia-l de unde nu-i. I-am căutat urma, dar degeaba. Mi s-a spus că se ascunde. Familia iui s-a risipit. Tatăl a murit. Curtea lor e gospodăria de stat. Avocatul e închis pentru trafic de influenţă. O soră-i măritată cu un contabil. Erau, mi se pare, patru, despre el ştiu numai c-a fost numit în Bistra, în 1943, după moartea iui Victor, că m-a căutat, că l-a schingiuit pe tata.

— Cu Samoilă Dragoman. Brigadierul silvic. L-au dat afară.

— Da, încă acum trei luni. Dar nu au găsit încă pădurari. Locuieşte-n sat, în casa lui. Mi se pare că l-am întîlnit chiar ieri. Făcuse cerere... Normal am respins-o.

Tăcură.

Ningea uşor, cu fulgi rari. Cerul părea îndepărtat, de culoarea nisipului uscat. Pădurea, nemişcată, dormea adînc sub povara zăpezii, strălu-

citoare. Lui Marie îi venea așa cumva că pădurea răspunde liniștii lui, „Toate-s bune, gîndea. Aici, lîngă mine-i Constantin. Om mare, ar fi putut merge cu mașina. Tbtu-i cum nu se poate mai bine. Cum s-au potrivit toate ! S-a-nsurat cu Viorica. Are doi copii. Bătrînui-i liniștit și el. Și-a ridicat o căsuță sub deal, îi umblă pensia. Și lui, iui Ilarie i-i bine. Cîte o dată se mai gîndește la cei doi ani și jumătate de sihăstrie. I se strînge inima. De n-ar fi fost bătrînul, ce s-ar fi ales?

— Vezi, cînd mă uit ia trunchiul ăsta, îmi vine-n minte tovarășul meu de-nchiSiOare, Victor. Ge-iar mai fi sculptat omul ăsta, făcu Constantin. Ce-i ăsta, arin ?

. — Cum să fie arin ? Ii tei toată ziua. Cum de s'a rătăcit pe-aici ?

— Cînd mă gîndese la el, sînt încredințat că nu l-am priceput pe de-a-ntreguil. Ce om tare a fost ! Mi-a spus odată, cînd eram singuri și ne purta vagonul spre moartea lui, că n-are să poată niciodată cuprinde tot ce-a petrecut în dimineața cînd taică-său le șoptea : fîți cuminți ! Schimbarea aceea, undeva în adîncuri, trebuie prinsă. Lemnul meu și degetele abia îngîină, zicea. Am înțeles că nu numai de schimbarea tatălui-său era vorba. Ci și de schimbarea lui.

— Hai să mergem mai departe, propuse Constantin.

Se ridicară, și Constantin, privind deodată în ochii prietenului său, îl întrebă :

— Da nu vînăm ceva ? De ce mi-am adus pușca ?

— Să mergem.

Nu vorbiră o bună bucată de drum. Înaintau anevoie, prin troiene. Drumul era astupat de adevărate dealuri de omăt. Nu i se mai cunoșteau marginile. Vîntul îngrămădise zăpada peste tufișurile de porumbele. Cîte-o crenguță rămăsese, neagră, uscată ca un deget, închircită, ca de frig, afară din nămeți și-i amintea lui Constantin de nopțile de iarnă în celula înghețată cînd, trezindu-se, în tăcerea adîncă, îngrozitoare, care numai în închisori o întîlnești, simțea, că i-au înghețat de-a binelea umerii. Își trăgea fără folos pătura, oare mirosea a muced, peste cap. Ii venea și-acum s-acopere cu zăpadă degețelul negru, cu măduva înghețată de ger.

Un fag uriaș, în stingă drumului, era, pînă aproape de coroană, cu tulpina astupată de zăpadă ; mai sus, scoarța-i era acoperită cu un strat subțire de pulbere albă, ca dată cu, făină. Cum sta, enorm, cu crengile largi desfăcute ai fi zis că-i apără pe ceilalți copaci din spatele lui de năvala zăpezii.

Trecură înainte, apropiindu-se de partea de drum, acoperită de bolta crengilor, unde zăpada părea mai mică. Așa cum se vedea părea că pe deasupra drumului copacii se îmbrățișează ca să li se facă mai cald.

— De-aici, arăta Ilarie, pînă la casa pădurarului sînt șase kilometri. Trebuie să fie o cără.rușă Undeva, între tulpinele alea îngemănate.

— Ți-aduei aminte cînd am părăsit-o? Aveam impresia, zise Constantin, că-ți pare rău c-o lași.

— De pivniță n-aveam de ce. Dar, oricum, cînd te-a ocrotit atîta vreme...

Plecase cam cu inima îndoită. Rămîneau unele lucruri de folos acolo. Acasă în sat s-a gîndit la ele, o vreme. „Ce bun ar fi fost ciocanul, îș.

spunea cînd avea de bătut vreun cui, ăsta al meu nu-i așa bun ca cel lăsa! în pivniță. Iar ranga ce cusur avea? Nici ea nu era de lepădat". Apoi, uită, furat cu totul de viața satului, care intrase pe alt făgaș.

— Se schimbă omul, murmură el.

— Ai zis, ceva?

— Ia, nimic, făcu Ilarie. Ba, voiam să te-ntreb. Se face și-n Bistra •colectiv?

— Se face. Sînt vreo 80 de cereri. Întovărășirea s-a mișcat destul de bine. Doar de-aia viu pe aici mai des. Am auzit că și Samoilă a vrut să facă cerere. Inchipuie-ți!

— Și?

— I-am sfătuit pe oameni să se gîndească bine. Ei mi-au răspuns că n-au la ce se gîndi. Nu vor să-l primească și gata. Ei l-au scos de mult din rîndurile oamenilor.

— 'Chiar așa, aprobă Ilarie.

Trecură înainte. Zăpada, aici sub boltă era mai îndesată. Prinsese o pojghiță eare-i ținea deasupra. Doar dacă se opreau, atunci ceda. Întîi se cufunda caliciei, după aceea toată talpa.

Erau aproape să iasă de sub boltă, să treacă de curmătura drumului, cînd din pădure cînd auzi un clămpănit. Răsună înăbușit un foc de armă. Constantin deschise gura să țipe, dar n-avu putere. Ilarie îl văzu dînd din mîini ca și cum ar vrea și nu poate înghiți ceva și prăbușindu-se cu fața-n jos în zăpadă își pierdu conștiința.

În aceeași clipă, la cel mult treizeci de pași, două umbre se prelinseră pe după copacii din stingă. Ilarie se trînti în zăpadă. Coastele i se izbîră de pojghița groasă, zgrunțuroasă. Ținti cu atenție, ca de mult, cînd nu-i era îngăduit să tragă decît un singur foc, la rădăcina fagului. Era atît de încordat încît îl duru, ca fiind înțepată cu ace, fruntea. Scoarța fagului era pudrată cu zăpadă. Sub ea se ghicea un strat de ghiață. Vine primăvara, se pomeni că zice, în timp ce apăsă pe trăgaci, repede. Bubuitura trăzni, o bucată de gheață se sparse în țandări. Umbra culcată la rădăcina fagului sări în sus. Părea o zdreanță enormă, aruncată de cineva. Apoi căzu. Ilarie răsuflă ușurat. N-am greșit nici de astă dată. În aceeași clipă ceva ca o piatră grea îl izbi în umăr. Se miră că nu-i doare chiar atît de tare. Umbra vecină trăsese în el. Abia cînd ridică țeava ca să aducă și cealaltă umbră în vîrfurile călării simți durerea.

Neliniștită, umbra făcu o mișcare. Lui Ilarie, copacul după care își adăpostise trupul umbra, i se păru nespun de înalt, ca măturînd cerul. Cu •coada ochiului zări' trupul lui Constantin îndoit ca o secere.

Trase din nou, de trăgaciul celeilalte țevi.

Și apoi toate se împăienjeniră dinaintea ochilor.

Nu văzu cum Samoilă se trage înapoi ținîndu-se de braț și cum, făcîndu-și cruce, se mistuie în desîș.

Cel pe care-l lăsase mort, la rădăcina copacului era Cîlă. Așa l-au găsit a doua zi. Era fără seamăn de slab, cu picioarele înfășurate în cîrpe, cu pîslari vechi. I se vedea un canin galben, în gura căscată, plină de zăpadă.

Samoilă îl auzise pe Constantin spunându-i bătrînului ce să, facă dacă vine mașina. Să-i lase vorbă șoferului că-i liber pînă a doua zi dimineața, cînd urma să-i aștepte, la ieșirea drumului ce trecea prin pădure. Se duce la vinătoare. Lui Cîlă îi făcea teamă, ca și altă dată, ca Samoilă să nu folosească prilejul de a-l denunța, ca preț ial salvării proprii. Adevărul este că primind știrea venirii lui Cîlă, primul gînd al lui Samoilă a fost să-și denunțe prietenul. Întîlnirea cu Constantin îi dăduse ghes să-o facă. Dar, gîndindu-se bine înlătură gîndul.

Întîi că acesta era însoțit de bătrîn, de care Samoilă se ferea. Și-/apoi nu de mult i se refuzase cererea de intrare în întovărășirea zootehnică, pe care iot Cîlă îl îndemnase s-o facă, mai de mult. Constantin venea des în ultima vreme în sat și, după cum aflase Samoilă, se sfătuiă cu oamenii ce și cum să facă, pentru ca întovărășirii să înființeze o gospodărie colectivă. Bănuia că respingerea cererii se datorește lui Constantin. Deși știa că nu i-ar fi aprobat-o, chiar fără îndemnul lui Constantin, nimeni în sat, credea că ar fi putut totuși face ceva, mă rog, la urma urmii îi sînt consăteni. I-ar fi putut convinge mai ușor, poate. 'di Constantin n-ar fi mers nicio dezvinovățire.

Era prea legat de Cîlă și de drumurile acestuia. Timp de cîteva luni, neînterupt, după numirea în postul de brigadier silvic în 1945 îl adăpostise. Apoi acesta plecase în munți, înhăiiîndu-se cu bandiții. Militia i-a cules pe toți, rînd pe rînd. Cîlă scăpase, ca prin minune. Cu ajutorul fratelui său, avocatul, și cu un văr, medic, se internase într-uo preventoriu. Nu-l putură însă ține la nesfârșit, dînd de bănuț, mai ales că Alexandru Cîlă, după lipsurile îndurate, hrana bună, odihna, îi priiseră. Se îngrășase și sănătatea lui sărea în ochi. Fratele i-a spus :

— Sandule, n-am ce-ți face. Nu-mi pot periclita situația. Am copii, familie. Dă-ți și tu seama.

— Așa frate-mi ești ?

— Auzi la el ! spusese supărat acesta. Îi ține omul, cu riscuri, toată iama și tot el sare cu gura. Drăguță, ca să fim înțeleși. De cîte ori ti-am spus să te lași de jandarmerie. Du-te și te predă. Sau fă ce stii. Dar' n-ai dreptul pentru greșelile tale să-i faci să sufere pe ceilalți.

Se certară. Își aruncară vorbe grele. Pînă la urmă, scos din fire, iratele îl amenință :

— Risc să-mi pierd slujba, dar să fiu al naibii dacă nu mă duc să te denunț. Scap de coșmar.

Cîlă, ca să nu-l bată, se năpusti afară. Mai avea ceva bani, douăzeci de mii, dați de Samoilă...

Rătăci prin cîteva orașe, dormi în trenuri. Apoi se pomeni atras din nou de pădure. Se simțea mai sigur acolo. De la Samoilă știa că în cabana din munte nu locuiește nimeni. Și, nemărttirisit, se bucură că o vedea și pe nevasta lui Samoilă.

Era a patra oară că revenea la cabană. O săptămînă se scurse fără nimic deosebit. Ziua sta ascuns în pivniță, iar seara dădea o roată prin curtea ocolului. Ca să nu-i rămînă urmele întipărite pe zăpadă, Samoilă mătura. Cînd ninge, atunci își îngăduiau să rătăcească povestind prin pădure.

Chinurile lui Sandu Cîlă începeau din moment ce rămînea singur. Surde, persistau și în tovărășia lui Samoilă, cam așa cum auzi din depărtare zgomotul unei cascade. Se agăța de prietenul său, îerindu-se să-i arate acestuia, în vreun fel, frica nebună care-l măcina. Îi sporovăia acestuia despre prietenii lui cei puternici, despre americani, despre tot ceea ce auzise de la fratele său și vărul lor, medicul, îi băgă-n cap că îi e sortit regimului să cadă. Îl instrui să intre în gospodăria colectivă ca să se ferească mai lesne. Înjură de, toți sfinții, cînd acesta-i spusese că nu l-au primit. Observă :

— Trebuia să ne gîndim din vreme, încă în '45, nu acuma.

— Nu tu m-ai purtat la Aita-Seacă, să tăiem secui ? Îi arunca acesta.

Cînd rămînea singur, simțea, aproape material, cum își pierde mințile de frică. Ca și cum toate i s-ar fi adunat în dreptul inimii, îl durea stomacul, un zgîrci nemilos îi tăia răsufierea. Își auzea bătăile inimii, ca să se pomenescă îndată că simte că nu-i mai bate inima. Sta cu ochii înfiți în întunecimea groasă, cu nenumărate gînduri roindu-i prin cap, visa că vine Constantin și-l ține sub genunchi, visa că-i iar major și-l ascultă cum îi șoptește tovarășului său cel mort ceva, auzea limpede șuierul locomotivei, pahare date de perete ! I se năzărea că scîrție zăpada sub un pas greu, necruțător.

Zi de zi, noapte de noapte, frica-i tocea nervii. Băga de seamă că-i tremură din senin genunchii și mîinile. Își strîngea fălcile, ca să se stăpînească. Neputința îl înspăimînta și mai tare. Genunchii continuau să tremure spasmodic.

Plimbîndu-se ades, neavînd de lucru, se-neca în temeri ca-ntr-o apă.

Cînd Samoilă i-a vorbit de trecerea lui Constantin prin pădure își expuse planul.

O să-l aștepte la cotitură. Apoi se rugă în gînd, fierbinte lui dumnezeu, să nu se răzgîndească Timar. Să treacă neapărat pe-acoio. Lui Cîiă îi se înșurubase bine în cap porunca șefului său, colonelul Vasilescu-Dragu.

— Lucrați curat, fără a lăsa urme !

Metodă tipică, fascistă. Ucideți, nimiciți, dar fără urme, curat.

N-a putut înțelege că oricît le-ar fi spălat, urinele sîngelui vărsat nu se puteau șterge. Își închipuia că suprimarea lui Constantin i-ar fi absolvit de toate și s-ar fi putut lesne salva, prin eternul motiv : am avut ordin, n-am fost decît un executant. <

Singurul martor, (bănuia el!) a rămas Constantin. Se înșela liniștindu-se cu această iluzie. Crimele comise de zealousul executant, renumit și temut în lumea jandarmeriei, n-au fost uitate niciuna. Și n-ar fi fost uitate, chiar dacă din nefericire ar fi căzut și Constantin.

Dovadă, medicul, dovadă soția cîrciumarului, fata de la bar, camarazii lui Cîlă, notița din ziar, mulți, neașteptat de mulți martori care s-au prezentat să depună la acest proces. Cu ajutorul lor am reconstituit ceea ce n-a putut mărturisi însuși criminalul.

Noptea aceea dormi ceva mai liniștit. Se pomeni că-l urăște de moarte pe șoferul mașinii care i se părea că știe totul și caută să-l convingă pe Constantin să-l ducă cu mașina.

Samoilă îl lovi, greu, în coaste.

— Nu-i singur.

Cîlă văzu negru dinaintea ochilor. Își făcu cruce cu limba. Constantin venea însoțit. Pentru o clipă, lui Cîlă i se năzări că îi vede pe Victor Turcu.

La primul interogator Samoilă mă privi atent. Părea odihnit și într-un îel împăcat cu soarta. Se predase singur, după o rătăcire de trei zile prin păduri. Ceruse de mîncare. Mîncase fără să mestece, ca un lup și adormise imediat cu picioarele strînse sub el.

L-am întrebat, brusc :

— Cum se face că ai fugit ? Erai sigur că l-ai împușcat pe însoțitorul lui Constantin ?

Tresări. Clipi clin ochi. Pe semne nu se aștepta la întrebare, ori voia să cîștige timp.

— N-am tras dinadins. Mi-era frică.

Mințea, evident. L-am lăsat să se mai gîndească.

Pentru mine chestiunea era limpede. îmi trebuia însă mărturisirea lui.

— Cînd l-ai văzut pe Sandu Cîlă mort... Iți părea rău ?

Omul se ridică în picioare. Se apropie de biroul meu.

— Nu. De ce să-mi pară rău. El m-a adus unde am ajuns. N-am scăpat de el ca de-un vis rău. Cum nu scapă omul. de moarte.

— Și totuși ai tras.

Nu negă.

— Tot una-i, domnule judecător. Ori trăgeam, ori nu trăgeam Cîlă murise. Dar nici mort nu scăpăm de el.

— Explică-te, i-am cerut.

— Murea aici, în Bistra. Nu-n altă parte. De murea în altă parte poate scăpăm. Dar așa...

Samoilă nu era prost. Cîlă, mort pe drumul din pădure, odată recunoscut de săteni, Samoilă intra, fără discuții, în cercetări. Numai el putea fi tovarășul acestuia. Și, de scăpat, n-ar fi scăpat.

— Cine m-ar fi crezut ? Cîlă a știut cum să moară, ca să-mi facă rău... adăugă el încet.

— Totuși, de ce nu l-ai denunțat pe Sandu Cîlă ? Singur ai recunoscut că te-a bătut gîndul s-o faci, în mai multe rînduri. Te tîra cu el peste tot.

— Asta, așa-i, m-a întrerupt el, dacă nu era el, eram și eu altfel acum.

— Vezi ? Totuși nu l-ai denunțat. Ba, mai mult, ai încuviințat tot ceea ce a pus la cale și ai. luat parte la crimă. Spune, de ce ?

M-a săgetat cu privirea. Fruntea i se încreți. își plecă ochii în pămînt, respirînd greu.

— Acuma, domnule judecător, toate s-au năruit. La mine, aici, se bātu pe piept — ca-ntr-o casă pustie... nu mai am nimic.

Bătrînul Timar afirmase odată că Samoilă Dragoman e un om. viclean, pestriț la mațe. In timp ce se bătea cu pumnul în piept, dîndu-se învins, încereînd să sugereze că e o victimă a circumstanțelor, cu intenția de-a-și micșora vina și a trezi milă și înțelegere, Samoilă îmi apăru deodată sub adevărata lui înfățișare. Șiretenia subtilă, e puțin spus. Nu avea sentimente, nu vibra decît de frică, acum. Cîlă pierise în pădurea Bistrei. „Mai bine crăpa aiurea și scăpăm eu". Dorise de fapt moartea acestuia. La atîta se reducea totul. Nu-l atingeau alte considerente. Un mai reușit panegiric pentru plutonierul de jandarmi nici că se putea născoci.

Samoilă subjugat de puterea acestuia mai de mult, constatase că de fapt puterea pe care o reprezenta Cîlă e mult mai mică decît puterea care se

manifesta nouă în satul Ini Hno IQAK c J
 puțin amenințat de noua putere i ^ în n f p . 6 3 d e s c o t o r o s t t d e C i l ă ș i m a i
 de-un egoism'animalic/uff^ e L N a t L I I " a P a r a z i t a r a ,
 tru a reîntra în viața satului Curmd^ - a d ^ i c ~ v r e l e t n c e r c a t e P e » -
 nu fusese uitat. Tornea Vlasa ini l - e ? i l l a c a e z a d a r n i c . N i m i c
 i-a bătut la post pentru n m, c W ? , i ? n " P " " t " d e «ăcăii pe care
 Constantin si comuniști d T î a t V ^ R S " d e T M ' v i » în

cerea ca sa nu spunem că D ^ a g o m ^ ' s a m o S e r ^ a T M T M ' " S ' S *
 sătemTnoȘ'. 1 3 1 * * * * o ^ J a n o i - D a ' 1 1 0 1 ^ c o s d e m u l t d i n t r e c o n -

să « e t o ^ i l l ^ era mare ș, ni-ao, înțeles
 întrebat. ' ' i e g a t l a e ? > d e e > b ă t r ı n u l T o r n e a m - a

Fee^VT P U I f a . a . L I I - C I S A H I J ' u d e c a t i l a n o i î n s a t ?
 amfși făcut.

15

Fusese o durere înspăin.întătoare, căzută fără veste Constantin leșină

fulgii ^ ' a r ^ ^ s i e T - J ^ ^ e T ^ : ! 3 ^ ^ ^ T M e " S
 durere. Piciorul' pînă ?. s S n m o r J s e T . ; - : T P " ! c o n s t a n t i n T M s i m ț i
 nînd o grămăjoară de zăpada cu Sul s l V v ^ f S V ^ ^ A S e r a s u c i t a d u "
 parte, acoperind pe mmătiteam^ o i , u ^ i i , v a d s i . a t e - A c e s t a z ă c e a p e - o
 a acestuia anna'cu' seria 30 38 d e p v i l a t o a r e - . Ș ' - a m i n t i d e a r m a d i n ' 4 5
 trei ori. Zăpada erâin iurulinfol n f , A T ? c ă C l i t a 3 s e r e p e i a ^
 s e î n t ă r i l a ^ e d e r e a ^ n g e l u i S ^ n & d ^ a ^ ^ c a d * v - t ă

îneca = ^ o ^ care-i

de des^dere/f"îium^ "j T M ^ n i c i o c l i p ă
 cum încerca să se miște , 1 0 V I I I I n t e P a C L I m i i d e a c e , d e

d u r e r f ^ e i " , ; ^ * " u , , e , n e î n c h i p u i t e

în iurui U ^ ^ S j ^ U r ^ ^ ^ C e r u l 5 6 T O u a H
 buzele și, atent deoda Fcu toa | fu l h T " ' ^ f ^ ^ T M ș o ă
 Și derabia atunci îs deife sean a că < S T ? ! u d . c ? P ^ c i o r u l ^
 patru pași, că se află în 'miflocuSin? l' ^ , ' l l a n o , t r e o " t e s ă f a c ă
 omenească si că se însera 7% - , w ' 5 k i l o m e t r i d e p r i m a a ș e z a r e
 copac. Nemișcarea ei nîngrozî De fnnfYo^nl d e " p 3
 jn,iuzi. uc lapt totul in jur era nemișcat, o tăcere

imensa apăsa pădurea. Oricum, fața pe jumătate scufundată în zăpadă, îi aminti de ceva cunoscut.

Și în clipa aceea i se păru că Ilarie geme. Fu numai o părere ? Auzise un geamăt, sau cine știe ce zvon, adus din depărtare de vîntul care începea să scuture zăpada, de pe crengi? Bucăți mari se desprindeau și picau scufundîndu-se în zăpada moale de jos. Frigul ceda. Iarna da semne de plecare. Se simțea aceasta din mirosul pătrunzător de scoarță umedă de copac, de zăpadă moale. Își trase piciorul. Îl săgeta pînă-n inimă durerea. Prima pornire fu să țipe. Și-i fu peste puțină să nu geamă. Dar a ceda o dată înseamnă a se supune mereu. Nu va țipa, oricît i-ar scurma de violent durerea în măruntaie. Se gîndea și-și silea toți nervii să poată gîndi numai la prietenul său.

Se tîrî lîngă el. Îi pipăi fața, fruntea, mîinile. Trupul era cald. Își lipi urechea de piept.

Se auzi un ticăit. Era ceasul.

Arăta 6 și un sfert.

În toată pădurea aceasta fără sfîrșit, roțițele minuscule erau singurele care n-au încremenit, groaznicele întîmplări nu i-au curmat tictacul mărunț. Avu darul să-l facă pe Constantin să nu se mai simtă singur. Șr a doua bucurie, mult mai puternică, o încercă la scurt răstimp. Ilarie oftă, nu încăpea îndoială. Abia auzit, dar oftă. Prin urmare era viu. Și Constantin înțelese că Ilarie trebuie repede dus de-acolo. Exista un scop imediat, o țintă pentru atingerea căreia merita să lupti. Un mijloc de a-ți stăpîni durerea, singurătatea. Să strige? Cine l-ar li auzit? Cine trece prin pădure la o jismenea oră, pe drumul din pădure ?

Porni. Făcuse doi pași cînd îi veni în gînd noaptea și zăpada. Își scoase sprinten scurta și-l înveli peste piept cu ea pe Ilarie.

— Nu te pot duce în spate, tovarășe. Dar nici să te las nu pot. O să te tîrăsc, fie ce-o fi. Și puștile.

Am mai trecut prin astea.

Se făcea că e din nou la interogator. La primul care-i rămăsese ceî mai viu în minte. Nu-și putea stăpîni tremurul glasului. I se părea că picioarele, ireal de ușoare, îl duc singure pe coridorul îngust, cu pereți murdari, pătați, presărat cu uși întunecoase și încăperi din care se răcnea asurzitor la/telefon. Și un miros familiar, ca o crudă ironie, de floricele de porumb se strecurase pînă pe acest coridor din stradă. O femeie își chema mușterii :

— Calde... calde... floricele !

O vedea în închipuire, grasă, roșie de frig, căci era iarnă, cu coșul pe cap, peste o năframă răsucită, făcută colac. Un coș rotund, cu două toarte, împletit, o pâstură albă, sub care se păstra căldura floricelelor. 50 de bani cupa. Degetele roșii ale copiilor strînse pumn peste bănuțul asudat...

Îi plăcea să facă față direct primejdiei. E mai bine așa, decît să aștepti și să te bîntuie gîndurile, prezumțiile, necunoscutul.

Se străduise să se gîndească la altceva. La tovarășii săi, care așteptau să fie interogați. Pe el l-au luat întîi. Credeau că, fiind novice, va fi mai ușor de învins...

Cămașa i se lipea însîngerată de spate... își făcu o cîrjă. Alături de pata neagră, ca o zdreanță enormă, creștea un copăcel cu coroana ca o furcă. Se scotoci în buzunar și găsi briceagul. Tăie tulpina aproape de pă-

mint, aducându-si aminte de Hism+ia r., n •
Nu-și putea înfrînoe c u ^ S I dreptul de "a iall" a copacii,
copac. II recunosc pe aiă S i n t O a r s e C a p u l s p r e c e l c ă z u t l ı n g ă

pe drumufdlTp^dnreli în ț e p e o S ^ a p a s a t o a r e > d e s f ı r ș i t d e i a r n ă ,
- n , , m l u m e a i a r e l o r ^ l ^ D e p a r t e d e o a -

d e . e ^ d e S ^ S ^ S S ^ t p ^ -

c ă l ă t o r i ^ s p r e p n n a S S Z i n e ă s c ' i i K ^ * c s i r a - d - i
g e l e d m o b r a z , b u z e l e - i e r a T n U V ^ ' i " C o l d a r e . a n e f i r e a s c ă î i a l u n g a s e s ı n -
d r e p t n u - l m a S a D o : î n f , , t f ^ u s c , f t a ' 3 r x a d e f e b r a - ^ r p i c i o r u l
c u g h i a r e d e o t e l c ă e V r ă s u c e a i c n d î n o e w T M f i a z u i a d m i l l a
m ă r u n t a i e l e . P e n t r u I l a r i e t ă i u n H s t a r u , t o r > c > n d b r u s c , n e m i l o s ,
î l r ă s t u r n ă p e s p a t e s i - i r e c n b r n R - l 7 ^ c u , c o r o a n i a d e a s ă , r ă m u r o a s ă .
H i J e s u b ț i r i , U p a U m ă r ' C u l c a t p e

S p - t e l e ? ^ ^ I a d o i k i l o m e t r i .
ș i a l t c e v a d e c ı t c u n o s c u t a v e c h e T f P J g h e a ț a S e b u c u r ă c ă p o a t e s i m ț i
c a r e - i î n ă b u ș e a r ă s S e a (P 3 r e a V e c h e d e c ı n d I u m e a) d u r e r e
: ~ " n c i n e a m a i f o s t o a r e C ı l ă ?

^ ^ X ^ ^ A ^ ^ i u , . C u c i n e , . .
d u r a a z i p e ' m g f n u n e C U ^ I U i g a z d a t C U S a m o i l l a - ' N u f ă r ă r o s t s e g u -
i ș u e r a : i n t e r V a l e d m 0 6 i n C ă m a i d e s e , s e o p r e a , s c r ı ș n e a d i n d i n ț i
— N u t e l ă s a c o D l e s i t !
D u p ă î n c ă d o u ă o r e ' d e m e r s , n u m a i s i m t e n î m , A - •

Ultima filă a dosarului, cuprinde spntint* i J
«arna anului 1952, asa cum au dorit ^ ? , H ' d a t a d e c ă t r e i n s t a n ț ă , î n
cultural din Bistra. ' d o n t l o c u l o T M . i n s a l a m a r e a c ă m i n u l u i

Sentința dată a fost aspră și dreaptă.

Decembrie 1958—iunie 1959.

ÎNTELEGEREA NECESITAȚII

FLORIN

MUGUR

Vreau să țin un discurs — ne spunea. *Îl priveam,*
li sticleau ochelarii și părul subțire și fin.
Ne iubea. *Își lăsase deschise*

liniștitele uși ale-odăii cu cărți
și venise cu noi.

— *Vreau să țin un discurs, ne spunea gânditor.*

Unii oameni aleargă prin lume; iau trenul
și-n gărilor pline de frig sau în porturi adorm
sau în lună... Și-n vechi buzunare, uitate,
țin bilete de tren expirate, și aripi
de fluture, decolorate; aleargă pe scări; suie; cad;
păstrează pe gene funingine, parcă din sumbre tuneluri,
mai degrabă din iad; fără tihnă aleargă;
schimbă tălpi la pantofi și se șterg de sudoare; aleargă,
să vîndă, să cumpere: poate-un sărut, poate-un vers,
să descopere-o taină știută de mult; fug prin lume,
tulburați, osteniți — voiajori comerciali
care nu știu pentru ce firmă lucrează.

Există asemenea oameni — și unii sînt foarte-nvățați.

Voi fi numiți: oamenii fără ideal.

Iată, vin. Aci nimic nu se cumpără,

nimic nu se vinde. Dușmanii ți-i știi: burghezia, mizeria.

Prietenii buni, de asemeni ți-i știi.

Simți bunacredință,

năvălind către tine prin toate

balcoanele, prin toate ferestrele.

Vreau să țin un discurs, ne spunea. Pricepeam

că omul plecat din odaia cu cărți

e abia la-nceputul frumosului drum

pe care pornisem.

Și nu ne-am mirat că-nțelegem noi, adolescenții,

mai mult decît el.

Ascultasem cuvîntul Partidului

*cu un ceas mai devreme —
și ceasu-acela era greu ca aurul,
mai greu ca jumătate din viața lui.*

UN UTECIST

*Elu manifeste și lozinci venea,
c-un strigăt lung de luptă, cu un vis,
și-n gara singură, sticlind sub nea,
dușmanii-au tras în el și l-au ucis.*

*Lin, tîmplele-n zăpezi i-au lunecat
și frunzele zăpezii se-nroșiră.
Toți arborii îl cercetau plecat;
părea că le e frig și că se miră.*

*Și-n toate gările-au căzut ninsori tîrzii,
iar trenurile au trecut ușoare
și străvezii prin marea-nfiorare —
și nici un tren nu s-a putut opri.*

*Cînd dimineața fîlftia subțire,
în gările, sticlind ușor sub nea,
tot el, cu-același strigăt de iubire,
din toate trenurile cobora.*

COMUNISTUL

*Xui nu-i era rușine de haina ruptă ; era
o pușcă mereu încărcată;
era un marș soldățesc într-o noapte
cu stelele fără culoare; era
comanda la atac; un bărbat
cu mîinile zdravene și cu barba țepoasă.*

*Stăteam aproape de el și priveam
vechea, patetica haină a lui,
haina în care pornise cîndva prima oară la lucru,
haina pe care, căzînd, lunecaseră curbele frunzelor,
pe care, căzînd, lunecaseră fulgere, fără s-o ardă;
haina cu care visase în iarba albită de brumă,*

*trenul blindat așteptându-l. Și trenul
drumul aici și-l sfârși. O, ce greu,
ce greu pentr-un vechi feroviar să arunce în aer un tren
li trebuie-o haină ca asta și-o trainică filozofie...*

*In Piața Palatului l-am cunoscut.
Știam : cei din palat aveau poate să tragă.
Vorbele lui luminau în văzduhu-nghețat,
brațele lui desfăcându-se larg, cuprinzându-ne..
Și gata eram să cuprindem pământul cu mâinile,
și să-l clătinam ca pe-o mare durere și să-l înviem.*

*Apoi s-a tras în Piața Palatului..
Bărbatul cu mâinile zdravene și cu barba țepoasă..
Nu, n-a murit. Fiți bucuroși : n-a murit. E cu noi.
E mereu lângă noi.*

PIN POEZIA BULGARĂ CONTEMPORANĂ

STEAUA

ELISABET A

BAGRIANA

primăvară verde,
 și proaspătă, și nouă.
 Pe fragedele frunze
 ard picurii de rouă.
 Băieți și fete cîntă
 pe sub castanii-n floare,
 In timp ce crește holda
 pe glia roditoare.
 Această primăvară
 fertilă, tinerească,
 N-au mai putut bancherii
 din Wall-Street s-o oprească:
 A răbufnit în lume
 cu crengile de-armindeni,
 In marea Uniune,
 la noi și pretutindeni
 Și-n pașnicele zile
 de muncă încordată,
 Spre neamurile toate
 făptura și-o arată.
 Dar seara, pe deasupra
 mulțimilor ce cîntă,
 Tăriile înalte
 tresar și se frămîntă
 Și două voci pe cabluri
 încep să se atace, —
 Pentru război e una,
 iar alta pentru pace.
 Un alt război ? Un groaznic
 tablou în minte-mi vine :
 Orașul mort. Pe stradă
 mergeam, printre ruine,
 In mină cu mașina
 de scris. Și, dintr-odată,

De țipete și vaer
se umple strada toată.
Dintre moloz și pietre
scosese ră afară,
Îmbrățișate, două
cadavre și-o vioară...
Nu, n-am să uit această
imagine cumplită:
Copilul strâns în brațe
de mama îngrozită.
Pe-atunci, de la băiatul
meu n-aveam nici o veste.
Pe unde-i P Mai trăiește ?
Și-ndurerată, peste
Copilul cu vioara
m-am aplecat, țin minte,
Vărsînd matern asupra-i
o lacrimă fierbinte.
...Voi, cei ce vreți războiul,
voi cei porniți pe pradă,
VăzutU-v-ați soția,
sau pruncii morți pe stradă ?
Voi nu știți ce înseamnă
să-ți strîngi prin foc și bombe
Pruncul la piept, să. umbli
tîrîș prin catacombe,
Să vezi cum ți se schimbă
iubirea cea mai pură
In setea răzbunării,
în blesteme și ură.
Noi știm. Și-o știu deasemeni
sovieticii, prea bine.
Acolo, peste vechiul
moloz, peste ruine,
Pe cîmpurile rupte
de bombe și de pară
A înflorit rîvnita
ele veacuri primăvară.
Ea nu cunoaște graniți
și n-au s-o-nfrîngă zbirii, —
E primăvara vieții,
e visul omenirii.
Simbol al ei, pe turnul
Kremlinului o stea e,
Ce umple tot pămîntul
cu-nalta ei văpaie.
Măreața ei chemare
spre pace și lumină
Cu glasurile noastre
puternice se-mbină

Și-amenințarea oarbă
cu ucigașe arme
De steaua în cinci colțuri
pe veci o să se sfarme!

In românește de Ioanichie Oltea

NICOLA INGIOV

tiu că te gîndești acum la mine
de vreme ce cîmpia e-atît de suavă
—1 porumbei obosiți, în rotiri,
se așează pe țevile armelor.

Tovarășii dorm, sentinela
și-a proptit baioneta de stele
Dorm și drumurile, — pe toate, iubit
am umblat, fără dragostea ta.

-Și poate de-aceea, un cîntec firav
scomit-am acolo pe unde
frunzele galbene cad în neștire
pe țevile armelor.

In românește de Tașcu Gheorghiu

TATA ȘI FIO

DIMITAR VASILIEV

TctITM Wptă-n cîrnpie, atît de pușin
I S t m no, TM UmapTM % t^Vuri mai spune încă:

^ T ș t e a Z î ^ r - ° *** U n c t i m

^S **cJZ Z** ^{U a ^ n a : n} Pre zorea cea vastă,
Cerul respira mireuzmă de mai
înflorind uriaș ca o floare albastră
Teste fragedul plai.

*Ori ce pîrîu clipocind de taina lor spune
Și chinu-i amar ca pelinul și viu.
Numai atît poate gîndul s-adune :
Tată și fiu!*

*I-au împușcat chiar aici. Pentru ce ?
Nu-ntreba!*

*Dar și morți ei în lume se află și-n timp,
Către viață se uită cu ochii curați de pansea
Ai celui dintîi anotimp.*

*Mormîntul lor se îmbină cu lanul vecin,
Alcătuind al cîmpiei sfînt trup, laolaltă...
Două nume. O dată. Un crîncen destin.
Și liniștea-naltă...*

JNDIMINEAȚA RECE

DA VID O VAD IN

*n dimineța rece, flămînzi și înghețați,
Pe coasta-mpădurită înaintăm agale.'
Deodată se oprește coloana. Stăm mirați .-
Ne-au atacat dușmanii P Ne-am rătăcit din cale ''?*

*Nu. Pricina e alta. Printre copaci, în. față,
Au pus dușmanii-un mare afiș ce spune-așa -.
— „Predă-te, partizane, și vei scăpa cu viață,
Altminteri la cruțare să nu te-aștepți cumva!"*

*— „Predă-te, partizane!" — vuieste aprig vîntul
Și fața ne-o plesnește c-un sfîchi usturător.
Se frîng bătrînii arbori îmbrățișînd pămîntid
Și păsări speriate se-mprăștie în zbor.*

*— „Predă-te, partizane!" — răsună-al ploii ropot
în ochi alica-i rece izbinclu-ne-o avan,
Pîn la genunchi se urcă băltoacele în clocot
Și ură grea în piepturi se umflă și alean.*

*Grea ură-n inimi crește și patimă fierbinte :
Nu, nu ne va învinge dușmanul laș nicicînd!
Cu puștile afișul îl rupem, și-nainte
Pornim, vrăjmașul, ploaia și vîntul înfruntînd...*

In romînește de Geo Dumitrescu

STRĂZI

TANGO

IVANO

*T*TM " i TM e i am trecut
"Z" boulevard forfotitor.*

*Z~T
Și-acolo a căzut un luptător. °morit*

*Și fără-a ști, în piață m-am oprit
majore puțin, mai fac un pas ș ^ s p u n
~ ^ct Pe baricadă a murit P
njunghiat, pe vremuri, un tribun...*

*Pavajul e spălat, sub stropii mici
acum asfaltul strălucește iarăși ' '
dar uite,-n douăzeci 'și cinei, a i c i
s t a ^ s c a l d a t *n sînge, un tovarăș.*

*Și-acolo,-n colțul străzii dinainte
un membru-al Comitetului Central
căzu, purtat de-avîntul lui fierbinte
m marșul dezrobirii triumfal.*

*Și-așa, o taină, ori ce piatră-ascunde
s i . o n c e c o l t > Poftea unei lupte ' '
Von ce stradă de pe-aici, oriunde,
oglindea e jertfirii neîntrerupte.*

*O viață nouă e acum în floare
m labirintu-acesta nesfîrșit
P doar tăblițe comemoratoare
de-o epocă, de.abia, țî-... amintit.*

*Sub vâlul umbrei, ori ce dramă zace
~ Pnn colțuri moartea nu mai S ^ l pîndă '
Șr-n fiecare stradă se desface
un drum spre viitor și s p r e i z b i n d a*

In românește de Tașcu Gheorghiu

VULTURUL ȘI OMUL

LAMAR

În înălțimi albastre năruit
Stă vulturul pe-o stîncă solitară
De mii de ani privind neconținut
Nețărîmurite ceruri din afară.

Iar cînd, furtuna grămădește-avară
Nor peste nor în bolta de granit
În sine însuși omul se coboară
Gîndind la toate cîte a trăit;

Vulturul suie, norii să-i conducă,
Omul se-ntoarce-n fabrici, pe ogoare,
Mașinile în zburcîm să le-ndrume

Dar o dorință-l chinuie, năucă,
Sus peste nori țîșnit și peste lume
Să-atingă noi minuni, pe lîngă soare...

SEARĂ CU LULĂ

PAVEL

MAT EV

Umbrele prelinse, nopțile cu lună,
Nu mămfrișează ca-n copilărie,
Ani s-au scurs și alte vînturi în furtună
Mi se-mpotrîviră, pe-alte drumuri, mie.

Iar răsare luna. Case-ntîrziate
Hornuri lungi ridică. — mîini, spre norii grei
Undeva-n cîrnpie sună, peste sate,
Mii de oi din mii de clopoței.

Fug puștani pe-aceleași bătrînești cărări
Pașii lor ridică praful ca o turmă:
Sigur sînt că ei vor trece alte zări,
Noi întînderi vaste vor lăsa în urmă.

Luna albă crește. Oi se-aud, arare,
Glas de cîine sună ritmic și egal.
Seri cu lună... Iarăși inima tresare
Auzind c-o strigă plaiul ei natal...

În romînește de Ilie Constantin

DIMITRO VGRA

BOJIDAR

BOJLOV

*i nici un oraș. E totul doar vis.
Orașul cel mult în gând pot să-l vadă.
i ^amnă si frig. Un foc s-a aprins
re unde, cmdva, s-o-nscrie o stradă.*

*Și, strînși lângă foc, toți tinerii tac.
Incepe-a cînta armonica, gravă,
Iar burniței reci veni-i-or de hac
Și morții pîndind din toamna bolnavă.*

*De-ncerci să te vezi în ochi tinerești
Zan-vei lucind, cît zarea, orașul
Cu stele de foc răsfrînte-n ferești,
ScriincHu-și pe zid, în noapte, răvașul...*

*Cînta pentru vis armonica-ncet...
Pe dealuri săltau, de ceață, batiste.
Cu noul oraș durezi, tineret.
Nădejdi comuniste!*

In romînește de Vladimir Colin

GALA GALACTÎON*)

Acad. TUDOR VIANU

Ha 16 aprilie 1959, Gala Galaction a împlinit 80 de ani. Veneratul nostru coleg nu poate fi printre noi cu prilejul acestei aniversări, din pricina unei suferințe care, reținându-l numai în cercul familiei sale mult iubitoare, ne lipsește pe noi de prilejul de a-i prezenta direct omagiul admirației și recunoștinței noastre. Deși meditația marelui scriitor a rămas de la o vreme necomunicată, prezența lui este foarte vie în mijlocul nostru. Editura de stat pentru literatură și artă a publicat o selecțiune din operele sale, foarte cerută și care merită să se extindă pînă la dimensiunile unei ediții de opere complete. Creația literară a lui Gala Galaction este una din cele mai vrednice să se bucure de cinstirea unei astfel de prezentări atît prin tinerețea ei, rămasă nealterată în timpul celor peste cincizeci de ani de cînd a început s-o înalțe din temelii ei solide, cît și prin multele legături care o unesc cu ceea ce se făptuiește astăzi în țara noastră. Gala Galaction a devenit unul din clasicii literaturii romîne, dar a rămas tovarășul străduințelor noastre, cineva pe care îl invocăm în fiecare clipă, îi auzim și-l vedem mereu, cu înfățișarea sa patriarhală, cu glasul său de argint curat în care se

topesc inflexiunile unei statornice emoții umane, ale unei mari bunătăți. Am dori deci să-i întoarcem lui Galaction o parte din binefacerile cu care el ne-a îndestulat și cuvintele noastre, închegate din recitarea întregii lui opere, să-i fie ca răsplata meritată de meșterul operei bine întocmite. Prietinel Al. Phi.lip.pide, bun cunoscător al acestei opere, despre care a scris în multe rînduri, va vorbi despre Galaction ca povestitor și romancier. M-am gîndit că aș putea încerca să aduc o contribuție în această adunare sărbătorească adunînd cîteva idei, strînse în timpul anilor, despre personalitatea marelui scriitor, adică despre acel fel al omului obținut din datele lui naturale, din cultura și din luptele lui, acel complex de date, de tendințe, de afirmații de valoare în care s-a cristalizat un mesaj uman, o forță morală a lumii,

Esie un om din partea de miază-zi a țării noastre. Leagănul nașterii sale stă între holdele nesfîrșite și pădurile stufoase sie Teleormanului. A copilărit la tară și , primit cea dintîi învățătură de carte la Roșiorii-de-Vede. Aparține unei familii pe jumătate rurale prin îndeletnicirile tatălui, arendaș de moșii, dar om umblat, cu treburile lui negustorești, pe drumurile lungi ale Peninsulei balcanice pînă la Țarigrad, de unde adusese cunoștința limbilor balcanice, împreună cu

*) Comunicare citită la Academia R.P.R. în ședința din 12 mai 1959.

experiența întinsă a cuiva care a trecut prin multe împrejurări și a auzit multe povestiri. Galaction este un scriitor căruia i-a plăcut să se mărturisească, încît sub povestirile sale se pot întrevedea întîmpierile și felul său propriu de a Fi. S-a mărturisit și direct, adeseori, în narațiuni la persoana întîia și în numeroase fragmente autobiografice, dintre care o deosebită însemnătate prezintă „Mărturia literară”, citită acum vreo douăzeci de ani la Facultatea de litere din București. În această scriere și în alte părți, scriitorul și-a plătit datoria sa de recunoștință peisajului natal, mediului apropiat al copilăriei sale, tatălui său, transmițătorul multora dintre temele compunerilor sale literare. Lumea acestor compuneri este adeseori aceea a tatălui și poate a ascendenților apropiați, negustori care se întorc de la bilciurile mari ale țării, posesesc cu chervanele lor în poienile pădurilor, poai'tă de grijă pungilor de aur și mărfurilor pe care ie transportă, dar ca oameni îmbelșugați se veselesc în jurul marilor focuri ale popasurilor și ascultă povești fioroase cu haiduci, vrăjitori, iubiri romantice de altădată, din vremurile apucate de ei sau de părinții lor, cînd turcii năvăleau în țară sau cînd Tudor ridicase steagul răsvrătirii. Aceste povești au devenit și cele dintîi. ale scriitorului și ele se disting prin vigoarea și precizia de trăsături a baladelor populare. Cercetarea folclorică recentă a arătat că vechile cîntece bătrînești ale poporului păstrează o deosebită vitalitate în regiunile de pe cele două maluri ale Olutului, încît n-am fost surprins de loc cînd l-am auzit acum cîteva zile pe colegul nostru Zaharia Slancu, la Academie, spunîndu-ne că, în Teleorman, la o nuntă țărănească recentă au putut fi ascultate, timp de trei zile în șir, baladele bătrînilor, cînlate de meșterii cobzari ai locului. Seva baladelor a pătruns deci în primele creații ale lui Galaction, împreună cu vechile impresii ale copilăriei care, după distilarea lor, au asigurat, toate împreună, scriitorului, caracterul lui națio-

nal, cu rădăcinile adînc înfipte în cîmpia fecundă a Dunării.

Galaction sosește la București în anul 1890 și este, la început, elev intern al liceului Sfîntul Sava. Mai tîrziu devine student al Facultății de litere și filozofie. Acum încep să lucreze influențele de cultură cu un rol atît de important în formația sa. Galaction a consacrat acestei perioade romanul în două volume „La răsîpîntie de veacuri” din 1935. întemeiat pe notațiile unui jurnal intim, ținut cu multă regularitate de scriitor în timp de mai multe decenii, această carte este una din cele mai interesante pentru cunoașterea împrejurărilor lui de viață, în anii trezirii la conștiința personalității, cît și prin numeroasele ecouri relative la oameinii și evenimentele epocii. Urmărim în această carte povestirea unui episod personal, în timpul căruia tînărul, intrat de timpuriu într-o căsătorie întemeiată pe înclinație și p. respect, trăește totuși criza amețitoare a unei erupții 'amoroase juvenile, dar este. readus sub legăturile sale morale prin influența femeii cu o conștiință superioară, către care se îndreptase o clipă elanul său rătăcitor. În jurul acestui episod se adună multele răsunete din epocă.

Romanul „La răsîpîntie de veacuri” a apărut cu o copertă pe care se vedea fotografia unui colț al vechii Universități din București, distrusă în bombardamentul german din 1944, monumentală clădire ridicată de arhitectul Orescu, cu șirul de coloane la etajul înii, cu frontonul triunghiular împodobit cu baso-reliefuri, deasupra statuelor așezate pe consolele susținute de coloane, opere ale sculptorului Carol Storck. Această ilustrare a copertei era cît se poate de potrivită, fiindcă „La răsîpîntie de veacuri” este romanul sludențimii bucureștene în ultimii ani ai secolului trecut. Tînărul student Doru Filipache ascultă cursurile de filozofie ale lui Tilu Maiorescu, care expunea istoria filozofiei engleze în secolul al-XIX-lea, apoi pe acele ale profesorului materialist și ateu C. Dimitrescu-Iași și

ia parte la dezbateră vremii care împărțea simpatiile studenților între unul sau celălalt dintre acești maeștri. Era un moment care despărțea tinerelul numai cu un deceniu de moartea lui Eminescu. Poeziile acestuia erau în toate mîinile, cîntau în toate inimile, dar fenomenul propriu zis al eminescianismului, caracterizat de Vlahuță a doua zi după dispariția poetului, se găsea în declin. Urcase pe firmament stele noi, a lui Vlahuță, a lui Delavrancea, a lui Coșbuc. Problemată țărănească a lui Vlahuță, solidaritatea protestatară a acestuia cu soarta țărănimii exploatare, va da rezultate în opera lui Galaction. Studentul îl zărește într-o zi pe mai marele său, clar nu îndrăznește încă să se apropie de el. În notele lui fixează momentul descoperirii lui Coșbuc, cu versurile lui bătute în efie, despre care își va aduce aminte mereu, pînă tîrziu. Este un moment în care poporul și națiunea dobîndesc o nouă conștiință de sine, nu numai în operele noilor scriitori, dar și în tablourile lui Nicolae Grigorescu, expuse în sălile capitalei. Publicul literar urmărise polemica dintre Maiorescu și Gherea și înclinările se distribuiau, după tendințele fiecărui, la dreapta sau la stînga; ale lui Galaction se îndreptă către Gherea, pe care îl ascultă odată într-o sală populară și are prilejul să compare vorbirea sfătoasă a învățătorului clasei sale cu oratoria academică a lui Maiorescu. Atracția tinereții lui Galaction pentru socialism este mereu mărturisită și ea nu se va dezminți niciodată, deși concepția sa religioasă de viață, formată prin unele din influențele familiei și ale mediului său apropiat, l-au făcut să recunoască în socialiști numai niște tovarăși de drum, dar nu și niște tovarăși de luptă. Mai tîrziu se va pleca însă cu pietate în fața mormîntului lui Frimu, și cînd dureri ale vieții îl încearcă în diferite momente, de pildă după sfîrșitul primului război mondial, drumurile sale îl poartă din nou către cei care sufereau, către oprimați, către schingiuiți, către marea oaste a luptătorilor pentru o lume mai bună.

În timpul acelor ani ai adolescenței, cînd din materia datelor naturale și din primele impresii ale vieții sociale, personalitatea se silește către forma ei definitivă și cînd viitorul scriitor concepe cele dintii proiecte literare ale lui, Galaction cîștigă și pe cei trei mari prietini ai vieții sale, pe acei pe care i-a numit totdeauna cînd a evocat trecutul și cărora le-a consacrat un cult niciodată desmințit. Unul era un temperament cu o deosebită înzestrare, războinic din fire, de o deosebită luciditate în surprinderea diferitelor metehne ale omului, natură în acelaș timp sarcastică și suavă, capabilă de bruște conversiuni și de mari hotărîri neașteptate, un om menit grelelor adversități ale soartei, dar și izbînzii supreme ca cel mai mare poet român în epoca de după Eminescu, Tudor Arghezi. Al doilea era, ca și cel dintii, un tinerel venit din popor, kiptîndu-se greu cu lumea care nu-l primea decît ca umil muncitor într-o librărie, în timp ce aspirația lui îl purta către poezia lirică, recitată de el cu o deosebită expresivitate și îmbogățită, din cînd în cînd, cu scăpărări uimitoare, mai tîrziu către creația epică, în care îi era dat să înscrie seria nouă a romanului realist. Era Vasile Demetrius. Cel de-al treilea prieten al acelor ani ai începuturilor era neastîmpăratul, îndrăznețul, ingeniosul, viitorul gazetar politic, luptătorul atîtor cauze generoase, polemistul și romancierul N.D. Cocea. Cei patru prietini se duc să asculte pe Gherea la clubul lui Sotir, își citesc compunerile literare, adunați mai ales în odăița lui Galaction din casele bătrînești așezate în coasta bisericii Sfinților Voevozi, unde trăise — zice-se — ca paracliser, înainte de a lua drumul haiduciei, vestitul Tunsu. Altădată grupul poposește în salonul lui Macedonski, primitor pentru toți candidații la gloria literară, mai ales pentru acei care nu urmăreau s-o obțină prin manevrarea formulelor convenite sau prin proiecția puternicilor zilei. Primele versuri ale lui Arghezi apar în gazetele literare ale lui

Macedonski. Ceilalți încearcă legături re-
pede desfăcute cu alte publicații ale
vremii, căci mica grupare de tineri lite-
rați, foarte independentă, în rebeliune
față de lumea burgheză contemporană,
visează organe proprii de publicitate, cum
va și întemeia până la urmă, cu însem-
nate repercusiuni asupra mișcării lite-
rare și sociale a vremii, *Linia dreaptă*,
Viata socială, *Facla*, *Cronica* și altele.

Galaction și amicii lui citesc și pe scrii-
torii străini, mai ales pe cei francezi, pe
poetii parnasieni și simbolisti, pe roman-
cierii naturaliști, pe Leconte de Lisle și
pe Heredia, pe Zola, Huysmans și pe
frații Goncourt, pe Baudelaire și Verlaine,
în versurile și în proza cărora observă
procedee artistice noi, un vocabular poe-
tic renovat, o imagistică mai bogată, un
salt apreciabil pentru convenția literară
a epocii anterioare. Poeziile lui Verlaine,
jurnalul fraților Goncourt se găsesc tot
timpul pe masa sa, mai târziu li se adaugă
romanele, povestirile și culegerile aforistice
ale lui Anatole France și, din aceste frec-
ventări literare, pătrund în scrisul lui
Galaction procedee noi de artă, un lexic
lărgit, legături inedite de cuvinte, epite-
tare și îndrăznețe, o artă nouă a prozei
care, pusă în serviciul unei tematici popu-
lare, a creat originalitatea atât de atrăgă-
toare a literaturii cu care noul scriitor se
pregătea să se înfățișeze publicului.

Anii trecerii de la adolescență la prima
tinerețe au fost pentru Galaction ani de
mare animație. Are multe cunoștințe, vede
multă lume, urmărește mișcarea literară,
artistică și teatrală. Nu se lasă însă tîrît
de viața politică a studențimii, pe care
partidele burgheze o foloseau ca pe o masă
de manevră. Privește cu ironie pe oratorii
care harangau mulțimile desorientate din
balcoanele cluburilor politicianiste. Năzu-
ința literară îl duce către încercări de a
publica, într-o revistă personală poligra-
fiată, în *Adevărul*, în *Literatură și artă ro-
mină*. Încercarea de a tipări o poezie de
factură macedonskiană, un pastel egiptean,
în *Epoca*, pe atunci sub conducerea lite-
rară a lui Caragiale, nu dă rezultate. Față

de insistențele pentru publicare ale lui
Nicu Filipescu, patronul politic al gazetei,
Caragiale se supără și dă să iasă pe ușă
afară: „Boierule, ori îmi iau căciula și
plec din redacția dumitale, ori învață-mă,
să știu și eu, ce este aia : *poezie*.” Într-o
zi apare la București vestitul Sar Peladan,
scriitor francez cu notorietate în epocă,
bărbat erudit și autor de proză fastuoasă,
profet al decadentei latine și mag asirian.
Este o apariție barocă, pe marginile impos-
torei ; tirăște pe urmele lui uimirea și scan-
dalul. Galaction se lasă sedus de bizara
apariție și crede că-i poate încredința,
într-un mesaj liric, mărturia neliniștilor
lui mai înalte.

În 1900 Galaction ajunge să scrie și
să publice prima povestire a lui mai de
seamă, *Moara lui Călifar*, o creație literară
în care talentul autorului părea a fi ajuns
la unul din țelurile lui. Dar deodată totul
se potolește în juru-i, planurile și ambițiile
literare sînt abandonate ; tînrul intră într-o
fază nouă, de preocupări grave și concen-
trate. Ca și prietinel său Arghezi, se arată
capabil *de* a rupe vechile legături, în revir-
imentul total al ființei sale. Tînrul este
deci un om în stare, să moară și să învie,
o natură destinată palingenesiilor salva-
toare. Mediul era trivial și calea succeselor
literare nu-l putea duce deocamdată de-
parte. Dorește să studieze, să învețe limba
germană în care întrevedea mari izvoare
ale științei și literaturii ; năzuia să obțină
sinteza personalității sale cu un conținut
mai bogat, pe un plan mai înalt. O mare
neliniște îl zguduie în întregime ; este supus
crizelor sufletești și descumpănirii, doruri
teribile îl săgetează din adîncimile tempe-
ramentului său fizic. Sugestiile mediului
său și ale familiei, în care mama
scriitorului, fiică de preot, impusese în
jurul ei deprinderi tradiționale de viață,
fac din tînrul Galaction un credincios.
Părăsește facultatea filozofică și începe
să studieze teologia, mai întîi la București,
apoi la Cernăuți. Timp de zece ani se ține
departe de literatură. Teologia este pentru
el un punct de concentrare a unor interese
științifice variate, pentru limbile clasice,

pentru arheologie, istorie și filozofie veche. În timpul lungilor studii ale deceniului său academic, Galaction se arată a fi tot mai mult un scriitor dublat de un erudit. Nu stă în planul schiței de față urmărirea ecourilor trimise de studiile scriitorului în creațiile lui literare. Trebuie spus însă că peste un alt deceniu de la obținerea doctoratului teologic și, după ce devenise preot, Galaction pune la contribuție pregătirea sa erudită într-o mare lucrare literară, traducerea, în colaborare cu un ebraist, preotul Vasile Radu, a Vechiului și a Noului Testament. Aceste texte nu mai fuseseră traduse în românește din fazele vechi ale limbii noastre, încât noua traducere, făcută cu mijloacele create de evoluția literară mai nouă și cu talentul unui poet modern, prezintă un mare interes filologic și artistic.

Abia după primirea gradelor sale academice, ca student oarecum întârziat, se gîndește Galaction să se întoarcă la literatură. Scrie din nou și cu teme, stabilește legături cu *Viața Românească* de la Iași, publică primul său volum, este premiat de Academia Română, dar duce viața unui funcționar la Casa bisericii, însărcinat cu administrarea intereselor acesteia. Funcțiunile sale îl obligă să călătorească mult; este meru pe drumuri, ajunge în sate și orașe îndepărtate ale țării, urcă poteci de munte către schiturile tănuite, se odihnește în pridvoarele mănăstirilor. Așa îl regăsim și noi cînd încercăm să-i înviem chipul din negura amintirilor estompate de vreme: un bărbat de statură potrivită, mai de grabă slab dar nu firav, cu fața smolită și palidă, cu barba bogată în care au început să lucească fire de argint, grăbindu-se mereu, cu geanta la subțioară, către ținte, pe care pare a nu le atinge niciodată. Are o familie grea; se cunoaște că nu ajunge să lege bine cele două capete ale firului. Dar pentru acest motiv nu se refugiază lîngă cei bogați și puternici, nu cultivă prietenia celor influenți, nu adresează omagiile sale curților înalte. Trăește în umilitate, gîndind despre sine că n-a fructificat social talentul încredințat lui de înzestrarea naturii și de lunga lui

pregătire. Trec pe lîngă el mai departe și-l lasă în urmă toți cei îmbarcați. Dintre izbînzile vieții și meniți să devină bogați, puternici și temuți. Acceptă lipsuri de toate felurile, și cînd un ministru găsește că la Casa bisericii este un funcționar prea mult, face gazetărie, ducîndu-și manuscrisele la redacțiile zăpăcite de treabă. Rămîne prietenul celor mulți, al celor slabi, al celor prigonîți, de care se simte tot mai legat, pe care îi învăluiește în aceeași milă pentru soarta omenirii. Merge la țară și privește în bătătura țaranului gâlbejit de nemîncare, trece prin mahalalele năpădite de buruieni și necurătenii, pătrunde în mediile celor obidiți, al muncitorimii necăjite, al evreimii sărace. Acest om răstoarnă cu adevărat tabla valorilor sociale și acordă preferința sa aceluia care în general o dobîndeau mai rar sau niciodată. Trăsătura predominantă a personalității lui Galaction este bunătatea lui: o știu toți acei care avînd vreodată nevoie de acest dar al inimii omenești, l-au aflat cu emoție și recunoștință în firea și în acțiunea scriitorului.

Opera lui Galaction cuprinde mai multe sectoare, care vor trebui studiate deoptrivă, pentru a reface din mărturiile textelor și cu toate mijloacele istoriei și criticii literare, ceea ce nu alcătuiește aici decît rezultatul unei priviri foarte generale: personalitatea scriitorului. Căci aceasta constituie obiectul cel mai de seamă al cercetării în literatură: aflarea omului în autor, mesajul său adresat celorlalți oameni, nelipsit din toate operele puternic grăitoare contemporanilor și posterității. Prezența omului în opera lui Galaction este faptul cel mai sensibil al contactului cu ea. Talentul său are înălțimi și lipsuri. Este talentul unuia din cei mai buni descriptivi din literatura noastră: vede și aude natura, trec prin sensorii lui și răsună adînc toate impresiile emane de la lumea exterioară. Pătrunde în complicația sentimentelor omenești, știe să le deslușească firele, pricepe bine pe oamenii lui. Povestește cu șart, știe să creieze tensiunile interesului și să le deslege. Este mai puțin meșter în re-

darea graiului viu, în care scriitorii români reușesc de obicei atât de bine, nu diferențiază în de ajuns pe oameni după felul vorbirii lor, expunerea lui este prea aglomerată de exprimarea figurativă. Dar o pagină de Galaction poartă totdeauna în filigran semnătura lui, esle cu neputință s-o atribui altcuiva, și împrejurarea aceasta se datorește în primul rând lirismului care străbate deobicei, expresiei sentimentului sau dulce sau aprins, îndurerat sau resemnat. Evident, latura lirică a creației, lui Galaction crește în acele pagini în care notează o amintire, o impresie culeasă din multele lui drumuri, un fapt al zilei. Este sectorul memorialistic și publicistic al operei întregi, în care manifestarea personalității scriitorului nu trebuie dedusă din datele povestirii, ci este exprimată direct. Din aceasta parte a operii lui Galaction am dori să extragem câteva ecouri, menite să arate trăsăturile predominante ale personalității lui, simpatia lui pentru oameni. Pentru cei apăsați și prigoniți, pentru toate cauzele prin care omul caută să se înalțe. Peste condiția lui arhaică și sălbatica marea irradiație de bunătate în care nu este cu puțință să nu recunoști și o mare lumină a cugetului.

Oricât de departe am urca în timp, pînă la primele reacții sufletești despre care a iasal vreo urmă literară, fie și prin notațiile memoriei, îl găsim pe Galaction același. Simpatiile lui îl asociază ou scriitorii socialiști de la sfîrșitul veacului trecut. Printre care se stabilise un tip omenesc' Plm de blîndețe și bunăvoință umană. În aprilie 1896 moare, la Craiova, Traian Demetrescu. Galaction notează evenimentul în jurnalul său și, după cincizeci de ani îl dezgroapă de acolo, pentru a retrăi sentimentele inspirate de poet tinerilor vremii • „Il iubeam pe Traian Demetrescu. Vedeam >n el pe pilduitorul sufletesc al vremurilor așteptate. Așa ca el, trebuiau să fie cărturarii, intelectualii, artiștii zilelor fericite, spre care omenirea își îndrepta pașii ei' grei, dar plini de nețărmurită încredere...". Trăirea în viitor, visul social, ceea< ce el va numi în curînd *profetismul* său, se anunță

încă din anii în care viitorul scriitor nu era decît un adolescent. Trec ani grei, scriitorul este acum funcționar, cunoaște tara din drumurile lui nesfîrșite. Intr-o zi poposește către seară într-un sat departe și' este găzduit la un țăran bogat. Dar peste noaple hoșii pătrund în gospodăria bogatului și-i fură patru oi și un berbec. Pornește strașnică anchetă, pe care scriitorul o însoțește cîtva timp, minat de indignarea pe care gazda i- . comunicase. Trecea pe ulițele satului, trăgîndu-și cu greutate picioarele din noroiul cleios. Deodată se produce revirimentul sentimentelor sale, un proces asemănător cu al sloiului de ghiață „asvîrlit într-o căldare cu apă clocotită, îmi trăgeam cu greu picioarele din cleiul ietid și gros, deasupra căruia aceste locuințe omenesti fumegau ca niște bureți, ca niște bube de putreziciune. Îmi părea' rău că mă prinsesem tovarăș la această cercetare, unde n-aveam nici un rost. - Cei ce se arătau din ușile strimte și mohoi-ite ne priveau cu niște ochi de fiară 'biruită. Copiii țî...au mîinile la ochi, ori .propteau capul în stîtful prispei. Și 'de .acolo ne spionau, pe nevăzute. Erau soioși, chirciți, cu părul vîlvoi și cu picioarele băgate în opinci ca în niște'labe de urs. Unii, mai ales fetițe, arătau mai rumeori. Dar tocmai mărul cel frumos e ros pe dinăuntru. Un băiat era tîmpit, cu niște scofilcături curioase în osul capului. O fată frumușică era epileptică. Un flăcăoan isteț stătea zgîrcit în pat, pironit pe seîndură, de reumatism. O copilită mai cu viață în ea avea un ochi acoperit cu o perdea albă. *Din deochi!* Și mai erau, prin fundul acelor găuri, din care venia un puternic miros de mucegai și de mormînt, cîte o babă oarbă, cîte un prunc de țîță, verde la față, cîte un moșneag frînt în două și idiot. - Neamul acestor țilhari, cari furaseră gazdei mele patru oi și un berbec, nu se putea îngrășă numai cu atît. Un gol nesfîrșit, un pustiu amar mi s-a făcut în suflet. Am rămas în drum, cu

noroiul pînă la glezne, cu capul în piepl, cu inima cernită..."

Remuşcarea socială, în felul lui Vlahuță, este o atitudine prezentă și în operele lui Galaction. Scriitorul crede că ar putea încerca o primă soluție pentru alinarea multelor suferințe ale țărănimii : apelul la îndurarea celor bogați și puternici. A sosit de la Paris o domnișoară veselă și drăgălașă ; povestește minuni de acolo. Scriitorul îi adresează o epistolă care ar putea-o converti : *Ad virginem redeuntem*. Marea mi-zerie a țărănimii este efectul exploatării ei : „Tatăl d-tale și marea majoritate a proprietarilor din țara aceasta, ca să poată să vă crească pe d-v., odraslele lor, în lux, în automobile și în țara franțuzească, Tac cu țărăniile contracte grele, îi țin toată vara pe moșiile lor, pe cînd locurile țărănești le cîntă ciiorile, și iarna la socoteală tot țără-nul iese dator. Ai văzut cît sunt de spetiți și de încovrigați boii și caii țărănești. De ce ? Fiindcă țăranul îi silește să muncească peste puterile lor și le dă să mănînce mai puțin decît le este foamea. Tocmai așa fac unii din marii noștri proprietari cu vitele lor de muncă, cu țărăniile. Le dau foarte mult de lucru și foarte puțin de mîn-care. Domnișoara să nu se supere că i se vorbește de lucruri atît de neplăcute, dar ar trebui să-și schimbe purtarea față de iobagii ei, să le arate mai multă înțelegere, să devie simplă și muncitoare, să mijlo-cească între țăranul oropsit și familia ei, căci altfel, o, altfel suntem pierduți, dom-nișoară. Dacă stăm cu toții împietriți, dacă ne zăvorim cu toții în egoismul, în desfă-tările și în drepturile noastre de clasă dominantă, vai de cei ce vor veni după noi !”

Se înțelege că apelul n-a fost urmat, după cum n-a fost urmat nici la răsărit de noi, unde îl pronunțase marele Leon Tolstoi, citit și amintit de scriitorul nostru încă de la începuturile lui. Acolo, în răsărit, Goliatul rus se trezise și, proptindu-se în coate, pentru a se ridica din somnul lui, clătina-se din temelii și azvîrlise înlături coloanele templului clădit deasupra lui, azvîrlind în desperare pe idolul care locuia

înăuntru. Scriitorul privește desenul acesta într-o revistă de polemică socială și cade pe gînduri, cugctînd la „puterea celor mulți”. Trecuse peste lume primul război mondial, în care burgheziile lumii se arun-caseră prădalnice unele asupra altora. În-tregul edificiu se cutremurase. "Lu-ați aminte ! Apelul anilor trecuți devine un avertisment : „Ne-a fost dat să vedem cu ochii noștri cum se prăbușesc lumile vechi și cum se nasc cele nouă. Și mi se pare că spectacolul e cu deosebire interesant, privit de pe insula noastră romînească. Este de cel mai vital interes al nostru să-l urmărim cu încordare și să învățăm din el tot ce se mai poate învăța. Puterea celor mulți, eliberată de jur împrejurul nostru, se ridică, se zbate, clocotește și caută un echilibru nou. Să nu ne amăgim cu gîndul că s-ar putea vreodată s-o vedem revenind la matca dinainte. Ar fi absurd.”

Mișcarea muncitorească intrase într-o fază nouă de organizare. Într-o seară din iunie 1919, cînd scriitorul privea desenul cu Goliatul rus zguduind templul ridicat deasupra-i, s-au stins toate luminile elec-trice și, în toate casele, în toate magazi-nele, în toate cafenelele orașului s-a aprins cite o luminiță tremurătoare, ca în veacul trecut. Se lățise vestea grevei generale. Puterea celor mulți făcea repetiția ei din urmă. În acești ani Galaction urmărește de aproape mișcarea muncitorească. În sala Dacia asistă la un miting și așterne apoi această pagină evocatoare : „Erau sute, erau mii, erau zece mii de siluete ! Erau siluete trecătoare, lucrători, mese-riași, oameni osîndiți la muncă infinită, robi din ateliere, din fabrici, din ergastula sclavajului modern ; dar dreptatea și însu-flețirea lor covîrșeau vremea și locul, des-ființau împrejurările de o clipă și năzuiau la veșnicie ! — În valuri biruitoare se ri-dica, între tribune, mulțimea celor ce în-setau și flămînzeau după dreptate. Din mahalalele mocnite și îngropate în noroi, din subsolurile umede sau asfixiante, din miile de celule prea strimte, unde albina proletară distilează mierea trîntorilor capi-taliști, de pretutindeni poporul muncitor

venise în cete negre ca să sporească, umăr lângă umăr, falanga revendicărilor socialiste. — Erau oameni cărunți, aspriți de munca lungă și sclavagistă, erau bătrâni care nu mai vor vedea țara fericirii roșii; dar care veniseră s-o întrezărească de departe, în zarea entuziasmului și a solidarității muncitorești. Erau oameni în puterea vârstei, plini de hotărâre și de energie, peste care toate furtunile prigonirii și ale dușmăniilor exasperate vor sufla zadarnic, ca pe niște stâlpi de fontă. Erau femei încă tinere, mai toate văduve, care uneau în cugetul lor... credința în viitor și amintirea cernită a bărbaților lor, jertfiți eroic și zadarnic. Erau suflete tinere, care veneau în marea biserică socialistă, cu tot avântul, cu toată nevinovăția și cu tot tumultul de forță netrăită pe care le dă izvoarele sufletului, când pornesc întâia' oară. Ce voiau toți acești oameni, ce ascultau din gura căpeteniilor socialiste, pentru care ideal simțeau toți, în ei, vijelia apostolatului și a martiriului? O, simplu de tot, atât de simplu, încât uneori te miri că trebuie să mai stăm să discutăm și să ne încăierăm! O viață de oameni și nu de ciini." Așa s-a întâmplat și la Roma, altădată. Și cunoscătorul lumii vechi evocă lumea pescarilor, a micilor meseriași, porniți din țara și din poporul cel mai disprețuit și mai urgisit al antichității, aducând lumii o veste nouă și răsturnând în cele din urmă citadela Romei și a Cezarilor. Și Galaction încheie: „Astăzi ne aflăm, încă odată, în fața citadelilor egoismului celor puternici. Nu vor să audă, nu vor să înțeleagă, nu vor să învețe nici o iotă din tot ce povestește istoria și din toate câte se petrec în lume, sub ochii lor miopi. Foarte bine! Nu vor să se lase mai prejos, în noapte sufletească și în ură de clasă, decât alte multe oligarhii, trecute în pomelnicul istoriei, sau încâierate azi în lupta cu proletariatul internațional. — Proletariatul românesc merge înainte, în cete de sute și de mii de oameni, spre țelul precis și sigur. Biruința este de partea lor! Ei sînt trecători, ei sînt expuși urii, prigoanei și nimicirii, dar avântul lor este etern și drep-

tatea lor este soră cu stelele nemuritoare!"

Aceste rînduri au fost scrise acum patruzeci de ani și ele fac parte din puținele, la fel de inspirate, care pot fi spicuite în operele scriitorilor din aceeași epocă. Figura lui Galaction este fără îndoială aceea a unui precursor. Ce este un precursor? Cineva care lămurește din datele confuze ale prezentului sinteza viitorului, o sprijină prin puterea unei mari pasiuni și are curajul moral și civic s-o anunțe. Toate aceste însușiri sînt întrunite în scrisul lui Galaction după sfîrșitul primului război mondial. Paginile acele, grele prin cuprinsul și răspunderile lor, lucide prin cugetare, aprinse în sentimentul care le inspiră, curajoase ca puține altele ale aceleași vremi, sînt ale unui înaintaș. Le-au făcut posibile întinsa suprafață de contact a autorului cu realitatea populară a țării, beneficiul situației sale de non-posedent, de om aproape eșuat în lupta socială a vremii, în simpatie firească cu toți care suferă și plîng, seva profetică a culturii sale. Intre scrierile aceleiași vremi ale lui Galaction există și două dialoguri filosofice, foarte importante pentru cine urmărește cunoașterea tuturor tendințelor intrate în compunerea personalității scriitorului. Linul din aceste dialoguri pune să vorbească pe Profir și Policarp. Cel dintîi este adeptul unui practicizm destul de îngust, se pleacă în fața ordinii existente, pe care o folosește spre beneficiul său și socotește că drumul său de viață este al înțelepciunii. Știm oare cine sîntem și încotro mergem? Ne-a fost dată o singură clipă de lumină între două nopți nepătrunse? De ce să nu ne bucurăm de puținele certitudini la îndemîna noastră? Dar Policarp proclamă superioritatea profeților și martirilor. „Vreau să zgudui conștiința ta, i se adresează Policarp amicului său, și să te fac să simți că noi înșine ne găsim într-unui din acele momente istorice supreme, cînd profetismul sparge stîncă și țîșnește peste noroadele însetate..." Puterea mintală a precursorilor și a profeților vine desigur și din faptul că însușindu-și într-un fel oarecare întregă experiență a lumii știe să proiecteze

în viitor ceea ce s-a petrecut de atâtea ori în trecut. N-au apărui și nu s-au prăbușit atâtea oiînduiri, cînd contradicția a continuat să existe în miezul lor? Poate că din acest punct de vedere nimeni nu se află într-o mai bună situație intelectuală pentru a întrevădea viitorul decît cunoscătorul unei lumi vechi, al unui ciclu istoric complet, în care a crescut, a ajuns la maturitate și s-a risipit in justiția ei constitutivă. A fost situația lui Galaction, cunoscător al lumii biblice și al întregii orînduiri sclavagiste a lumii vechi.

Prin toate datele sale firești, prin felul angrenării lui în societatea contemporană, prin achizițiile culturii lui, Galaction a nimerit totdeauna pozițiile menite a fi confirmate de viitor. În 1907, nota în jurnalul său : „Sărmană țărănime ! cutremură-te ! Stăpînii tăi și-au dat mîna ca să înăbușe glasul răzvrătirii tale !” La 13 decembrie 1918 se găsea pe stradă și privea convoiul muncitorilor, porniți să arate puternicilor zilei nevoile și plîngerile lor. Erau batalioanele plebei proletare, ca în poemul lui Eminescu. Trecuseră de curînd pe străzile orașului și altfel de oști, înarmate, cu gînduri de război. Dar „ostașii păcii mergeau tihnit, cu mîinile goale, cu fețele îngîndurate.” Sînt întîmpinați la Teatrul Național cu salve de armă și mulți din ei se prăbușesc în sînge. Galaction notează : „Vom ști mai tîrziu în ce anume rezida marea primejdie de stat pe care martirii proletari de la 13 decembrie 1918 au înăbușit-o cu leșurile lor. Va veni ceasul cînd vom stabili, pentru știința celor de după noi, unde și în ce împrejurări au murit eroii proletariatului românesc. Dacă nu mai curînd, măcar atunci se va ști și se va restabili tot adevărul. Deocamdată, ceea ce e clar este gratuita, inutila, neroada cruzime a celor ce apără niște privilegii presimțitoare de moarte. La ce servesc toate aceste brutalități, toate aceste stăruințe în nedreptate, toate aceste vărsări de sînge, cînd și istoria și viața actuală ne dovedesc sinistra lor inutilitate? Guvernanții nu citesc istoria? Experiența altor vremuri și altor societăți, intrate în același proces social ca și noi,

nu servesc la nimic, nu inspiră nici o înțelepciune ? E de prisos, o, stăpînitori ai ceasului ce trece, să sporiți niartirologul cel nou ! Datoria cea mai înaltă, și în același timp cea mai elementară, a noastră a tuturor, este să cruțăm în noi, din răsuneri, omenirea sosită la pragul larg al unei ere noi. Într-o dimineață, societatea europeană se va trezi cu totul alta decît se culcase seara. Să fim cît mai oameni, în vederea acestui ceas suprem !”

„Au trecut douăzeci și cinci de ani. Ne găsim în timpul războiului, urlă sirenele, ne ascundem în pivnițe și șanțuri, fumegăm pretutindeni ruinele. Cine să se mai gîndească acum la ce l-a putut înălța vreodată peste sine, la ce i-a părut odată nobil și frumos?” Galaction scrie : „În ce continent moral ne mai aflăm? Ce a mai rămas solid, nezdruncinat în concepția noastră, constelată cu atîția luceferi în stingere?... Artă, literatură, viziuni frumoase, elanuri poetice, înfîntări filosofice și umanitare... toate par astăzi răsturnate și strivite, în coșulețul cu care Ofelia, nebună, ni se arată, ultima oară, în piesa lui Shakespeare !” Dar se produce răsturnarea de la 23 august 1944 și scriitorul fixează încă odată reacțiunea lui în acea zi a cotiturii. Este, fără îndoială, pentru el, „ora mult așteptată” din anii tinereții, vestită de profeți. Jubilarea scriitorului este măsurată și gravă, ca toate împlinirile obținute cu jertfe, creatoare de mari răspunderi : ..Bucuria fiecăruia dintre noi este tot atît de mare ca și sentimentul că sîntem contemporanii și părtașii unui eveniment co-virșitor. Ora mult așteptată a sosit, într-o noapte cînd inimile se strîngeau de teamă și casele noastre se năruiau... A sosit, după o cale lungă, printre ruine, printre morminte și printre tunurile furnegînde... A sosit !.. Fă-te epocă, fă-te veac, oră mult așteptată !” Dreptatea cere timp ca să se stabilească pentru toată lumea, pace pentru ca să construiască. Una din ultimele manifestări literare ale lui Galaction este pentru cauza păcii, pentru constituirea unui „suprem areopag” al păcii.” Vorbea un moșneag, un om. cum zicea el.

apropiat de „supremul exod”, un ostenitor al bunei înțelegeri dintre oameni într-o lungă existență, un preot creștin și un artist. *Irene* înseamnă în grecește *pace*. Galaction își rostește crezul său • Cred în Pacea a toată lumea. Cred în puterea unică a poeziei și artei. Cred în idealul marilor profeți de ieri și de azi • Cred că lumea noastră își va găsi voința și energia să se întrunească, la un suprem areopag al înțelepciunii și a umanității.”

Nam dat adeseori și îndelung cuvântul lui Galaction, pentru că dacă poți să reproducă povestirea unui scriitor și să rezumi deile lui, pe omul din el este mai bine să-l ascuți cu înseși vorbele găsite de pasiunile lui, cu inflexiunile speciale pe care le află felul său de a-și grupa gândurile. Și, despre om au vrut să se ocupe Paginile de față, despre personalitatea morală și civică a lui Galaction, despre mesajul lui adresat omenirii, în parte, atinsă a operii lui, în partea ei memorialistică și publicistică. Un estet adiaforic poate spune că omul din artist rămâne oarecum indiferent, deoarece opera ieșind

din el și, constituindu-se ca o unitate autonoma a lumii, ne face să-l uităm pe creatorul ei uman. Am citii odată în corespondența lui Flaubert că operele cele mai de seamă ale artei ar fi ...Lele despre ai căror autori nu știm nimic sau știm numai puține lucruri. Mi se pare că odată am comentat favorabil această maximă a răcelii, eslelice. Astăzi sînt încredințat numai că opera valorează prin iradiația ei umana, dar și că frumusețea ei este mai bine garantată în prețuirea celor de azi și de mine, dacă în artistul iscusit ne putem reprezenta pe omul drept și bun. Ce îndreptățire are cineva să ne spună poveștile și cîntecele sale, să ne rețină atenția și să ne propună societatea lui, dacă n-am aflat în el pe omul vrednic de iubirea și de respectul nostru? Citirea unei opere este o relație umană și, astfel fiind, ea nu se poate constitui pe deplin dacă unul din Parteneri lipsește din ea. Reputația unui artist călătorește astfel pe corabia stimei. Pentru a, întocmai ca a lui Galaction împunsa de vînturile favorabile ale iubirii și, recunoștinței noastre.

CRITICA POZITIVISMULUI LOGIC

Acad. ATH. JOJA

Frații, la Platon la Rudolf Carnap
 idealismul a îmbrăcat forme di-
 pferite în lupta sa împotriva
 materialismului. Aceste forme
 variate au fost determinate de stadiul dez-
 voltării științei, pe de o parte, de stadiul
 luptei de clasă, de altă parte.

Încă la mijlocul secolului XIX, Auguste Comte a creat pozitivismul, care pretindea că repudiază „speculațiile abstracte” și se întemeiază numai pe fapte „pozitive”. „Originalitatea” filosofiei pozitivistice consta în însăși negarea filosofiei, în realitate a filosofiei materialiste. Pozitivismul își atribuia rolul de generalizare a rezultatelor științelor, și prin aceasta, revendica el însuși titlul de știință. Marx, Engels și Lenin au exprimat disprețul lor față de această filosofie, care, arborînd ostentativ pretenția de a depăși atât materialismul cât și idealismul, este în fond o variantă a idealismului subiectiv. Reluînd teza lui David Hume și a altor idealisti sceptici și agnostici, pozitivismul declară imposibilă cunoașterea esenței lucrurilor. Cînd insuficiența pozitivismului comtian a devenit evidentă, Ernst Mach, situîndu-se tot „în interiorul” pozitivismului subiectivist¹⁾, a lansat moda empiriocriticismului, adică filosofia „experienței critice”.

¹⁾ V. I. Lenin, *Materialism și Empiriocriticism*, p. 228. Editura PMR.

Cu o forță fără egal, Lenin a demonstrat conținutul idealist-subiectiv al empiriocriticismului, arătînd originea sa în berkeleyism și humeism. „Atunci cînd Mach declară: corpurile sînt complexe de senzație, el este berkeleyan. Cînd însă el se „corectează” spunînd: „elementele” (senzațiile) pot fi fizice într-o conexiune și psihice în altă conexiune”, el e agnostic, humeist. Mach, adaogă Lenin, nu iese deci, prin filozofia sa, din cadrul acestor două linii și trebuie să fie cineva de o excesivă naivitate pentru a-l crede pe cuvînt pe acest confuzionist care declară că a „depășit” într-adevăr și materialismul și idealismul.”²⁾

În strînsă legătură cu machismul s-a conturat, la sfîrșitul secolului XIX, ceea ce Lenin a denumit „idealism fizic”, ai cărui principali reprezentanți erau Mach însuși, P. Duhem, H. Poincare, K. Pearson.

Lenin a dovedit că „tentativele reacționare iau naștere din însuși progresul științei.”³⁾ O astfel de tentativă era idealismul fizic, care numără și azi adepți ca Bahr, Schrodinger, Dirac, Heisenberg etc.

În afară de rădăcina socială a machismului și idealismului fizic — și anume: putrefacția imperialismului — Lenin a analizat profund rădăcinile gnoseologice și anume:

²⁾ ibidem, p. 112.

³⁾ ibidem, p. 347.

a) denaturarea esenței și rolului matematicii în cercetarea științifică modernă •

b) „principiul relativismului, al relativității cunoștințelor noastre, principiu ce se impune cu o extraordinară forță fizicienilor m răstimpuri de bruscă frângere a vechilor •eon, și, care, în caz de ignorare a dialecticii, duce neapărat la idealism”, i)

În ce privește denaturarea rolului matematici, ea constă în faptul că filosoful idealist atribuie matematicii o natură strict convențională, arbitrară, fără funcțiune de reflectare a realității obiective, pe de o Parte, și, de altă parte, reduce însăși aceasta realitate fizică la o succesiune de ecuații matematice.

v. Cuvîntul de ordine al acestor filosofi este: „Dispăre materia, nu rămîn decît ecuațiile.”.)

În *Materialism și Empiriocriticism*, Lenin a demontat piatră cu piatră mistificatorul edificiu al empiriocriticismului și al idealismului fizic. Pătrunzătoarea analiză leninista este astăzi mai actuală decît oricînd și constituie o călăuză în analiza formelor actuale ale idealismului și în special a idealismului logic.

Într-adevăr, alături de alte forme de idealism ca fenomenologia atît de cultivată de existențialism, de personalism etc idealismul logic este foarte cotoat azi la bursa valorilor idealiste, cu atît mai mult cu cît el se prezintă - ca și pozitivismul comtalian-machist - drept o disciplină științifică. „Metafizica” e *la bete noire* atît a pozitivismului, a empiriocriticismului a idealismului fizic, ca și a idealismului logic care include în special pozitivismul logic și semantica (semantics). Nu e vorba de loc de metoda de gîndire metafizică - idealismul logic nu repudiază, ci practică această metodă. Nu e vorba nici de metafizica, în sensul de gîndire filosofică obișnuită să construiască imaginea lumii în mod arbitrar făcînd abstracție de datele experienței.

Problema fundamentală a filosofiei problema raportului dintre gîndire și realita-

’) *ibid.* p. 348.

’) *ibidem*, p. 347.

tea obiectivă, problema valorii cunoașterii e declarată metafizică.

„În ce mă privește, spune *B. Russell* eu nu consider controversa (the issue) între lealiști, și adversarii lor ca o problemă fundamentală.... socotesc că logica este ceea ce e fundamental în filosofie și că școlile POT_ să fie caracterizate mai curînd prin logica lor decît prin metafizica lor”. 3)

„Am venit la filosofie prin matematici scrie *B. Russell*, sau mai de grabă prin domnia^ de a găsi o rațiune de a crede în adevărul matematicilor”.->)

Venind de la matematici, totuși *Russell* - reluînd încercarea lui *Frege* - „redus matematicul la logic, instaurînd astfel un ogicism pur al științelor formale. Afirmația principală (the main contention) a Principiilor Matematice, adăogă *Russell* este ca „din unele idei și axiome ale logicii normale, cu ajutorul logicii relațiilor, poate li dedusa întreaga matematică pură fără vreo alta idee nedefinită sau propoziții nedovedite”.’)

Într-o primă manieră, *Russell*, deosebindu-se de vechi, empiriști”) - susține că cunoștințele generale sînt exclusiv de natura logică, că ele nu derivă din simțuri ci constituie „cunoștințe primitive”.

Într-o a doua manieră de caracter empirist, *Russell* afirmă că rațiunile noastre de ^ crede în logică și în matematicile pure sînt numai inductive și probabile” ’) În ambele variante - cea platonizantă și cea empiriști - există totuși două feluri de cunoștințe: principiile logice și cunoștințele empirice furnizate de experiența senzorială.

În *Principle, Mathematica*, *Russell* consideră legile logice în chip „nominalist, ca ficțiuni : noțiunile generale sînt cuvinte,

P ’323° A ° A M Knowledge, 1956 London.

’) *ibidem*.

’) *ibidem*, p. 325.

J °- *Russell*, *Methodes scientifiques en Philosophie* p. 50, tr. *Barzin*, Librairie Phi

T S e m 1929 Edition 1914-

’) *Logic and Knowledge*, p. 326.

semne convenționale, care servesc la desemnarea faptelor individuale, ¹⁾)

Într-adevăr, în a doua sa manieră, ca pur nominalist, Russell neagă existența universalului. Acesta e și motivul pentru care el numește concepția sa „atomism logic”, opunând-o logicii moniste „a celor ce urmează mai mult sau mai puțin pe Hegel”²⁾). După el, nu există decât fapte individuale, obiect al diferitelor discipline științifice.

Omul de știință experimentală are sarcina de a furniza datele empirice, iar sarcina filosofului este analiza acestor „furnituri” (deliverances).³⁾

Sarcina filosofiei este de ordin logic-lingvistic. Până la Russell — afirmă celebrul autor — influența limbajului asupra filosofiei a fost profund ignorată.⁴⁾ Logica cu subiect-predicat (the subject-predicate logic), cu metafizica substanță-atribut, este un punct în sprijinul acestei teze, zice Russell.⁵⁾ Noțiunea filosofică de substanță devine astfel un efect al limbajului, al existenței substantivelor în limbă. Categoriile filosofice nu reflectă deci forme ale realității obiective, ci particularități lingvistice. Limbajul, crede Russell, este imperfect și echivoc și el denaturează realitatea, introduce în gândire noțiunea de substanțe, universalul etc... care, după el, sînt pure ficțiuni. Deoarece, în limbile indo-europene, aproape orice propoziție poate fi pusă în forma subiect-predicat, e natural să tragem concluzia că orice fapt are o formă corespunzătoare și constă din posesarea unei calități de către o substanță.⁶⁾ Aceasta duce la monism.⁷⁾

Iată cum Russell deduce noțiunile filosofice cele mai importante din particularitățile limbii și cum trasează filosofiei sarcina de a fi o analiză logică a limbajului. Analiza logică, pe care o propune autorul

¹⁾ Idealismul subiectiv contemporan, p. 227, studiul lui D. P. Gorski.

²⁾ B. Russell, *Logic and Knowledge*, p. 178.

³⁾ Max Black in *The Dictionary of Philosophy*, al lui D. Runes. New York. 1942.

⁴⁾ *Logic and Knowledge*, p. 330.

⁵⁾ *ibidem*.

⁶⁾ *ibidem*, p. 331.

⁷⁾ *ibidem*.

Principiilor, trebuie să ducă, ca la un fel de ultim reziduu, la atomii logici. Aceștia sînt lucrurile trecătoare (momentary things) — adică predicate sau relații.⁸⁾ Există, prin urmare, lucruri individuale și între ele există relații.

Așadar, logicii cu subiect-predicat, care reflectă fals realitatea, trebuie să i se substituie logica relațiilor.

Logica tradițională, spune Russell, neagă realitatea relațiilor între lucruri, în special realitatea relațiilor asimetrice, ca spațiu și timp, mai mare și mai mic, întregul și partea. Există relații binare, ternare ca geozia, quaternare ca în fraza: „draga mea, ți-aș fi recunoscător dacă ai convinge-o pe Angelina să se mărite cu Edwin”.⁹⁾

Desigur, logica relațiilor este de mare importanță, întrucît știința stabilește legi, adică relații constante și necesare, întrucît lucrurile nu sînt izolate, ci corelate și corelative, în conexiune și dependență reciprocă. Acesta e un principiu al dialecticii materialiste. Dar, relațiile există între lucruri, între subiecte; calitățile sînt ale unui subiect, care nu este o simplă juxtapunere a calităților sale — așa cum apare în pozitivismul logic — ci unitatea negativă¹⁰⁾ a constituanților săi: negativă, fiindcă neagă independența constituanților.

Acest aspect de unitate negativă pare a se volatiliza în concepția idealist-logică și, în locul ei, apare o dispersare a lucrului într-o sumă de calități, care nu mai fuzionează organic sub acțiunea negației. Lucrul se dizolvă într-un număr de calități indiferente unele față de altele și, de altă parte, acești atomi — fără unitate — prin negalivitate substanțială sînt prinși în rețeaua unor relații, care capătă o existență platonice, subsistă în și prin sine.

Aceasta duce la o imagine falsă a realității obiective, presupusă a fi alcătuită din fapte atomice, din evenimente, în stare de autodispersiune și din relații subsistenle în sine, în afara lucrurilor.

⁸⁾ *ibidem*, p. 179.

⁹⁾ *Methodes scientifiques en philosophie*, p. 45.

¹⁰⁾ v. *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, în *Cercetări Filosofice*.

În antipatia sa pentru concepția metafizică a substanței, Russell cade într-o concepție sceptic-relativistă asupra realității, fiindcă nu admite dialectica materialistă, însă Engels a arătat că metoda metafizică „se lovește totdeauna, mai curînd sau mai tîrziu, de o barieră dincolo de care devine îngustă, mărginită, abstractă, și se pierde în contradicții de nerezolvat : cauza e că, în fața obiectelor individuale, ea uită înlănțuirea lor ; în fața ființei lor, uită nașterea și dispariția lor ; în fața repaosului lor, uită mișcarea lor ; copacii o împiedică să vadă pădurea”.¹⁾

Iar Lenin, în *Materialism și Empiricriticism*, a reliefat ineptizabilitatea și caracterul multiform al lucrului. „Destructibilitatea atomului, scrie Lenin, ineptizabilitatea lui, variabilitatea tuturor formelor materiei și ale mișcării ei au fost totdeauna reazămul materialismului dialectic. În natură toate granițele sînt relative, convenționale, mobile, ele exprimînd apropierea minții noastre de cunoașterea materiei ; acest fapt nu dovedește însă nicidecum că însăși natura, materia, n-ar fi decît un simbol, un semn convențional, adică un produs al minții noastre”.²⁾

Or, voind să fugă de Scylla metafizicii, B. Russell se lovește de Charybda relativismului și idealismului fizic. Fugînd de metafizică și nerecunoscînd dialectica, B. Russell recade în metafizică. Deși admite existența lumii materiale ca ipoteza cea mai probabilă, totuși Russell evoluează spre o negare a legilor obiective ale naturii și spre tendința de a volatiliza lumea într-un ansamblu de relații abstracte, iar cunoașterea în relativism. El s-a angajat pe făgașul negării abstracțiunilor științifice.³⁾

Bertrand Russell a creat teoria tipurilor pentru a rezolva dificultățile fundamentării matematicii. El a descoperit un paradox care se întemeia pe însăși noțiunea de mul-

țime. Interpretarea dată de Russell teoriei tipurilor este însă subiectivistă.”)

Savantul sovietic Bocivar a tratat problema paradoxelor de pe pozițiile dialecticii materialiste, arătînd că paradoxele din teoria mulțimilor pot fi înlăturate prin eliminarea unor supoziții ale sistemului. Bocivar a dovedit că eliminarea nu trebuie efectuată în mod formal, ci pe baza unor probleme formulate concret și rezolvate în cursul cercetării.

Bazîndu-se pe acest exemplu, just observă D. P. Gorski că „aceasta înseamnă că singură logica formală nu este suficientă pentru rezolvarea problemelor menționate mai sus, că este nevoie de o logică dialectică, că este insuficient să considerăm numai structura unui anumit sistem deductiv, ca fiind dat de-a gata și imuabil, ci că trebuie să considerăm sistemele în dezvoltarea și mișcarea lor în timp”.⁴⁾

Cu alte cuvinte : pe temeiul principiului identității concrete — bază a logicii dialectice, după părerea noastră, și nu pe temeiul principiului identității abstracte, bază a logicii formale. Ignorarea dialecticii materialiste explică — pe plan gnoseologic — eșecul încercării lordului Russell de a da o interpretare științifică a datelor științei, în ciuda importanței contribuției pe care a adus-o la dezvoltarea logicii moderne.

Gîndirea metafizică și ratașarea sa la empirismul subiectivist al lui Berkeley și Hume l-au adus pe Russell la neînțelegerea raportului dintre individual și general, la volatilizarea relativistă a realității, la logicism, la negarea caracterului obiectiv al legilor și formelor logice ca și al abstracțiilor științifice, la neînțelegerea dialecticii.

El a deschis, astfel, drumul epigonilor neopozitiviști, începînd cu Moritz Schlick, Wittgenstein și Carnap și sfîrșind cu Carnap ultima manieră (semantics) și cu Alfred Jules Ayer.

Ludwig Wittgenstein ocupă un loc important în evoluția pozitivismului logic. El marchează o cotitură la dreapta în direcția

¹⁾ F. Engels, *Anti-Duhring*, p. 53—54. trad. Bottigelli. Editions Sociales. 1950.

²⁾ V. I. Lenin, *Materialism și Empiricriticism*, p. 317.

³⁾ D. P. Gorski în *Idealismul subiectiv contemporan*, p. 227. Editura Științifică. 1958. București.

⁴⁾ *ibidem*, p. 234.

⁵⁾ *ibidem*, p. 226.

formalismului subiectivist. El acordă o atenție aproape exclusivă „limbajului”, reducând fără rezerve filosofia la analiza logică a limbajului. Wittgenstein consideră limbajul drept realitate primară și fundamentală.¹⁾ Spre deosebire de Russell, care aplică analiza logică la datele imediate ale experienței, Wittgenstein aplică analiza logică la limbaj, care „desemnează pe plan sensorial și exprimă toate cunoștințele noastre despre lume”.²⁾

După Wittgenstein, cunoștințele noastre despre lume se exprimă în limbă, în propoziții, însă structura logică a propoziției e complet deslipită de realitatea obiectivă, nu reflectă întru nimic formele realității obiective și nu este în nici un fel o cunoștință despre lume. Legile și formele logico-lingvistice sînt total rupte de lumea obiectivă; ele sînt goale de orice conținut. Propozițiile logice sînt tautologii; ele nu spun nimic asupra lumii.

Spre deosebire de tautologii, propozițiile factuale dau cunoștințe asupra lumii, însă deoarece autorul nu acordă decît o anumită probabilitate existenței lumii obiective și înclină chiar spre solipsism, rezultă ca propozițiile (actuale nu ne dau cunoștințe adevărate despre datele lumii, ci despre datele sensoriale, care, datorită solipsismului, nu mai reflectă datele obiective.

Ridicîndu-se împotriva cunoașterii abstracte și neadmițînd decît cunoașterea sensorială, Wittgenstein exclude din știință și filosofie tot ce nu poate fi verificat direct sensorial. Propozițiile care nu sînt susceptibile de acest gen de verificabilitate sînt considerate ca lipsite de sens și metafizice. O astfel de propoziție ar fi aceea despre existența pămîntului înainte de existența oamenilor, care nu poate fi verificată prin experiența sensorială personală, dar care e stabilită de mult de știință.³⁾

Gîndirea nu trebuie înțeleasă „metafizic”, căci ea nu e decît limbaj, adică un ansamblu de propoziții. Limbajul este o oglindire — în sens subiectivist-idealist — a datelor

t) ibidem, p. 237.

1) ibidem,

2) ibidem, p. 243.

de fapt. Natura datelor imediate și natura limbajului logic sînt declarate inaccesibile analizei: sub acest raport, atitudinea științifică se definește prin tăcere. Carnap și Neurath au considerat această invitație la tăcere ca o manifestare de misticism și, într-adevăr, Tratatul logico-filosofic al lui Wittgenstein, în ciuda pretențiilor sale de „realism”, se cufundă în idealism subiectiv sceptic, agnostic și mistic.

Tezele lui Wittgenstein, grefate pe fondul comun machist al Cercului de la Viena, au fost reluate și duse la ultimele consecințe de unu! din fundatorii acestui cerc, *Rudolf Carnap*, în prezent profesor la Universitatea din California. Empirist-machist, Carnap consideră că unica cunoaștere e datul de fapt, dar el se încadrează în relațiile lingvistice. După Carnap există în consecință două genuri de știință fundamental deosebite între ele și anume: științele de fapt și științele formale. Cînd Otlo Neurath formulează teoria sa „fizicalistă” — care afirmă că unica formă de existență e „fizica” (în sens pozitivist, adică e un complex de senzații) și consideră chiar limbajul ca o realitate „fizică”, Carnap se apropie de „fizicalism”, dar îl interpretează în sens logico-sintactic. El reduce „fizicalismul” la „logicism”. „Polemica protocoalelor” opune pe Carnap lui Neurath în interiorul machismului. Într-adevăr, pe cînd Neurath considera că „protocoalele”, adică enunțurile care rezultă dintr-o observație imediată, sînt de natură „fizică”, Carnap le consideră ca un fapt logic care traduce un complex de senzații. Pe cînd Neurath se menținea în cadrul machismului, mai mult sau mai puțin pur, tincturîndu-l „fizicalist”, adică încercînd să creeze aparența unei rătășări mai stricte la realitatea științelor fizice, Carnap înclină machismul spre logicismul inspira* de Russell—Wittgenstein. Pe cînd Neurath caută să dea impresia că leagă concepția subiectivistă de fizică, Carnap reduce fizica la sintaxă. Carnap consideră că nu există un singur limbaj logic, ci multiple limbaje sintactice, create pe baza unui așa zis principiu al convenționalității. Evoluția lui Carnap e foarte

întortochiată. Mai întâi, el reduce știința la convenționalismul sintactic, apoi, într-o a doua fază, constatînd aporiile convenționalismului, se îndreaptă spre problema semnificației simbolurilor sintactice, spre semantică.¹⁾

Toate avatarurile gîndirii lui Carnap au loc în interiorul neopozitivismului subiectivist și rezultă din eșecurile evidente pe care în confruntarea cu dezvoltarea științei, le suferă teoria sa, care reprezintă o și mai accentuată subiectivizare a teoriilor lui Russell-Wittgenstein.²⁾

Obiectivul lui Carnap este de a purifica filosofia de „metafizică”, adică de problemele tipice filosofice și în special de materialism. „Odată ce filosofia e curățită de toate elementele neștiințifice, atunci nu rămîne decît logica științei”.³⁾ Dar, pretinde ei, deoarece în majoritatea cercetărilor filosofice este imposibil să despartă elementele științifice de cele neștiințifice, el preferă să afirme că: „logica științei ia locul inextricabilei înlănțuiri a problemelor care e cunoscută ca filosofie”.⁴⁾

Modestia nu e păcatul cel mai mic al semantiștilor.

Carnap desființează și epistemologia sau teoria cunoașterii, care e „totdeauna pătrunsă de pseudo-concepte și pseudo-întrebări”.⁵⁾

Frazele logicii științei sînt fraze sintactice (syntactical sentences)⁶⁾ Pentru oricine împărtășește un „punct de vedere „anti-metafizic”, „problemele filosofice care au vreun sens aparțin sintaxei”.

Logica științei se înfățișează ca sintaxa limbajului științei. Problemele filosofice privind fundamentele științelor particulare sînt probleme de sintaxă.⁷⁾ „Chestiunile de obiect” (object questions) care se întîlnesc

¹⁾ v. Dizionario di Filosofia — a cura din Andrea Biroghi, p. 307. Edizione di Comunità. Milano. 1957.

²⁾ D. P. Gorski, op. cit. p. 248.

³⁾ R. Carnap, *The Logical Syntax of Language*, p. 279, Routledge and Kegan. London. 1954.

⁴⁾ ibidem,

⁵⁾ ibidem, p. 280.

⁶⁾ ibidem.

⁷⁾ ibid., p. 281.

în logica științei (de exemplu, chestiunile privitoare la numere, lucruri, timp și spațiu, raporturile dintre psihic și fizic etc.) sînt numai pseudo-chestiuni — de obiect (pseudo-object-questions) — adică chestiuni care, din cauza unei formulări înșelătoare, par a se raporta la obiecte, pe cînd, de fapt, se raportează la enunțuri, termeni, teorii și altele asemenea — și sînt, prin urmare, în realitate, chestiuni logice⁸⁾). Chestiunile logice sînt susceptibile de o prezentare formală și pot fi formulate, în consecință, ca chestiuni sintactice.⁹⁾

Carnap respinge „concepția obișnuită” după care cercetarea filosofică cuprinde două părți, anume o cercetare formală care se ocupă numai cu ordinea și felul sintactic al expresiei lingvistice — și o cercetare de caracter material care nu are de a face numai cu dispoziția formală, ci mai ales, cu chestiuni de semnificație (meaning) și de sens (sense). În opoziție cu această concepție curentă, Carnap susține că metoda formală „cuprinde toate problemele logice, chiar așa zisele probleme de conținut sau sens”.¹⁰⁾

Deși subliniază unele divergențe cu Wittgenstein, Carnap scrie: „În ciuda acestor deosebiri de păreri, sînt de acord cu Wittgenstein că nu există enunțuri speciale ale logicii științei (sau filosofiei). Enunțurile logicii științei sînt formulate ca enunțuri sintactice în privința limbajului științei, dar prin aceasta nu se creează nici un domeniu nou adăugat la acela al științei însăși. Enunțurile sintaxei sînt, în parte, enunțuri ale aritmeticii și, în parte, enunțuri ale fizicii și ele se numesc sintactice pentru că studiază construcțiile lingvistice sau, mai specific, structura lor formată. Sintaxa, pură și descriptivă, nu e nimic altceva decît matematica și fizica limbajului”.¹¹⁾

Wittgenstein, zice Carnap, susținea că regulile sintaxei logice trebuie să fie formulate fără referință la semnificație sau

⁸⁾ ibidem.

⁹⁾ ibidem.

¹⁰⁾ ibidem, p. 282.

¹¹⁾ ibidem, p. 284.

sens. Carnap afirmă că același lucru e adevărat pentru enunțurile logicii științei. Dar "Wittgenstein socotea că aceste enunțuri merg dincolo de formal și se referă la sensul enunțurilor sau termenilor").

Carnap izgonește, astfel, preocuparea de "sens din „logica științei” — el face un pas la dreapta lui Wittgenstein, în direcția formalismului extrem.

Filosofia se reduce, astfel, la analiza logico-sintactică a științelor particulare, „Analiza logică a fizicii — ca o parte a logicii științei — este sintaxa limbajului fizic.”) Problemele epistemologice privitoare la fizică — în măsura în care nu sînt pseudo-probleme metafizice — sînt, pe de o parte, probleme empirice (de domeniul psihologiei și în parte chestiuni logice ce aparțin sintaxei). Analiza logică a fizicii formulează, mai întîi regulile de formațiune a enunțurilor limbajului fizic. Cele mai importante expresii ale limbajului fizic sînt expresiile-punct și expresiile-domeniu. Primele cuprind desemnările unui punct spatio-temporal (trei coordonate spațiale și o coordonată temporală), iar ultimele cuprind desemnările unui domeniu spatio-temporal limitat.) Carnap consideră, că în raport cu dezvoltarea modernă a fizicii, elucidarea conceptului de probabilitate are o mare însemnătate.

Pentru expunerea concepțiilor sale relative la analiza logică, Carnap folosește logica simbolică. În *Introduction to Symbolic Logic and its Applications*, Carnap prezintă un sistem de logică simbolică. Un asemenea sistem, precizează autorul, nu e o teorie (adică un sistem de aserțiuni despre obiecte) ci un limbaj (adică un sistem de semne și de reguli pentru întrebuițarea lor). Cîtă vreme rămînem în domeniul logicii pure, zice Carnap, adică cîtă vreme ne îndeletnicim cu construirea acestui limbaj și nu cu aplicarea și interpretarea unei teorii, semnele limbajului rămîn neinterpretate, neanalizate.)

) Ibidem.

) Ibidem, p. 325.

) Ibidem, p. 316.

) R. Carnap, *Introduction to Symbolic Logic*, p. 1. Dover Publication — 1958.

Carnap folosește metoda axiomatică, care construiește un sistem axiomatic, adică o reprezentare a unei teorii, astfel încît unele enunțuri ale acestei teorii (axiomele) sînt așezate la început și din ele sînt derivate alte enunțuri (teoremele) prin mijlocirea deducției logice.)

Dar, pe cînd în concepția tradițională se cere ca axiomele unui A S (axiom system) să fie evidente prin sine, adică imediat clare pentru intuiție și dispensate de dovadă, în concepția modernă a unui A S nu se cere această evidență intuitivă: „enunțuri arbitrare pot fi alese ca axiome”). E nevoie numai să alegem sau să construim un limbaj, așa numitul limbaj de bază al unui A S, care de obicei conține numai semne logice. Derivarea teoremelor trebuie să fie o chestiune de pură deducție logică.)

Sub presiunea faptelor, Carnap a fost nevoit să modifice concepția sa inițială empirist-formalistă despre sintaxa logică și să introducă noțiunea de conținut, de semnificație și de sens în analiza logică. Naturam expelles furca, tamen usque recurret.

În fond Carnap a fost silit să condamne propria sa poziție formalist-convenționalistă. Logica convenționalistă s-a dovedit incapabilă să explice gîndirea științifică și a fost nevoie să se introducă noțiunea de sens și cea de adevăr — însă pe scara de serviciu.

Limbajul sintactic neinterpretat a fost completat cu limbajul interpretat. În ultima etapă, Carnap aderă la semantică (semantics), care, în definiția lui Carnap, este „teoria semnificației expresiilor.”)

Semantica e concepută ca una din cele trei părți ale semioticii: pragmatică, semantică și sintaxă. Distincția aparține lui C. W. Morris. În această distincție, pragmatica e teoria relațiilor între semne și cei ce le produc sau le primesc și le înțeleg. Ea cuprinde psihologia, sociologia și istoria întrebuițării semnelor, în deosebi a limba-

) Ibidem, p. 171.

) Ibidem.

) Ibidem.

) R. Carnap, *Introduction to Semantics*, p. 10, Harvard University Press — 1948.

jelor. Semantica e înțeleasă ca teoria relațiilor între semne și „designatele” sau „denotatele” lor, adică la ceea ce se referă semnele, iar sintactica este teoria relațiilor formale între semne. Sintaxa logică e sintactica (syntactics) aplicată la limbajul teoretic, adică la limbajul științei, și cuprinde teoria calculelor formale și logica formalizată.¹⁾

Un sistem semantic este definit de Carnap ca un sistem interpretat, adică „un sistem de reguli formulat într-un meta-limbaj și referindu-se la un limbaj-obiect, astfel încât regulile determină o condiție de adevăr (a truth — condition) pentru fiecare enunț al limbajului — obiect, adică o condiție suficientă și necesară pentru adevărul ei.”²⁾ În acest mod, zice Carnap, enunțurile sînt „interpretate” prin reguli, adică făcute inteligibile (understandable), fiindcă „a înțelege un enunț, a ști ce e asertat în el, e același lucru cu a ști sub ce condiție poate fi adevărat.”³⁾ Regulile determină semnificația (meaning) sau sensul (sense) enunțurilor. Adevărul și falsul sînt numite valorile de adevăr ale enunțurilor (the truth — values of sentences)⁴⁾.

Un sistem semantic se construiește astfel :

Se dă o clasificare a semnelor
Se stabilesc regulile de formare
apoi regulile de desemnare
și se stabilesc regulile de adevăr

Adevărul unui enunț este considerat valabil în cadrul unui sistem S din care face parte: „adevărat în S” (true în S). Acesta e conceptul semantic de adevăr (semantical concept of truth), formulat mai întîi de *Alfred Tarski*. Astfel, formalismul e obligat să se nege pe sine și să revină la conceptul logic fundamental de adevăr. Semantica reprezintă — în condițiile pozitivismului logic și cu alunecarea idealist-subiectivă — necesitatea recunoașterii existenței obiectului și a reflectării sale în gîndire.

¹⁾ R. Carnap în Dictionary of Philosophy verbo Semiotic.

²⁾ R. Carnap. Introduction, p. 22.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Ibidem.

Astfel, observă un autor, logica formală care presupune inițial existența propozițiilor adevărate și false, dar nu arată cum, e posibil să fie astfel, este insuficientă: „rămîne pusă chestiunea de a ști care sînt condițiile adevărului propozițiilor”¹⁾.

Pentru a lămuri problema, Tarski își propune să dea o definiție „satisfăcătoare” a adevărului, adică o definiție „materialmente adecvată și formalmente corectă” (materially adequate and formally correct).

În cercetarea sa Tarski se referă expres la „concepția clasică aristotelică a adevărului.”²⁾

Nu putem intra, aci, în expunerea argumentării lui Tarski ; reținem numai cîteva: aspecte ale teoriei. După el, „adevărat” exprimă o proprietate (sau denotă o clasă) a unor expresiuni, anume a enunțurilor.³⁾ Pentru a defini adevărul, Tarski folosește noțiunea de „satisfacere” (satisfaction). Un enunț e adevărat dacă e „satisfăcut” de toate obiectele și e fals dacă nu e „satisfăcut” de nici un obiect.

„Problema definirii adevărului capătă o semnificație precisă și poate fi rezolvată într-un mod riguros numai pentru acele limbaje a căror structură a fost exact specificată”⁴⁾. Ceea ce nu ar fi cazul pentru vorbirea „naturală”.

Adevărul unui enunț e considerat în cadrul unui sistem, valabil pentru acest sistem, de unde rezultă că adevărul absoțut e posibil ca sumă a adevărilor relative, fiecare fiind valabil pentru sistemul în care se integrează direct.

Tarski socotește că concepția semantică este o formă modernizată a teoriei clasice a adevărului (teoria corespondenței)⁵⁾.

Încercarea lui Tarski pare a lua-ca punct de plecare realismul logic aristotelic în problema adevărului, de a face o anumită

¹⁾ A. Patri citat de M. L. Roure, Logique et metalogique, p. 245, Witte ed. 1957.

²⁾ A. Tarski, The Semantic conception of Truth, in Semantics and the Philosophy of Language edited by L. Linsky. The University of Illinois Press of Urbana. 1952.

³⁾ Ibidem, p. 17.

⁴⁾ Ibidem, p. 19.

⁵⁾ Ibidem, p. 28.

cotitură spre o înțelegere justă a problemei cunoașterii, de a păși spre ratașarea gândirii la obiect, de a stabili condițiile adevărului în cadrul sistemelor formalizate și de a se îndruma spre o concepție comprehensivă a raportului dintre adevărul absolut și adevărul relativ. Acest merit este însă anulat prin neputința lui Tarski de a se situa pe o poziție materialist-dialectică în teoria cunoașterii și în logică, prin neputința sa de a se smulge din cadrul empirismului logic. Lui Tarski îi este, de asemenea, străină teza procesualității formării adevărului, ca și teza istoricității acestui proces, în care omul trece de la necunoaștere la cunoaștere, de la cunoașterea unei esențe mai puțin adânci la una mai adâncă.

Deși acceptă într-o anumită măsură realismul gnoseologic aristotelic în definirea adevărului, Tarski se situează, totuși, pe un teren formalist și empirist-subiectiv, cu tinctură agnostică. De altminteri, însăși concepția aristotelică a adevărului, deși materialistă în esență, nu e de caracter dialectic, ci mai de grabă metafizic, întrucât nu consideră procesualitatea și istoricitatea cunoașterii adevărului. Iată de ce însăși concepția semantică a adevărului se situează în interiorul metafizicii și empirismului subiectivist.

Definiția adevărului dată de Tarski este în fond subiectivistă, în ciuda pretențiunii de a se ratașa la Aristotel. Într-adevăr, Tarski scrie următoarele rânduri care aruncă o vie lumină asupra concepției sale gnoseologice: „Astfel, putem accepta concepția semantică a adevărului, fără a renunța la vreo poziție epistemologică pe care am avut-o; putem rămâne realiști naivi, realiști critici sau idealiști, empiriști sau metafizicieni — ori cum am fost mai înainte. Concepția semantică e complet neutră (completely neutral) față de toate aceste chestiuni”¹⁾.

Pe bună dreptate, observă G. A. Brutcan că „neutralitatea concepției semantice a

¹⁾ Ibidem, p. 34 — citat de G. A. Brutcan în Idealismul subiectiv contemporan, p. 296.

adevărului este o expresie prost camuflată a idealismului în teoria adevărului. Formula lui Tarski „X este adevărat, dacă avem P și numai atunci” este idealistă pentru că ea nu exprimă o concordanță a gândirii, a judecății, cu realitatea, ci concordanța dintre denumirea judecății și judecata însăși”²⁾.

De asemenea, G. A. Kursanov, într-o comunicare la Congresul de Filosofie de la Veneția (septembrie 1958), vorbind de „pretinsul criteriu logic al adevărului”, spune următoarele: „această cerință (de necontradicție) și criteriul logic al adevărului nu sînt în stare să decidă despre adevărul obiectiv al cutărei, sau cutărei noțiuni, păreri, teorii etc. ... Considerăm că încercările de absolutizare a acestui criteriu sînt greșite, căci duc inevitabil la o formalizare extremă a științei și la negarea conținutului real obiectiv al propozițiilor științifice.”³⁾

Evident, idealismul logic vizibil la Tarski în ciuda afirmației de „modernizare” a concepției aristotelice — este agravat la Carnap, care folosește aparatul logicii matematice pentru a da un aspect științific lucrărilor sale de sintaxă logică, și de semantică. Cotitura pe care, în studiile semantice, pare a o face spre obiect, spre realitatea obiectivă, e numai aparentă, ea se menține în interiorul machismului și logicismului idealist, întrucât obiectul e definit în termeni de gnoseologie empirist-subiectivistă.

Astfel, — deși se definește ca teorie a raporturilor între semne și faptele semnificate și denotate — rămîne o teorie idealist-subiectivă, deoarece, în fond, e o teorie a raportului între semne și noțiuni, fără ca noțiunile să fie considerate ca reflectînd realitatea obiectivă, ci numai vechile și de la Berkeley și Mach cunoscutele „complexe de senzații”.

Prin urmare, pretențiile de realism ale semanticii nu sînt decît un camuflaj, impus de dezvoltarea științei care infirmă în permanență punctul de vedere idealist.

²⁾ Ibidem.

³⁾ G. A. Kursanov, Le pretendu critere logique de la verite — în Acta Logica, nr. 1/1958 București.

Declamațiile împotriva „metafizicii” nu pot ascunde caracterul idealist-subiectiv al pozitivismului logic și al semanticii.

Concepția semantică a adevărului se referă, în fapt, nu la realitatea obiectivă, ci la „complexe de senzații”, nu la adevăr ca atare, adică la corespondența gândirii la realitate, ci la un raport în interiorul gândirii, un raport interpropozițional. În acest sens, R. M. Martin, partizan al semanticii, scrie: „Definiția semantică furnizează numai un criteriu prin mijlocirea căruia determinăm dacă un enunț dat e adevărat sau nu. El dă o condiție necesară și suficientă în care putem să atribuim convenabil (atributul) „adevărat” unui enunț. A decide, prin observare sau experiment sau prin alte mijloace, dacă un enunț e, în fapt, adevărat sau fals, nu e treaba semanticii. Aceasta e, larg concepută, sarcina științelor speciale. Distincția între furnizarea unui criteriu și o analiză este evidentă, dar pare a fi frecvent omisă.”¹⁾

Acesta e punctul de vedere comun al pozitivismului logic și al semanticii. Aceasta din urmă se menține ca și pozitivismul logic, în cadrul analizei logice și tratează problema adevărului ca o problemă în interiorul limbajului și nu ca un raport între limbaj și realitatea obiectivă.

Pozitiviștii logici sînt obsedați de problema „metafizicii”. Ei declară metafizice și, în consecință, lipsite de sens, problemele fundamentale ale filosofiei, probleme care se pun fie că filosofezi, fie că nu filosofezi, cum spune Aristotel. Pentru a evita metafizica, pentru a exorciza filosofia, pozitivii logici, pe de o parte, lasă exclusiv în seama științelor particulare cercetarea realității obiective, iar pe de altă parte se refugiază într-un univers al propozițiilor analitico-tautologice. Exorcizarea „metafizicii” nu duce însă la rezultatele dorite, deoarece, de o parte, obiectele irump chiar în cadrul logicii, fie și sub forma semanticii, de altă parte pozitivii logici nu încetează de a descoperi „meta-

¹⁾ R. M. Martin, *Truth and Denotation. A Study in Semantical Theory* — Routledge and Kegan — London 1958.

fizica” chiar în operele celor mai cunoscuți; reprezentanți ai acestui curent. Wittgenstein a descoperit influența metafizicii la Russell, Carnap la Wittgenstein și, mai de curînd, Ayer la Carnap.

Într-adevăr, deși recunoaște că „dato-rează cel mai mult lui Carnap”²⁾, Ayer îl acuză, totuși, pe Carnap de delictul de „metafizică”. Ayer se reclamă de la Berkeley, Hume, Russell și Wittgenstein. Admirativ față de Berkeley, el înlocuiește „ideea” lui Berkeley prin „termenul neutru de conținut sensorial”³⁾, prin care desemnează „datele imediate ale senzației exterioare ca și interioare”. Conținutul sensorial al lucrurilor e deci clasică formulă machisto-berkeleyană a „complexelor de senzații”, adică, în fond, negarea însăși a realității obiective existînd independent de conștiința noastră. E cazul să spunem: parturiunt montes, nascetur ridiculus mus, un șoarece cunoscut de multă vreme și care poartă numele de idealism subiectiv.

Ayer exaltă „descoperirea” episcopului Berkeley: „descoperirea lui Berkeley a fost că lucrurile materiale trebuie definite în termeni de conținut sensorial”⁴⁾. Ayer definește lucrurile materiale în termeni de conținuturi sensoriale (to define material things in terms of sense-contents), pentru că numai prin înfățișarea (occurrence) unor conținuturi sensoriale poate fi verificată vreodată, în cel mai mic grad, existența unui lucru material.

„Noi adoptăm fenomenalismul lui Berkeley fără teismul său”, declară Ayer — lăsînd însă deschise toate porțile spre teism. Teismului franc al lui Berkeley i se substituie unul voalat.

De asemeni, Ayer afirmă că „punctul nostru de vedere asupra cauzalității rămîne esențial același ca și al lui Hume”⁵⁾.

Nici o deosebire față de machism, dacă n-ar fi adaosul analizei logice. Într-adevăr, de acord cu toți pozitivii logici, Ayer susține că propozițiile filozofiei nu se re-

²⁾ A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, Dover Publications New-York.

³⁾ Ibidem, p. 69.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Ibidem, p. 72.

feră la lapte, ci sînt de caracter lingvistic, adică „nu descriu comportamentul obiectelor fizice sau chiar mentale, ci exprimă definiții sau consecințele formale ale definițiilor” >). Cercetarea logică se referă numai la consecințele formale ale definițiilor și nu la chestiunile de fapt sau empirice.¹⁾ Filozoful ca analist, nu se ocupă de proprietățile fizice ale lucrurilor ci numai cu modul în care vorbim despre ele (The philosopher as an analyst is not concerned with the psychic properties of things, but only with the way in which we speak about them).

Philosophy issues in definitions : filozofia duce la definiții. Analiza filozofică e independentă de orice supoziție empirică.²⁾ „Astfel a întreba care e natura unui obiect material, înseamnă a cere o definiție a „obiectului material” și aceasta, cum vom vedea înseamnă a întreba cum propozițiile p.ivi re la obiectele materiale pot fi aduse în propoziții care se referă la conținuturi sensoriale“).

Treaba filozofiei e de a elucida definițiile, „... înlătura confuziile care provin din confundarea diverselor tipuri de enunțuri”.

Ca empirist logic, Ayer se separă de Mill care consideră că enunțurile logice și matematice au același „statut” ca și cele empirice. Pentru Ayer, ele „sînt independente de experiență, în sensul că validitatea lor nu depinde de verificarea empirică”.*) Ca atare enunțurile logico-matematice sînt cu necesitate și universal valabile, fiindcă ele sînt propoziții analitice și tautologice.) Enunțurile logico-matematice sînt lipsite de orice conținut de fapt și tocmai de aceea nu pot fi dezmințite de experiență.³⁾ Ele nu spun nimic, dar nu sînt lipsite de conținut, fiindcă, deși nu dau nici o informație asupra unei situații empirice, ele ne

1) Ibidem, p. 74.
2) Ibidem, p. 75.
3) Ibidem.
4) Ibidem, p. 77.
5) Ibidem, p. 83.
6) Ibidem, p. 102.
7) Ibidem, p. 105.
8) Ibidem, p. 108.

lămuresc asupra implicațiilor unui uzaj lingvistic.)

Astfel, afirmînd că dacă toți Bretonii, sînt Francezi și toți Francezii europeni, nu descriu o situație de fapt, ci arată numai a din primele două enunțuri urmează lerjiul enunț (toți Bretonii sînt europeni) ; indic, prin urmare, convenția care cîrmuiește în-trebuințarea cuvintelor „daca” și „toți” .)

Referindu-se la *Principia Mathematica*

Ayer observă că logica formală nu se ocupa cu însușirile spiritului omenesc, cu atît mai puțin cu însușirile lucrurilor materiale, a p. și smpu de posibilitatea combinării propozițiilor prin mijlocirea particulelor logice în propoziții analitice (the possibility of combining propositions by means of logical particles into analytic propositions) și cu studierea relațiilor formale ale acestor propoziții analitice, în virtutea cărora una poate fi dedusă (is deducible) din cealaltă.“) 0 ^ ^ TM = < * concepția russelliană, exprimată în *Principio Mathematica* și însușită, aci, de Ayer, fzelează ermetic logica atît de realitate, obiectului, cît și a subiectului. Or formele logice nu sînt extramundane, întrucît ele exprimă *in mente* forme de extremă generalitate *in re*. De altă parte, ele nu sînt străine de proprietățile spiritului uman, întrucît sînt incluse în sistemul acestor properties of men's mind, în care ele mșile reflectă, *more specifica*, proprietăți obiective. Este imposibilă abstragerea logicii formale din sistemul mundan ; e posibilă numai abstragerea și izolarea ei provizorie pentru scopuri determinate.

„Legile logicii, sînt reflectarea obiectivului în conștiința subiectivă a omului .) Astfel, obiectul și subiectul sînt legate prin reflectarea obiectului în subiect, iar eficiența explicativă a legilor logice devine de înțeles.

Ayer declară acordul său cu concepția *Principiilor* și consideră că legile gîndim

9) Ibidem,
10) Ibidem, p.
11) Ibidem, p. 81.
is V I Lenin, Caete filozofice p. 152,
Editura' de Stat pentru Literatura Politica
1956.

nu sînt mai importante decît celelalte propoziții analitice; ele nu sînt recunoscute printre premisele sistemului. Pozitivismul logic nu recunoaște valoarea logică fundamentală a principiilor identității, contradicției și terțiului exclus, din cauza convenționalismului care stă la baza sa, așa cum se manifestă el la Russel și Carnap. Firește, dacă la temelia logicii punem principiul convenționalismului, cele trei principii ale gândirii își pierd valoarea normativă. Convenționalismul este însă compatibil numai cu o concepție subiectivistă, sau, cel mult, acceptat cu titlu de provizorat, dar în concepția materialistă a logicii, principiul convenționalismului nu

își află locul și, ca atare, se prezintă imperios necesitatea axării logicii pe principii fundamentale din care derivă toate operațiunile logice. Ayer impută lui Russel! faptul că acesta socotește că valoarea unei propoziții rezidă în încorporarea ei într-un sistem. „Atomismul” lui Russell devine super-atomism la Ayer, căci el concepe posibilitatea unui simbolism în care fiecare propoziție analitică ar putea fi văzută ca analitică, numai în virtutea formei sale.¹⁾ Ayer se refugiază în acest super-atomism logic, pentru a evita chestiunea dacă propozițiile matematice sînt reductibile la propoziții de logică formală.²⁾

Continuare în nr. viitor

J

¹⁾ Ayer, op. cit. p. 81.

²⁾ Ibidem.

„ÎNTOARCEREA ARMELOR' (poem) de Miha Dragomir

O. V. S. CROHMA L. NICHA NU

„Întoarcerea armelor” e continuarea mult așteptată a poemului „Războiul”, lucrul fără îndoială cel mai bun pe care l-a dat pînă astăzi Miha Dragomir.

Cine va încerca însă acum să îmbine ambele părți într-un singur tot va constata cu surprindere că operația e imposibilă. Bucățile nu se îmbucă, nu fac corp comun. Pe timpuri, funcționa o metodă primitivă dar foarte eficientă de recunoaștere. Se rupea o monedă în două. Deținătorii bucăților se verificau apoi reciproc, controlînd, dacă alăturate, fragmentele reconstituiau aceeași piesă inițială.

În cazul nostru nu avem de atace atît cu o îmbinare imperfectă, cît cu o deosebire de aliaj. Partea a doua e croită vizibil dintr-un material de calitate superioară, cu un procent de aur poetic, evident mai ridicat. Aici nu e vorba de vreo subestimare a valorii primului poem. Dimpotrivă !

- Constatarea măsoară însă un fapt cu o semnificație mai largă și care depășește creația lui Miha Dragomir. Calitatea literaturii noastre a crescut serios în acest răstimp ; procesul asimilării metodei realismului-socialist a continuat să se desfășoare în **adîncime**, au avut loc clarificări artistice importante, al căror ecou se resimte în „Întoarcerea armelor” ca și în alte lucrări de prim ordin, apărute cu ocazia sărbătoririi unui deceniu și jumătate de la eliberare.

Ideea implicațiilor nefaste ale războiului în evenimentele vieții zilnice dicta organizarea primului poem. El creștea din descoperirea succesivă a mecanismului sînistru care-i preface periodic pe oameni în carne de tun. Erau evocate, astfel, copilăria însemnată de stigmatele ultimului măcel, tatăl invalid înîșindu-și mereu piciorul plin de răni, joaca de-a soldații, lecțiile otrăvite auzite în clasă : „Priviți hărțile I /Sîntem înconjurați de dușmani din toate părțile/ Ca să trăim/ trebuie să fim gata oricînd să-i măcelărim” ; adolescența vîndută, fiecare școală transformată într-o cazarmă, fiecare tînăr într-un număr și apoi, deznodămîntul prevăzut, încorporarea, uniforma, arma, ordinele demente, „Treceți Prutul I ; a început „războiul sfînt” !

Partea întia și cea mai izbutită a poemului sugera pregătirea treptată, delibereată, sistematică a marelui crime de către însăși orînduirea socială capitalistă, concretizînd artistic în tehnica obsesivă a imaginilor, o idee în deosebi **critică** ; dar conștiința modului cum individul poate rupe plasa aceasta infernală, urzită încă din leagăn în jurul său, nu-și găsea o expresie poetică. Imaginea' războiului imperialist ca avantscenă a revoluției nu se închea. Ideea **rezolvării contradicțiilor** rămînea încă într-un stadiu conceptual. Ea nu apărea încorporată organic în structura poemului, era **ilustrată** cam artificial, cam

prozaic. Partea a doua nu mai avea o organizare iirică interioară. Se risipea în episoade și descripții, oarecum independente neadunate ca într-un focar de o idee poetica centrală.

Tocmai depășirea acestui stadiu conceptual caracterizează noua lucrare. În noul poem, deea trecerii de la război la revoluție, a schimbării armei cum spunea Marx de pe un umăr pe celălalt, a căpătat o existență reală artistică. Ba mai mult a devenit ea organizatoarea întregii mișcări lirice. Cu alte cuvinte, elementul revoluționar a trecut în planul întâi, a ajuns el generatorul principal de poezie, ca un rezultat firesc al pătrunderii ideilor noi în însăși inimitatea actului creator.

„Întoarcerea armelor” transcrie prin urmare un moment sufletesc dramatic, grav de o însemnătate istorico-socială, capitală * într-un document de deznădejdie cumplite. Înfrângerea, retragerea, cu conștiința apăsătoare a participării în un război criminal, proiectează toate gesturile ostașului pe un fond de umilință și rușine. Cerul s-a închis, „pietrificat” pentru cei care fug urmăriți de o minie dreaptă. Armatele de jaf și prădăciune sînt blestemate să se tirască îndărăt lipite de sol pe coate, „ca hoții”, într-o degradare de speța reptilină („Mocirla și-așlernea un Pat frățesc, /Știam numai mersul șerpesc”) Amintind ceasul judecării, peisajul răscolit * e urgia brandurilor, obuzelor și senilelor de tancuri, i. e. înfățișare apocaliptică : într-un „cîmp înopțat”, tunurile hohotesc, căutîndu-i în întuneric pe fugarii pămîntului „... clatină „beat de flăcări” iadul gonește „cu copite de munți” peste ei „Limba verii” „sîngeră” „în fiecare mărăcină”, și deodată poetul începe să o deslușească. Tunurile „horcăie” acum „întrebări”, „ostașii mințiți, înșelați”, trăiesc clipa țenbila a alegerii. Mifou Dragomir o cîntă >n „Răscrucile lumii”. E clipa unei noi „geneze”. În această prăbușire, în „viscol” în „arșiță”, în „moarte” se decide viitorul * nupul pare să se fi oprit. Valea, „care zac îngrămădiți soldații, se rotește ca un „an ciudat” și acum vorbesc „tine-

rețea palmuită”, „inima gîuită de tăcere” „pamîntul secat și batjocorit”, casa fumegînd înjunghiată ca o jivină”. Fondul acesta latent de revoltă, poetul Îl face să răsune într-un cîntec cu năduf, tărăgănat amar, de „deșcă bătrînă” ;

***„Pai de trei ani și jumătate
„Stau mereu cu pușca-n spate
„D. trei ani și jumătate
„Că anai mult
„Nici că se poate...
„Păi frații
„S-au făcut porumb,
„Și cumnații
„Praf de plumb...

Tot mai stăruitor cugetele soldaților caută pe răspunzătorii catastrofei, pe proffitorii fiorosului tîrg de vieți omenești și >dea mutării armei pe celălalt umăr se aprinde în minți. Cîntecul rezervistului fixează la modul alegoric, popular, starea aceasta de spirit:

„Frate-mk, s-a însurat /Ou-o groapă din< Stalingrad./ Da' noi tot ne-am înturnat/
Și-avem chef de cununat./ Cununat și botezat/
Pe boieri și boernași/ C-așa-i scris sa le fim nași.../ Ei Crăciunul și cu brau/
Noi cu ranița și brandu'/ Ei cotnaru' și tutunu'/
Noi zebeu' și cu tunu'..."

Gîndul devine hotărîre: acasă urmează ratuiala'. Și Lucrul acesta îl repetă încă-păînat, ca o sentință, fără apel, însuși ritmul marșului sumbru îndărăt:

**Rap, rap, tăcuți ne-ntoarcem, ne-ntoarcem
din moarte,
pe unde-s stăpîni; ..-n foc ne-au băgat >
Rap, rap, tăcuți ne-ntoarcem, ne-ntoarcem
din moarte,
ajungem, ajungem și-acolo, soldat...**

(Pluton în marș)

O excelentă schiță în cărbune (Așa”) prezintă primele acte care-i -aduc pe ronrnf alături de ostașii sovietici împotriva dușmanului comun, hoardele înarmate ale lui "tier. Ca gîndurile să devină cu adevărat faptă, trebuie ca o forță să unească și sa conducă aceste năzuințe colective și M.hu Dragomir cîntă organizarea insurecție, armate de către partid. J. ceasul ma-

rilor cumpene" acesta vorbește mulțimilor cu glasul „necazurilor de veacuri”, al „doinei”, al „grevelor”, al „sirenelor”, al „grelei tăceri țărănești” indicînd limpede obiectivele, arătînd cu știința și experiența strategului încercat, unde să fie dată fiecare lovitură.

Poemul fiind reconstituirea' unor momente sufletești, autorul nu face aici descripții de acțiuni deși lipsa lor se resimte. Rememorarea ceasului cînd revărsarea durerii și-a găsit un vad, așteptarea interioară, un țel și un conducător, declanșează în planul liric un sentiment adînc de recunoștință. Imaginile care glorifică partidul cresc dîn această mișcare afectivă. El a ridicat brațul înarmat și arma „răsfrîngea soarele de azi”, el a privit în „focul deznădejdiei”, culegînd „dorințele și puterile” noastre — spune Mihai Dragomir — ca un ostaș, care scapă un copil dintr-o „casă în flăcări”, el a trecut — își amintește cu o profundă admirație — „netemător în fruntea noastră” „prin piețe împinzite de gloanțe”, pe „străzi îngenucheate în ruine”, prin „sate înecate în colbul oftatului”, pe „șoselele măcinate de armate mințite”, luînd în brațele lui de muncitor „țara prea îndelung palmuită”.

Actul „întoarcerii armelor” apare astfel încărcat cu un conținut revoluționar, pe care poemul urmărind de astă dată lupta pentru zdrobirea fascismului, îl scoate puternic la iveală. Pe frontul antihitlerist „primul obuz” românesc vorbește în numele armatei noastre : „pentru toate durerile”, „pentru toate tăcerile” :

**Pentru mulțimile neînvățate să se roage.
Pentru orașele ciunge și oloage.
Pentru copilul alăptat de dărîmături.
Pentru soldatul cu «meri dungați de
centuri.
Pentru pămîntul stors de mană.
Pentru ochiul sleit în fund de doftana.
Pentru gîlgîitul griului în vapoare străine.
Pentru mii — galerii negre de mine”...**

Doinei de jale, oîntată de „deșca bătrînă” îi răspunde în această parte „una de foc”, „foc de-âl bun,/ foc de tun/ fără cenușă/

foc de fier/ foc de ger/ foc de inimă neagră/ foc de urzeală/ foc de răcoreală”. Războiul se duce acum pentru eliberarea Ardealului, pentru o altă așezare, mai dreaptă a rînduieiilor, pentru stîrpirea însăși a sămînței războiului. O contrapunctare ingenioasă a motivului epic, care evocă faptele eroice de arme săvîrșite de oștirile românești, (Pămînt, Soldatul Anonim, Unde ?) cu numeroase dezvoltări lirice (Ardeal, Cîntec de leagăn, Flori, Cîmpiile) și cu cîteva reconstituiri de momente ridicate la o valoare simbolică (HaTta', Scânteia, Bujorul din țeava puștii) sugerează procesul moral de transformare petrecut în conștiința combatanților, convingerea că lupta, pentru o cauză dreaptă îi face să vadă cum împingînd din greu „zidul de haos și flăcări”, „alături/ ruși și romîni/” în: sfîrșit alături, în urma' lor se ridică o altă lume :

**...pămîntul răsufală,
întinzîndu-și mădularele zdrelite
părinții mei ies și-l măsoară
cu privirea lor încercată și neiertătoare.
Și nu un duh,
ci ființa din milioane de ființe,
Partidul,
ieșit și din palmele acestea
bătătorite de plugul nevoii,
partidul rezemat pe unelte atît de simple,
ciocan și seceră,
le pune în privirea încercată și neiertătoare
o astfel de măsură.
împingem din greu zidul de haos și flăcări
Alături
ruși și romîni
în sfîrșit alături.
Și-n urma noastră
părinții mei își iau în primire pămîntul
împărțindu-l între secerile
înscrise pe stema cea mai firească din
lume.**

Tancurile inamice, pornite să cîștige înapoi terenul pierdut, par „turme de bivoli preistorici”, care „mugind”, „gîfiind fioros”, smulgînd copaci întregi din rădăcină, călcînd peste gropi și rețele de sîrmă cu „la-

bele însolzate", împiedicate în „lanțuri •scrișnitoare", vor să ajungă iar în „mănoasele pășuni de unde au fost izgonite" (Soldatul anonim). Numărul din „Scânteia" sosit pe front e parcă o scrisoare de acasă: „Cine-mi scrie cu lacrimi în geană? Nu-i tata? Vine scrisoarea de-a-casă în toată •armata." Florile dintre linii, florile din „țara nimănui", „zgribulite pe buza franșeii", agățate „cercei" „la cureaua căștii", păstrate într-un carnet zdrențuit ca semn că într-o anume zi moartea l-a ocolit pe soldat, presărate pe •mormintui prietenului căzut, călcate sub bocancii grei, florile războiului vorbesc. Mai bine ar fi ca oamenii să nu le cunoască niciodată. De aceea, dornice să fie doar trimise iubitelor, țipă înebunite de silă să înceteze cumplitul măcel. Luciul puștilor însă le răspunde:

— O florilor ! încă puțin și-ncetăm !
 încă puțin și nu veți mai cădea
 E-aproape ziua, se aude...

Combatanții capătă conștiința că luptând de astă dată pentru o cauză dreaptă duc de fapt un război împotriva războiului însuși. Ideea aceasta ca expresie majoră a sensului revoluționar pe care l-a căpătat „întoarcerea armelor" încunună, în încheiere, poemul lui Mișu Dragomir. După victorie, ostașul se desparte de pușca sa, lăsându-i un bujor în gura țevii, cu gîndul la clipa când gestul lui simbolic va fi repetat de „ultimul soldat", și lumea va pune capăt pentru totdeauna măcelului dintre oameni.

Intr-o cronică anterioară atrăgeam atenția asupra faptului că literatura realist socialistă dobîndește o concreteță istorică maximă. Lucrul e ușor de înțeles în proză, vor spune unii, dar ce urmări are în poezie? Nu exclude oare dreptul artistului de a •apela la simboluri? Nu-l împinge cumva să renunțe la puterea sugestiei, să-și trimeată imaginația la plimbare? Poemul lui Mișu Dragomir, ca și alte opere poetice de valoare pe care literatura noastră le dă odată cu adîncirea procesului de asimilare •a metodei realismului socialist, dovedește cît de neîndreptățite sînt asemenea temeri. Tocmai printr-o fericită proiectare în plan

simbolic a unor mișcări complicate sufletești, versurile din „întoarcerea armelor" reușesc să sugereze admirabil particularitatea momentului istoric pe care îl cîntă. Pămîntul țării, de pildă, e investit cu o asemenea funcție poetică. în actul ruperii de hitler.îști, sentimentul patriotic a jucat un rol • capital. Trezirea lui ca fenomen de masă, în rîndurile soldaților, atunci când războiul se mută pe teritoriul românesc, Mișu Dragomir o fixează în simbolul memorabil al pămîntului patriei, care, în ceasul al doisprezecelea, „țipă". E un țipăt disperat, sfîșietor, de ajutor și de chemare amară la realitate. Tot 'frontul îl ascultă cutremurindu-se. Și poetul ne face extrem de viu să simțim ce s-a întîmplat atunci în sufletele ostașilor, scriind:

**Te-am auzit
 mamă tăcută și călcată în picioare
 prietenă care pui și-n scaieți o floare,
 învățătoarea copiilor mei.**

Din prăbușirea teribilă morală, oamenii se ridică, o dată cu pămîntul lor răscolit de explozii. Simbolul e amplificat pe acelaș fond de idei și sentimente reale, de o pronunțată concreteță istorică, în 'continuare. Cadența coloanelor care înaintează în Ardeal, de astă dată alături de armatele sovietice, pentru eliberarea patriei, •leagănă pămîntul țării, recăștigat și de fapt renăscut, pentru că după această luptă va fi altul. „Vei crește curat și luminat"/ „Vei crește ântreg și bat", „odihnește-te, pămîntul meu!" — șoptește cu dragoste poetul (Cîntec de leagăn). Și reia ideea, descriind cucerirea pas cu pas a ținuturilor cotropite, smulse de sub imperiul „haosului și flăcărilor", al norilor de pușcioasă, al mușcăturilor de obuze, al tancurilor incendiate ca niște „făclii":

**în urma noastră
 pămîntul răsufală,
 întinzîndu-și mădularele zdrelite,
 Parcă noi,
 cu palmele noastre
 am zămislit pămîntul acesta ;
 vindecîndu-i rănile
 în aurul blind al sfârșitului verii.**

Simbolul în jurul căruia gravitează poemul lui Miha Dragomir reușește astfel să dea ideea împletirii luptei pentru eliberarea teritoriului țării de sub stăpânirea dușmanului cu revoluția populară. Pământul redobândit prin foc și sânge și-l împart între ei părinții soldaților, țărani care-l muncesc de veacuri.

Reînnoit prin proaspetele jertfe, legământul secular al înfrățirii cu pământul patriei poetul îl resimte cu o acuitate deosebită. Gîmpiile poantă vii urmele grelelor încercări umane, care le-au redat pacea și fecunditatea. „Pe-aici s-au tîrît obrăzii iubii / Fiece cută pe cîmp e semnul lăsat / de-un obraz pămîntiu, de soldat. / Fiece val e săpat cu pieptul / Fiece mușuroiu cu bărbia / Pragul a fost curățat cu sprinceană și geana / Tîmplele au prășit toată cîmpia / Sudoarea a fost ștearsă cu iarba / Fruntea a catifelat toate pietrele / Părul a măturat toate țarinile / Mîinile au grăpat / Genunchii au făcut cuiburi”. Sentimentul e atît de intens încît invadează pînă și stările de euforie amoroasă. „Fetele” sînt sfătuite să nu fie intrigate de aerul schimbat al iubii întorși din bătălie. Pământul înfrățit cu cei care l-au apărat, pământul amestecat cu sânge e prezent în ei :

**„Nu, să nu vă feriți mîna
cînd simțiți pe fruntea iubitului țarina
cînd sărutul vi se pare ciudat,
poate-a rămas pe buze un fir de lut uscat.
Cînd puneți capul pe pieptul lui
Să nu vă mire a inimii bătaie :
s-a aciuiat acolo un foșnet de ierbi și de
ploaie**

**Cînd privirea lui în gol întîrzie
să știți că trece-un nor ca pe orice cîmpie..
Nu-l întrebați. No să răspundă,
Nu răspunde nici cîmpia fecundă
Voi culegeți fetelor, maci și albăstrele
împlețiți-vă din iarba crudă, inele
și altădată, mai tîrziu, o să știți...**

Autenticitatea cu care Miha Dragomir a retrăit momentul „întoarcerii armelor” configurează — cum se vede — sistemul acesta de simboluri, imprimîndu-i o strălucită concreteță istorică. Supără, prin

urmare, intervențiile rupte din contextul emoțional de ansamblu, pentru că tulbură coerența interioară a imaginilor, logica lor poetică. Dacă pământul e „mama tăcută” a soldaților (Pe cîmpul înnoptat) el nu poate fi și „fătul” lor : „vei ajunge-dincolo de noi, departe, /vei auzi de noaptea asta dintr-o carte/ pământul meu, fătul meu”. (Cîntec de leagăn).

Ceea ce susține poemul în primul rînd e vibrația reală sufletească, ridicarea lui la diapazonul răscolitor al împrejurărilor evocate. E păcat că Miha Dragomir, intuind atît de exact muzica interioară a fiecărei teme, ca și orchestrația ingenioasă a acestui document liric de mare valoare despre actul „întoarcerii armelor”, se lasă furat pe alocuri de o imagerie superfluă, care strică nuanțarea fină, inițială a sentimentelor. Cînd poetul spune „Te-am auzit, /mamă tăcută și călcată în picioare/ prietenă care pui și-n scaiete o floare, învătătoarea copiilor mei”, face o mărturie dureroasă și vorbește stăpînit de emoție. Cînd adaugă însă „casa mea, cartea mea, partea mea, / baladă de fluier și nea”, a ieșit din pielea soldatului cutremurat de suferința țării și face literatură. La fel cînd îi declară iubitei : „sînt venit dintr-o lume neștiută” (? !) „cu zei crînceni, cerînd din altarele de sub pămînt”, „sîngele-arcuș, peste pieptul-lăută”, (? !) etc. (întoarcere). La fel de nefiresc și acuzat „poetic” sună în „Primul obuz” „copilul alăptat de dărmături”, sau „ochiul sleit în fund de doftană”. Tot așa imaginea admirabilă a soldaților care înfundă tancurile hitleriste cu sentimentul că opresc năvala -unor turme de bivoli preistorici, dornice să se întoarcă înapoi spre pășunile mănoase de unde au fost gonite, se dispensează ușor de versul cu adresă imagistică exterioară : „In fața lor / Sîntem ca -niște înotători printre cruciștoare”.

Dar aceste disonanțe nu tulbură acordul grav și intens de ansamblu, care face din poemul lui Miha Dragomir una din piesele mai interesante ale producției noastre lirice închinată eliberării .

ACTORUL BONDARCIUK ÎN IPOSTAZA DE REGIZOR

ION BĂRNA

Cunoscutul actor Serghei Bondarciuk apare în „Soarta unui om” și în ipostaza de realizator. Rocada actorului, saltul lui din fața obiectivului de cealaltă parte a aparatului de filmat nu este un fenomen inedit. A făcut-o cu decenii în urmă Chaplin, care a devenit din actor în trupa lui Mac Senett, realizator al propriilor lui filme. A făcut-o, clacînd însă penibil, actorul francez Gerard Philippe în „Till Eulenspiegel”. Jacques Tati, excepționalul realizator și actor francez de comedie, după ce a realizat ultima sa operă „Moi oncle”, a declarat că îl ispitește realizarea unui film în care el să nici nu apară. Fenomenul este așadar, chiar dacă nu prea frecvent (ca în teatru bună oară), în orice caz universal. Și de cele mai multe ori rocada aceasta este de bun augur, fiind punctul de plecare al unor lucrări de valoare. Filmul „Soarta unui om”, de curînd premiat la Moscova cu Medalia de aur a Festivalului, a încununat deopotrivă creația actorului ca și pe cea a regisorului Bondarciuk.

Realizatorul ideal ar fi cel care ar cumula pe lîngă talentul specific regizorului și o serie impresionantă de alte însușiri : dacă ar fi propriul său scenarist (cazul este destul de frecvent), propriul său interpret (cum este Chaplin), propriul său pictor decorator (Claude Autant-Lara sau Cavalcanti au făcut-o), propriul său ope-

rator (exemplele pot fi numeroase aci), propriul său monteur (se pare că Eisenstein este un exemplu în acest sens), propriul său compozitor (același Chaplin poate fi citat)... Iată atîtea calități care în decursul istoriei cinematografilei au fost acuplate cîte două, cîte trei chiar în aceeași persoană, dar a căror sumă totală e greu de presupus că va putea fi vreodată posedată de cineva. Oricum, regisorul care este în același timp actor și operator, reprezintă din capul locului, virtual o valoare artistică mai mare decît un cuplu de creatori oricît de sudat ar fi acesta. Pentru că mai valoroasă decît unitatea dintre regizor și actor să zicem, este identitatea dintre ei. Desigur că axioma nu stă în picioare decît în cazul în care se presupune, pe lîngă prezența carnetului de calificare profesională, și aceea a talentului. Maestrul declarat al lui Bondarciuk, actorul A. Borisov, scrie undeva : „Cred că în cinematografie, mai mult decît în teatru, interesul actorului impune identitatea dintre vederile acestuia și acelea ale regisorului.” Actorul Bondarciuk a avut interesul să-l găsească pe regisorul cu care să poată avea o perfectă identitate de vederi. Apariția regisorului Bondarciuk este deci evident opera actorului. Actorul a fost acela care l-a căutat, care a avut nevoie de el și care l-a înzestrat apoi cu întreaga experiență acumulată în fața obiectivului.

Actorul Bondarciuk a fost cunoscut și apreciat și pînă acum. Revelația filmului „Soarta unui om” o constituie apariția regisorului Bondarciuk. Un psiholog subtil ar fi putut prevedea trecerea actorului de partea cealaltă a aparatului de filmat, după lectura unui articol publicat de Bondarciuk în urmă cu opt ani. Articolul intitulat „Colaborarea dintre actor și regisor” cuprindea o seamă de observații critice privitoare la deficiențe ale muncii regisorale, scrise cu pertinența cerută unui actor serios, dar și cu o intransigență critică care trăda o dorință funciară, nemanifestă a acestuia de a arăta „cum ar trebui să lucreze”. Bondarciuk n-a așteptat însă analiza psihologică a intențiilor sale nemărturisite, ci a început să lucreze în calitate de regisor. Rezultatul este unul din cele mai bune filme sovietice din ultima vreme. Un humorist francez, bun cunoscător al teatrului, făcea o dată următoarea butadă privind soarta unei piese de teatru: „Autorul visează o piesă, scrie o a doua, actorii joacă o a treia, iar publicul înțelege o a patra”. Butada rămîne butadă de cele mai multe ori în privința teatrului, dar se transformă adesea dintr-o vorbă cu haz într-o realitate tristă în domeniul filmului. Anecdotică privitoare la aceasta este cît se poate de bogată și citarea ei, ar interesa o publicație de humor. Cu atît mai interesantă este deci identitatea dintre actor și regisor, căci astfel se elimină cel puțin unul din inelele lanțului al căror număr, în cazul filmului, depășește cele patru pomenite.

Punctul de plecare concret al acestei reușite trebuie căutat în alegerea scenariului. Este evident că Bondarciuk a căutat un scenariu care să-i permită înaintea de toate desfășurarea capacităților sale actoricești. Povestirea lui Mihail Șolohov „Soarta unui om” era ispititoare în primul rînd pentru actor. Omul, a cărui soartă este descrisă în povestire, este un personaj în jurul căruia se țese o dramă fără complicații, fără implicarea altor eroi. Cei cu care Omul se întîlnaște în decursul în-

tîmplărilor sînt personaje episodice al căror unic rost este acela de a reliefa mai bine, de a scoate mai mult în evidență destinul tragic al eroului. Simplitatea construcției, unicitatea eroului era avantajoasă atît actorului cît și regisorului care, la primul său film, nu vroia pe semne să se hazardeze într-o întîmplare complicată, cu multe implicații. Este o primă dovadă de inteligență artistică, de seriozitate proprie maturității.

Nu am vrea să rezumăm soarta acestui om pentru că povestirea este desigur cunoscută iar filmul o urmează în deobște cu fidelitate. După cum nu am vrea să reluăm problematica generală a adaptărilor, pentru că aceasta s-a mai făcut de nenumărate ori. Cu atît mai interesant ni se pare însă încercarea de a privi mai în de aproape felul în care regisorul Bondarciuk a știut să facă o operație numită în deobște transpunerea cinematografică.

Fidelitatea filmului față de povestirea lui Șolohov nu constă într-o respectare ad-literam a textului. Un asemenea respect pueril ar fi fost generator cel mult al unei ilustrări absurde, neartistice. Am fi avut atunci în față un soi de bandă ilustrativă în genul seriilor de desene care în publicațiile pentru copii ajută la înțelegerea aventurilor celor trei mușchetari sau a piratului X. Bondarciuk respectă sensul povestirii, rămîne fidel în genere înșiruirii întîmplărilor. Fidelitatea însă nu este oarbă. Uneori replicile sînt deplasate, alteori episoade sînt sărite. Toată restructurarea dramatică ține seamă de cerințele dramaturgiei filmului. În povestire Omul spune la început scriitorului: „De ce oare și-a bătut joc viața de mine? De ce m-a făcut din om neom?” În film replica este păstrată. Dar Omul o rostește altă dată, nu ca o premiză a istorisirii, ci ca o concluzie a ei. Astfel ideea capătă un alt sens, se amplifică dramatic. În povestire Omul primește de la un vecin din Voronej o scrisoare în care îi este relatat felul în care i-a murit familia. În film Omul află tragicul adevăr la fața locului. Scrisoarea este înlocuită de întîlnirea lui cu vecinul.

Exemplele acestea pot fi multiplicare. Ele dovedesc că realizatorul a ținut seama de cerințele cinematografului și a servit astfel textul literar.

Deosebirile față de povestire sînt și de alt ordin. În lucrarea lui Șoiohov, Omul este chemat la comandantul lagărului în urma unei ocări la adresa nemților pe care o proferase în baracă. În film este intercalat însă un episod nou : simplei fraze din povestire care informează că deținuții din lagăr lucrează la o carieră de piatră în condiții neomenești, îi este substituită o scenă întregă în care munca la carieră este descrisă în amănunțime. Nu o descriere oarecare însă. La carieră se întîmplă o dramă. Omul sparge piatră pentru ca apoi, împreună cu ceilalți deținuți, să care blocurile pe o înălțime. Drumul acesta oferă prilejul de a înfățișa barbaria stăpînilor hitieriști. Urcatul este chinător pentru oamenii sleiți de puteri și nemîncați, blocurile de piatră pe care ie poartă sînt prea mari, prea grele pentru puterea lor. Pe drum unul din deținuți cade. Omul îl ajută cu un uriaș efort să urce totuși pînă sus, pentru că știe că oricine abandonează este împușcat. Ajuns pe culme, Omul istovit își privește tovarășul. Acesta surîde. Pe fața sa chinată surîsul este o grimasă, dar comunică fericirea de a fi scăpat cu viață, de a fi cîștigat o victorie asupra morții. Bucuria este prea mare pentru a fi mascată chiar și în fața ofițerului hitlerist. Acesta privește surîsul și cu un calm animalic îl împinge pe deținut în prăpastie. Zîmbetul prizonierului nu are timp să se modifice, este rupt, obturat de precipitarea în adîncime. Omul asistă la scenă, se prăbușește în gînd alături de tovarășul său. Pentru el tragica întîmplare înseamnă însă mai mult. Efortul de a-l ajuta pe cel care nu mai putea urca fusese uriaș și îndelungat, îl făcuse pentru a salva viața tovarășului. Și acum, un simplu gest al fascistului a anulat o viață de om. Asistăm nu la o oarecare crimă, ci la dezvăluirea tragicului în esența sa ; moartea prizonierului este dureroasă prin absurditatea ei. El

este ucis pe culme, hitleristul distrugînd unicul surîs pe care un deținut îl putea avea în lagărele naziste: acela al mulțumirii de a fi scăpat deocamdată cu viață. Incidentul pornit de aci, determină chemarea Omului la comandantul lagărului. Și întîmplarea toată conferă o mai mare putere de convingere scenei în care este împărțit printre prizonieri suplimentul de mîncare. Pentru că de aci înțelegem, sau mai mult chiar, simțim cît de lîhniți de foame erau prizonierii. Scena, inedită, este concepută întru totul în spiritul povestirii, o servește pe de-a-ntregul. Fidelitatea realizatorului față de textul literar inițial nu este deci determinată de timorarea unui inhibat în fața unei opere literare de mare valoare. Dimpotrivă, realizatorul își ia libertatea de a interpreta prin prizma propriei sale personalități opera originală. Dragostea autentică nu presupune nicidecum venerație oarbă. Respectul realizatorului filmului „Soarta unui om” față de scriitor constă în fond în efortul de a transpune, de a traduce literatura în limbajul filmului. Iar traducerea aceasta se face în diverse feluri. Cîte odată filmul comprimă întîmplarea descrisă în povestire. Omul se întoarce de la comandantul lagărului cu o bucată de pîine și una de slănină. Ea va fi împărțită în porții egale. Filmul rezolvă aceasta în două cadre numai. În primul rînd, pe un cîntar improvizat sînt drămuite porțiile. Al doilea nu reprezintă decît o masă întinsă pe care se află, aliniate cuminte, ordonat, feliile minuscule de pîine cu bucățelele absurd de mici de slănină deasupra. Atît. Plastica acestui cadru spune însă aici, totul. Micimea porțiilor apare evidentă în primul rînd prin contrastul cu suprafața mesei. În același timp este bizar contrastul dintre volumul ridicul al porțiilor și numărul lor. O porție de aceste dimensiuni nu ar fi spus nimic. Zecile de porții sînt însă emoționante. Două cadre reflectă situația mizeră a deținutului și aceleași două cadre vorbesc expresiv despre umanitatea deosebită a Omului. Nu e vorba aici despre mîncare, despre porții. Ceea ce se vede pe masă e altceva : Omul își fărâ-

mițează sufletul pentru a dăruia căldură tuturor tovarășilor săi. Cîntarul primitiv improvizat drămuia cu zgîrcenie hrana. Dar masa arată cum Omul își oferă cu dărnicie tot sufletul său. Aceasta nu era scris în povestire. A gîndit-o, a comunicat-o realizatorul în spiritul povestirii.

Alteori realizatorul transplantează ideea literară care, așa cum se găsește în povestire, nu ar avea aceeași putere emoțională în film. În povestire, de pildă, Omul își amintește de faptul că Miiller, bestialul comandant al lagărului, știa rusește și înjura prizonierii în limba lor. Aceștia aveau bucuria de a auzi vorbindu-se limba lor natală în lagăr și neluînd în seamă sensul strigătelor lui Miiller, se -închipuiau, la auzul cuvintelor cunoscute, acasă, la ei. Pe ecran faptul nu putea fi redat ca atare. Convoitul de prizonieri în care se află și Omul, este dus sub escorta brutală a unor hitleriști. Zdrențăroși, desculți, osteniți, prizonierii se tîrăsc pe drumul prăfuit roși de desnădejde, apăsați de gîndul chinurilor care îi așteaptă. Neamțul care comandă convoiul se plictisește. Cu un rînjit le cere prizonierilor să cînte spunînd că astfel îi va fi alungat plictisul. Ordinul este de o amară ironie. Cum ar putea cînta ostașii sovietici căzuți în prizonierat. Totuși, unul dintre ei are o licărire. El dă tonul și ceilalți care i-au înțeles gîndul încep cîntecul. Neamțul rînjește, iarăși satisfăcut. Prizonierii cîntă „Katiușa”, acordîndu-și astfel fericirea de a vorbi limba lor, de a cînta cîntecul lor. Chinul prizonierilor este diluat și ostașii (așa cum remarcă Omul în povestire, evocînd episodul înjurăturilor) au pentru moment iluzia a ceea ce înseamnă „acasă”. Și de data aceasta scena ni se pare fericit găsită. Sau : cînd Omul evadează din lagăr și ajunge într-un lan de ovăz, extenuat, avînd însă convingerea că a scăpat de urmărire, el se întinde pentru a se odihni. Momentul există în carte. În film sentimentul eroului de a fi scăpat de urmărire, liniștea evadatului, semnificația calmului acestei odihne pe care și-o acordă este sugerată printr-o simplă mișcare de aparat. îl vedem trîntit în lanul de ovăz

iar apoi obiectivul se îndepărtează treptat, din ce în ce mai mult, pînă cînd Omul devine un punct și apoi se pierde în întinderea lanului. Solitudinea lui ne este astfel perfect sugerată. Tot odată ni se sugerează și ideea că Omul a dispărut din cîmpul vizual al urmărilor, că a scăpai de sub supravegherea lor. Regisorul Serghei Bondarciuk cunoaște mijloacele de expresie ale filmului, le folosește cu pricepere. Și știe mai cu seamă să exploateze cinematografic resursele actorului, jocul lui.

Ca actor, Bondarciuk a acumulat pînă acum o consistentă experiență. Înșirarea oitorva simple date informative o dovedește. S-a înscris în Institutul de Artă cinematografică în 1945. Era reluarea activității actoricești începute în 1939 pe scena teatrului din orașelul Eisk, continuată la școala teatrală -din Rostov și întreruptă de război. În 1951 Bondarciuk joacă rolul principal din filmul „Taras Sevcenco”. Urmează apoi rolul lui Serghei Tutarinov din „Cavalerul Stelei de aur”, constructorul Eršov din „Poveste neterminată”, doctorul Dîmov din „Zvăpăiata”, rolul titular din „Othello” și altele. (Este interesant, de altfel, că actorul Bondarciuk a jucat sub îndrumarea multora din bunii realizatori de film de la care desigur a învățat, ca regisorii Igor Savcenco, Serghei Gherasimov, Leonid Lukov, Friedrich Ermler, Leonid Traunberg, Serghei Jutchevici). Rolurile jucate de el au fost variate, fiecare ridicînd probleme noi, realizarea fiecăruia contribuind la maturizarea actorului. Poate așa se explică faptul că în „Soarta unui om” Bondarciuk a izbutit, credem, cea mai desăvîrșită creație a sa.

„Ați văzut vreodată — întrebă Șolohov în povestirea sa — niște ochi ce par presărați cu cenușă, în care se citește o nesfîrșită tristețe și o durere atît de cumplită încît ți-e greu să-i privești? Asemenea ochi avea întîmplătorul meu tovarăș de viață”. Este lesne de închipuit cît de greu poate un actor să facă față unei asemenea cerințe. Și totuși Bondarciuk are ochii aceștia-. Ma-i mult chiar. întreaga față

a actorului — și nu este numai un efect de machiaj — are aceeași expresie. Cenușa este toată fata, cenușa unui incendiu lăuntric care a mistuit totul, care a făcut din om neom, care nu l-a cruțat niciodată prăvălind asupra lui potopul de dureri. Când Omul îl întâlnește pe Vanușa, pe băiețelul pe care-l va adopta, o bucurie lăuntrică îl străfulgeră: este clipa din care nu va mai fi singur, când va începe să trăiască din nou, când zîmbetul copilului va începe să-i sufle cenușa de pe suflet, descoperind căldura care mocnea inutilă, căci nimănui nu i-o mai putea dăruia. Dar nici în ciipa aceasta fața Omului nu se schimbă. Undeva, în adâncurile conștiinței, se aprinde o licărire, pe care o bănuiești doar dintr-o abia perceptibilă reverberare a privirii. Zîmbetul afixat apoi de el în fața copilului este dureros și nu odihnitor. Dealtminteri se aplică la tot jocul lui maxima spusă de un om de teatru: „în timpul tăcerilor se joacă l". Filmul este sîrăcit cu verbul și aceasta este o netă calitate a sa. Dialogul e rar sau, mai corect, atît cît trebuie în întindere. De aceea și mai eficace. Dar pauzele de vorbire nu sînt sincope în film. În aceste pauze se consumă drame, se desfășoară acțiuni, furtuni interioare. Semnificativă este astfel scena confruntării Omului cu Miiller. Comandantul lagărului îl cheamă ca să-l împuște. Dar înainte de aceasta îi dă Omului un pahar de rachiu cu o bucată de pîine, cerîndu-i să bea pentru victoria nemților. Deși înnebunit de foame, Omul refuză. Miiller îi cere atunci să bea pentru propria sa moarte. „Beau ca să mă-mbăt înainte de a ieși în curte să-mi iau rămas bun de la viață" — își spune Omul și dă peste cap paharul fără a se atinge de pîine. „De ce nu mîncîci?". „După primul pahar, nu obișnuiesc să mîncînc" — răspunde Omul. Făcea pe grozavul din dorința de a se îmbăta. Miiller îi toarnă din nou și dialogul se repetă și după al doilea pahar. Abia după al treilea Omul rupe o infimă bucată de pîine și o mestecă. Aci Șolohov notează: „Vroiam să le arăt blestemăților că deși pleznesc de foame nu mă lăcomesc

la pomana lor, că am și eu demnitatea și mîndria mea de rus și că oricît s-au străduit, tot n-au putut să mă transforme într-o vită". În film dialogul acesta interior nu se aude. Totuși, oricine îl înțelege. Omul gîndește una la primul pahar (vrea pur și simplu să se îmbete) și cu totul altceva la al treilea (își apăra demnitatea). Schimbarea aceasta o înțelege din mimica actorului și dintr-un singur gest: gestul cu care își șterge gura după băutura. La început un singur reflex, gestul trădează o anume timorare în fața morții care trebuie să urmeze inevitabil. După aceea gestul devine ostentativ, transformîndu-se într-o sfidare. Și astfel un simplu gest suplinește un monolog întreg.

Cine și-l amintește pe Bondarciuk în „Othelilo" reține deosebita expresivitate a ochilor săi. Și aici capacitatea aceasta a actorului este exploatată. Când coloanele de prizonieri ajung în biserică, Omul rămîne un martor mut la mai toate întâmplările. Evenimentele sînt urmărite pe ecran și, prin ecoul pe care-l au în conștiința Omului, dramatismul lor este amplificat. Fără a rosti o vorbă Omul devine din spectator, participant. Dar participarea sa este lăuntrică, lipsită de exteriorizare. O singură dată va interveni. Atunci cînd un comunist de lîngă el simte că va fi trădat. Dîndu-și seama că viața tovarășului său de suferințe este în pericol, Omul îl ucide pe trădător. Aceasta este singura sa acțiune. În rest joacă aproape numai prin tăceri. De aceea aici se potrivește întru totul remarcă actorului Pierre Fresnay care, întrebat în ce consistă meritul principal al unui actor de cinema, a răspuns: „în darul prezenței; nu i se cere să facă ceva, ci să fie cineva, să fie în întregime". Bondarciuk izbutește să fie Omul din povestirea lui Șolohov tocmai în acest fel: cu o totală dăruire pentru personaj, contopindu-se cu el. În același timp creația sa actricească răspunde perfect cerinței pe care o exprimase odată Cerkasov: „principală sarcină în crearea unei imagini este de a arăta nu numai omul real, viu, în toată complexitatea lui, dar și de a dicta

spectatorului atitudinea față de acest om". Pe Omul întruchipat de Bondarciuk, pe Omul crescut în spiritul comunist, pe omul adevărat care trăiește așa cum numai un om sovietic poate trăi, spectatorul nu-l urmărește numai, ci îl îndrăgește, îl privește realmente ca pe o pildă căreia năzuiește să-i semene.

Jocul cu totul remarcabil al actorului este, ca să revenim la problema inițială, și meritul regisorului. Căci actorul Bondarciuk a lucrat aici de convență cu regisorul Bondarciuk, acesta din urmă știind totdeauna să valorifice ceea ce era esențial în jocul actorului.

Bondarciuk realizatorul -a izbutit prin acest film o operă de artă autentică. Operă de artă realist-socialistă înainte de toate, filmul reușește „să arate virtuții chipul ei, disprețului înfățișarea lui, iar veacului tiparul său". Durerile prin care trece Omul nu sînt melodramatizate pentru a smulge lacrimi ieftine, mizeriile nu sînt înfățișate naturalist. Bondarciuk practică o artă modernă. Inițial, cinematograful se bizuia pe spectaculosul cu care putea epata. Filmul italian „Cabina” era la începuturile cinematografului semnificativ pentru o asemenea tendință. De aceea și o mare parte din producția hollywoodiană rămîne în urmă, în măsura în care se cramponează de faza spectaculoasă a filmului și respinge orice problemă serioasă, mulțumindu-se să facă o nesfîrșită apologie a capitalismului.

Mai tîrziu filmul — și rolul lui Eisenstein în această privință a fost hotărîtor — a început să abandoneze spectaculosul în favoarea explorării universului intim al oamenilor. Bondarciuk urmărește această cale. Relatarea îjitîmplărilor este mijlocul de a dezvălui lumea sufletească a unui om superior, mecanismul psihologic al Omului. El este ca astronomul care observă traiectoriile astrelor nu pentru că e încîntat de spectacolul cineticii cosmice, ci pentru a-i desluși legile.

Cunoașterea pe care o prilejuiește Bondarciuk este tonică. De altfel acesta este și sensul întregului film : Omul a cărui soartă ni se istorisește rezistă tuturor loviturilor și găsește forță în el pentru a trăi mai departe, a trăi *frumos* mai departe. Și o poate face pentru că convingerile sale sînt comuniste și nu sînt doar un mod de a gîndi, ci un mod de a fi. Eroul lui Șolohov nu-și calculează gesturile, nu și le confruntă cu convingerile, pentru că între ele se produce o suprapunere firească. Arborele care crește nu cugetă asupra a ceea ce face, nu se întreabă dacă e bine sau nu ceea ce face, ci crește pur și simplu. Hamlet spunea : „Binecuvîntați sînt acei ale căror porniri și păreri se îmbină atît de bine, încît ei nu se aseamănă cu un fluier din care degetele soartei pot scoate orice sunet le place”. Omul nostru este astfel.

CĂRȚI PENTRU 23 AUGUST

RADU LUPAN

i

mar ^ J] ?i cincisprezece ani trecuți de WJmmm^ "i'berarea țării au prilejuit I ^fii&gm un bilanț pe cât de larg, pe TM TM TM « atât de plin de semnificații, al construirii noii ormduirii socialiste pe plan politic, economic, social Un bilanț firaște și al stadiului actual la care s-a ridicat conștiința socialistă a maselor. Mi se pare de aceea deosebit de interesant a vedea în ce măsură unele din lucrările cu care a fost întâmpinată sărbătorirea eliberării au izbutit să oglindească acest stadiu, să reflecte noul mod de considerare a realităților de către acei oare sfărîmînd lanțurile robiei capitaliste au devenit stăpîinii destinelor țării și deci ai propriilor lor destine.

Evident, și pînă în acest al cincisprezecelea an al eliberării, literatura noastră nouă a înfățișat diferite aspecte ale făuririi noilor așezări, a arătat marile transformări care se petrec în conștiința maselor. Spre deosebire însă de ceea ce s-a întâmplat pînă acum, drumul parcurs a îngăduit o nouă perspectivă și a făcut-o prezentă cu pregnanță în majoritatea lucrărilor publicate. De aici și orientarea spre o tematică majoră a acestor lucrări, de aici și o sensibilă acuitate a actualității lor.

În ce constă perspectiva celor mai bune din noile cărți apărute? S-a spus că ea se caracterizează prin orizonturi

mai largi, printr-o creștere a nivelului ideologic, printr-un ton antipatetic, etc. Fără a nega justetea fiecăreia din aceste observații, aș spune că ele afirmă totuși adevăruri mai degrabă generale. De aceea, încercînd să definesc trăsătura esențială a acestei perspective, aș spune că ea se află în trecerea literaturii de la dimensiunea istoriei, cadru general — la dimensiunea istoriei — realitatea concretă a vieții.

Anii care au trecut au îngăduit o detaliere — atît în profunzime cît și în suprafață — mai stăruitoare a unor evenimente despre care aveam imagini pregnante dar încă sumare. Gravura înlocuia uneori tabloul cu lumini și umbre, culori și nuanțe mai complexe, planuri diferențiate și eroi numeroși. Viziunea istorică s-a adâncit, literatura are a explora ținuturi noi, nu luându-le în posesiune în chip global, ci ajungând la mai completa lor cunoaștere prin cercetarea diferitelor sectoare particulare. Nu se poate spune că nu s-a petrecut, aceasta și pînă acum în literatura noastră nouă, dar ceea ce trebuie totuși subliniat e că aceasta e trăsătura dominantă, caracteristică a majorității lucrărilor apărute pentru 23 August. E vorba de o mai extinsă cercetare a rolului oamenilor în revoluție și a influenței determinante a revoluției asupra destinelor umane. Romain Holland spune

unde va că lucrul cel mai de preț făurit de o revoluție sînt oamenii. Oamenii pentru că ei, firește, făuresc noile așezări, le dau înfățișarea pe care istoria le-o cere. De aceea trecerea de la dimensiunea istoriei — cadru general — la dimensiunea istoriei — realitate concretă a vieții, înseamnă în primul rînd implicarea istoriei în destinele oamenilor într-un chip mai profund, organic. Se mai întîmplă uneori ca lipsa unor mai amănunțite cunoștințe să aibe drept rezultat generalitatea acestei relații, un anume descriptivism care sărăcească viața oamenilor și a faptelor. Datorită unei conștiințe mai acute a istoriei noastre de azi, pe care au dat-o acești cincisprezece ani, destinele individuale izbutesc să exprime mai deplin, în lucrările închinare eliberării, forța și capacitatea creatoare a maselor, mersul înainte al societății.

Hotărâtor în zugrăvirea, unui caracter literar e, precum se știe, modul în care-l vedem, apreciind diferitele laturi ale fenomenelor vieții, în care-l vedem acționând potrivit înclinațiilor sale, dar potrivit unor înclinații pe care le-a format sau le-a modificat o concepție definită despre lume. Toate acestea se contopesc într-un anumit fel de acționare și reacționare în mediul exterior. Cele mai puternice trăiri sau hotărâri sînt determinate de influența în gândirea, caracterului respectiv a elementelor ideologice fundamentale, vizibile într-o formă sau alta în înclinațiile sale. Este important de subliniat în multe din lucrările apărute în cinstea lui 23 August faptul că scriitorii au acordat o deosebită atenție dezvoltării complexe, în acțiunile și psihologia eroilor principali, a acelor elemente ideologice fundamentale care vorbesc despre viața nouă, despre socialism, (Și aceasta trebuie remarcat, eu atît mai mult cu cit find voirea de evenimente neobișnuite, care au schimbat din temelii orînduirea socială, exista oricînd ispita, de a se acorda un rol precumpănit unor impulsuri care să fie puse pe seama împrejurărilor obiective și să fie mai puțin motivate în planul conștiinței.) Schim-

bările reale au fost determinate, firește, de motivări, chiar dacă nu întotdeauna vizibile aparent, deajuns de puternice totuși pentru a da naștere și unor „explozii” caracterologice. Meritul multora, dintre lucrările apărute în preajma aniversării Eliberării este că au demonstrat într-un chip sugestiv, rolul esențial al acestor elemente atît în dialectica sufletului cît și în aceea a evenimentelor. Prezente în formarea cît și manifestările eroilor literaturii despre care vorbim, aceste elemente sînt precumpănitore și comunică faptele și celor care le împlinesc o vitalitate caracteristică actualității, a acelei actualități care se desăvârșește pe linia transformării ideilor partidului în viață.

Observațiile sumare de pînă acum sînt menite a schița doar cîteva dintre cele mai importante trăsături ale scrierilor care formează obiectul acestor considerații, în primul rînd, dar și ale literaturii noastre noi în genere. Făcute foarte devreme, ele sînt o primă considerare a unor fapte literare asupra cărora se vor mai face designa- numeroase observații cu caracter de generalizare. Pînă atunci îmi propun a examina în unele din nuvelele ca și romanele tipărite cu acest prilej, trăsăturile amintite, în manifestările lor concrete atît de diverse dar și atît de unitare sub semnul realismului socialist.

*

Descoperire și investigare a unui nou univers, „îndrăzneala” lui Marin Preda nu ne înfățișează numai un nou personaj din familia lui Ilie Barbu sau Vasile Bodescu cum s-a mai spus. Împrejurările prin care trece Anton Modan, — războiul — sînt, cu voia sau fără voia lui, acelea care făceau istoria lumii, a țării și a lui firește. Demnitatea umană individuală, în aceste împrejurări, care aparent nici n-ar ține seama de ea, devine o problemă acută, esențială a omului conștient. Te bați împotriva fasciștilor, nu pentru a-ți salva viața, ci pentru a putea să trăiești, după aceea. Îndrăzneala lui Modan, vădită în întîmplarea aceea de pe cîmp care-l opune chiaburului Miuleț, îi deschide poarta că-

tre conștiința acestei demnități. Sînt fapte în nuvelă — pe care spațiul acestui articol nu-mi îngăduie să le analizez mai pe larg — care arată că numai astfel Modan poate accepta situația de neînțeles, după încercarea lui de a-1 înfrunta pe chiabur, îl slugărește, acceptă ca nevastă-sa, Voichița să-i muncească, și nu protestează. Aceasta pentru că -știe că-și va putea doborî dușmanul. Are această convingere dar așteaptă momentul cînd împrejurările vor trezi în el adevărata îndrăzneală, expresie a redobîndirii demnității umane. Cînd își dă seama că poate lupta, tocmai pentru aceasta, că se întîmplă niște evenimente care nu numai că nu împiedică ci dimpotrivă favorizează manifestarea demnității omenești, Modan nu mai ezită. Motivarea hotărârii lui de a pleca pe frontul de Vest a putut părea unora dintre critici mai puțin argumentată, dar lucrurile nu stau deloc așa, Episoadele de război par a fi mai largi, dar ele se integrează în chip organic în cuprinsul nuvelei. Și iată de ce : plecarea lui Modan pe front e tocmai cea mai deplină manifestare a îndrăznelii, adică a posibilității de „a te simți liber”. De pe frontul antisovietic Modan se întoarce „fără bucurie și fără glorie”. Ii văzuse pe ostașii sovietici și-și dăduse seama ce înseamnă să trăiești plin de „bucuria de a trăi” pe care nu ți-o împiedică nimic și nimeni. Trezînd prin București, la o manifestație organizată de comuniști, Anton își dă seama care-i rostul său. Și atunci plecarea pe front îi apare ca o manifestare a puterii, a demnității lui care se va afirma deplină într-un act de un deosebit eroism. Numai așa va putea să prăbușească el sistemul care-l sprijină pe aide Miuleț și care-l mai apasă încă.

întîmplările de pe front nu sînt, așadar, fapte desprinse de logica desfășurării caracterului principal, ci ele confirmă dialectica sufletească ale cărei premise le aflasem la început. Și dacă la începutul nuvelei, Marin Preda găsește accente emoționante pentru a sugera înțelegerea plină de finețe a lui Anton pentru nevastă-sa (vezi cap. I sau XII) sau pentru băiatul

lor, în partea finală imaginea recîștigării demnității prin fapte de arme e deplin sugerată cu vigoare, aspră și pregnantă (v. cap. XVIII, XXII, XXIV, etc.) în ordinea deplinei relevări a universului sufletesc al lui Modan, episodul acțiunii temerare a materiei, mi se pare a fi unul dintre cele mai importante. Ceea ce mărește valoarea acestui episod e și forța stăpînită a notației care sugerează prin sobre punctări o tensiune aproape de nesuportat. Izbînda lui Modan e o izbîndă mai mult decît personală, ea fiind o imagine a ceea ce poate reuși puterea și demnitatea acelor oameni simpli, care ca și el se simt liberați de jugul opresiunii sociale. „îndrăzneala” este astfel o nuvelă a înțelegerii destinului individual într-o deplină concordanță cu destinul istoric al clasei. Iar istoria generală a participării sutelor de mii de țărani săraci la războiul patriotic antihitlerist se reflectă și se adîncește în istoria „particulară” a țaranului sărac Anton Modan, erou pe frontul de vest în zilele care au urmat Eliberării.

Anton e și el „senin”, precum Ilie Barbu are candoarea omului cu o conștiință limpede. Dar seninătatea lui Modan e aceea a puterii încă nechehuite. Candoarea lui Ilie Barbu presupune forță morală, seninătatea lui Modan e promisiunea și conștiința forței — e treapta premergătoare acțiunii. Acești oameni au trecut apoi la înfăptuirea reformei agrare, ajutați de muncitorii comuniști veniți de la oraș...

Cu matură artă, Marin Preda a creat în această admirabilă nuvelă imaginea su, gestivă a forței cu care elementele ideologiei noi au influențat și hotărât destinele oamenilor în perioada imediat următoare Eliberării. Puterea de generalizare a semnificației soarbeii lui Anton Modan a crescut tocmai prin arta subtilă a relevării tănuitelor fire care leagă destinul individual de destinul istoric al epocii.

Un moment următor al istoriei acelor eroice vremi îl găsim în nuvela „Sângele și apa” de Corneliu Leu. Schiță sau început de roman — autorul pare să nu se fi hotărât deocamdată decît a ne relata un prim episod — narațiunea cuprinde

asemeni undelor apei răsfirate mereu mai larg, oameni și fapte legate de ocuparea primăriei •Constanța și instalarea unui muncitor comunist ca primar. Dar oameni și fapte care trăiesc uneori cu fervoarea caracteristică vremii. Depășindu-și o anterioară dificultate în a sesiza elementele fundamentale', definitorii ale mediilor și perioadelor de timp despre care a scris, autorul reușește în această nuvelă să facă mai vizibilă pecetea timpului în ceea ce ne povestește. Și nu este vorba de reconstituirea, mai mult sau mai puțin fidelă a unor amănunte, ci în primul rând e vorba de ceea ce asigură interesul nuvelei : înfățișarea unui moment al conștiinței puterii căpătate de clasa, muncitoare, conștiinței răspunderii pe care o poartă pe umerii săi clasa muncitoare.

Cu excepția lui Gavrilă Drăgan, muncitorul din port care va deveni primar, nu vom întâlni în nuvelă vreo altă figură mai pregnant conturată. Imaginea acelor vremi de aprigă înclăștare de clasă nu ne apare uneori atât de puternic sugerată. Corneliu Leu proiectează drumul scurt dar concludent spre conștiința puterii, al muncitorului din port, pe fundalul întimplărilor de atunci care antrenează nu un om ici masele. Calea aleasă eiste potrivită pentru a lumina o evoluție rapidă și hotărâtoare: momente scurte înăuntrul cărora firea și uneori soarta oamenilor s-ar putea lumina, printr-un cuvânt sau un gest semnificativ. Autorul nu a stăruit și nu a întârziat asupra unor lungi debateri interioare. Vremea este a alegerii și a unei singure alegeri, aceea a înlăturării dușmanului. Gavrilă Drăgan exprimă -prin gândurile și faptele sale o reală conștiință a momentului și prin aceasta o înțelegere a procesului de perspectivă a luptei pe care o clădea atunci partidul. Implicarea istoriei în destinul individual se face astfel cu o justă apreciere a evenimentelor în ceea ce aveau ele esențial. O' mai hotărâtă respingere a tendinței de literaturizare care încarcă unele episoade, o mai mare atenție dată unor figuri abea schițate ar fi dat nuvelei o mai mare profunzime în investigarea

epocii, în reconstituirea ei. Orientarea către lumea de gânduri și idei a muncitorimii, înțelegerea rolului hotărâtor al acestei lumi în determinarea momentului istoric împrumută totuși nuvelei, în ciuda unor slăbiciuni, care o situează pe cu totul altă treaptă de realizare decât nuvela lui Marin Preda, aceea actualitate care constă în abordarea elementelor majore ce configurează fizionomia spirituală a epocii noastre, epocă a ridicării conștiinței a maselor la făurirea istoriei prezentului.

Acesta e și procesul care stă în atenția lui Remus Luca în nuvela ...Dimineață de Mai". Părăsind aria obișnuită a prozei sale, aceea a vieții satului, Remus Luca investighează de astădată mediul muncitoresc. Nuvela nu are ceea ce s-ar numi în termeni riguroși o acțiune, în schimb izbutește să sugereze prin vii portrete de muncitori o lume de o mare varietate tipologică. Ne este înfățișată O' familie de muncitori din zilele noastre, dar ceea ce îi unește pe Ion Gîndea, fost muncitor ceferist, pe soția lui Maria, pe fiii lor Vasile, Aurel, Petre și Tudor, nu sînt numai legăturile de familie. Li unește o reală conștiință a participării la un destin pe care și l-au făurit ei înșiși, cu trudă și cu neîncetată luptă. Mediul în care trăiește familia Gîndea, accentuează această idee. Gheorghe Vidrăsan, fostul ilegalist, Boier și alții sînt oameni pe care o luptă trecută, continuată în alt fel în prezent, i-a apropiat, i-a unit. Nu este lipsită această „mare familie", de frământări, determinate chiar de ceea ce îi unește. Ion care declară, „în felul lui pompos, ele parc-ar ține un discurs : azi demnitatea omului muncitor e garantată prin constituție", a avut în trecutul lui un moment cînd neînțelegînd prea bine drumul partidului, s-a tras deoparte. Și așa cum spune "în acea sobră și emoționantă autobiografie, pentru el „a fost o lovitură că a înțeles așa de tîrziu" acest fapt. Au mai fost clipe cînd a șovăit, cînd a ezitat, dar niciodată nu a avut „sentimente străine clasei" din care făcea parte. Din această conștiință a apartenenței de clasă, Ion

își trage puterea de a-și judeca greșelile, de a fi alături de tovarășii lui în ciuda șovăielilor din trecut, de a putea spune azi cu fruntea sus că „demnitatea omului muncitor e garantată prin constituție”. Atenția scriitorului se oprește în deosebi asupra figurilor celor doi oameni mai în vîrstă : Ion și soția sa Maria, (cum o numește glumind Boier, „o adevărată mamă a clasei muncitoare”, pentru că toți copiii ei sînt oameni ai muncii folositori societății) dar prin ei și prin cei din jurul lor se reconstituie o viață de trudă și luptă a cărei consecință firească e prezentul, e într-un fel acel prezent care îngăduie perspectiva neîncetatei înaintări în viitor.

Bogăția sufletească a oamenilor despre care scrie Remus Luca vine dintr-o autentică bogăție a unei vieți de permanentă mișcare, de neîncetată luptă pentru înfrîngerea unor dificultăți care nu-s numai personale. Și în înfrîngerea dușmanului de clasă, întreaga Lume de gîndire și sentimente a oamenilor se ascute, se diversifică, se face mai puternic conștientă de țelurile care o călăuzesc. Acest proces ni-l prezintă de fapt nuvela lui Remus Luca și în aceasta constă meritul ei. Destinul clasei e cuprins în destinul individual, nu prin simpla designare a apartenenței sociale, ci prin subsumarea întregii lumi de gîndire și sentimente finalității artistice a nuvelei. Conștiința eroilor ce-și făuresc propriul lor destin și al colectivității în același timp, e izvorul unei bogății sufletești, care se se exprimă prin figurile de muncitori cum sînt Gîndea, Vidrăsan, Aurel, etc. O bogă-

ție în care demnitatea umană e factorul esențial.

Am examinat în lumina celor cîteva trăsături pe care le observăm în literatura celui de al cincisprezecelea an al eliberării, doar unele din nuvelele publicate cu acest prilej. Rîadurile de mai sus nu pot, firește, și nici nu a stat de altfel în intenția lor, să înfățișeze întreaga varietate a aparițiilor în acest domeniu. Ceea ce am urmărit a sublinia a fost în primul rînd faptul că orientarea genului scurt se dovedește a fi, mai cu seamă prin apariții, călăuzită de ideea părăsirii momentului de frescă în favoarea momentului care poate exprima mai adînc esența transformărilor reflectate. Și apoi că în dezvoltarea caracterului real al acestor transformări o deosebită greutate o are identificarea acelor legături care unesc profund, organic, destinul individual de cel istoric. Faptul confirmă caracterul de reală actualitate a nuvelor amintite, întrucît ține direct de cea mai importantă trăsătură a contemporaneității : lupta pentru victoria socialismului în viața și conștiința oamenilor.

Aceste prime date stabilite se verifică și se completează în lucrările epice de mai mare întindere cum ar fi o serie de romane apărute în cinstea eliberării : „Pe muche de cuțit” de Mihai Beniuc, „Bă-răgan” vol. II de V. .Em. Galan, „Șoseaua Nordului” de Eugen Barbu, „Bariera” de Teodor Mazilu, „întîlnirea” de C. Chiriță, etc.

CREATORI ȘI OPERE: MARIN PREDA (i)

ION VITNER

5 r Jutorul „Morometilor” a debu-
4 % tot în literatură înainte de eli-
^•berarea țării noastre. Nuvelele
f£g volumului „Întîlnirea din păm-
mînturi” (1948) sînt scrise între anii 1939
și 1942. Dar prin tot ce este caracte-
ristic și valoros în proza sa, Marin Preda
este un reprezentant al noii literaturi, al
realismului socialist.

Ca intenție, pînă în momentul de față,
creația lui Marin Preda se desfășoară în
sensul alcătuirii unei ample epopei a
țărănimii muntene din câmpia Dunării.
Legătura dintre diferitele momente ale
prozei sale, nu este balzaciană, ca în
„Cronica de familie” a lui Petru Dumitriu,
prin personaje care să circule și să se
dezvolte, de la o etapă la alta, de la un
episod la altul. Dar, aluziv, prozatorul a
ținut să stabilească apartenența eroilor
săi la un teritoriu geografic și social
comun. Modan, eroul din „Îndrăzneala”
este descendentul aceluși Modan care
apare în „Întîlnirea din Pămînturi” („De
anul nou”) ca o primă ipostază a pito-
rescului Coccoșilă din „Moromeții”. Chia-
burul Miuleț, din „Îndrăzneala”, vehicu-
lează glume acide, împrumutate mărtu-
risit din patrimoniul nesecat al lui Ilie
;Moromete. De altfel Miuleț apare fugar
și în „Desfășurarea” și este amintit și în
„Ferestre întunecate”. Pascu din „Desfășu-
rarea” a fost ucenic la fierăria lui Iocan,
ide care amintește romanul „Moromeții”.

În „Ferestre întunecate” apare un Udu-
beașcă, probabil același sau din aceeași
spiță, cu personajul episodic din „Moro-
meții”. În „Desfășurarea” sînt amintiți
fugitiv urmașii lui Boțoghină și Țugurlan
din „Monomeții”, iar în „Îndrăzneala” și
„Desfășurarea” este numit un Brigman,
care nu apare în acțiune.

Prin urmare Marin Preda este, pînă
acum, interpretul vieții sociale a unui
ținut rural limitat, în mod vizibil locul de
baștină al scriitorului. Discontinuitatea
fragmentelor acestei epopei, apar și în
succesiunea lor temporală. „Desfășura-
rea”, episodul construcției socialiste a
satului a fost scris înainte de „Moro-
meții”, roman al disoluției micii proprie-
tăți agricole, roman care continuă proza
volumului „Întîlnirea din pămînturi”, cre-
ația de început a lui Marin Preda.

Ne aflăm, astfel, în fața unui univers
literar încă neorganizat în ansamblu, dar
desăvîrșit în elementele lui constitutive.
Istoria ultimelor două decenii din viața
socială a țărănimii noastre, a fost fixată
de către prozator în tipuri și evenimente
memorabile.

Dealtfel în Marin Preda avem un
creator extrem de sensibil la datele isto-
riei, ale socialului și politicului, dotat cu
o excepțională putere de pătrundere în
mecanismul intim al proceselor social-eco-
nomice. Finețea și minuțiozitatea disecției
factorului economic, pe care se bazează

familia țărănească din „Moromeții” este unică în literatura noastră. În „Manifestul Partidului Comunist”, Marx și Engels defineau profilul burgheziei, într-un aforism zguduitor prin adevărul pe care-l releva : „Burghezia a smuls vălul de sentimentalism ce acoperea relațiile familiale și le-a redus la o simplă relație bănească”. Romanul „Moro-meții” este în fapt, o dramatică ilustrare a acestui adevăr istoric fundamental. Caracterizarea „Moromeților” ca „primul nostru romon psihologic în mediul rurali” (Ov. S. Crohmălniceanu, în voi. „Cronici literare” p. 367) poate apare ca hazardată, în cadrul unei literaturi construită în marea ei majoritate pe tematica țărănească. Dar colegul Crohmălniceanu are dreptate, dacă adăugăm că ne aflăm în fața unui artist la care psihologicul nu este simpla introspecție a unui „suflet țărănesc” abstract sau mitic, ci absorbție extrem de fină a socialului, politicului, economicului. Reacțiile psihice atât de complexe ale lui Ilie Moromete sînt în esență rezultatul multiplelor interferențe de ordin social-economic ale unei epoci istorice.

Dacă psihologicul este instrumentul dedicat cu ajutorul căruia Marin Preda creează tipuri menite să dureze, arta sa este esențialmente politică. Într-un domeniu cum e acela al vieții țărănești, care părea epuizat, literar vorbind, prin creații monumentale (Sadoveanu, Rebreanu), Marin Preda descoperă un întreg univers dotat cu o prospețime cuceritoare. Este adevărat că prozatorul are o putere de observație și disociere analitică ieșită din comun, dar fără înțelegerea marxist-leninistă a proceselor studiate, întregul univers rural descoperit de Marin Preda ar fi rămas îngropat în realitatea atât de derutantă prin multiplicitatea aspectelor ei. De aceea și spuneam că autorul „Moromeților” și al „Desfășurării”, este unul din cei mai caracteristici reprezentanți ai noii generații de creatori, apărută după eliberarea țării noastre. Arta sa, matură și impresionantă prin mijloacele de realizare, este profund politică, însuflețită de un puternic spirit de partid.

După apariția volumului „Întîlnirea din Pămînturi”, Marin Preda a încercat să pătrundă în tainele mediului muncitoresc. Aspirația prozatorului măsoară și gradul sensibilității sale la cerințele comenzii sociale. Într-o primă generație de scriitori care, după eliberare, au căutat să fixeze în termenii artei existența atât de complexă, de importantă socialmente, a clasei muncitoare. 'Nuvela „Ana Roșculeț” este rezultatul acestei aspirații a prozatorului către un mediu social necunoscut lui și, din păcate, un rezultat nereușit. Critica literară a dezbătut destul de larg acest eșec al unui scriitor de remarcabil talent și diagnosticul, aproape unanim, a fost acela de naturalism, nu în accepția lui comună, de literatură a biologicului și fiziologicului, ci de viziune limitată asupra particularului, accidentalului, luat ca exemplu tipic pentru o clasă sau pătură socială.

În „Ana Roșculeț”, Marin Preda a încercat să fixeze meandrele unui caz de conștiință : evoluția înspre socialism și sentimentul colectivității umane, al răspunderii față de colectivitate, a unei muncitoare înapoiate. Nuvela era prin urmare axată pe problema, realmente importantă a educației pe care socialul o exercită asupra individualului. Prozatorul, în mod evident, a fost captivat de mediul lucrătorilor din filatura de bumbac, a studiat procesul de producție, a reținut termeni tehnici specifici, folosiți de altfel cu măsură, pentru a oferi culoare narațiunii. Problema fundamentală a artei nu este însă numai studiul. Fără o trăire intensă, deplină, a realității investigate, fără un transfer de valori psihice și etice, ca în vase comunicante, între creator și domeniul de viață tratat, arta este inoperantă.

Pentru a realiza iluzia superioară a realității vii, trebuie să exclami ca Balzac, în „Ficcino Cane, la vederea unei perechi umile : „Auzindu-i vorbind, puteam să le înțeleg viața, îmi simțeam în spate zdrențele lor, mergeam cu picioarele în pantofii lor găuriți, dorințele, nevoile lor,, totul trecea în sufletul meu”.

Ana Roșculeț este o ființă pe care existența a lovit-o din greu. Cu laconism excesiv, prozatorul ne oferă biografia eroinei : „...plecase de la iară și intrase la stăpîn. Într-o zi de duminică, rămăsese singură acasă. Ieșise apoi în oraș și se plimbase toată ziua. Spre seară a cunoscut un tânăr care lucra la Filatura Românească de Bumbac. După o lună de zile bărbatul a scos-o de la stăpîn, iar după altă lună -a fost angajată la Filatură. Acolo după ce a măturat praful de bumbac opnoape un an de zile i s-a dat în primirt o mașină. Curând după aceea a născut. După un an, omul a plecat militar, apoi pe front, de unde s-a întors rănit greu și a murit la cîteva săptămâni în spital”. După un timp Ana Roșculeț începe să trăiască „fără primărie” cu un deklasat, Tomiță, de vagă profesie pugilistică, individ brutal, amator de scene scandaloase, în prezența copilului Anei, fată la vârsta școlărității. Mentalitatea Anei Roșculeț la începutul nuvelei, este de întreținută a lui Tomiță, cu care se bate în mod violent și cu ai cărui bani își permite prânzuri la „Carpați”, sau pantofi după exigențele modei. Ana Roșculeț nu este o proletară. Profilul ei muncitoresc nu poate fi aflat în nici una din comportările sale. Este o femeie care a suferit mult, muncește de zece ani de zile în fabrică, dar în viața ei particulară este seimiprostituată și semianalfabetă.

Autorul a imaginat o resurrecție a personajului, sub influența unui mediu muncitoresc avansat (sîntem după -naționalizarea întreprinderilor). Prima etapă a resurrecției constă în abandonarea lui Tomiță, a doua etapă în alfabetizarea Anei. În a treia etapă Ana Roșculeț a devenit un om nou și fără să fi săvârșit nimic excepțional (în afară de a fi susținut cerința unei muncitoare de a lucra la două războaie) este numită membră a delegației la Congresul Intelectualilor de la Wrocław, călătorind ou avionul (ea, care nu văzuse un spectacol de cinematograf decât cu puțin înainte, deși se află la oraș de zece ani de zile !) „atît la ple-

care, cît și la întoarcere”. Toate acestea se petrec în numai o lună de zile.

Acuzația de naturalism adusă nuvelei nu este lipsită de adevăr. Suflă pe întinsul paginilor un vînt uscat, împrăștiind vulgaritate. Prozatorul are vădite predilecții pentru inferioare sordide, nu prin mizerie, dar prin dezordine și neglijență, interioare de tip dostoevskian cum este acela al Anei Roșculeț și al funcționarei Ierulescu, profesoara Anei. Limbajul personajelor este de -mahala obscură, supusă totalei descompuneri morale. Nu este vorba numai de limbajul Anei sau al lui Tomiță, dezgustător prin trivialitatea nudă, -dar și de acela al Vicăi, prietena Anei, muncitoare avansată, membră de partid, după s-pusele prozatorului, de fapt expertă în avatari casnice petrecute în mediu muncitoresc și care la vederea banilor, pe care Tomiță îi oferă cu generozitate întreținutei sale, îi spune Anei : „Pare om de treabă, de ce te bate ?” De altfel, sfaturile Vicăi nu au -nicio muncitoresc în ele. Lucrătoarele din fabrică au și ele atitudini stranii. O izbucnire de vanitate a Anei Roșculeț este întîmpinată de colegele ei „cu chipul crispat și cu un zâmbet de invidie și răutate pe buze”. -Deși este filatoare de zece ani de zile și muncește acum într-o industrie eliberată de sub exploatarea patronală, -Anei Roșculeț fabrica i se pare „un lucru străin, rece, depărtat de ea și încâlcit”. Nu are, în plus, nici o noțiune clară, cu -privire la noua lume muncitoarească în care trăiește. „Ana Roșculeț nu știa lămurit ce este sindicatul, în mîntea ei totul era -învălmășit, de la directorul Filaturii și pînă la tehnicieni ; pentru ea partidul, sindicatul și direcția era tot una”. De vină nu este numai Ana Roșculeț dar și prozatorul care nu păstrează un fir logic, consecvent, în desfășurarea narațiunii și care cîteva pagini mai departe afirmă despre strania sa eroină că : „Auzea tot mai des, în jur, cum se spune Partidul **nosiru** și Clasa **noastră** muncitoare și faptul i se părea uimitor. Vedea limpede (s.n.) cum acest Partid, zi cu zi,

-se întărește tot mai mult și lovește în patroni, în boieri".

Psihologia Anei Roșculeț este un amestec de rudimentar și maladiv, prin totală instabilitate. De la amicitie și grațitudine, trece la ură fără motive plauzibile (cazul relațiilor cu Vica și Ierulescu). Și, vanitatea ei, are ceva crispat, maladiv, cu obiect schimbător și reacții disproporționate. De la totală depresiune, poate trece la vervă cinică sau iritație isteroidă. Este clar că autorul a vrut să creeze un caracter complex, dar în loc de profunzime a rezultat vacuitate.

Care este cauza acestui eșec uimitor, în continuitatea *„Întâlnirea din pământuri"*, volum anunțând din plin, atât *„Desfășurarea"* cât și *„Moromeții"*? Talentul remarcabil al prozatorului a fost practic paralizat de viziunea sa socială cu totul eronată. Pentru autor, Ana Roșculeț este o : „lucrătoare dintr-o filatură de bumbac și nici cel puțin una dintre cele mai ridicare ; o lucrătoare care a uitat chiar și ceea ce putuse învăța în două clase primare cât stătuse în satul ei". Adevărul este însă că Ana Roșculeț nu are nimic dintr-o lucrătoare. În noțiunea de proletar, Marin Preda a proiectat caracteristici mic-burgheze, după cum în mediul muncitoresc a transpus mentalitatea, tot mic-burgheză, a mahalalei, lată de ce nici nu avem în *„Ana Roșculeț"* o resurrecție. Personajul rămâne pînă la urmă în limitele concepției mic-burgheze, numai prozatorul face eforturi desperade pentru a oferi argumentele unei transformări, în fapt inexistente.

În creația de pînă acum a lui Marin Preda, *„Ana Roșculeț"* rămâne un corp străin, straniu în ansamblul operei sale. Dar dincolo de eșec, în *„Ana Roșculeț"* este și o pasiune nerealizată pentru lumea industriei, a muncitorilor. Marin Preda este un artist extrem de exigent, de stăruitor, și nu putem crede că lumea către care a aspirat, prin nuvela sa, a fost eliminată din orizontul artei sale. A face profeții este întotdeauna hazardat, dar nu putem abandona ideea că Marin Preda se va reîntoarce cândva la reali-

tatea al cărei contur nu l-a putut surprinde, pentru a-i pătrunde tainele și a-i închina elogiul artei sale, atât de puțin obișnuită.

*

Debutul literar al prozatorului, cuprins în volumul *„Întâlnirea din Pământuri"*, este lipsit de amprente specifice oricărui început. Fără ezitare, cu o artă matură, sigură de posibilitățile ei deosebite, Marin Preda compune mici narațiuni din viața de la țară, în care gesturile oamenilor, reacțiile lor în fața evenimentelor, modul lor de a vorbi și de a gândi sînt puse sub o lupă măritoare. Toate povestirile sale au un ritm lent, aparent greoi (specific și Moromeților) indicând necesitatea observației atente, a analizei minuțioase.

Caracteristic artei lui Marin Preda, în volumul debutului său și în *„Moromeții"*, este viziunea cu totul aparte care se așterne peste lucruri și oameni. Totul este privit nu prin ochiul omului obișnuit cu lumea prin care trece, dar cu o privire proaspătă, care consideră realitatea ca pe un izvor inepuizabil de revelații, căutînd semnificații în tot ceea ce vede și aude. De aici sentimentul că totul este supus unei lentile măritoare și mișcarea, uneori, este înregistrată cu un aparat în-cetinitor, care o descompune și o dăruiește privirii în articulațiile ei fine.

Monologul *„în ceată"* cu care se deschide volumul, îl fixează pe Marin Preda printre marii artiști ai autenticului vorbirii, pe linia Ghica, Creangă, Caragiale. Existența de trudă, neazuri și mizerie a lui Ilie Resteu este reconstituită din strigătul său de disperare, în fața nedreptății care i se face.

Strigătul, protestul și revolta se transformă, digresiv, în narațiune și Ilie Resteu își împărtășește avatarurile, căsnicia cu o femeie care făptuise un „păcat de fată mare", adoptarea cu dragoste simplă, profund lumană, a fetiței rezultată din păcatul nevestei, exploatarea fetei de către un fieleagă „vâr de-al doilea cu muerea asta" și moartea ei tragică („Un

pic s-a înroșit la obraji, s-a liniștit, rîdea ca o floare... Pe urmă din ce în ce a îngălbenit, s-a învinețit, a început să-și întindă gîtul și a murit, biata fetiță !") Toate acestea pentru a sublinia nedreptatea făcută de Beleagă, care l-a înlăturat de la treier, pentru că n-are căruță, deși Resteu pentru a înlocui golurile sărăciei lui („N-am cai. N-am căruță. N-am copii. N-am ajutoare. N-am targa. Nici furci pentru mine și muere n-am”), muncise de istov la batoză, în locul altora.

Ilie Resteu, revoltatul, este răscolit de pasiuni incendiare și în limbajul său dur și îndurerat, apar imagini grandioase rezultate din alăturarea unor noțiuni cu totul contradictorii. Pentru a ilustra văpaia nedreptății care-i arde sufletul, el izbucnește : „Cum viscolește soarele ăsta” (s.n.), ce jărăgai, ce vipie ! fmi scot sufletul din piept, îmi bag secera în piept SHmi scot sufletul de-acolo afară !” Pentru a reda cu exactitate intensitatea efortului depus la batoză el spune : „Cînd m-am dat jos, se învârteau șirile astea cu mine. Am căzut chiar aici alături unde stăm noi acuma și aici am murit (s.n.) pînă dimineața”.

Revolta, duritatea limbajului și exasperarea lui Resteu, ascund nu numai un impresionant fond de omenie, dar și demnitate, modestie, imposibilitatea de a sublinia singur valoarea efortului depus : „Tu spui, Pațanghele, că trebuia să vă spun vouă, dar ce să vă mai spun ? Toată ziua am stat ieri sus... Mă vedeai de la o poștă, dar nu mă vedeai, trebuia să mă dau jos, să-mi desfac briul și s-o iau la goană printre șiri. Și să fi urlat : băăă ! Uități-vă la mine. Uitați-vă că muncesc ! Mi-e rușine !”

Ilie Resteu este prefigurarea lui Țugurlan, țăranul sărac, revoltatul din „Moromeții”. Scena treierului, o vom regăsi, modificată, în romanul lui Marin Preda.

Fragmentul „Dimineața de iarnă”, va deveni ușor amendat capitolul final din „Moromeții”. De altfel chiar prozatorul atrage atenția asupra faptului că ne

aflăm în fața unui fragment de roman,, în pregătire, ceea ce denotă că „Moromeții” a avut o lungă elaborare, încă din etapa debutului literar a prozatorului.

Inițiat, Hie Moromete era dedublat. Tn „Dimineața de iarnă” apare sub latura lui de forță dominatoare, pentru familie, de echilibru interior și duritate extremă, ascunsă sub aparența blajinătății. Moromete, iubitorul de taifasuri, posesorul unei verve și al unui umor de indiscutabilă subtilitate, apare în ipostaza lui Pațanghei din „O adunare liniștită” și, în subsidiar, din „întîlnirea din Pămînturi”.

Lui Pațanghei nu-i place „foamea de avere” a lui Miei, vecinul său. Pațanghei și Miei pleacă amîndoi să vîndă porumb și se ceartă din cauza „merticului” pe care Miei, din spirit de concurență, nu vrea să-l împrumute lui Pațanghei. Vecinii veniți să afle cum a vîndut Pațanghei porumbul, nu pot afla nimic altceva decît întîmplările cu haz ale unei aventuri de vîndutul porumbului la munte, de unde Pațanghei s-a întors cu o nedumerire obsesivă, mereu readusă în discuție, cu umor reținut, irezistibil : „Uite, mă, să zicem așa : Matei, tu ești Miei, înțelegi ? Acum, tu Miei, mergi cu mine la munte și ascultă aici, să te superi tu, că nu vrei să-mi dai și mie merticul tău. Știi, mă ? Adică eu Pațanghei, îți cer ție, tu Miei, să-mi dai merticul tău și tu să te superi că nu vrei”. Pațanghei are o adevărată voluptate a narațiunii, pe care o complică și o încetinește, pentru a ține oît mai mult. Atunci cînd iun nou venit (Modan) vrea să știe despre ce e vorba, Pațanghei reia povestea de la capăt. Cînd toată lumea crede că aventura cu porumbul s-a terminat, Pațanghei introduce o nouă complicație, cu un porc al lui Miei, pe care o relatează cu o plăcere care a crescut în intensitate și pe care o anunță cu solemnitate și ou un ușor aer de mister : „Matei, Anghelache, mă Țugurlane și tu, ăsta, ce-am să vă spun acuma e chestie caldă, proaspătă. Ieri s-a întîmplat, ieri în dimineața de an nou. Înțelegi ? Așa dar ân dimineața anului nou — adică ieri dimineața, cum v-aro mai

spus..." etc. etc. Cu insistențe, reveniri, dilatații cu umor, a ceea ce poate fi spus în două cuvinte, cu exclamații marcând o "întreagă gamă de sentimente, Pașanghel poate umple cu o singură întâmplare o existență întreagă. El de fapt trăiește pentru a -povesti și a avea sub ochi spectacolul oaspeților săi invadați de un rîs exploziv, pe care nimic nu-l poate opri. „O adunare -liniștită" este de fapt o „Poveste a vorbeii", o competiție de inteligență, subtilitate, vervă și umor, în care Pașanghel este indiscutabil e-rou. Arta oralității din „O adunare liniștită", este de -un rafinament excepțional, stînd la nivelul marilor maeștrii ai acestui mod stilistic.

Interesant este faptul că, introduse în psihologia atît de labirintică a lui Ilie Moromete, -o serie -de trăsături ale lui Pașanghel sînt reduse sau eliminate. Dispare în primul -rînd faconul lui Pașanghel, voluptatea de a extinde la infinit firul narațiunii etc. Este o reducere care cîștigă în rafinament. Umorel -lui Moromete este mai interiorizat, mai fin, mai sobru și acid.

Tot din sfera „Moro-mejilor", dar ceva mai periferic, face parte și „întîlnirea din pămînturi", narațiune axată pe marele mister al erosului, în lumea satului. Dugu, fiul .lui Pașanghel, a văzut-o pe Drina pe cînd se scâldea. Ființa lui este supusă miracolului pe care făptura fetei îl degajă. Este pentru prima dată cînd Dugu admiră frumusețea femeii, în puritatea nudității ei. În el se trezește viitorul bărbat și înlăfunîndu-l, cu energie și îndrăzneală brusc descoperită, -pe Achim, un „măgădău", pretendent al Drinei, o cucerește pe aceasta, -în urma unei dure lupte cavaleresti cu adversarul său.

Trezirea lui Dugu sub văpaia erosului, este împărtășită ou candoare prietenului său „al lui Teican" expert în materie și care primește confesiunea cu blazare : „O văz că își desface părul și începe să și-l strîngă iar peste cap, să-1 înnoade. Mă, ce păr avea... Eu n-am mai văzut... Se scaldă m-am gîndit eu și nu știu de ce, să nu rîzi, -a început să-mi bată inima și

am vrut să fug : imi-er-a nu știu cum, parcă frică... A ?!! Ce spui, al lui Teican ? — Bine, mă, și pe urmă ? — Al lui Teican, continuă acela vorbind rar. Eu, știi, n-am fost la nici o fată... știi... și... — Bine, bine, răspunse repede tovarășul său. Nu e nimic. Și ? Pe urmă ?" Iar mai departe : „Ce să vezi ? Toată noaptea n-am visat decît Drina și iar Drina : așa cum o văzusem eu la gîrlă... Al lui Teican, dar știi ce visam ? — Știu, mă, răspunse al lui Teican, rîzînd. N-are nimic. Ei și ce-ai mai făcut ?"

Prozatorul urmărește cu minuțiozitate reacțiile psihice ale tînărului sub imperiul eferescenței fiziologice, răsunetul organic al erosului dezlănțuit, halucinația vizuală care pune stăpînire pe Dugu, toropit de văpaia interioară : „...Dugu rămase liniștit, cu ochii în tavan, fără să bage de seamă că un fel de căld-ură, pe care n-o mai simțise niciodată, îl cuprinde și începe să-l amețească la fel ca un somn -lung, plin de vise și fierbințeală. Oîtva timp, ochii îi rătăciră afară pe geam. Soarele asfințea și în -mijlocul casei umbra frunzelor din mărul grădiniței se abătea în toate chipurile întinsă jos în mijlocul casei. Flăcăul a rămas nemișcat mai departe, sorbind cu ochii jocurile ciudate ale frunzelor ; le vedea cum se îmbucau -și se -desfăceau, cum se împânzeau și se închegau mereu ; acum era ceată de oameni încăerîn-du-se ; fel de fel de animale ; de -păsări ; ciudățeni, care se tot împleteau și luptau între ele. Rămăsese cu capul aplecat peste căpăfii, cu părul atîrnîndu-i în jos peste frunte și aprins la față ca de boală".

Dugu nu e fixat printr-un portret fizic precis ; profilul -său se destramă și se recompune sub ochii cititorului, din seria descrițiilor amănunțite, excelente, ale reacțiilor sale organice și psihice, extrem de -mobile, -figurînd o intensă dramă inferioară.

Finalul este strălucitor prin laconismul greu de sens. Dugu se întoarce victorios din lupta cu adversarul său. Drina este acum a lui. -Duce caii în curte gîndindu-se la Drina și cu compătimire la Achim,

concurrentul învins. Adolescentul în care s-au trezit simțurile bărbatului, este brusc năpădit de răspunderea gospodarului : „...se întoarse și începu să meargă rar, ca un om plin de grijă, spre poarta de la drum pe care o lăsase deschisă”.

Transformarea răzvrătirii simțurilor, într-o nouă conștiință îi ordonează, a tinărului îndrăgostit, este surprinsă în infinite nuanțe, ceea ce face din „Întîlnirea din Pământuri” una din cele mai impresionante mărturii ale erosului adolescent.

Alături de asemenea narațiuni, care se topesc ulterior în substanța densă a „Moromeților”, există în acest volum al debutului lui Marin Preda o serie de schițe avînd un caracter aparte, dominate de o direcție estetică periculoasă, prin hiafusul pe care-l comportă între ficțiunea artistică și realitatea socială.

Astfel, „Colina” este axată pe relatarea unui caz de angoasă. Vasile Catrina „a visat ceva rău” și se trezește din somn apăsător de o spaimă teribilă. Aparent își vede de treburile, ca în toate zilele, dar ființa lui continuă să fie dominată de neliniște și teamă. Natura câmpenească, atât de familiară, îi apare străină și ostilă, tulburată și ea de o cutremurare interioară, care-i modifică profilul cunoscut : „Acum flăcăul începuse să zărească înaintea păduricea de lăstari și colina, care parcă îi jucau în fața ochilor, ceața trecea despletită peste colină și Vasile Catrina, o clipă, ameți și-și duse mîna la ochi. I se părea că păduricea se aprinde și pierde cu iuțeală. Colina se ridica mereu în sus, se umfla ca o bășică uriașă ; se clătina, cumpănindu-se ca o înaltă balanță ; pămîntul se legăna ; se lăsa în jos ; se scufunda”. Întîlnirea bruscă în pădurice cu „un moșneag gros, în cămașă albă de cîneapă, cu capul gol și de asemenea cu părul lung și alb” îi exacerbează spaima. Face cîțiva pași dar se împiedică și se prăbușește. Spaima se transformă în violență și apucîndu-l pe bătrînul necunoscut de umăr, îi face vînt. Bătrînul se depărtează „clătînd din cap și pipăindu-și drumul” iar Vasile rămîne pradă unei stări anxioase de nesuferit : „De-

odată o luă la goană, nemaiștiind încotro aleargă, cu tot trupul înmuat de spaimă și gîfîind într-una... Omul gonea fără să se uite înapoi, ca și cînd, în urma lui, duhuri nevăzute, despre care se povestește iarna prin case, ieșiseră din colină ori din păduricea de lăstari, și îl urmăreau”.

În „Calul”, Florea Gheorghe se scoală înaintea de răsăritul soarelui, scoate din grajd „un cal înalt, bătrîn, cu părul încrețit pe burtă și ros de ham aproape peste toată pielea” și pleacă la drum. Cu o frază plină de rece obiectivitate, în maniera unei transcrieri exhaustive a gesturilor, mișcărilor, amănuntelor celor mai nesemnificative, în aparență, este reconstituit drumul către 'Necunoscut al omului și animalului, pentru că nimic nu lasă să se întrevadă încotro merg. Omul manifestă față de animal o infinită duioșie și grijă. Calul e bătrîn, merge încet, se oprește la tot pasul, glasul blind al omului îi susține mersul anevoios. La un moment dat între om și animal are loc, în lentoarea narațiunii, un transfer de substanță. Către Necunoscut nu mai merg un cal și un om, ci două ființe de aceeași natură. „în tăcerea dimineții, **cei doi** stăteau unul lingă altul, liniștiți și împăcați...” După un drum lung, plin de opriri și ezitări, care îmbracă, fiecare, proporțiile unei aventuri sau unui miracol, cei doi pătrund într-o văgăună făcută al cărei pămînt crăpat este presărat cu „oase înălbite de mortăciuni”. Într-un decor de purpură (soarele începe să răsară) omul ridică, de jos, „un picior alb de cal, gros și întărit de uscăciune și îl încearcă, mișcîndu-l în mîna, să-și dea seama cât e de ager. Se alătură de cal și cînd ridică mîna, aerul vijii”. Calul legat simte primejdia, se zbate, dar e în zadar. Lovitura a nimerit creștetul și animalul se prăbușește, iar omul continuă să lovească „de astă dată surd, cum ar fi tăiat lemne, fără să se mai gîndească la ceva”. După ce ucide animalul, liniștit, Florea Gheorghe îl jupoaie de piele. Ultima pagină lămurește drumul către necunoscut al **celor doi**. Este vorba de faptul banal,

ta Jară, al uciderii unui cal bătrîn. Dar reîntoarcerea la realitate nu mai este cu putință, deși fiecare amănunt al narațiunii, fiecare precizare, are aerul că vrea să sublinieze elemente ale realului. Printr-un efect de disoluție a realității, prin insistența excesivă, asupra particulelor ei izolate, pătrundem în marele mister al morții, al crimei, al desuimanizării. În transferul de substanță petrecut între cei doi, omul a căpătat sălbăticia nativă a animalului. „CaluT” este un mit al asasinatului, împrăștiind reflexele greoaie ale tenebrelor, dar fără un sens, o direcție rațională precisă, fără finalitate.

„La câmp” este un elogiu al instinctivului. Doi ciobani violează o ciobănită.

Între „întîlnirea din pământuri” și „La câmp” este o distanță uriașă, de fapt distanța dintre realism și decadentism. Enosul lui Dugu este de o emoționantă umanitate, pe cînd Bălea și Stroie, ciobanii din „La câmp” sînt două animale de pradă, supuse văpăii rutului, două animale care își pîndesc victima și o doboară.

Aceeași încordare sălbatică a instinctelor o găsim și în schița „Înainte de moarte”. Stancu lui Stăncilă e pe moarte, își dă seama că sfîrșitul îi este apropiat, dar ar vrea să știe cu exactitate cînd se va produce inevitabilul. Data, devine o obsesie. Cu șiretenie, îl face pe medicul curant să mărturisească data aproximativă : toamna. „...Omul închise ochii, cîteva clipe își mestecă mușchii feței, apoi, ca și cînd din el ar fi căzut o piuliță brațele i se desfăcură, trupul i se îndoii ca un cerc, ridicîndu-se de jos de pe așternut, și-și înpipse amîndouă mi-

nile în gîtul doctorului. Fața i se înroșise cu Pete Vii de foc și încordat, năvălise asupra lui ; îl strîngea scrîșnînd, încercînd să-și înghită spumele și sîngele închegat, ce-i ieșise pe buze”. În muribund s-a trezit animalul, carnasierul, dornic să tragă după sine o ființă vie în lumea umbrelor. Ultimul lui strigăt, adresat medicului : „De unde știi tu, mă... Soarele și dumnezeii mă-tii, de unde știi tu ? Spune, de unde știi tu...” nu mai este o răbufnire de vitalitate, e sentimentul morții, transformat într-o sălbatică angoasă.

Cu o proză, aparent de strictă obiectivitate, exista primejdia evidentă ca Marin Preda să devie un grefier, nu al istoriei (aspirația marilor realiști), ci al instinctivului, al obsesiilor și elementelor mistice. Schițele amintite sînt străbătute de spaimă, de cruzime instinctivă, ca de un element al vieții. De fapt atît „Colina”, cît și „Calul” sau „Înainte de moarte” sînt mituri ale morții, punînd în mișcare terifiantul, cu atît mai impresionant cu cît este cuprins cu răceală lucidă, ca un element al banalului, obișnuitului.

Ulterior aceste reminiscențe ale debutului vor dispărea, pentru că în Marin Preda participantul la construcția socialismului va învinge scriitorul realist-socialist. Această victorie va fi marcată prins apariția nuvelei „Desfășurarea”, a romanului „Moromeții” și apoi a nuvelor „Ferestre întunecate” și „Îndrăzneala”, strălucite specimene ale literaturii realismului socialist, a căror analiză o vom întreprinde în numărul proximal „Vieții Românești”.

PE MARGINEA UNOR PIESE DE DEBUT

ECAȚERINA

OPROIU

y k vîntul luat de întreaga creație
k*Â\$^ / M artistică în întâmpinarea celor
W a n / ^e fa e Berare a chus / n
^S'i'^iM sectorul dramaturgiei originale
la rezultate remarcabile. Cercul autorilor
s-a lărgit cu o listă de semnături noi
(unele cunoscute din presă, dar niciodată
din beletristică, altele cu totul necunos-
cute nici din presă, nici din beletristică.) În
marea lor majoritate începătorii se im-
pun publicului cu o maturitate surprinză-
toare pentru debut, țin piept stîngăciilor
„inerente” primelor lucrări și au aerul că
refuză circumstanțele atenuante acordate
de obicei neexperimentaților.

Faptul este important pentru nivelul
atins de literatura noastră nouă, cu atît
mai mult cu cît face parte dintr-un pro-
ces care se confirmă și în alte ramuri, în
proză, de exemplu, unde au apărut în timpul
din urmă cu romane de actualitate bine în-
chegate, o serie de tineri: Al. Ivan Gu-
lia, „Cuscii”; Mazilu, „Bariera” etc.

În plus este de notat că fluxul debutan-
ților nu a periclitat de cele mai multe ori
calitatea. Dimpotrivă, se poate spune fără
ezitare că ținuta generală a creației noastre
dramatice originale a avut de cîștigat.
Unii din acești proaspeți autori se afir-
mă ca talente indiscutabile, iar lucrările
lor pot fi socotite pe drept ca o contribuție
remarcabilă la dezvoltarea dramaturgiei
noastre pe drumul realismului socialist.

Maturitatea începe de la conținut, de la
gravitatea problemelor abordate și de la
însemnătatea mesajului social. Aici linia
rezultatelor pornește ascendent și în ge-
neral și în particular. Drumul străbătut
de Everac de la „Poarta” la „Explozie în-
târziată” e concludent. „Poarta”, care este
un fel de versiune rurală a „Citadelei sfă-
râmate” compune un tablou veridic al unei
familii de țărani pe cale de închiaburire,
o familie în care tatăl are sentimentul
atotputerniciei sale spirituale și al drep-
turilor de proprietar asupra descendenți-
lor și rudelor colaterale. Imaginea rela-
țiilor de clasă este foarte complexă pen-
tru că ține seamă de condițiile în care ex-
ploatarea ia forme deghizate de legături
de sînge, iar legăturile de sînge sînt vi-
ciate de exploatare. În mod viu piesa lui
Everac arată cum mica proprietate gene-
rează capitalismul nu numai din punct de
vedere economic, ci și din punctul de ve-
dere al mentalității. Membrii clanului de-
scris de el sînt torturați de ideea proprie-
tății. Proprietatea transformă într-un iad
raporturile dintre tată și fiică, dintre so-
cru și ginere, dintre soră și frate, dintre
cumnat și cumnat. În fața ei se topește
orice afecțiune, orice scrupul moral. În
fața ei prețul vieții omenești devine de-
rizoriu pentru că setea de înavuțire izbu-

teste să învingă chiar și grozăvia morții. De aceea când copiii îi amenință partea de avere, soția se gîndește la eventualitatea morții bărbatului nu copleșită de durere, ci numai cu un sinistru simț practic : „fi/ne îți sade, n-am ce zice, să dea Răchitișul, ai? Și mă-ta? (arată pe Stancu.) Doamne ferește, moare omul într-o zi și pe urmă ce fac, o iau cu traista pe la voi, să-ți gheț pe la ușile voastre, să vă melitez toată cînepa pentru trei fasole ? Că eu una știu ce m-așteaptă de la alde

In asemenea împrejurări copiii procedează în fel (Gherghina : „Păi n-o să trăiți cît lumea, mai moare omul, îi mai ia Dumnezeu zilele: n-avem un drept la Răchitis și noi?”)

Atitudinea este, cu atît mai cruntă cu cît cei care o adoptă nici nu-și dau seama de cruzimea ei. Așa au apucat-o din tată în fiu. Fiecare generație în familia lor a procedat astfel. Gherghina (revoltată) : „Apăi nu mai f-ice nici tu mamă pe mironosița, zău așa. Nu știu eu cum pîndea, să moară aia bătrînă și nu mai apucați odată s-o vedeți rece ?”

Dincolo de sălbăticia la care-l duce pe om simțul proprietății, în păienjenisul relațiilor revelate de piesă se distinge un fir deosebit, care nu face parte din această plasă. La cele mai bune personaje se simte, mai exact se presimte, o însetare de ceva nou, altfel întocmit. În reacția nesăbuită a lui Gheorghe care e gata să pună foc casei socrului despotice se citește o aspirație dreaptă. Omul acesta nu mai vrea să trăiască viața de pînă acum : cu slugăreală, umilinte, distincții obsesive (al meu — al tău) și cu poarta simbolică mereu încuiată, despărțind familia de satul nou, ca șanțul unei cetăți. Epilogul arată clar ce nu mai vrea eroul. Cum ar vrea să trăiască nu se știe bine și nici eroul nu știe pentru că din păcate piesa are o perspectivă destul de îngustă. Autorul nu izbutește sau nu are intenția să ne sugereze ce se în-tîmplă dincolo de pereții acestei citadele. Legăturile clanului eu lumea exterioară sînt invizibile, aproape

inexistente. De aici și relativa slăbire a valorii generalizatoare pe care o au faptele din piesă. De aici și sentimentul că mesajul lucrării nu e destul de viguros formulat.

De la „Poarta” la piesele următoare Everac străbate un drum ascendent în primul rînd sub acest aspect. Pe parcurs crește acuitatea problemelor dezbătute. Devine mai largă rezonanța lor socială. „Ferestrele” din piesa următoare se deschid ca un simbol al perspectivelor fără sfîrșit care apar acum înaintea întregului popor. Ceea ce reușește aici autorul este demn de laudă. Practic se demonstrează că o clasificare a conflictelor în conflictele producției și conflictele vieții personale e o prejudecată scriitoricească. Problema pe care și-o pune acum dramaturgul nu mai este de a se stabili un echilibru primitiv între scenele din uzină și scenele de „acasă”. Problema pe care și-o pune Everac nu este de a preîntîmpina eventualele observații ale criticii : „prea multă discuție despre tractoare ! Unde este viața personală a eroului ? Oare acest muncitor fruntaș nu simte nevoia unei afecțiuni, n-are o logodnică cu care să se plimbe sub clar de lună ? Pentru ce eroul nu vorbește -decît de biele și de voltaje ?” Sau dimpotrivă :... „Care e comportamentul eroului la locul lui de muncă ?...” etc. „Ferestre deschise” ca și „Secunda 58” dau o replică usturătoare unei asemenea contabilități rudimentare, străine de realitățile vieții. Eroii socialismului nu trebuie „umanizați” artificial din afară înăuntru. Dacă pe muncitorul iPetre Urlea îl preocupă găsirea unui cocs superior nu numai cînd e sus la furnal, ci și cînd vorbește cu nevasta, în /șoaptă, ca să nu trezească băiețașii — lîntîmplarea nu are nimic artificial. Numai cînd preocupările de producție nu țîșn-es-c din substanța conflictului eroii sînt puși în situații false, par schematici și monomani. Dar cînd preocupările exprimă un sentiment intens, o stare autentică de fierbere interioară, de unde superstiția că autorul trebuie să inventeze neapărat tot felul de istorioare laterale „de ordin personal” ca să-și facă eroul

„mai complex” ? Bogăția sufletească nu stă atât în mulțimea sentimentelor unui erou, cât în intensitatea cu care acesta trăiește un sentiment major. În condițiile societății noastre, adică ale unei societăți căreia îi repugnă individualismul și luptă împotriva lui, se produce o întrepătrundere a problemelor „personale” cu cele obștești. Lupta pentru cocs nu mai poate fi numai problema unei „piese de producție”, ci și problema unei piese de „viață personală”. La această luptă într-un fel sau altul ia parte toată Hunedoara. La ea iau parte băieții lui Urlea cu toate că sînt mici și se miră că „*furnalul din soare*” e mai mare decît „*Hunedoara noastră*”. La ea ia parte nevasta lui Urlea cu toate că-și închipuie că trebuie să roage și pe Dumnezeu „să iasă” cocsul (Gavrilaș (pîrîndu-l pe Ionel) : „*Ionel n-a vrut să zică „sfîntul duh”*”. Ionel: *Na și ce-i? Și-așa iese.* (lui Urlea) *Da mai bine să ne rugăm. A zis mama că atunci iese mai sigur*”). Lupta pentru cocs se răsfrînge în viața de familie a „*tovarășei Sădeanu*”, în viața de burlac a inginerului chimist, în idila lui Stelică și a Roziicăi, în tot ceea ce părea altădată că trebuie să rămînă într-o intimitate izolată printr-un perete de sticlă de restul realității. Problemele colectivității devin probleme personale în înțelesul cel mai concret al cuvîntului. Ele nu sînt adăogate la „viața personală”, ci sînt dizolvate în ea, sînt contopite cu ea, devin un motiv personal de bucurie, de mîhnire, de trîndrie, devin într-adevăr „cauză personală”. De aceea oameni și lapte care reprezentau altădată ceva îndepărtat, abstract, străin, devin noțiuni apropiate, concrete, familiare. De aceea Urlea discută despre director și despre „ministru” cu degajarea, înțelegerea și solidaritatea cu care ar vorbi despre tovarăși de la uzină.

Vica : *Și directorul ce zice ?*

Urlea : *Ce să zică, se frămîntă și el... Poate să spună că nu iese ? Are careva dreptul să spună că nu iese pînă cînd nu a încercat tot ?*

Vica : *// face de două parale ?*

Urlea : *Nu-i chestie de două parale. Ministrului crezi că-i trebuie să-l facă de două parale sau îi trebuie cocs ? Ministrul cînd intră dimineața în cabinet întîi asta întreabă : cum stăm cu cocsul la Hunedoara ?*

Bărbatul și nevasta vorbesc despre import și export, ca despre o chestiune a lor, gospodăresc.

Urlea:... *Stoian zice: nu-i nimic, important, ce-are aface? AU rafinați...*

Vica : *E scump ?*

Urlea : *Nu atîta că-i scump, dar e și puțin de obrazul țării: de toate am făcut, cocs nu putem ?...*

Discuția n-are nimic emfatic, nimic forțat. Oamenii s-au contopit pe nesimțite cu problemele de stat și fără să facă teorii, chiar fără să-și dea seama, spun „noi” și „ale noastre”, acolo unde altădată spuneau „ei”, „ale lor”.

Realizînd pe viu osmoza între viața obștească și viața de familie, piesa lui Everac luminează o idee importantă. Socialismul se construiește nu numai în afara oamenilor, pe șantiere, pe furnale, ci și în noi, în fiecare ins, modificînd structura noastră interioară, intrînd în compoziția sentimentelor noastre, determinînd într-un mod complex curba mișcărilor noastre sufletești.

Chiar dacă piesele noilor autori nu au toate același calibrul, aceeași densitate, ele au comună tendința de a discuta aspecte și probleme majore ale epocii noastre : lupta pentru zădărnicierea acțiunilor agresive ale imperialismului prin apariția unei forțe mondiale inedite în istorie : opinia publică („*Opinia publică*” de Storin) ; caracterul antiuman al orînduirii capitaliste și răspunderea individuală față de colectivitate („*Dacă vei fi întrebat*” de D. Dorian), forța morală a societății socialiste capabilă să dea un sens și un țel nu numai oamenilor care și-au găsit echilibrul și fericirea, dar și celor care poartă răni deschise, suferă și caută încă — pe plan personal — împlinirea. („*Secunda 58*” tot de Dorel Dorian, căreia i se potrivește ca motto o frază din „*Secerișul*” Galinei Nicolaeva : „*E sărat și greu lacul nostru cel*”

cald... Valul lui nu te-neacă chiar dacă ți-ai lega pietre de picioare!)

•

A porni de la o problemă majoră este o condiție absolut necesară, dar nu și suficientă. Acest lucru l-au arătat și unele piese din stagiunile trecute, (mai ales din stagiunea 1957—1958) care dădeau sentimentul că te afli în fața unor lucrări intime, vechi, fără legătură cu conflictele reale ale actualității. În unele cazuri de vină nu era atât materialul brut de viață de la care se pornea, nici tema care uneori era serioasă și interesantă. De vină era viziunea dramaturgului asupra temei și a materialului omenesc brut. Această viziune era minoră și vetustă și ea imprima piesei caracterul minor și vetust. Nu faptele erau de vină în primul rând în „Visul nopților noastre”, ci optica prin care erau privite. Nu tema era de vină în „Secretul doctorului Bergman” sau în „Flacăra vie”, ci superficialitatea, uscăciunea analizei. Piesele discutate azi aici au meritul esențial de a pune în consonanță — pe diferite trepte de realizare — o problemă majoră cu o viziune majoră. Sentimentul de contemporaneitate pe care îl degajă aceste lucrări vine deci nu numai din faptul că acțiunea se petrece în anii puterii populare, în locuri și cu conflicte specifice construcției socialiste, ci și datorită opticii prin care sînt privite întâmplările. Orice operă de artă este un fragment de realitate văzut prin ochii cuiva, de aceea același obiect poate să inspire opere de facturi atât de deosebite. Ce vezi? Pînă unde ești în stare să vezi? Cum conexezi ceea ce vezi cu restul realității? Ce asociații îți produce contemplarea? Ce semnificații ascunse descoperi? La ce concluzii ajungi? Sigur că răspunsul la aceste întrebări este și o problemă de talent, inteligență, personalitate, temperament. În primul rând este însă problema atitudinii față de realitatea înconjurătoare a autorului, adică o problemă de orientare, de ideologie. În cele mai bune din piesele acestea noi se simte forța unei viziuni de scriitor militant, de militant înarmat cu claritatea, și perspicacitatea

marxismului. Văzute într-o asemenea optică sentimentele etern omenești (generozitatea iubirii, expansivitatea tinereții, prietenia, recunoștința etc.) nu-și pierd desigur caracterul lor universal, dar în sfîrșit caracterul acesta universal nu mai este examinat „în stare pură” sau în stare abstractă, ci așa cum se găsește în realitate, adică amestecat cu o mulțime de elemente sociale și în formele concrete pe care ie impune realitatea unei anumite orînduiri sociale. De aici caracterul inedit al acestor piese. Luată în schema sa cea mai simplă „Explozie întîrziată” ar avea aparența unei formule de teatru care și-a trăit traiul. O femeie s-a măritat pentru a doua oară cu un bărbat care o iubește și îi dă tot ceea ce pare că-i lipsește. Femeia are aerul tihnit, iar căminul se ține în echilibru nu atât al mulțumirii, cît al îndeșulării. Într-o zi însă apare el, soțul dintîi, pe care femeia încăpățînîndu-se să-l socotească mort îl părăsise în momentul unei explozii la 23 August. Ea era o „biată femeie” doritoare de iubire și liniște, iar bărbatul voia iubire și liniște nu numai pentru ei doi. Femeia nu putuse rezista și din lașitate fugise. Văzute prin optica autorilor de drame intime, faptele ar fi putut da naștere la o piesă banală în aceleași clasice trei personaje, cu același zbucium steril. Viziunea pe care Everac o are asupra faptelor face imposibilă căderea într-un asemenea gen de producții căci pe Everac nu-l preocupă fluctuațiile sentimentale ale unei femei care eșuează de două ori în iubire, ci procesul lașității unui om. Dorința autorului e de a supune la un examen radiografic — o instituție: instituția familiei. De aceea dramaturgul demontează edificiul familiei minuțios — ca pe un aparat de radio sau ca pe un motor de mașină — pentru a-i verifica măruntaele, rezistența lămpilor, voltajul. Firele interioare sînt controlate, la fel și firele care o leagă de exterior. O etică nouă aruncă o lumină nouă peste sentimentul universal, iubirea, peste instituția milenară — familia, peste aspirația eternă — fericirea. În fața acestor lumini norme vechi nu mai rezistă.

Societatea nouă cere un tip de familie nou în care femeia să nu mai trăiască dependentă, în care bărbatul să fie eliberat de instinctul de proprietar. Clarviziunea autorului electrizează faptele, descoperă semnificațiile profund actuale ale conflictului, extrage din ele un mesaj major: oamenii nu mai pot trăi izolați de restul mediului, ca foetușii în alcool. Soții nu mai pot fi legați doar prin bugetul comun și inerția obiceiurilor domestice. Celula izolată, celula pe care apele fluviului n-o mai udă se chircește și moare pentru că fericirea nu se mai poate construi în chip de oază. Intr-o societate nouă — arată piesa lui Everac — familia a căpătat o valență nouă din punct de vedere istoric inedită: existența unui țel de luptă nobil, care depășește dimensiunile casnice. În afara acestui țel instituția milenară, familia, este sortită sfărâmării, iar iubirea, sentimentul etern omenesc, își pierde și sensul și frumusețea. Adevărurile acestea sînt revelate familiei lui Everac — prin „explozia întîrziată” provocată de intervenția soțului dinții. În viziunea autorului apariția acestui vechi luptător comunist aduce cu ea ceva simbolic. În text și în subtext se citește ideea că evenimentul de la 23 August are pentru viața poporului nostru rezultate incalculabile. El a creat condițiile pentru ca matca destinului omenesc să nu se mai împotmolească în lașitate, pentru ca oamenii să-și croiască fericirea din fericirea comună. Actul eliberării a provocat o explozie în lanț care nu a încetat și nici nu va putea înceta vreodată. Ceea ce s-a făcut atunci se va răsfrînge mereu, într-un fel sau altul în 'viața tuturor.

Bineînțeles, o viziune majoră nu înseamnă o viziune uniformă. În cadrul ei regăsim profiluri distincte, temperamente distincte, un timbru distinct, o inteligență artistică distinctă. Talentul nu atinge pretutindeni aceeași treaptă. Everac surprinde prin fecunditate (în cîteva luni — patru piese) și derutează aproape prin flexibilitatea cu care trece prin cele mai diferite

medii sociale și geografice, (oțelari hunedoreni, sat din Bărăgan în preajma formării întovărășirii, șmecheri pitorești fără domiciliu stabil, intelectuali cu conștiința răscolită pentru că își pun probleme de conștiință sau pentru că au încetat să-și mai pună asemenea probleme, etc.) Ușurința cu care se mișcă dintr-un cadru în altul, este rară. Deși orășan sută la sută, în „Poarta” autorul pare a fi copilărit pe Bărăgan și a fi trăit prin părinții și frații săi procesul de mutilare provocat de relațiile de exploatare. În piesa lui nu găsim nici dulcegăria pastorală, nici abuzul de neoașisme, nici pitorescul semănătorist, în care cad adesea orășenii cînd îi descriu pe plugari. În „Ferestre deschise” (cu excepția comentariului dintre tablouri care n-are nici o noimă și care diluiază printr-o frazeologie cam goală ceea ce se vede pe scenă) la fel. Dramaturgul izbutește să te facă să crezi că a ucenicit în uzină, că bunicul său este oțelar, ca maistrul Sudrișgean, că la etajul doi al blocului secționat în piesă, locuiește cu familia, chiar el. Același lucru pentru „Explozie întîrziată”, dar de data aceasta cu o lume cu totul diferită. Everac izbutește să fie autentic aproape în toate ipostazele, să absoarbă odată cu substanța problemelor particularități geografice, de mediu și individualitate, să vorbească cînd înțelept, arhaic și dialectal (ca maistrul cel bătrîn), cînd cinic, prețios și maladiv inteligent (ca avocatul ratat), cînd sec, fără efuziuni de tandrețe, verde, ironic, impersonal, aluziv (ca țăraniul lui), cînd în jargon profesional (ca doctorul monden din „explozie” sau chimistul din „ferestre...”), cînd în jargon de clasă (ca doamna Conțescu) cînd în jargon de șmecher (ca memorabilul său Stelică („Da'ce, sîntem la Brăila să-mi dea cu vaporu-n cap?”).

Everac trece dintr-un strat social într-altul, schimbînd cu ușurință nu numai felul de a vorbi al personajelor, ci și tonul propriului său glas, al propriului său stil de a comenta faptele. În „Ferestre deschise” cultivă un timbru reportericesc. Cu o agilitate specific jurnalistică, dramaturgul

caută fapte, fapte, fapte, și le notează pe scurt, fără să le disece prea amănunțit și să le comenteze prea mult. Frumusețea acestui reportaj dramatizat nu stă în excesul de profunzime, în reflecții inedite, ci în spontaneitatea și căldura cu care sînt surprinse dintr-o realitate inedită o serie de întîmplări cotidiene semnificative pentru viața oamenilor care construiesc socialismul. În „Explozie fîrziată” dimpotrivă, dramaturgul este reflexiv, preocupat să extragă esența actelor omenești. Firul epic interesează doar în măsura în care favorizează discuția de principii. Întîmplările nu mai sînt îngrămădite unele peste altele cu dezvoltură ziaristică, ci sînt puse la microscop, mărite enorm. Accentul oade pe idei și pe demonstrarea lor. Aci, lipsa „acțiunii” nu plictisește pentru că autorul știe să facă mișcarea ideilor cel puțin la fel de interesantă ca și mișcarea faptelor. Și piesa reprezintă o reușită în măsura în care autorul nu-și uită intențiile și nu introduce în discuție un element secundar care reduce semnificațiile generale ale piesei și dă zbulcuiului unei conștiințe un caracter minor. Suplețea și autenticitatea cu care Everac face însă în general trecerea de la o specie dramatică la alta (reportaj, piesă de „idei”, piesă de caractere și atmosferă — „Poarta”) te lasă să bănuiești o activitate literară prealabilă celor patru lucrări tipărite, o activitate în decursul căreia dramaturgul a căpătat o experiență incontestabilă. Pentru că piesele lui cu toate deficiențele lor, n-au nimic care să trădeze debutantul. Textul te lasă să descoperi inteligență artistică și subtilitate, dar o subtilitate care nu se lasă înecată în nuanțe. Briza poetică nu se confundă cu literaturizările ad hoc. Poezia aparține lucidității și trăiește nu în fraze aforistice, în metafore sau fragmente „scrise frumos”. Ea emană din cuvinte, căpтуșește Teplicile cu un al doilea sens mai profund, mai larg decît cel exprimat „la propriu”, dă limpezimi textului, adîncime subtextului, dă motivelor piesei rezonanțe de simbol. Simbolul „ferestrelor deschise”, al porții, care

nu mai poate rămîne încuiată, simbolul exploziilor în lanț.

Amestecată și cu alte calități tinerețea nu dă celorlalte lucrări un aer impersonal, ci farmecul personalității neîmplinite încă, dar în plină și rodnică formare. Ceea ce cucerește de pildă la C. Teodoru („Partea leului”) este verva generoasă, robustă, de esență populară. Autorul se mișcă pe scenă, cu naturaleță, cucerește prin jovialitate, prin franchise, printr-o inteligență sănătoasă care-l împinge să povestească ceva, de natură să intereseze nu numai două rînduri de fotolii, ci întreaga sală. Noțiunile-folosite în discuție fac parte din conversația cotidiană. O față asaltată de pretenedenți galanți își întreabă ironic cavalerii dacă s-au inspirat din „Un minut de adevăr”, un gestionar își subliniază credinței cu versuri stîlcite din „Clinele soldatului” (...și-n puține zile chinuit a murit”). Personajele negative discută despre prevederile-codului penal în materie de furt. Se discuta despre „perisabile”, „bonuri de benzină”, despre virament („eu mă fac că dau, ăla se face că ia”). Sub lumina plină de simpatie sau de sarcasm a reflectoarelor apar fel de fel de figuri familiare. Cel mai simpatic erou din piesă este simpatic pentru că este un erou popular (Tudorică Penteleu zis-Luigi din cauza maistrului său și a slăbiciunii sale pentru opera italiană, de profesiune zugrav, mereu glumeț, mereu cubidineau în acțiune, mereu întovărășit de o arie celebră și de amintirea puștilor care-l așteaptă acasă, o droaie de copii, o echipă de fotbal). Ironia piesei este populară și cîștigă sufragiile unanime ale sălilor arhipline pentru că sînt șfichiuite de pe pozițiile unei critici constructive și plină de răspundere, păcate ou care me-am bătut mu o-singură dată : matrapazlicurile unui găinar păgubos, escrocheriile unui șarlatan versat,, frivolitățile unei cucoane „neînțelese”, cu cap de gîscă și of-uri romanțioase, colecționară de aventuri la locuri cu vad („Mă-nebunesc după șantier! Parol! Oa-

mani tineri, ingineri... să fi văzut la Fieni ce băieți de viață...").

Sigur, că piesa lasă loc și pentru mai bine. Sigur că dacă autorul s-ar fi preocupat mai stăruitor de câteva personaje reprezentând o atitudine nouă în muncă și în viață (inginerul Sava, pontatoarea, bătrînul maistru) apariția lor ar fi fost mai suculentă, conflictul și mai viu și rezultatul final și mai bun. Dar tot așa de sigur este că bilanțul reprezintă pînă la urmă un succes, că autorul se afirmă de la prima sa comedie cu o satiră bine construită plină de idei și de actualitate.

La D. Dorian, se remarcă ingeniozitatea de constructor cu idei novatoare (mai ales în „Dacă vei fi întrebă”) și un romantism inteligent, de factură nouă (mai ales în „Secunda 58”). Autorul e ziarist, ceea ce se poate deduce ușor din textele celor două piese (în ultimul timp s-a înregistrat un adevărat flux dinspre presă spre teatru), și-și privește meseria ca pe un titlu de onoare. A fi ziarist în presa comunistă nu este pentru el numai o calificare profesională, ci și un fel de carte de vizită a principiilor lui morale și politice, înseamnă a fi uman, generos, entuziast. De aici și profesiunea preferată a eroilor săi (Domnica din „Secunda 58”, corespondent de presă, Marin din „Dacă vei fi întrebă”, redactor al ziarului comunist din orașelul de provincie). De aici receptivitatea autorului față de aspectele și atitudinile reprezentînd „noul”. De aici și un fel de deformație profesională cu care privește totul în jur și de care își molipsește și eroii. Fiind obsedat de meseria sa, tot ceea ce-l înconjoară este selectat parcă printr-o sită: acesta-i subiect bun pentru reportaj, acesta nu-i subiect bun. Din deformație profesională, lumea întregă este văzută ca un enorm roman nescris încă, iar locuitorii ei sînt priviți și se privesc ei înșiși ca niște eroi, posibili (Ștefan : „Probabil că purtați în valiză caietele nescrise ale primului dumneavoastră roman sau al primei piese... Domnica : *N-ar fi exclus. Ștefan : Iar eu voi fi*

unul din eroii negativi, cel care a încercat să vă decepționeze... Sau în altă parte, Ștefan : — *Tovarășă Domnica, dacă vreodată deveniți romancieră și o să scriți ceva despre acest șantier, să știți că de aici trebuie început: (teatral) „Era o zi ploioasă de toamnă. Intr-un birou al șantierului unde eram de curînd angajată ca secretară se găseau parcă adunați înădîns: inginerul șef (ironic), un adevărat erou pozitiv ai zilelor noastre, fratele lui, un tip negativ...” etc. etc.)*.

Personajele sînt atît de puternic pterfate în imperiul literaturii încît chiar și în suferințele lor izbutesc să se detașeze oarecum și să-și privească durerea din afară ca pe materialul brut al unei cărți, al unui reportaj. De aici jocul „de-a reportajul” care revine mereu.

Eroul devine el pentru el obiect de literatură și piesa ar căpăta accente pir.an.de! liene dacă această dedublare nu ar fi odată de un val oald de lirism, dacă totul nu ar sta sub semnul unui impuls romantic care izvorăște din bucurie de viață și entuziasm juvenil. Dorian totuși nu vrea să pară romantic. El vrea să fie obiectiv, imparțial și rece. De aceea își cenzurează mereu ieșirile lirice, oprește căderea în sentimentalism în general la momentul oportun, se autopersiflează cînd simte primejdia vreunei efuziuni excesive. Mijlocul preferat este de a pune personajele să rostească ironic și teatral ceea ce el vrea să spună serios, dacă nu s-ar teme de ridicol. Abuzînd însă de procedeu, dramaturgul e prins tocmai de ceea ce i-e frică. Prisosul de ironie la adresa teatralității duce uneori la teatralism și face ca unele replici să fie lipsite de spontaneitate. Textul pare a fi conceput pentru a fi citit, nu spus. În intimitatea unei discuții de la om la om cuvintele devin emfatice; (Barbu : *Domnișoară Elena ! In numele salvării unui nevinovat... In numele salvării unui om pe pieptul căruia ți-ai lăsat poate într-o noapte fruntea... și care știe multe — multe cîntece... în numele unui om pe care l-ai să-*

rutat poate pentru prima oară în viață cu patima cea mare... etc. etc.). În general însă valul, romantic este înviorător pentru că exprimă un entuziasm țîșnit dintr-o stare lucidă. Este un optimism care nu are nimic de-aface cu metoda „sfârșiturilor fericite”. De aceea rănile nu se închid automat la sfârșitul actului trei ca să transmită sălii o bună dispoziție facilă. Ziarista din „Secunda 58”, după ce a stat o lună pe șantier, după ce „a cunoscut viața” și durerile unei dragoste care nu se poate împlini pleacă de lângă omul iubit îndurerată. Eșecul ei sentimental nu anihilează însă optimismul de fond al piesei, dimpotrivă: din felul în care sînt prezentate lucrurile devine și mai pregnantă ideea torței morale a societății noastre capabilă să-i facă pe oameni să-și depășească durerile personale, să capete sentimentul că sînt utili și că viața cu toate posibilitățile ei îi așteaptă ca să-i redreseze. Setea de viață pe care o degajă piesele lui Dorian nu este numai efervescență juvenilă. E o atitudine de viață, proiecția unei filozofii optimiste și puternice.

•

Maturitatea se exprimă nu numai prin conținutul pieselor și se recunoaște numai în natura plină de personalitate a debuturilor, ci și în construcția pieselor, în tehnica îor, în modul lor de expresie. Dominant este faptul că începătorii nu se lasă deloc intimidați de canoanele academismului, ale rutinei. Cînd scena este prea scundă, Everac înalță un etaj, cînd albia subiectului devine prea strîmtă Dorian sparge unitatea acțiunii și conduce sub ochii noștri ca într-un roman mai multe acțiuni paralele întrerupîndu-le și reasamblîndu-le în ritm de scenariu cinematografic („Dacă vei fi întrebant”); cînd argumentele orale nu mai ajung, autorul „Exploziei întîrziate” face să apară în apartamentul care adăpostește o dramă familiară, un colț dintr-o cazangerie, o santinelă lângă un pod în plină vi-forniță sau o galerie de mină. Cînd dialogul devine insuficient Dorian face să se audă pe scenă glasul amintirilor, iar cînd

vrea să fie și mal convingător, dramaturgul nu se sfiește să pună între scenă și sală ca în „Dacă vei fi întrebant” lentila care apropie și ajută să vezi cum vor arăta lucrurile peste un an, peste doi, peste cincisprezece.

Rodica : *Tovarășe Marin... departe-de-parte... mi se pare că văd o față făcîndu-mi semn cu mina.*

Marin: *Ești tot tu! Rodica.*

Barbu : *Uită-le bine... Ești tot tu !*

Marin : *Peste cincisprezece ani... Cînd am avea ce răspunde...*

Barbu : *Dacă vom fi 'întrebați.*

Rodica : (Parcă strigîndu-i celeilalte fete, ca pentru a o chema) *Rodicaaa ! Rodicaaa !*

Ceea ce mi se pare cu totul remarcabil în piesa aceasta a lui Dorian (ca și în celelalte piese) este lipsa de grauitate, justificarea acestor cutezanțe. Spargerea tiparului nu este consecința unei căutări formale, sau a unor extravagante tehnice. Pulverizarea prejudecăților se face cu naturalețe pentru că este impusă nu de o altă prejudecată (de a fi cu ori ce preț original) ci de dezvoltarea ideii. Cînd Everac face ca acțiunea să se petreacă simultan pe planuri suprapuse simțim că gestul nu caută pitorescul prin arătarea unei existențe pestrice, ci corespunde ideii că Hunedoara — așa cum o concepe el în această piesă — poate fi arătată cel mai bine nu printr-o poveste individuală, ci printr-o imagine de panoramică, mai cuprinzătoare și mai concludentă decît urmărirea unui singur destin. Cînd autorul aduce în apartamentul doctorului și al Fanei pe muncitori, gestul nu are nimic forțat pentru că se naște din focul și duritatea demonstrației lui Vintilă care vrea prin argumente violente să forțeze și să sfărîme îngustimea interlocutorilor săi. Formula piesei lui Dorian „Dacă vei fi întrebant” este nu numai o inovație tehnică ingenioasă, un mecanism de întindere și destindere a arcului tensiunii dramatice prin calcularea abilă a fiecărui efect. La tensiune duce nu numai strategia tehnică, ci în primul rînd necesitatea de a lumina progresiv evoluția unor personaje, necesitatea de a răspunde

sistematic la întrebarea „cum au ajuns aici? ”

Desigur, nu toate piesele sînt ireproșabile și din punct de vedere al construcției. Everac șchiopătează la finaluri, adică tocmai atunci cînd tot ce „a fost spus se luminează de o anumită perspectivă, se coagulează într-un anumit sens. Metoda obișnuită este de a introduce un gest sau o atitudine care diminuează valoarea generalizatoare a lucrării. Așa se întâmplă cu finalul din „Poarta”, cu izbucnirea copilărească de a arde locul pe care a stat tiranul, de a distruge în foc microbii exploatării. Reacția nu este imposibilă avînd în vedere caracterul eroului, dar ea trebuia comentată, judecată, interpretată în așa fel încît să se simtă că autorul vede în ea o falsă soluție și drumul propus de el este altul. O înclinare asemănătoare am găsit în „Explozie întîrziată”, unde dramaturgul a avut tendința să restrîngă întrebările capitale ale unui intelectual care începe să înțeleagă degradarea lui treptată numai la problema de a avea sau nu clientelă particulară. Din fericire nici aceste deplasări ale centrului de greutate și nici unele izbucniri de un entuziasm prea retoric ale lui Vintilă nu pot să anihileze orientarea generală a piesei, capacitatea ei de a răspunde la cîteva probleme majore, bucuria de viață pe care o iradiază, așa cum tabloul ultim din „Ferestre deschise”, foarte necesar ca idee, dar pe care dramaturgul nu a izbutit să-l integreze organic în țesătura piesei (și de aceea pare adăugat artificial) nu a izbutit să ne modifice impresia generală.

Există apoi la majoritatea pieselor discutate aici o anumită înclinație spre repetarea unor personaje fixe pe care dramaturgii — cu știință sau fără — și le împurmută reciproc, restrîngînd în felul acesta varietatea de tipologie a pieselor de actualitate. Cristescu, șoferul lui Dorian din „Secunda 58”, omul care nu vrea să-și facă „visuri, iluzii și alte etcaetera” este Stelică, șmecherul lui Everac din „Ferestre deschise”, un Stelică mai puțin abundent, mai puțin

colorat, dar un Stelică, adică același băiat zurbagiu, molipsit de aceeași flecăreala, cu aceeași aparență de nepăsare, sub care se ascunde același sentimental, căci amîndoi sînt în fond băieți buni, amîndoi sînt îndrăgostiți, amîndoi fac pe grozavii, amîndoi pozează în blazați, amîndoi glumesc în același chip, adică punînd sentimentele în termeni de producție (Cristescu : „...După ce că mă scoli cu noaptea-n cap și mă rogi să te iau cu mine, că mori nu alta... îmi pare rău, ie credeam întreprindere serioasă... Stelică : „Hai ieși nițel să mergem un pic să ne aiurim. Hai vii? Te duc, te-aduc în stare bună, fără reparații...”) Domnica din „Secunda 58” este o altă față a Rodichi: din „Dacă vei fi întrebant”. Aceleași izbucniri juvenile, aceleași elanuri, aceeași puritate și transparență (cu o suplimentară nuanță de maturitate și spirit acidulat la corespondenta de presă). Chimistul bătrîn de la Hunedoara este Tunsoiu de pe șantierul descris de Dorian. Aceeași uitare în muncă, aceeași iubire pătimașă de meserie, același atașament, aceeași scrupulozitate, aceeași modestie. Luigi din „Partea leului” este Ailincii din „Secunda 58”. Pe avocatul din „Ferestre deschise” îl regăsim sub numele Ștefan Mareș în „Secunda 58”, ceva mai puțin rafinat, dar cu același limbaj cinic, cu același „aer dezaibu”at, cu același rictus ironic, cu aceeași maliție de ftizie incurabil, cu spectrul aceleiași ratări. Această repetare dă la un moment dat celui care vede în aceeași stagiune piesele, un sentiment al lipsei de varietate nu a tipurilor (căci problema nu este de a descoperi cazuri ieșite din comun, nerepetabile) ci a caracterelor, a psihologilor individuale. Vechiul intelectual — de exemplu — câștigat de tot ceea ce se face azi în țara noastră este greu să nu-l regăsim într-o piesă despre marile construcții, dar am fi vrut ca el să apară pe scenă de fiecare dată sub trăsăturile vii, unice, ale unui anumit ins.

Faptul că formulele novatoare ale pieselor au fost impuse de conținut nu exclude însă ca uneori autorii să se lase furați de propria lor ingeniozitate și să se arate

dispuși să sacrifice veridicul de dragul construcției. Piesa „Dacă vei fi întrebat” dovedește un talent de dramaturg-arhitect și un bun simț -al gradației cu totul remarcabil. Dar dacă spectatorul se scutură de vraja tehnicii misterului el nu găsește în text un răspuns destul de lămuritor pentru o întrebare de fond : ce determină organizația comunistă ca în condițiile istorice știute să accepte tratativele cu patronul, riscând viața unui om ; pentru ce se duce Panait Viancea acasă la Roznoveanu ?

Mai există la piesele discutate aici și alte puncte vulnerabile. Ceea ce este important este însă faptul că bilanțul general indică un rezultat extrem de pozitiv. Prin materialul lor uman, prin viziunea pe care autorii o au asupra realității piesele acestea trezesc într-adevăr sentimentul că te afli în fața unor lucrări de ascuțită actualitate. Se simte că aici nu e vorba numai de o realitate pentru care cititorul are un interes livresc, ci de o realitate față de care are o afinitate sentimentală pentru că este /realitatea epocii lui, a vieții lui. De aceea piesele acestea izbutesc să trezească în noi nu numai un ecou literar. Ce se spune acolo are aderență la ceea ce trăim noi în fiecare zi. Ce se spune acolo atinge în noi un nerv sensibil, răspunde la o anumită stare de spirit, ne pune față în față cu niște realități de care ne simțim legați

prin cordonul ombilical al existenței noastre, ne șoptește printre rânduri de te fabula narr.aitur. întâmplările -acelea fac într-un fel: parte din chiar biografia noastră.. Ne sînt cunoștințe vechi și secretara inimoasă și simpatică de pe șantierul descris de Dorian., ca și Petre din „Ferestre deschise”, ca și bunica care strânge bani la ciorap ca „săi ridice casă”, ca și țărani din „Poarta” care nu mai sînt niște apariții arhaice în costume naționale vorbind cu înflorituri și cimilituri, ci țărani contemporani care au început ca niște Moromeți ai zilelor acestea să citească ziarul, să vorbească de „semeteuri”, să discute chestiuni politice. In piesele acestea există realitatea lumii în care trăim *noi, acum* ; există o poezie inedită născută din împrejurări și ciocniri inedite pentru că niciodată în trecut un dramaturg n-ar fi putut să spună povestea unei *asemenea* ziariste și a unui *asemenea* șef de șantier; pentru că niciodată în trecut un oraș imuincitoresc nu arăta așa; cum arată cel din „Ferestre deschise”.. Mîine dificultățile vor fi cu siguranță și mai mici. Mîine indivizi ca Bartolomeu („Partea leului”) vor fi la muzeul istoriei, ca ploșnița lui Maiacovschi. Dar rezonanța pe care o au în noi aceste piese vine din faptul că izbutesc să fixeze farmecul inedit al *acestor* zile, al *acestei* etape istorice, al *acestor* greutăți, al *acestor* izbînzi.

DEMNIȚATEA INTELLECTUALULUI, „CANGRENA” ȘI ANDRE MALRAUX

VLADIMIR

COLIN

Hradiționalul turn de fildeș s-a prăbușit în flăcările celui de-al doilea război mondial. Fisurată, stropită de sânge, ruina lui a apărut (în fine!) atât de anacronică în era marilor lupte sociale, a prăbușirii colonialismului, a cuceririi spațiului cosmic, încît pînă și ultimii (întârziați) neofiți ai artei pure au înțeles că n-are rost să-și cheltuiască puterile, încercând să-l restaureze în spiritul veacului al XIX-lea. Turnul de fildeș al „splendidei izolări”, refugiul artiștilor satisfăcuți de propriul lor univers și nedorind să se păteze prin atingerea de filistini (înțeleși, de-avalma, ca reprezentanții tuturor claselor sociale, în măsura în care nu erau „monștri sfinți”) a devenit o piesă de muzeu : obiect de cercetare științifică pentru unii, pretext al unor nostalgice suspine, pentru alții.

Cum se pare însă că locul tradiționalului turn nu poate rămîne gol în societatea burgheză, am putut asista după război la gruparea unor intelectuali pe o poziție de „mijloc”, care se vrea „independentă”. Locatarii turnului de fildeș refuzau să vadă lumea, se închideau în mansarda „absintului cu stâlpi verzi” și nu mai auzeau clocotul străzii. Lumea pătrunde azi în orice încăpere, fie și sub forma imaginilor de pe ecranul de televiziune, iar glasul a sute de mii de demonstrați nu poate fi împiedicat să treacă prin ziduri oricît de groase.

Secolul al XX-lea îl obligă pe cel mai „pur” artist să dea ochi cu vjața reală ; iar reacția firească a celui care nu vrea, sau nu e în stare s-o înțeleagă, se exprimă prin teamă, prin refuzul de a alege, de a se angaja, teamă și refuz mascate sub lozincă poziției „independente”, a eclecticismului estetic.

„Se poate oare vorbi despre o literatură, despre o artă de „stîngă” și despre o literatură, despre o artă de „dreapta” ? se întreabă Bernard Pingaud, într-un editorial publicat în „Les Lettres nouvelles”, revistă pe coperta căreia figurează ca membru în comitetul de redacție. „Ne-am putea întreba mai întîi dacă e bine să le deosebim. Artă e o treabă singuratică, care se pretează cu greu la clasificări... E izbutită ? E nerealizată ? Iată singura problemă... Intre cărțile de azi pe care aș fi îndemnat să le calific de „stînga” și cele care mi se par a ține de o estetică de „dreapta”... istoria... se va mulțumi să menționeze operele care vor fi lăsat o diră în memoria oamenilor”, conchide editorialistul, reducând problema la o chestiune de talent S-ar părea, deci, că o carte incitând la ură rasială și linșaj, de pildă, ar avea același drept la recunoașterea posterității ca un roman mîilitînd pentru drepturile omului. Să reținem, deocamdată, că „independentul” Pingaud le-ar aprecia, pare-se, deopotrivă.

Dar poate că poziția revistei „Les Let-

ires nouvelles" nu trebuie identificată cu cea a unuia dintre membrii comitetului ei de redacție? Iată ce scrie Maurice Nadeau, directorul revistei, exprimând limpede teama despre care vorbeam mai sus: „Intelectualul... trăiește în intervalul unui TIMP MORT, sub efectul unei anestezii. Realitatea ne scapă, n-avem putere asupra-i și cuvintele pe care le putem rosti în golul ce ne înconjoară nu lovesc, s-ar zice, nici o ureche, ni se usucă pe buze". Și, mai departe, referindu-se la „neputința” intelectualilor, constată că există un singur cuvânt „asupra căruia n-au priză nici puterile, nici împrejurările: cel pe care artistul și-l șoptește sieși, pe care-l încearcă asupra unui auditor redus întii ia propria-i persoană”.

Maurice Nadeau, prin urmare, socoate că intelectualul nu e auzit și că nu-i rămîne, astfel, decît să tacă. De ce? N-are oare cui să se adreseze? N-are ce spune? Și ce-ari trebui el să comunice, după Nadeau? „Vocea profundă a epocii noastre, conștiința ei chiar, nu se pot exprima astăzi decît la modul farsei tragice, al bufoneriei deznădăjduite, al locului comun ridicat la înălțimea unei filozofii.”

Lucrurile par a începe să se lămurească. Dacă intelectualul socoate că „farsa tragică, bufoneria deznădăjduită și locul comun” reprezintă conștiința epocii noastre, nu ne mai mirăm că „realitatea îi scapă”... Un contact cu această realitate i-ar prinde, fără îndoială, bine. Poate că și-ar da seama de ceea ce reprezintă într-adevăr „conștiința epocii noastre”, dacă ar face „o baie de mulțime”, cum preconiza Lautreamont, atunci cînd înțelesese ceea ce Nadeau nu înțelege încă. Și iată că i se oferă un prilej, printre multe altele, marea manifestație organizată la Velodromul de Iarnă de către Comitetul Național al Scriitorilor.

Peste o sută de scriitori francezi se vor întîlni cu cititorii lor, le vor cunoaște

părerile. Sînt scriitori de toate nuanțele pol.itv.ce, de toate convingerile artistice — e^ pînă și Bernard Pingaud printre ei — căci, așa cum spunea Pierre Daix în „*Les Lettres frangaises*” : „Nu poți urmări ce se petrece în literatură și artă... eliminîndu-i în mod artificial pe creatorii de stînga.” Prin urmare, un front larg al scriitorilor reprezentativi, față-n față cu cititorii, care-și vor spune cuvîntul. Reacția lui Nadeau? Enervare, dispreț și ironie. Exemplul acesta de solidaritate artistică și cetățenească, unitatea scriitorilor și voința de a se întîlni cu cei ce constituie rațiunea lor de a îi îl scot literalmente din sărite pe directorul revistei „*Les Lettres nouvelles*”. „Din punct de vedere al limbii franceze, al literaturii franceze, al geniului francez, exclamă el, toate deosebiri se estompează: executanți ai aceluiași concert, (scriitorii), nu se mai deosebesc între ei decît prin instrument și partitură”. Mărturisesc că nu văd ce poate fi atît de revoltători în situația aceasta, pe caTe Nadeau o denunță cu ironie, dar disting clar dedesubtul atitudinii lui : teama. Veșnica teamă de a da ochii cu masa. Disprețul pentru neintelectualii și intelectualii care i-ar putea dovedi că farsa (chiar tragică), bufoneria (chiar deznădăjduită) și locul comun (chiar ridicat la înălțimea unei filozofii), nu reprezintă conștiința omenirii. Că nu lupta dintre o pură „avangardă” și „academism” ci lupta de clasă condiționează progresul. Comitetul Național al Scriitorilor nu s-a temut să invite la Vel'd'Hiv' scriitorii de toate convingerile. Maurice Nadeau, însă, s-a temut să dea curs invitației.

Și totuși,...

Realitatea e atît de încăpățînată, pereții încăperilor au devenit atît de subțiri, încît *Les Lettres nouvelles*, în care B. Pingaud declara implicit că ar putea aprecia o carte militînd pentru linșaj și în care M. Nadeau vorbea despre „auditorul redus la propria persoană” a scriitorului, *Les Let-*

ires nouvelles publica la 13 mai, o lună-două după afirmațiile citate, următoarea informație :

„LINȘAREA LUI FERDINAND OYONO

În seara de joi 30 aprilie, puțin după miezul nopții, prietenul nostru Ferdinand Oyono, negru camerunez, autor al lucrărilor „*O viață de boy*” și „*Bătrînul negru și medalia*”, publicate în colecția *Lettres nouvelles*, se afl-a cu o prietenă albă la încrucișarea bulevardului Saint-Germain cu Rue de l'Ancienne-Comedie, când o bandă de cincisprezece tineri, arborînd insigna „Tinerei Națiuni” (Organizație dizolvată de șeful guvernului) s-a legat de prietena lui, insultînd-o și lovind-o. Interpunîndu-se între ea și agresori, prietenul nostru, care le dădea astfel ieftinul pretext pe care-l căutau, a fost atunci victima unui linșaj în toată puterea cuvîntului. Izbucînd totuși să scape, nu departe de Saint-Germain-des-Pnes a fost din nou ajuns de tinerii cavaleri ai „purității rasiale”. Călcăt în picioare, bătut, cu hainele sîșiate, Ferdinand Oyono a primit în cele din urmă o, lovitură de cuțit în spate, înainte ca poliția, prevenită, să poată pune mîna pe unul dintre 'agresori, pe care prietenul nostru îl ținea cu putere. Alți patru au fost de asemenea arestați, în vreme ce Oyono, pierzînd sînge, era transportat la spitalul Laenec, unde a suferit de îndată o intervenție chirurgicală.

Agresiunea s-a petrecut de față cu numeroși martori, care s-au ferit să intervină. Unii dintre ei s-au dus totuși în mod spontan la comisariatul din apropiere pen-ITU a depune mărturie în favoarea victimei. Oyono a ieșit din spital la 4 mai, plin de vîntăi (mai ales la cap) și cu o rană închisă prin cinci puncte de sutură. Ne-a declarat că nu se mai simte în siguranță într-o țară despre care i se spusese că e a lui și unde prietena sa avusese de cîtăva vreme de suferit din pricina remarcilor obscene ale golanilor din Cartierul Latin. Nu se îndoiește că agresiunea căreia i-a căzut victimă a fost pusă la

cale. Ne întrebă dacă, în calitate de „protectori” ai Camerunului (fie și în ceea ce ne privește și apărînd-o cu piepturile noastre) sîntem în stare să asigurăm viața supușilor camerunezi care vin să studieze la Paris”...

Să menționăm că Oyono își anunțase participarea la întîlnirea organizată de Comitetul Național al Scriitorilor pe Velodromul de Iarnă și că a fost ulterior cooptat în acest comitet.

La 27 mai *Les Lettres Nouvelles* reve-neau, sub titlul „*Manifestări rasiste*”, rela-tînd despre o nouă agresiune săvîrșită la ieșirea teatrului Hebertot (o pereche mixtă atacată și bătută de tineri fasciști) și despre o alta în cartierul Latin, unde cinci huligani „*neștiind că negrul cu care aveau de-a face era un boxeur profesionist*” au nimerit-o prost : „*patru au rămas în nesimțire, al cincilea a luat-o la fugă*”. Alte asemenea atentate au fost înregistrate în Algeria (unde au avut și un caracter anti-semit) „*Hotărît lucru, politica de „măre-ție”, dă unele roade veninoase*”, conchi-deau *Les Lettres nouvelles*.

În sfîrșit, în numărul din 1 Iulie, însuși Maurice Nadeau publică următoarea „Scri-soare deschisă către Andre Malraux” :

„Domnule Ministru,

În clipa în care-ați luat în primire înalta funcțiune la care v-a chemat încrederea generalului De Gaulle, ați declarat că noul guvern va rupe cu obiceiurile primejdi-oase ale celor care l-au precedat. Incar-nînd de aci înainte „Franța”, „măreția”, „generozitatea” „misiunea ei tradițională”, guvernul nu va mai îngădui să se perpe-tueze în Algeria una dintre instituțiile ruși-noase, care a contat printre tristele apa-nagii ale celei de a patra republici a dom-nilor Guy Mollet și Robert Lacoste : tor-tura. Ca și noi, ați fost -apoi sensibil la scandalul asasinării (camuflată în dispa-riție) lui Maurice Audin. *Tortura* lui Henri Alleg v-a indignat pe bună dreptate, așa încît confiscarea cărții de către „prin-ții” care v-au precedat, a suscitât din

partea dvs. un protest public. Declarând în mod solemn că de la luarea puterii de către generalul De Gaulle, „tortura a dispărut în Algeria”, și propunând unui grup de trei scriitori francezi consacrați și peste hotare să plece pentru a verifica la fața locului, adevărul afirmațiilor dvs., ne-ați făcut să vă credem. Erați, fără îndoială, Ministru, dar erați totodată autorul *Vremii disprețului* și cuvîntut dvs. de scriitor nu putea fi pus alături de cel al politicienilor care au făcut dezonoarea Franței. Prezența dvs. lângă generalul De Gaulle constituie chiar, pentru mulți, cauziunea de care aveau nevoie...

Doar cîteva luni au trecut de la declarația dvs., că am și avut pricini să ne alarmăm. Henri AMeg rămînea în închisoare și călăii în libertate. Ați întărit, prin tăcerea dvs., legenda dispariției fără urmă a lui Maurice Audin. În sfârșit, torturile continuau. Dintre toate mărturiile care vi s-au adus, una, pe care o cunoaștem, căpăta o însemnătate deosebită: ea venea de la un om care v-a fost prieten și coleg de arme și care, deznădăjduit, făcuse călătoria în Algeria pentru a v-o împărtăși. I-ați repetat angajamentul implicat în declarația dvs., dar printre cuvinte ați și lăsat să străbată o neputință poleită cu iluzii. Adresîndu-vi-se în particular, dvs. și generalului De Gaulle, Uniunea Scriitorilor pentru Adevăr nu s-a bucurat de mai mult succes. Firește, Comisia de Ocrotire a renăscut din propria-i cenușă, dar cu ea a renăscut și scepticismul, în ciuda curajului cîlorva dintre membrii răposatei comisii Afacerea Audin, cazul Alleg, nenumăratele mărturii despre torturile și asasinatele săvârșite în Algeria, nu interesează, în chip vădit, Comisia de Ocrotire. Ali-biul, pe care a fost însărcinată să-l reprezinte, nu mai există nici măcar ca alibi.

Un nou fapt, de o excepțională gravitate, ne silește să vă adresăm această scrisoare: știrea, cunoscută de fapt de șase luni, că tortura a obținut dreptul de cetățenie în metropolă, la Paris, la cîțiva pași de Ministerul dvs. Cinci studenți algerieni, membrii ai Frontului de Eliberare Națională, arestați de poliție și a căror judecată

a fost amînată pentru o rațiune majoră: *asasinarea avocatului lor, dl. Aoudia, în ajunul procesului*, descriu cu amănuntele cumplite, pe care le cunoașteți, maltrătarile la care au fost supuși de către polițiști. E greu de crezut, domnule Ministru, că le-ați citit mărturiile fără a tresări... Acum nu se mai torturează în Germania, în Spania, ci la ușa dumneavoastră, la dumneavoastră, și nu scoateți o vorbă împotriva celor pe care odinioară i-ați făgăduit pedepsei? Prea arn fost hrăniți cu opera dumneavoastră pentru a crede că autorul ei o poate renege azi: opera vorbește pentru dumneavoastră. Ea se poate ridica, la nevoie, împotriva dumneavoastră. Nu degeaba ați știut să dați literaturii de imaginație un nou sens și o nouă răspundere, nu degeaba i-ați înapoiat romancierului demnitătea, pe care risca s-o piardă în grațuitate, estetism sau în exercițiul nu se știe cărui mandarinat.

Mai e un lucru și mai grav, știți bine. Colegul dvs. din guvernul generalului De Gaulle, Domnul Ministru de Interne, a pus să se confişte *Cangrena*. E un reflex, care ține de funcția lui; ca și noi, îi înțelegeți naivitatea. Polițiștii, cărora le e șef suprem — și dintre care unii au fost chemați din MaTOc și din Tunisia, în virtutea cunoștințelor lor speciale despre „guzgani”, fără îndoială, în virtutea, poate, și a „antrenamentului” lor — polițiștii cărora le comandă, torturează, dar el nu vrea ca strigătele victimelor să fie auzite. El nu știe, pentru că nu-i scriitor ca dumneavoastră, că nu există pe lume închisoare — sau, la periferia pariziană, sală oricît de drăguț numită de „gimnastică” — ai cărei pereți să fie destul de groși pentru a înăbuși gemetele celor schingiuți. El nu știe că în clipa asta, chiar, vaietele lor au și izbit, într-un colț îndepărtat de lume, urechile unui tînăr scriitor ce seamănă, poate, cu cel care-ați fost acum treizeci de ani și care, chiar dacă n-are talentul dumneavoastră, riscă să depună mărturie pentru posteritate că Andre Malraux a împărțit răspunderile cu o Putere care folosește călăii.

Naivitatea domnului Ministru de Interne nu e totuși lipsită nici de șiretenie, nici de ipocrizie. Într-un comunicat, care ar dori să justifice confiscarea *Cangrenei*, se aruncă îndoiala asupra adevărului faptelor pe care cartea le denunță. Cei cinci studenți algerieni, deși transferați, datorită stării lor, din localul poliției la spital, nu s-ar fi pliiins din capul locului judecătorului de instrucție și nu și-ar fi amintit deoît „apoi” de maltrătarile la care au fost supuși. Ar fi refuzat să primească medicii experți, care le-au fost trimiși. În sfârșit, „trei acțiuni” au fost deschise „împotriva lui X...” pe motiv de violențe voluntare”. Nu mai e nevoie, atunci cînd ne adresăm dumneavoastră, Andre Malraux, să arătăm sforile naivei stratageme după care victimele n-au fost torturate și trei acțiuni vor fi deschise „împotriva lui X...” pe motiv de violențe voluntare”. Urmărind tirul aceleji logici, cu care se spune că de la Descartes compatrioții noștri sînt bine înzestrați, ar trebui poate să luăm apărarea polițiștilor bănuți „pe nedrept”. Sunteți, ca și noi, liniștit în ceea ce-i privește. Acești domni X... cărora victimele le zugrăvesc portrete atît de precise că ori care cititor al *Cangrenei* i-ar putea recunoaște, dacã ei i-ar fi prezentați, și pe care de șase luni nimeni nu s-a gîndit să-i confrunte cu acuzatorii lor, nu-și vor sfârși cariera mai tulburată decît călăii lui Henri Alleg, arătați pe nume în *Tortura*. De altfel, sînt ei oare altceva decît niște executanți neîndemînatici ?

Polițiștii, într-adevăr, își fac aneseria, chiar cînd îi depășesc limitele. Militarii socot că și-o fac pe a lor, chiar cînd răs-toarnă Republica. Ministrul de Interne își face datoria acoperindu-și subalternii, iar generalul De Gaulle, ori cine știe, are alte subiecte care-l prteoeupă. Nu există decît un om despre care te întrebî dacã

și-a luat drept singură sarcină pe aceea de a revărsa valuri de elocință la Cannes, în Sahara Sau pe treptele Acropolei, pentru a premări cinematograful, Franța generoasă și Secolul lui Pericle. E, oricum, de mirare că n-are de spus un euvînt în favoarea a ceea ce a înălțat pînă la rangul de entitate universală în opera sa, sub numele de „condiție umană” și pe care n-ar putea-o intrupa astăzi decît în trupul și sufletul unui algerian torturat, care cere dreptate”.

Comentariile ar părea de prisos. Realitatea, încâpățanata realitate, a ajuns — în ciuda lor — jpînă la „aș;a-ziiși intelectualii „independenți”, silindu-i să ia atitudine, să se contrazică, să infirme „efectul anesteziei”, să-și „depășească „propria persoană”, și să vorbească nu în spiritul unei „bufoneriei deznădăjduite”, ci așa cum trebuie și poate să se exprime conștiința omenirii : răs-picat, limpede și curajos.

Dar...

Există, din păcate, un dar : nu se vede încă yilici un semn că intelectualii de la *Les Lettres nouvelles* au înțeles să-și depășească și anacronica noocrație. Glasul intelectualului se adresează încă numai intelectualilor. Teama de mase îl împiedică încă să-și dea seama că drumul lui ade-vărat e doar drumul poporului, că poporul reprezintă chezașia succesului oricărei inițiative generoase. Dacã nu va voi din nou ca vorbele „să i se usuce pe buze”, intelectualul va trebui să se angajeze. Nu în funcție de simpatii periodice, nu pentru campanii oriaît de generoase, ci definitiv, alături de intelectualii care și-au și desco-perit menirea. Altminteri își va pierde demnitatea „în gratuitate, estetism sau în exercițiul nu se știe cărui mandarinat”, așa cum spune chiar Maurice Nadeau.

O veche confroversă mereu nouă:

CINE E AUTORUL POEMULUI ÎN PROZĂ „CÎNTAREA ROMÎNIEI” ?

EMIL BOLDAN

Centenarul morții lui Alecu Russo a adus din nou în discuție problema atât de controversată a paternității operei celei mai importante a scriitorului, „Cîntarea Romîniei”. Recent, în revista „Viața romînească” (nr. 3, martie 1959, anul XII, pag. 94--103), Paul Cornea anunță „o ipoteză nouă asupra paternității” „Cîntării Romîniei”, iar cu cîteva luni în urmă, în în august 1958, Ion Const. Chițimia publica, în volumul II din „Romanoslavica”, tipărit în cinstea Congresului slaviștilor de la Moscova din 1958, articolul „Adam Mickiewicz, N. Bălcescu și „Cîntarea Romînei”, care pledează pentru paternitatea lui Bălcescu. încă de mai înainte, în pregătirea centenarului, și alți cercetători au dat la iveală lucrări în care se ocupă fie numai de această problemă, fie, tangențial, în lucrări cu caracter mai general tratînd despre viața și opera în întregime a lui Alecu Russo. Astfel, în volumul „Limbă — literatură” pe 1955, G. C. Nicolescu își publica studiul „Paternitatea „Cîntării Romîniei”, argumentînd pentru paternitatea lui N. Bălcescu ; în 1956, subsemnatul semnam studiul introductiv la a III-a ediție de „Scrieri alese” ale lui Alecu Russo¹⁾ (după

¹⁾ „Alecu Russo : Scrieri alese — cu o prefață de Emil Boldan”, E.S.P.L.A. Bibi. pt. toți, 1956.

celelalte două din 1948²⁾ și 1950³⁾ în care mă străduiam să demonstrez, pe linia atîtor altor „partizani” ai lui Alecu Russo, că opera discutată aparține acestuia, și nu lui N. Bălcescu ; și, în sfîrșit, prin monografia sa „Alecu Russo”, apărută la sfîrșitul anului 1957⁴⁾, Al. Dima, reluînd problema, aducînd și noi argumente, venea să se încadreze în rîndurile acelor care au susținut paternitatea scriitorului de la moartea căruia s-a împlinit, la 4 februarie anul acesta, un secol.

Noua mea intervenție în dezbateră problema nu are alt scop decît acela, pe linia tezei paternității lui Alecu Russo, de a discuta doar unele din afirmațiile acelor care combat această teză în ultimul timp. De aceea nu mă voi mai referi la studiul lui G. C. Nicolescu din „Limbă — literatură”⁵⁾, pe care l-am discutat, parțial c adevărat (avînd în vedere obiectivul și porțiunile studiului meu introductiv, care nu

²⁾ „Alecu Russo : Scrieri alese. Omul /Opera/ Comentarii — ediție îngrijită de prof. Emil Boldan”, Editura de Stat, 1948, „Biblioteca de buzunar” nr. 81.

³⁾ „Alecu Russo : Opere alese — ediție îngrijită, cu un studiu introductiv de Emil Boldan”, București, E.S.P.L.A., 1950.

⁴⁾ Al. Dima : „Alecu Russo”, E.S.P.L.A., 1957.

⁵⁾ G. C. Nicolescu : „Paternitatea „Cîntării Romîniei”, pag. 231—252, în „Limbă-literatură”, 1955.

se putea ocupa numai de această problemă ca G. C. Nicolescu în studiul său), ci, într-o oarecare măsură, ca să nu dau acestui articol caracterul unei prea accentuate polemici, la articolul lui G. C. Nicolescu „O ciudată nebăgare de seamă” apărut în revista „Tribuna”, acum un an¹⁾, la articolul lui Ion Const. Chițimia²⁾, amintit la început, și la acela al lui Paul Cornea din „Viața românească”³⁾.

Mai întâi, țin să-i cer scuze lui G. C. Nicolescu de a-l fi decretat la un moment dat, în studiul meu, „ultimul apărător al unei cauze de mult pierdute”, ceea ce pare să-l fi supărat foarte mult. Așa am socotit atunci. În momentul acela, pînă la apariția studiului meu, era într-adevăr „ultimul”. Astăzi, recunosc, lucrurile stau altfel. Nu mai e „ultimul”, ci, „dintre ultimii” apărători ai unei cauze pe care, ca afilia alții, o socoteam de mult pierdută. De vreme ce însă Ion Const. Chițimia vine să i se alăture, înseamnă că ei cel puțin nu consideră cauza încă pierdută. E dreptul lor. Timpul va arăta probabil de partea cui e adevărul. Pînă atunci, fiecare din noi să continuăm a aduce, nu cu încăpăținare, de dragul discuțiilor doar, cu vanitatea obținerii cu tot dinadinsul a unui câștig de cauză, ci pentru apropierea noastră cît mai mult de adevăr, chiar dacă acesta rămîne încă — din motive obiective — învăluit în mister, argumentele noastre.

Pentru respectarea acestui adevăr, mă simt obligat să iau în discuție unele din datele care par a-l ocoli.

¹⁾ G. C. Nicolescu : „O ciudată nebăgare de seamă”, „Tribuna”, Anul II, nr. 3 din 18 ianuarie 1958, articol polemic, la care am trimis un răspuns, dar redacția „Tribunei” a socotit că nu este cazul să rni-l publice, pentru că am refuzat să-l reduc la „exact proporțiile” articolului lui G.C.N.

²⁾ Ion Const. Chițimia : „Adam Mickiewicz, N. Bălcescu și „Cîntarea Romîniei”, „Romanoslavica”, București 1958, pag. 133—147.

³⁾ Paul Cornea : „Un veac de la moartea lui Alecu Russo. O ipoteză nouă asupra paternității „Cîntării Romîniei”, „Viața romînească”, nr. 3, martie 1959, Anul XII, pag. 94—103.

Astfel, punîndu-i pe cititorii „Tribunei” în cunoștință de cauză, informîndu-i succint asupra miezului problemei, asupra vechii controversă în jurul paternității „Cîntării Romîniei” și enumerîndu-i pe partizanii tezei apărute astăzi și de d-sa., G. C. Nicolescu uită a-i aminti și pe aceia care l-au socotit ca autor al poemului pe Alecu Russo : adică, după V. Alecsandri, Garabet Ibrăileanu⁴⁾, Ovid Densusianu⁵⁾, P. V. Haneș⁶⁾, P. P. Panaitescu⁷⁾, G. Zăne⁸⁾, I. Breazu⁹⁾, etc. etc., iar dintre ultimii, în afară de subsemnatul, cu care polemizează, Al. Dima (în lucrarea „Alecu Russo” nepomenită în întîmpinarea sa de G. C. Nicolescu, deși apariția acestei lucrări e mult ulterioară studiului meu) și acad. D. Panaitescu-Perpessicius (în recenzia publicată în „Gazeta învățămîntului” din 7 ianuarie 1958 — articol încă necunoscut, desigur, la acea dată lui G.C.N., a cărui „notă” apăruse în „Tribuna” în ziua precedentă).

O problemă readusă în discuție de G.C.N. în articolul său este aceea referitoare la menționarea „călugărului” „Rusu” de către Vasile Alecsandri în cunoscuta scrisoare a poetului adresată lui Bălcescu însuși în 1851 : „îndată ce voi sosi la Moldova, voi căuta balada lui Mihai Viteazul și ți-oi trimite-o întregă sau în parte, precum rni-a pica în mînă. De nu cumva voi descoperi-o, ți-oi fabrica eu una, care le-a minuna, și tu îi trece-o de baladă populară... cu chipul întrebuițat pentru compunerea călugărului A... Rusu”¹⁰⁾, citat în care, în studiul meu, eu l-am înlocuit

⁴⁾ Garabet Ibrăileanu : „Spiritul critic în cultura romînească”, Ediția a IH-a, ed. „Viața romînească”.

⁵⁾ Ovid Densusianu : „Literatura romînă modernă”, ed. a IV-a, „Cugetarea”. 1943.

⁶⁾ Petre V. Haneș : „Al. Russo: Scrieri”, ed. 1908.

⁷⁾ P. P. Panaitescu : „Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu”, București, 1923.

⁸⁾ G. Zăne : „N. Bălcescu: Opere” t. I, Partea a II-a, 1940, pag. 258.

⁹⁾ I. Breazu : „Contribuții la studiul influenței lui Bălcescu în cultura romînească”, Almanahul literar, Cluj, 1952, nr. 12.

¹⁰⁾ „Noua revistă romînă”, J901 pag. 304.

pe *A* prin punctele dinaintea lui „Rusu” într-adins, numai pentru efectul stilistic și elementul surpriză pe care-l aduce numele lui Russo (Rusu) imediat după pomenirea cuvântului „călugăr”. G. C. Nicolescu este și de astădată de părere că lectura exactă din scrisoarea autograf indicată este „călugărul *N. Rusu*”, nu „/4. Rusu”.

Dar, încă o dată, nu e vorba de *N.* (cum din nou scrie G. C. Nicolescu, descifrând greșit inițiala din manuscris — și cum, însușindu-și eroarea, citește și Paul Cornea, devreme ce, redînd citatul, reproduce „lecțiunea” lui G. C. Nicolescu — confuzie, ce e drept, posibilă, avînd în vedere marea asemănare în chirilică între *A.* și *N.*, ceea ce îi dă prilejul lui G. C. Nicolescu, în studiul său, să formuleze o seducătoare ipoteză, care se spulberă însă în fața realității și pe care și Paul Cornea se vede silit „s-o înlătura”). Ci este vorba de *A.*, așa cum a descifrat și Ovid Densușianu (vezi „Literatura romînă modernă”, ed. a IV-a, 1943, pag. 370) și P. V. Haneș (în studiul său „asupra lui Alecu Russo”) și redactorii „Noii reviste romîne”, care reproduc fraza și, recent, Al. Dima (op. cit., pag. 197). În studiul său, G. C. Nicolescu, crezînd că descifrează inițiala *N.*, nu *A.*, o atribuie unui *N. Rusu* (Lăcusteanu), fără să poată explica rostul acestui nume în corespondența dintre Alecsandri și Bălcescu. În legătură cu aceasta, n-aș avea decît o întrebare de adăugat: Cum se explică pentru G. C. Nicolescu „coincidența” prezenței cite unui „călugăr” și în această scrisoare, în care e vorba de punerea la cale a unei noi mistificări (la numai un an după prima!), și în Precuvântarea lui Bălcescu la versiunea din „Romînia viitoare”) (vă amintiți că Bălcescu declară în această „Precuvântare” că ar fi găsit manuscrisul „Cîntării României”, printre altele, într-o mînăstire din munții Carpați și-și exprimă părerea că poemul ar fi fost scris de un „călugăr hrănit în singurătate de citirea Bibliei și a Psalmilor lui David”) ? Presupunînd că eroul mistificărilor nu putea fi, în concepția celor doi prieteni (Alecsan-

dri și N. Bălcescu), decît un... călugăr, dece, cum explică G. C. Nicolescu, adausul: Rusu? Să notăm: nu mai e vorba de trecerea a zeci de ani, ca în cazul celorlalte scrisori ale lui Alecsandri, prin care acesta pledează mereu pentru Russo, argument folosit de unii — și de G. C. Nicolescu și de alții — ca să invoce presupuse farse jucate de memorie poetului după trecerea unui timp prea mare, cînd memoria, deci, se mai poate înșela, ci de numai un an (de la apariția versiunii Bălcescu în „Romînia viitoare” — 1850 — pînă la data — 1851 — trimiterii scrisorii amintite a lui Alecsandri către Bălcescu).

Ținînd să facă o nouă declarație de fidelitate față de memoria lui V. Alecsandri, G. C. Nicolescu apără însă, în articolul din „Tribuna”, memoria poetului ca funia pe spînzurat, atunci cînd scrie: „Nu e de prisos poate să subliniez că, și în studiul ce l-am publicat mai de mult, și acum, am considerat și consider buna credință a lui Alecsandri, — singura mărturie în favoarea lui Russo — în afara oricărei suspiciuni morale, dar buna credință nefiind garanția de exactitate a mărturiei, cum se spune în tehnica istoriei literare, nu înseamnă că el n-a putut face confuzii”.

Să fie oare vorba numai de o „bună credință”, ca să spun așa, teoretică, abstractă, dacă vreți sentimentală a poetului față de Alecu Russo (să reținem: opusă memoriei lui Bălcescu, celălalt tot așa de bun prieten al poetului), bună credință nebizuită pe fapte, pe realități, pe documente? Nu cred. Las deoparte faptul că, în 1855 (după moartea lui Bălcescu deci, dar în timp ce Russo trăia), se publică în „Romînia literară” a lui Alecsandri un nou text al poemului, amplificat, modificat față de versiunea Bălcescu din „Romînia viitoare” de la Paris, semnat cu inițialele A. R. (așa cum apar și „Cugetările” și „Amintirile”), menționarea numelui întreg, sub forma A. Russo, la tabla de materii, în „scara”, sumarul general al revistei, datorindu-se desigur lui V. Alecsandri, care ținea astfel să descopere, pentru întia oară, publicului cititor pe adevăratul autor al poemului și

“ „Romînia viitoare”, Paris, 1850.

•să curme o legendă care i se părea că durase prea mult. Dece n-a intervenit în discuții însuși Alecu Russo *mai* înainte? Dece, cunoscându-i modestia și lipsa de veleități literare, a putut accepta să fie prezentat drept autor al unei opere care mu-i aparținea, care „era” (ca să ne referim la cealaltă teză) a unuia dintre cei mai „buni prieteni ai săi”? Dece n-a găsit de cuviință, în 1855, când se publică poemul „sub numele lui, să intervină, într-o formă sau alta, infirmându-l sau confirmându-l pe Alecsandri?”

Eu cred că, în primul rând, onestitatea, •dacă vreți jurământul făcut de-a păstra taina, l-a determinat să tacă pînă la sfîrșit, chiar după ce Alecsandri le „trădase” secretul. Poziția lui Russo era delicată. De-o parte, un angajament luat de-a acoperi mistificarea cunoscută, de altă parte gestul lui Alecsandri de-a dezvălui taina încă pe cînd unul din cei doi se mai afla în viață. Presupunînd că Alecsandri a făcut-o fără să-l consulte pe Russo (și e probabil), acesta, în fața faptului consumat, „a socotit că e mai nimerit să tacă. Era cazul să-l dezminț pe Alecsandri, susținînd că autorul nu e el, ci „călugărul”? L-ar fi pus într-o situație penibilă pe prietenul său, pe atunci directorul „Romîniei literare”. Să fi arătat că autorul e Bălcescu? Dar cum era s-o facă, dacă se știa el autor al poemului? Cum Bălcescu nu apucase să dezvăluie — în conformitate cu înțelegerea dintre ei — pe adevăratul autor al „Cîntării Romîniei”, se prea poate, de asemenea, ca, după moartea bunului prieten, modestia lui Russo să-l fi oprit să-și mai atribuie poemul pe care primul îl publicase în romînește. Și nu e exclus, tot așa, ca, Bălcescu fiind mort, Russo să se fi temut să-și mai revendice poemul, așfep-tîndu-se să nu fie crezut și să fie socotit un uzurpator al dreptului de autor al celui dinții. Intervenția lui Alecsandri, prin punerea semnăturii lui Russo, la sfîrșitul poemului, pe care-l publicase poetul în revista -sa, în calitate de director, se poate să-l fi descumpănit un moment pe Russo. Se poate ca el, la cererea lui Alecsandri, ca

și în atîtea alte cazuri, să-i fi predat versiunea romînească personală a poemului, cu credința însă că poetul-director nu-i va divulga numele și taina cea veche va fi păstrată cel puțin pînă după moartea lui. Alecsandri (sau altcineva din redacție, în lipsa poetului), după ce a publicat începutul poemului fără nici o semnătură, iar de la fragmentul al patrulea pornind a folosit doar inițialele A. R. (să fi fost o primă încercare a lui Alecsandri de a sonda terenul, de a surprinde treptat reacția publicului cititor?), dintr-odată, la sumarul general al revistei, avertizează: autorul „Cîntării Romîniei” e Alecu Russo — și nu altcineva. Prima surpriză se poate să fi fost a lui Alecu Russo însuși. Dar ce mai putea face? Trebuie să se fi gîndit că tăcerea e, totuși, mai bună. Presupunînd, pe linia înțelegerii cunoscute, că ar fi fost tentat să intervină susținînd că autorul poemului e „călugărul” de care pomenise Bălcescu în Precuvîntare, cine îl asigură că Alecsandri, „provocat” astfel, nu s-ar fi văzut obligat să ducă lucrurile mai departe și, Russo fiind încă în viață, să arate de pe acum, mai pe larg, toate împrejurările mistificării? Dezvăluirea „zgomotoasă” astfel a tainei l-ar fi îndurerat și mai mult pe modestul Russo, care a socotit, în împrejurările date, ca cea mai bună soluție tăcerea, neintervenția.

La patru ani după moartea lui Alecu Russo, Alecsandri, care, între timp, fusese prins în viitoarea evenimentelor politice — lupta pentru Unire și consolidarea Unirii, alături de Alexandru Ion Cuza, de M. Kogălniceanu și de alții —, intrîgat și de unele noi încercări de a se repune în discuție paternitatea poemului (după intervențiile lui I. Voinescu II și D. Brătianu în favoarea lui Bălcescu, în urma morții acestuia, D. Bolintineanu își publicase, în 1857 și 1858, versiunea versificată a „Cîntării Romîniei”, intitulîndu-și-o astfel: „Cîntarea Romîniei de N. Bălcescu, traducere în versuri de D. Bolintineanu”), se adresează timarului Alexandru Odobescu, cel mai fervent discipol al lui Bălcescu și, pe atunci, director al „Revistei romîne”, cerîndu-i

sprîin în lămurirea problemei, în lupta lui pentru repunerea lui Russo în drepturi. În 1863, prin două scrisori adresate lui Al. I. Odobescu și publicate parțial de acesta în „Revista romînă”, Alecsandri susține nu numai că autorul poemului este Alecu Russo, dar că posedă manuscrisul francez după care Bălcescu publicase traducerea sa din „Romînia viitoare”. Publicînd în „Revista romînă” din 1863 (pag. 355-370) un fragment postum al „Cugetărilor” lui Alecu Russo, „Cugetări asupra limbei și nației romîne” (pe care Alecsandri nu mai apucase să-l publice, în continuarea „Cugetărilor” în „Romînia literară”, deoarece revista sa fusese interzisă), Odobescu redă următorul pasaj din una din scrisorile primite de la Alecsandri : ... „voi descoperi o mare taină literară: „Cîntarea Romîniei”, publicată în jurnalul meu (adică „Romînia literară” — nota mea), a fost compusă în limba franceză de A. Russo și tradusă pe romînește de N. Bălcescu. Am la mine manuscriptul său original”¹⁵⁾.

Limpede, nu? Cu toate acestea, mai sînt unii care susțin că memoria poetului, care n-avea pe atunci decît. 44 de ani, care avea să scrie, de atunci înainte abia, unele din cele mai puternice lucrări ale sale, l-a înșelat grosolan, l-a trădat, Alecsandri confundînd un text tradus cu unul original, un nume de autor cu altul, o anumită împrejurare precisă (punerea la cale a mistificării) cu o fantezie a lui etc. etc. Pe aceștia nu-i impresionează deloc, nu-i poate convinge nici această patetică intervenție a poetului din cealaltă scrisoare adresată lui Odobescu („miercuri, 14 sept. 1863) „Cît a fost el (Alecu Russo — nota mea) în viață, nu s-a gîndit a cerca să ieie loc între autorii moderni din Principate, deși avea destule cunoștințe și talentul ca să se poată ridica cît de sus.

Te rog să-mi ajuți a nu lăsa uitării memoria unui om carele au fost în stare să jertfească pentru interese de înălță cuviință, dreptul său de părinte asupra mi-

¹⁵⁾ „Revista romînă”, 1863, pag. 355-370.

nunatei poeme intitulate „Cîntarea Romîniei”...¹⁶⁾.

A nu ține seama de aceste declarații răspiccate, nu înseamnă a-l învinui pe Alecsandri cel puțin de nerespectarea adevărului (ei care cunoștea lucrurile tot atît de binecît și cei doi scriitori în cauză) ?

Nu mai amintesc de celelalte — la fel de patetice — pledoarii ale lui Alecsandri pentru Alecu Russo în aceeași problemă. Poale fi vorba de „confuzii”, cum scrie G. C. Nicolescu, de lipsă de „exactitate a mărturiei”, dacă mai ținem seama și de cele ce menționează poetul în scrisoarea, în franțuzește, pe care o trimite el, la 18 aprilie 1877, surorii vitrege a lui Russo, Polixenia A. Spiro-Paul ? Alecsandri îi comunică, prin scrisoarea aceasta, surorii lui Russo, că, la dorința ei, îi expediază manuscrisul „Cîntării Romîniei”, „singurul manuscris al fratelui dv. pe care-l posed”. _Caracterizînd poemul ca „o lucrare admirabilă, scrisă în focul primei tinereți de către răposatul meu prieten, A. Russo”, Alecsandri arată de ce mai aies trebuie păstrat manuscrisul „cu religiozitate, ca un document important care închide în el toată gloria literară” a lui A. Russo : pentru că „bunii noștri frați de dincolo de Milcov se complac în a-l atribui în mod gratuit („benevolement”) lui N. Bălcescu”.

Iată și scrisoarea lui Alecsandri către Polyxenia A. Spiro-Paul¹⁷⁾.

„Chere Madame,

Conformement à votre désir, je vous envoie, quoique à regret, le seul manuscrit de votre frere que je possède. Cest le poeme en prose „Cîntarea Romîniei”.

Cet ouvrage admirable, écrit dans le feu de la premiere jeunesse par mon defunt ami, A. Russo, a une tres grande valeur poetique ; aussi nos bons freres d'outre Milcov se plaisent-ils à l'attribuer benevolement à N. Balcesco.

Il faut done que le manuscrit soit conserve religieusement comme un document

¹⁶⁾ „Revista romînă”, 1863, Ibidem.

¹⁷⁾ „Literatura și arta romînă”, VII., 1908, nr. 3—4, pag. 176.

important qui renferme toute la gloire littéraire de voire frere ; il ne saurait être mieux placé qu'entre les mains d'une soeur affectueuse, qui saura l'apprécier comme un joyau de famille.

Veuillez, chère Madame, agréer à cette occasion, l'assurance de mes sentiments les plus amicaux.

Voire tout dévoué serviteur,
V. Alecsandri"

„Scumpă doamnă,

După dorința dv., vă trimit, deși cu regret, singurul manuscris al fratelui dv., pe care-l posed. E vorba de poemul în proză „Cântarea României”.

Această lucrare admirabilă, scrisă în focul primei tinereți de către răposatul meu prieten, A. Russo, are o foarte mare valoare poetică ; de aceea bunii noștri frați de dincolo de Milcov se complac în a-l atribui în mod gratuit lui N. Bălcescu.

E nevoie deci ca manuscrisul să fie păstrat cu religiozitate ca un document important care cuprinde în el toată gloria literară a fratelui dv. ; el n-ar putea fi mai bine plasat altundeva decât în mâinile unei surori afectuoase, care va ști să-l aprecieze ca pe o bijuterie de familie.

Binevoii a primi, scumpă doamnă, cu acest prilej, asigurarea sentimentelor mele cele mai prietenești.

Al dv. foarte devotat servitor.
V. Alecsandri"

E de reținut, într-adevăr, că majoritatea susținătorilor tezei paternității lui Bălcescu sînt, după cum remarcă Alecsandri, munteni ca și Bălcescu : Ion Voinescu II, D. Brătianu, D. Bolintineanu și, lăsînd deocamdată deoparte rezervele pe care le avem în privința adevărului lor total la această teză, Al. Odobescu și I. Ghica.

Departate de mine intenția de a deplasa discuția pe panta disputelor dintre moldoveni și munteni (s-ar putea obiecta că și Alecsandri era moldovean ca Alecu Russo și că de aceea..., deși aici e altceva : poetul lupta împotriva înclătinării unei nedreptăți

pe care o vedea impunîndu-se tot mai mult, se străduia, ca singurul martor rămas în viață al mistificării, să pună lucrurile la punct cît mai era timp, atîta timp cît mai trăia). Dar a nu-l crede pe Alecsandri atunci cînd afirmă lucruri atît de categorice ca cele de mai sus („Am la mine manuscrisul”, „singurul manuscris al fratelui dv., pe care-l posed” etc.) și a susține, în același timp că nu pui la îndoială „buna credință” a lui (deși nu-i vorba de iluzii ale memoriei, care te poate înșela uneori, ci de fapte palpabile, concrete), constituie cel puțin o stranie contradicție. Dece n-am crede mai curînd că „manuscrisul”, fost în posesia lui Alecsandri și trimis surorii lui Alecu Russo, a fost pierdut apoi de aceasta (sau de altcineva, care se poate să fi intrat mai tîrziu în posesia manuscrisului), așa că „dovada materială”, după care ca și G. C. Nicolescu, suspinăm și noi, cine știe dacă va mai putea fi găsită vreodată ?!

Să mai menționăm doar, în treacăt, pentru că voi reveni asupra acestui lucru, că Odobescu, pe care și-l atașează, atît de autoritar, tezei sale G. C. Nicolescu, nu e chiar atît de categoric, după cum vom vedea, pentru versiunea paternității lui N. Bălcescu.

E bine să mai notăm, în sfîrșit, că pentru Alecu Russo, Alecsandri mai pledează, prin presă, în 1868, în „Foaia Societății pentru literatura și cultura romînă în Bucovina”²⁹), în 1873 în „Convorbiri literare”, în 1876 în aceeași revistă (unde vorbește de regizarea abil pusă la cale de cei trei prieteni : ... „D-l. Tocilescu nu știe că acea lucrare s-a făcut în urma unei înțelegeri între Bălcescu, Russo și eu, cu scop de a exalta spiritul și a dezvolta simțul de românism al tinerilor studenți din Paris”), iar în 1886 (deci cu patru ani numai înaintea morții poetului), ultima intervenție a lui Alecsandri în această problemă printr-o scrisoare particulară adresată lui Ion Ghica, căruia îi expune deasemenea motivele care au stat la baza „complotului” în trei :

²⁹) „Foaia Societății pentru literatura și cultura romînă în Bucovina”, Nr. 5, 6, și 7 din 1868.

„Quant à l'histoire du monastere, ou l'on aurait decouvert un vieux manuscrit..., elle a ete inventee par moi, d'accord avec Balcescu, afin de donner à cette oeuvre un parfum d'antiquite et par consequent un attrait aux yeux des lecteurs²¹⁾”. („In ceea ce privește istoria cu mănăstirea, unde ar fi fost descoperit vechiul manuscrit, ea a fost născocită de mine, în înțelegere cu Bălcescu, cu intenția de a se da lucrării un iz de vechime și ca atare o atracție deosebită pentru ochii cititorilor”).

Faptul că Alecsandri, la numai un an după publicarea versiunii Bălcescu a „Cîntării Romîniei”, punînd la cale o nouă „mistificare” se referă la călugărul-autor A. Rusu ; că el, prietenul bun al celor doi (cine ar putea spune cu care din cei doi era mai bun prieten?), găsește de a sa datorie să intervină de cîteva ori pentru a restabili adevărul, prin cunoscutele sale pledoarii, repunîndu-l pe Russo în drepturile sale (ce interes ar fi avut să-i sustragă prietenului scump Bălcescu un drept sfînt ca acela de autor, dacă acesta ar fi fost cu adevărat autorul „Cîntării Romîniei”?); că poetul, în calitatea sa de director al „Romîniei literare”, publică în revistă versiunea Russo, amplificată cu un număr de versete — de la 61 din versiunea Bălcescu la 65 versiunea romînească a lui Russo (cu ce drept și-ar fi permis sau i-ar fi permis lui Russo să intervină într-un text al lui Bălcescu, la trei ani după moartea acestuia, modificîndu-l și amplificîndu-l?) explică, socoteam, îndeajuns că poemul îi aparține lui Alecu Russo și nu lui Bălcescu.

Nu de aceeași părere sînt însă, cum am văzut, G. C. Nicolescu și, mai recent, Ion Const. Chițimia, care și-a făcut și el apariția în arena controverselor iscate de mereu repetata întrebare : „Cine-i autorul „Cîntării Romîniei” ? Alecu Russo sau N. Bălcescu ?”.

„Alecu Russo” — am răspuns noi, pe linia atîtor altor cercetări dinaintea noastră.

²¹⁾ „Noua revistă romînă”, 1901, pag. 305.

„N. Bălcescu” — răspund G. C. Nicolescu și Ion Const. Chițimia, îmbrățișînd punctul de vedere care pledează pentru paternitatea istoricului muntean.

Multora dintre argumentele lui G. C. Nicolescu din cele două materiale ale sale,, am încercat să răspund prin studiul introductiv la ultimul volum de „Scrieri alese” de Alecu Russo și prin articolul de față ; altora s-a străduit să le răspundă: Al. Dima prin lucrarea citată. Pledînd cu toată convingerea pentru paternitatea lui Alecu Russo asupra „Cîntării Romîniei”, nu sentimental, nici cu argumente și speculații mai mult sau mai puțin avocățești,, ci, în lipsa textului original, pierdut poate pentru totdeauna, cu datele certe ale epocii, la care m-am referit, și cu unele confruntări de texte, eu nu am tăgăduit și nu tăgăduiesc influența ideologică posibilă exercitată asupra autorului „Cîntării Romîniei” de marele N. Bălcescu, despre care știu foarte bine — ca și G. C. Nicolescu, ca și Paul Cornea — cît de mare înfrîurire a avut asupra întregii intelectualități muntene — și nu numai muntene, ci și moldovene și ardelenene — a epocii sale și încă decenii întregi după aceea. Dar aceasta nu mă poate împiedica, respectînd adevărul — asemeni lui V. Alecsandri — să continui a susține mereu, deoarece sînt convins de aceasta, paternitatea lui Alecu Russo, și numai a lui Alecu Russo, asupra poemului.

Deaceea mă văd obligat a lua în discuție unele noi argumente aduse recent în debateri de Ion Const. Chițimia, care pledează pentru Bălcescu, și de Paul Cornea,, care, căutînd o „ipoteză nouă”, recurge, totuși, la una veche, atribuind poemul amînduror scriitorilor.

Ce susține în esență Chițimia? Că poemul „Cîntarea Romîniei” — în care vede o influență a cărții „Ksiegi narodu i pielgrzymstwa polskiego” („Cărțile poporului și pelerinilor polonezi”) a marelui poet polon Adam Mickiewicz, apărută în 1832 și tradusă în franceză, în 1833, de Charles de Montalembert, și, în același timp, o influență a cărții, lui Lamennais „Paroles d'un croyant”, apărută un an

după aceea (1834), tot la Paris (Paul Cornea vorbește nu de o influență, ci de o „ocazie”) — este al lui Bălcescu, care, spre deosebire de Alecu Russo, a avut certe legături cu Mickiewicz ; că există o strînsă înrudire de spirit între „Precuvîntarea” lui Bălcescu și textul „Cîntării Romîniei” ; că originalul poemului a fost scris în limba romînă de Bălcescu ; că Russo, în urma înțelegerii dintre prieteni, ar fi tradus textul lui Bălcescu în franțuzește, cu amplificări și modificări acceptate de Bălcescu, și că mai apoi, după acest text, a dat și el o versiune romînească, în „Romînia literară” a lui Alecsandri.

Să încercăm discutarea pe rînd a argumentelor lui Chițimia. Nu neg că poema „Cîntarea Romîniei” se poate să fi fost „ocasionată în forma ei inițială”, cum susține și Paul Cornea, de cele două lucrări amintite (la care ultimul adaugă și unele ecouri din poetul și luptătorul italian Mazzini). Dar, deși datele în legătură cu relațiile dintre Bălcescu și Mickiewicz sînt concludente, nu-i de loc exclus ca Alecu Russo, care, cel puțin în timpul șederii sale la Paris (1849—1850), a putut cunoaște cele două opere apărute cu ani de zile în urmă, să fi fost și el influențat de ele, chiar dacă am presupune că Bălcescu l-a stimulat în lectura celor două opere și în folosirea lor ca model pentru poemul „Cîntarea Romîniei”. Nu-i de presupus că Alecu Russo, care citea cu predilecție cărți franțuzești (și redacta, după cum știm, la început mai cu ușurință în această limbă, pe care o cunoștea încă de acasă, din anii copilăriei, nu numai din timpul studiilor sale din Elveția), să nu fi citit traducerea poemului lui Mickiewicz, apărut în numeroase ediții franțuzești imediat după tipărirea lui în polonă, la Paris, unde poetul polon se afla încă din 1831, și, tot așa, lucrările lui F. de Lamennais, ale cărui „Paroles d'un croyant” mai ales au avut un deosebit ecou în țările romînești, unde, în 1848, au apărut, în traducere romînească, și în volum și, cu unele fragmente, în mai

multe reviste. *) Tonul biblic, evocator și liric din „Cuvintele unui credincios”, ca și acela mai avîntat al „Cărții pelerinilor polonezi” (titlu dat operei lui Mickiewicz de traducătorul său francez Montalembert) convenea foarte bine, nu numai lui Bălcescu, cum atrage atenția Chițimia, ci și autorului „Amintirilor”, „Pietrei Teiului”, „Stîncii Corbului” etc., care era Alecu Russo.

În ceea ce privește afirmațiile lui Chițimia că, „scopul și conținutul lucrării în esență nu puteau fi interpretate și luminate de altcineva mai bine în prefață, decît de creatorul însuși al operei”²²⁾ și că „Prefața și textul „Cîntării Romîniei” sînt ieșite din același condei și se întregesc reciproc”²³⁾, ele nu constituie deloc o axiomă pentru mine. Cu textul lui Alecu Russo în față, Bălcescu, pe care, e clar, conținutul poemului îl entuziasmase, a putut găsi cuvintele cele mai calde, aprecierea înflăcărată asupra conținutului și stilului poemului, care concentra în cele cîteva zeci de versete întreaga istorie a poporului său de la origini pînă în zilele autorului, zbucimată ca puține altele, dar și glorioasă în același timp. Marele revoluționar, exteriorizîndu-și puternic bucuria de a fi dat de un text care-i satisfăcea cele mai mari exigențe (chiar dacă împrejurările, scopul urmărit de popularizator impuneau o anumită exagerare) scria : „...văzui cu mirare și descurajare că istoria, ce cu atîta trudă și cercetări mă nevoiam a descoperi și a scrie, se afla scrisă toată aci în vreo cîteva fețe, dar astfel cum nimeni nu se ispitise a o scrie. Ea îmi păru scoasă, nu din adîncimea cărților, ci din sufletul nației, acest izvor bogat, elocvent și nepieritoriu”. Este limpede că Bălcescu n-ar fi scris atît de

*) Mi se pare că-i demnă de reținut și părerea lui P. P. Panaitescu (op. cit., pag. 136—137), care crede că Russo a cunoscut operele lui Lamennais și Mickiewicz înaintea lui Bălcescu, care, în momentul cînd și-a scris Precuvîntarea, nu bănuia influența celor doi scriitori străini asupra autorului poemului.

²²⁾ I. Const. Chițimia, Op. cit., pag. 139.

²³⁾ I d e m, ibidem, pag. 140.

elogios despre propria sa operă, iar cine cunoaște părerea lui Alecu Russo din studiul „Poezia populară” nu se poate să nu vadă în hotărârea lui de a-și scrie poemul în sensul apreciat de Bălcescu tocmai-dorința de a arăta că în puține pagini bine și simțit scrise pot fi cuprinse mult mai multe imagini vii, reale, decît în zeci de tratate istorice și-n nenumărate tomuri de literatură searbădă și de imitație. Așa cum s-a mai arătat,²³⁾ entuziasmul nu-l împiedică, totuși, pe marele istoric să adopte o atitudine critică față de autorul poemului, care, atunci cînd vorbește de epoca îndepărtată a romanilor, uită să vadă și partea negativă a lucrurilor. „Autorul — scrie Bălcescu în Prefață — își exaltă poate cam mult fericirea epocii romane care, pe lângă o mare civilizație materială, avu și ea durerile sale”.

Despre celelalte păreri din poem care „se opun diametral” celor ale lui Bălcescu din alte scrieri ale lui a vorbit mai demult P. P. Panaitescu »).

1. C. Chițimia susține că originalul poemului a fost scris în limba romînă de Bălcescu. Eu am susținut cîndva, ca și alții, că originalul, aparținînd lui Russo, a fost scris în franțuzește. Pretind însă astăzi, ca și N. Teaciu-Albu²⁴⁾, că, chiar dacă a existat un original franțuzesc al lui Alecu Russo, acesta a dat apoi o versiune romînească, pe care a avut-o în față Bălcescu. Bălcescu a folosit un prim text ironiînesc al lui Alecu Russo. E probabil că înțelegerea inițială îl obliga pe Bălcescu să fie că numai prezentarea, să scrie numai prefața, „precuvîntarea”, iar pe Russo să-și dea textul pe romînește. Traducerea făcută de autor însuși se poate să nu-l fi mulțumit pe Bălcescu (și nici pe Alecsandri). Și au hotărît ca Bălcescu să dea el o versiune

²³⁾ P. P. Panaitescu : „Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu”, Buc., 1923, pag. 134.

²⁴⁾ I d e m, op. cit., pag. 134.

²⁵⁾ N. Teaciu-Albu : „Cîntarea Romîniei”, Cernăuți, 1927 pag. 28—30.

romînească²⁵⁾ E cea publicată în „Romînia viitoare”, incontestabil superioară atît versiunii romînești de acum a lui Russo cît și celei publicată de acesta, mai tîrziu, în 1855, în „Romînia literară”. Căci cred că au existat două versiuni romînești ale lui Alecu Russo. Scriindu-și „Precuvîntarea”, Bălcescu a folosit prima versiune Russo. Apoi, pornind tot de la aceasta, dînd traducerea integrală a poemului apărut în „Romînia viitoare”, și-a permis o serie de modificări, atunci, probabil, cu încuviințarea lui Russo. Că este așa, stau mărturie diferențele care există între textul Bălcescu al poemului și cele cîteva citate din poem care se găsesc reproduse în Precuvîntare. Iată două exemple de-a dreptul tulburătoare :

<i>Citate reproduse de Bălcescu în Pre- cuvîntare:</i>	<i>Textul „Cîntării Ro- mîniei” în versiunea Bălcescu:</i>
--	--

— „feciorii” ²⁶⁾ proo- rocului”	— „ficioarii spurca- tulul prooroc” (verset 31, nu 32, cum greșit men- ționează Paul Cornea, care ci- tează cuvintele ca să arate, după N. Teaciu-Albu, că textului lui Russo din „Romî- nia literară” îi lipsește adjectivul întăritor folosit de Bălcescu).
---	---

²⁷⁾ Cred că această versiune nu era scrisă atunci cînd — după informațiile date de I. Ghica — Bălcescu a citit textul poemului (probabil pe la sfîrșitul anului 1847) în casa generalului N. Mavros, socrul lui Ghica. Bălcescu a citit prima redactare romînească a lui Russo, al cărui nume însă, conform înțelegerii, a rămas nedivulgat.

²⁸⁾ semnul v arată că între cele două cuvinte între care e intercalat lipsește un cuvînt.

— „Paharul fără- — „Paharul iară de
de-legii s-a um- -legii s-a um-
plu peste mă- plut peste măsură
sură și palaturile și palaturile lor
lor de strîmbătale de strîmbătale se
se prăvălesc *sur-* prăvălesc de ble-
pate de bleste- teme de bleste-
mele poporului l- lui !... Furtuna
Furtuna mîntuirii a în-
a început !" ceput !..."

Cum apar textele acestea în versiunea "Russo din „Romînia literară”, ulterioară, deci, aceleia a lui Bălcescu din „Romînia viitoare” ? Exact ca în Precuvîntare. Iată textele :

Textul „Cîntării. Romîniei” al lui Alecu Russo din „Romînia. literară” : „feciorii proorocului” (verset 34)

„paharul fărădelegii s-a umplut peste margine și palaturele de strîmbătale se prăvălesc *surpate* de blăstămul norodului !... furtuna mîntuirii a început!..."

Ce reiese din această confruntare? Că textul lui Russo, cu excepția introducerii uneori a unor dizgrațioase moldovenisme, concordă cu citatele date în Precuvîntare de Bălcescu, care în textul său din „Romînia viitoare” face unele omisiuni („*surpate*”) sau adaosuri („*spurcatului*”), delatîndu-se astfel, într-o oarecare măsură, de textul inițial. Care era acest text inițial pe care-l urmează și Precuvîntarea lui Bălcescu și textul lui Russo -din „Romînia literară”? Tocmai "prima versiune romînească a lui Russo de care vorbeam mai înainte. Atunci cînd și-a scris Precuvîntarea, acest text l-a avut în față, l-a avut în vedere Bălcescu ; din acest text și-a luat citatele. Acest text l-a avut în vedere și Alecu Russo însuși atunci cînd și-a lucrat a doua versiune De ce susțin, în același timp, că, pe lîngă textul lui Russo din „Romînia literară”, a existat un altul romînesc al aceluiași și nu admit că, în fond, chiar textul din „Romînia literară”, e textul inițial? Pentru că sînt de acord cu alți cercetători că Russo s-a folosit pentru textul din „Romînia literară” și de versiunea Bălcescu din „Romînia viitoare”. Pentru motivele arătate de acești cercetători — și asu-

pra cărora n-are rost să revenim. Dar eu pretind că Alecu Russo a avut în față, în plus, și prima versiune romînească dată de el „Cîntării Romîniei” și textul francez compus înaintea acestei traduceri personale. Dacă textul francez, fost o vreme în posesia lui Alecsandri, după moartea lui Russo, și apoi în aceea a surorii scriitorului, s-a pierdut (probabil), prima traducere romînească făcută de Russo se poate să și-o fi distrus el însuși, după ce va fi utilizat-o pentru cea de-a doua.

As.ad.ar* Bălcescu a pornit de la un alt text, de la un text al lui Alecu Russo. Dece nu însă de la textul francez, ci de la unul romînesc A Pentru că textul avut în vedere de Bălcescu a fost un text moldovenesc. Chiar dacă în textul lui Bălcescu coloratura moldovenească e mai puțin vizibilă decît în textul lui Russo din 1855, ea există, totuși. Pot fi date multe exemple lexicale și fonetice, care să ilustreze aceasta, fie că e vorba de moldovenisme propriu-zise fie de forme folosite mai mult de scriitorii moldoveni. Iată numai cîteva — lexicale: *slobozenie*, (repetat în text de nu mai puțin de 33 de ori), *slobozi*, *slobod*, *volnic*, *volnicie*, *moșie*, (versetul 47, întrebuitat de două ori, deși Paul Cornea lasă să se înțeleagă că este înlocuit peste tot cu termenul „patrie”) etc. ; fonetice : *copaciu* (versetele 17 și 26), *se giuca* (13, 26), *hrăpit* (18), *hrăpitoare* (22), *ni s-a hrăpit* (27), *a te batjocori* (28), *balgiocura* (32), *bat gioc* (46, 51), *huet* (33), *mume* (32, 33, 47), *amerinlăior* (36), *mă amerintă* (42), *se preumblați* (37), *rărunchi* (52) etc.

Ceea ce este și mai revelator este faptul că în Precuvîntare, în timp ce Bălcescu, în citatele reproduse, folosește „moldovenismele” : „slobozenie”, „se giuca”, „ceriu”, „nouri”, ele, în textul-comentariu personal, cum e și firesc, acestea nu apar defel. Astfel, pentru noțiunea „slobozenie” el folosește numai cuvîntul „libertate” și aceasta de nu mai puțin șase ori. Să reținem, de asemenea, că, pe cînd în Precuvîntare utilizează cuvîntul de origine latinească „glorie”, acestuia în textul poemului în versiunea Bălcescu îi cores-

punde termenul de origine slavă: *slava* (versetele 6, 37, 40).*) Nu mai amintesc că, spre deosebire de formele moldovenești „ceriu”, „nouri”, din citatele din Precuvîntare, care apar tot așa în textul poemului (versetul 21), aceleași cuvinte apar în restul textului, în forma lor muntenizată; *cer* (versetul 13, unde coexistă alături de *ceriu*); *nor* (versetul 10, 13, — de trei ori — 20, 29 — de două ori —, 42), numai spre sfârșitul poemului (versetele 47, 52, 53, 60) întîlnindu-se și forma *ceriu*.**)

Prin urmare, „călugărul” lui Bălcescu a fost un moldovean. Și moldoveanul acesta nu e altul decît Alecu Russo. Adică adevăratul, singurul autor al poemului în proză „Cîntarea Romîniei”. Cu dreptul lui de autor, el și-a putut permite, nemulțumit totuși de trunchierea textului său original de către Bălcescu, să-l reconstituie și să-l reproducă în „Romînia literară”, cu sprijinul (cred că și cu îndemnul) prietenului său V. Alecsandri, directorul revistei. Că, reconstituindu-și poemul (cu textul — principe francez în față și, cred eu, avînd alături și prima traducere romînească pe care o dăduse el poemului său), a urmărit și pe-alocuri, a urmat chiar versiunea dată de Bălcescu în „Romînia viitoare”, e tot ce se poate. Din nefericire, n-a fost în stare să dea un text superior aceluia dat de Bălcescu. Dar aceasta nu dă nimănui dreptul să-i conteste dreptul de autor.

Am răspuns în felul acesta, cred, și ultimei afirmații, pe nimic fundată, a lui Chi-

*) Interesant e că într-un alt text al lui Bălcescu din aceeași perioadă („Mersul revoluției în istoria rîmjînilor”), publicat doar la distanță de două pagini de Precuvîntare, tot în revista „Romînia viitoare”, e folosit tot numai cuvîntul *libertate* (de circa 20 de ori), după cum pentru noțiunea de „slavă” e întîlnit numai latinescul *glorie*.

**) Dar chiar faptul că în versiunea Bălcescu a poemului se găsesc și forme moldovenești nu infirmă defel ipoteza susținută de mine mai sus. Bălcescu a putut păstra foarte bine în versiunea sa, pentru coloratura lor deosebită, unele cuvinte și chiar unele forme fonetice utilizate de Russo în prima sa redactare romînească.

țimă că, după textul romînesc al lui Bălcescu, Russo, pentru motive propagandistice, în urma înțelegerii dintre cei trei prieteni, ar fi dat textul franțuzesc, amplificat, modificat, pe care apoi l-a și folosit pentru versiunea romînească din „Romînia literară”. Dacă nu-i trece cuiva prin minte să susțină că Precuvîntarea e scrisă după versiunea Bălcescu a poemului, atunci e limpede că textul francez al lui Russo (mai apropiat de versiunea romînească a aceluiași) e compus mult mai înainte. Numai așa se explică concordanța dintre citatele din Precuvîntare și textul Russo (spre deosebire de acela al lui Bălcescu). Evident că argumentul e valabil chiar dacă s-ar susține, prin absurd, că Precuvîntarea a fost scrisă de Bălcescu după ce a terminat versiunea poemului (căci nu s-ar explica nepotrivirea dintre citatele date de Bălcescu și propriul său text, dar potrivirea dintre ele și textul lui Russo).

Înainte de a trece la discutarea „ipotezei” lui Paul Cornea, aș vrea să mai adaug ceva în sprijinul paternității lui Alecu Russo, pornind de la unele afirmații ale lui Ion Const. Chițimia. Ținînd să sublinieze că argumentele lui Q. C. Nicolescu din studiul amintit (a cărui frumusețe arhitectonică și analiză de idei a poemului n-^{tr} tăgăduiesc) n-au „avut darul” să mă convingă nici pe mine nici pe Al. Dima, Chițimia susține că argumentele noastre „nu sînt de rezistență”, deoarece amîndoi am „reveni la Alecsandri în special și la afirmațiile lui”. Să mă ierte Chițimia. Nu vreau să-i iau aici apărarea lui Al. Dima (cartea respectivului o poate face singură pentru cine o citește cu atenție), dar în ceea ce mă privește, recitească I. C. Chițimia studiul meu introductiv și va vedea că în subsolul paginilor 11—17 inclusiv iau în discuție, pe rînd, o serie întregă de argumente aduse de G.C.N. și le resping, tot rînd pe rînd, convingător sau nu — asta e altceva, dar în niciun caz nu se poate vorbi de ceea ce vrea să lase să se creadă Chițimia, că adică invocarea mărturiilor lui Alecsandri ar fi pen-

tru mine singurul argument care pledează pentru teza paternității lui Russo. *);

Recunoscînd că „Russo este un mare scriitor”, Chițimia ne mai informează că, „fiecare mare scriitor are o anumită tonalitate, care îi este proprie și nu se confundă cu a altuia, oricîte asemănări de teme și de vocabular ar exista”, atribuindu-i lui Bălcescu, în consecință, un „stil eroic”, iar lui Russo unul „pastoral” (pag. 144, op. cit.).

Tocmai această „tonalitate” m-a determinat și pe mine și pe alții să considerăm că textul „Cîntării Romîniei”, chiar dacă am lua în considerare numai versiunea Bălcescu, este scris de același autor care ne-a dat „Amintiri”, „Studie moldovană” etc. Am dat în studiul meu o serie de exemple și n-aș vrea să revin asupra lor.

Dar pentru că I. Canst. Chițimia ține să-și asigure cititorii, cu oarecare superioritate, categoric, fără putință de tăgadă, că „n-are nimic de-a face tabloul satului din Amintiri” cu cel al satului (ca definiție a patriei) din „Cîntarea Romîniei” „invocat de unii cercetători ca asemănare”, am să-mi permit să pun pe două coloane versetul respectiv (versiunea Bălcescu, nu Russo); și capitolul corespunzător din „Amintirile” lui Russo, rezervîndu-mi dreptul de a adăuga apoi cîte un citat dintr-un alt verset din versiunea Bălcescu și unul din „Amintiri”, care mi se par revelatorii.

*) Dar, în legătură cu intervențiile lui Alecsandri, cred că este cazul să punem punct odată pentru totdeauna acestor suspiciuni pe care încearcă unii să le arunce asupra memoriei poetului. Noi afirmăm încă o dată că numeroasele intervenții ale lui Alecsandri se explică de o parte prin aceea că poetul cunoștea foarte bine împrejurările respective ca unul ce făcuse parte din „înțelegerea” celor trei și era și în posesia unor documente (vezi scrisoarea către sora vitregă a lui Alecu Russo), iar de altă parte pentru că în marea lui onestitate, deși prieten la fel de bun și al lui Bălcescu și al lui Russo, se simțea obligat să lupte pînă în pînzele albe pentru impunerea adevărului. Aceasta a încercat el s-o facă prin toate stăruitoarele, rîspicetele lui intervenții.

„Cîntarea Romîniei” „Amintiri” de
— versiunea Alecu Russo
Bălcescu

....„Patria e cel mai dintîi și cel mai de apoi cuvînt al omului; într-însa se cuprind toate bucuriile lui; simțirea ei se naște deodată cu noi și e nemărginită și vecinică, ca și Dumnezeu... Patria e aducerea aminte de zilele copilăriei; coliba părintească cu copaciul cel mare din pragul ușii, dezmierdările drăgăstoase ale mamei noastre, plămuirile nevino-vate ale inimii noastre, locul unde mai întîi am iubit și-am fost iubiți, clinele²⁹) care se giuca cu noi, sunetul clopotului bisericii satului, ce ne vestea zilele frumoase de sărbătoare; zbieratul vitelor cînd se întorceau în amurgul serii de la pășeiune, fumul vetrei ce ne-a încălzit în

....„Din multele dulci ochiri a tinereții, și a copilăriei, două s-ait tipărit în inima mea, verzi și vioaie, crescînd iarăși, an cîte an, ca mlădițele copacilor... Una din ele, zîmbind în cerul trecutului, cine nu o știe? Cine nu a avut opsprezece ani, cine nu s-a uitat la lună și nu a vorbit cu stelele?... ”

....A doua aducere aminte ce iarăși, ca toate aducerile aminte, dulce lucește între flori și raze aurite, este un sat frumos, rășchirat între grădini și copaci pe o vale a Codrilor Bîcului, cu un pâr mare la mijloc.

....Vîntul primăverii a bătut; peste dealuri, peste văi, peste ani, dorul leagănului mă ajunge; spre codru mi se întorc ochii și ză* resc umbra părului copilăriei mele, care

²⁹ Un amănunt, dar semnificativ, totuși, în legătură cu locul ocupat de *dine* în amintirea scriitorului — Russo însă, nu Bălcescu: P. V. Haneș (în „Alecu Russo: Scrieri”, ed. a II-a, Scrisul românesc, p. 41) notează: „In familia lui (a lui Russo — nota noastră) s-a păstrat amintirea unui cîine mare nede-zlipit de scriitor” (Edg. Th. Asian). Iar între cugetările risipite printre hîrtii și publicate după moartea lui Russo de Vasile Alecsandri în „Foaia Soc. din Bucovina” (1868), găsim și pe următoarea: „Le chien est la plus sublime expression de la perfection humaine”.

leagăn înălțându-se în aer, barza de pe strașină ce căta dușios pe cimpie, și aerul care me-în nu

Și supt cortul pribegiei, bătrînii ziceau copiilor : „colo în vale, departe, prea departe, unde soarele se vede asa de îrumos, unde cîmpiile sînt smălțuite și părăiele răcoroase, unde cerul e dulce, giunicile albe și pămîntul roditor... copii, acolo e țara !...”

(versetul 26)

Dar portretul „patriei” din versetul 26 ar ii incomplet, clacă nu ne-am referi și la versetul 44, unde scriitorul o compară cu „corabia, fără cir-mă bătută de furtună...”, expresie căreia nu se poate să nu-i apropie

și întinde ramurile ca niște brațe și își învîntă p-înima mea ca o ploaia răcoroasă. Parul, cu locul bătut prinpregiur de vitele și i-în divanul...- Cît de dulci sînt amintirile bătăilor de inimă, cît de învăpăioase sărurite... însă nu desfătează inima, nu descîntă durerile lumii, nu mîngîie de în-„lăciunile vieții ca dulcele soare ce se vede prin ceața subțire.

Dar serile satului meu, cînd luna se ridica asupra pârului, și cumpăna fin-tînii se părea un cocostîrc cu pliscul întins.... Ce sări senine ! într-amurg se apropiu cîrduurile, aducînd miroasele cîmpurilor cu ele, turmele de oi zbie-rînd cu ciobanii flue-rînd, focurile se aprindeau dinaintea caselor; fumul stu-hului se împrăștia în văzduh cu mirosul teilor ce venea de la pădure ; moșnegii spuneau de turci și de tătari....” („Amin-tiri”, I).

următoarea evocare a patriei din „Amin-tiri”, III : „patria mult iubită, dar mult necăjită, patria asta ce se clatină, ca o luntre ușoară, în toate părțile și se întoarce cînd la Apus, cînd la Răsărit, cînd la Miazăzi, cînd la Miazănoapte, ca frunza vîrtejîtă de furtunele toamnei...”), în care numai cine nu vrea nu recunoaște, pe lîngă lirismul cald, aproape aceleași expresii, metafore și comparații ale unuia și aceluiași autor. Comparațiile, expresiile acestea, e limpede, pornesc din aceeași sursă — și sursa lor le e autorul comun, Alecu Russo.

Să nu mai amintim de primele rînduri clin versetul 5 versiunea Russo, care reproduc aproape cuvînt cu cuvînt versurile populare citate de Russo în studiul său „Poezia poporală” : „Pe cîmpiile Tenechiei răsărit-au florile?... Nu au răsărit florile, sînt turmele multe și frumoase ce pasc văile tale...” (greșit crede Al. Dima — pag. 207, op. cit. — că la Bălcescu versetul acesta lipsește ; el există, clar fără începutul care parafrazează introducerea baladei populare, conținînd doar unele modificări de expresii).

Dar să notăm — și aceasta mi se pare de o mare importanță — că și la Bălcescu găsim (versetul 53), ca și la Russo (versetul 57), ca început de verset, același precedeu drag lui Russo: reproducerea unor cuvinte și expresii dintr-o poezie populară : „Aurică copilită, cîntă-mi frunza verde, cîntă-mi floarea cîmpului, cîntă-mi floarea muntelui, cîntă-mi nădejdea...”, care au în vedere versuri din cunoscuta baladă „Păunașul codrilor”¹¹⁾: „Cîntă-ți, mîndro, cînticul, / Că mi-e drag ea sufletul... / Aurică, drăgulinică, / Nici n-ai grije, nici n-ai frică...”, versuri pe care Alecsandri le comentează entuziasmat în studiul „Romîni și poezia lor” („Cuvîntul *aurică* cuprinde ideea de frumusețe, ele preț mare, de raritate,

¹⁰⁾ Sublinierile sînt ale noastre.

¹¹⁾ Balada se găsește citată, sub titlul „Păunașul Codrului”, încă în studiul din 1846 „Poezia poporală” al lui Alecu Russo (studiu care precede cu șase ani pe acela al lui Alecsandri cu același titlu, apărut ca prefață la primul volum, din 1852, al „Baladelor adunate și îndreptate”).

de lucire și de toate calitățile aurului. Voinicelul nostru (căruia negreșit aurul i se părea un metal foarte rar) nu putea dar găsi un termin mai bogat, mai original și mai potrivit cu iubita lui, ce avea coșiță gălbioară. Amoriul e neolog în țara noastră.

Cuvântul *drăgolică* ne îndeamnă... etc. etc. (V. Alecsandri : „Opere complete”, Partea a III-a. Proză, București, 1876).

Dorind să -dea „o altă interpretare, mai verosimilă și mai cuprinzătoare,” Paul Cornea²³) oferă cititorilor săi o „ipoteză nouă” asupra paternității „Cîntării Romîniei”. De la început trebuie spus că Paul Cornea nu se poate decide pentru niciunul din cei doi autori. Reluînd o serie de argumente ale altor cercetători, Cornea ajunge să tragă un prim grup de concluzii, și anume că : „Nici stabilirea de înrudiri între anumite forme lexicale și stilistice ale „Cîntării” cu opera lui Bălcescu nu dovedește nimic, fiindcă rămîne în picioare posibilitatea ca acesta să fi fost traducătorul unui manuscris francez” (pag. 96) ; „Dece, de pildă, să suspectăm și să căutăm contradicții în afirmațiunile atît de categorice ale lui Alecsandri? Poetul a fost în egală măsură prieten cu Russo și Bălcescu și n-avea niciun interes să crească meritele unuia în detrimentul celui alt” (pag. 97) ; că „ori Bălcescu e singurul autor al „Cîntării Romîniei”, ori Russo i-a comunicat un lext incomplet pe care scriitorul muntean l-a îmbogățit creator și l-a fixat în limba literară (prin traducere sau eliminarea regionalismelor dacă manuscrisul era românesc)” (pag. 99). Dar imediat (pe baza unor exemple pe care le-au folosit și N. Teaciu-Alibu și Al. Dima și Ion Const. Chițimia mai înainle) arată că „nu se poate conchide nimic în favoarea anteriorității versiunii Russo. Mai mult, exemplele date indică probabilitatea că această versiune e posterioară” (pag. 99, coloana a II-a). Că, de asemenea, „se poate presupune că Russo a scris în franțuzește un prim concept al „Cîntării”, după întoarcerea

²³) Paul Cornea, op. cit.

de la studii, dar nu mai devreme de 1839—1840” (ibidem) ; că „Schița franțuzească a lucrării, compusă de Russo, e posibil să-i fi parvenit lui Bălcescu la Mînjina, într-una din acele întîlniri anuale organizate cu prilejul onomasticeii lui C. Negri...” (pag. 101) ; că „primind schița lui Russo, e probabil că Bălcescu a tradus-o în romînește și i-a dat o primă redactare...” (ibidem) ; că, în sfîrșit, după ce a mai susținut că versiunea lui Bălcescu „îndepărtează particularitățile dialectale moldovenești, foarte evidente în „Romînia literară”, la 1855” (cum pot fi îndepărtate „particularitățile” dintr-un text posterior, clacă Paul Cornea — cum s-a văzut — contestă anterioritatea unui text românesc a! lui Russo?) și că, deci, „măcar clin acest punct de vedere, o intervenție a lui Bălcescu e incontestabilă” (pag. 98, coloana a II-a), Paul Cornea ajunge la concluzia categorică a acestui grup de argumente : „Ceea ce e sigur e că, în ultimă instanță, Bălcescu e cel care a dat „Cîntării Romîniei” forma ultimă și că, în totalitatea ei, opera se integrează pe deplin atmosferei momentului și corespunde cu spiritul celorlalte colaborări din „Romînia viitoare” (pag. 102, coloana I-a).

Am dat aceste citate copioase din studiul lui Paul Cornea, ca să vedem că nici măcar contradicțiile dintre ele nu justifică cu nimic concluzia la care vrea să ajungă autorul. Dar care este această concluzie? Una de compromis. Dacă e atît de greu de ales — raționează Paul Cornea — „dece să fim siliți a alege între Bălcescu și Russo? Nu s-ar putea ca opera să aparțină amîndurora?” (pag. 97, coloana I-a). Și dacă recunoaște că această ipoteză a „noastră” „are puncte vulnerabile, în primul rînd că îi lipsește o probă faptică decisivă”, Paul Cornea susține totuși că „admiterea dublei paternități propuse, ni se pare că rezolvă satisfăcător majoritatea elementelor divergente pe care se reazimă seculara contro' versă. Ea dă dreptate și lui Alecsandri și lui Ghica, folosind mărturiile amîndurora și făcîndu-le deopotrivă acceptabile” (pag. 103).

Așadar, de ce atâtea' discuții ? ! Să convenim mai bine a atribui opera amînduror scriitorilor și să împăcăm astfel și pe unii și pe ceilalți dintre cercetătorii problemei. Adevărată judecată solomonică — s-ar părea. Paul Cornea conchide : „fiind sigur că nici unul n-a avut un rol pasiv, e logic ca opera să fie rubricată în istoria literară sub numele amîndurora" (ibidem).

Personal, nu sînt de acord cu această soluție. A încercat-o și C. C. Giurescu în cazul paternității „Istoriei țării Moldovei", atribuindu-l și lui Grigore Ureche și lui Simion Dascălul, dar această soluție a rămas o simplă propunere în vînt. Deși nu s-ar putea spune că vreunul din cei doi cronicari a avut doar vreun „rol pasiv". Simion Dascălul rămîne însă interpolatorul, iar autorul unul singur : Grigore Ureche. Evident, Bălcescu a fost mai mult decît un interpolator al textului lui Russo. A dat o versiune magistrală, mult superioară textului original al autorului, și-a permis și unele modificări, unele amplificări, dar mai ales concentrări de text, dar a rămas ceea ce singur a înțeles să fie: un entuziast popularizator al operei autorului („călugăr" în Precuvîntare, Alecu Russo în subtext). Niciodată un traducător, fie el, de exemplu, și de talia lui Tudor Arghezi, care, traducînd, re-crează de fapt textul original, nu s-ar pretinde co-autor al respectivului text. Niciodată lui Eminescu nu i-a trecut prin gînd să se dea drept autor al unor opere de Slavici, prietenul său, căruia de multe ori nu numai că i-a stilizat, în perioada vieneză, unele lucrări, dar, corectîndu-i-le, i le-a și copiat, înainte de a i le trimite spre a fi publicate în revista „Convorbiri literare" (conf. și G. Călinescu : „Viața lui Mihai Eminescu", pag. 188, Buc, Edit. „Cultura națională", 1932). Și nici nu știu s-o fi făcut pînă acum vreun cercetător literar. După cum rămîn mereu convins că, dacă în timpul vieții lui Bălcescu ar fi cutezat cineva să-i atribuie lui poemul, marele istoric ar fi protestat cu vehemență. Inflăcăratul nostru istoric și revoluționar nu are deloc nevoie de această floare străină, deși minunată, în bogata

grădină a operelor sale. Ipoteza cea „nouă" a lui Paul Cornea nu ne poate convinge, tocmai pentru că, asemeni lui Paul Cornea, și nouă „memoria celor doi scriitori ne e la fel de scumpă"... (pag. 103).

De altfel, ipoteza cea „nouă" a lui Paul Cornea, care e veche de aproape o sută de ani, am mai discutat-o și cu alt prilej. În studiul meu introductiv la ediția de „Scrieri alese" din Alecu Russo din 1956, pe care Paul Cornea a cunoscut-o, dar, nu știu de ce, n-o citează, am făcut largă referire la această versiune. Ea aparține unui ilustru înaintaș al lui Paul Cornea, pe care nu înțeleg de ce d-sa îl trece sub tăcere. E vorba de Alexandru Odobescu, pomenit de Paul Cornea în articolul său, doar în treacăt, numai un calitate de „director al „Revistei romîne", căruia Alecsandri, în 1863, i s-a adresat „cu intenția de a smulge uitării memoria lui Alecu Russo" (nici o aluzie însă la faptul că autorul „ipotezei celei noi" a lui Paul Cornea e Odobescu și nu Cornea). Într-adevăr, publicînd în revista sa fragmentul din scrisoarea lui Alecsandri deja citat (... voi descoperi o mare taină literară : „Cîntarea Romîniei", publicată..." etc. etc.), odată cu un fragment postum al „Cugetărilor", („Cugetări asupra limbei și nației romîne"), un argument în plus, cred, că apelul lui Alecsandri în favoarea lui Alecu Russo îl zdruncinase și pe el serios, Alexandru Odobescu adăuga aceste emoționante cuvinte, din care patriotismul adevărat își face drum într-un mod cu adevărat impresionant : „Așa dar, frumoasa poemă națională, căreia nu-i lipsește decît versificația spre a putea fi prenumerată între capetele de operă epice, a născut în imaginația vie și patriotică a lui A. Russo și a luat forma ei curat romînească și expresivă sub peana lui N. Bălcescu. Gloria nemuritorului istoric al lui Mihai Viteazul nu scade din această înscrisire, ci din contra, frumoasa „Cîntare a Romîniei" devine pentru noi o scumpă și prețioasă relicvă în care se unesc amintirile a doi tineri romîni cu inime înalte și cu talente puternice, pierduți amîndoi prea de

BRIGĂZILE DE AGITAȚIE LA CEL DE AL CINCILEA CONCURS AL FORMAȚIILOR ARTISTICE DE AMATORI

Se > Jgi lire diversele modalități adoptate de către echipele artistice de amatori, cea
W M r 9 'dovedește a fi „Brigada de agitație”. Ea aduce și re-
rțL&V^ a artistică specific revoluționară. Noua modalitate îmbină
f*!*” cupletul satiric, poezia eroică și lirică, dansul și cîntecul într-un întreg com-
bativ, menit să evidențieze realizările și lipsurile întreprinderii în sunul căreia a luat
ființă echipa. Lauda și critica îmbrăcate artistic — la un nivel adesea neașteptat — au
deobicei efecte fulgerătoare.

Apărute spontan în Uniunea Sovietică în anii imediat -următori Revoluției și co-
mentate entuziast de către Gorki, în 1922, într-o scrisoare adresată lui Kirov, „brigăzile
de agitație artistică au apărut la noi în anul 1952. Inițiativa muncitorilor de la uzinele
„23 August” și „7 Noembrie” s-a răspîndit cu iuțeală astfel că -astăzi numărăm peste
cinci mii; de asemenea brigăzii pe țară, din oare multe au participat la cel de al cincilea
concurs al formațiilor artistice de amatori.

În anii care s-au scurs numeroase brigăzi, înlăturînd timiditatea și bîjbîielile
proprii începuturilor, și-au format un veritabil profil artistic. Se poate vorbi fără nici
o reținere, despre ritmul molipsitor de vioi al celor de la fabrica de bere „Rahova” sau
despre lirismul combativ al brigăzii uzinelor textile „7 Noembrie”. Amîndouă inter-
pretează librete unitar alcătuite - de obicei scrise de către același colectiv artistic. -
Subiectele sînt alese de asemenea manieră încît să atingă punctele-cheie ale întreprin-
derii, și în același timp să poată atrage interesul unor mase mult mai largi de spectatori.
(Echipele întreprind deplasări «ăptămînale în fabrici prietene, în școli, în unități militare
și chiar în localități de odihnă). Spectacolul berarilor poartă titlatura „Mai ieftin, mai
bun și mai mult”, ai textiliștilor „Cu fața la producție”. Ambele echipe se străduiesc și
reușesc să găsească, moduri ingenioase de prezentare a stărilor și oamenilor pe cari au
găsit de cuviință să-i prezinte public spre aprobare sau reprobare.

Pe podiumul scenei Teatrului de Estradă, gazdă la recentului concurs, textiliștii
au adus o copie — ce-i drept nu tocmai reușită avîndu-se în vedere originalul — după
cum recunoștea și cupletul de prezentare, o copie a vestitului tablou de Repin „Cazacii
zaporozjeni scriind o scrisoare sultanului”. Tabloul, tras apoi ca o cortină, a prezentat
publicului pe membrii brigăzii orînduiți în poziții identice cu personajele marelui pictor
rus. Scriau o scrisoare fostului lor patron...

Adevărate echipe agitatorice, brigăzile înregistrează cu promptitudine evenimentele
însemnate. În programul brigăzii „Rahova” a fost comentată în chiar ziua publicării
sale, Hotărîrea Comitetului Central al Partidului cu privire la mărirea salariilor și pen-

•siilor și reducerea prețului de cost. Introducerea cupletului respectiv a fost făcută în așa fel încît să fie organic legată cu textul antecedent. Eroul libretului, sudorul Mănu visa să-și cumpere un pian. Desigur, Hotărîrea scurtează timpul ce-i rămîne de 'așteptat... O asemenea operativitate trebuie să'dea de gîndit teatrului de estradă, după cum verva entuziastă, contagioasă, a brigăzilor de agitație ar trebui să fie un prilej de meditație pentru mulți actori profesioniști. Sînt egali de la un spectacol la altul. Nu au nici scăderi de tonus, nici neglijențe, nici plictisuri, deși participă uneori la două spectacole pe săptămînă și asta după ce și-au împlinit orele de producție. Trebuie să adăugăm că actorui-amatori sînt fără excepție fruntași în muncă. Căci, ce fel de răsunset ar avea critica exercitată de codași, fie ei oricît de talentați ?...

R. I.

GEORGE ULIERU ȘI ADMINISTRAȚIA VREMII SALE*)

În cursul acestei luni, la 8 septembrie, se împlinesc 75 de ani de la nașterea doctorului George Ulrieru (8 sept. 1884—17 august 1943), autorul popularei cărți „Din carnetul unui medic de plasă”. Merită cu această ocazie să fie amintite câteva date, fie și succinte despre el.

În acest slens, pentru o mai adîncă' înțelegere a activității sale cetățenești, sînt demne de relatat numeroasele conflicte ale medicului ou administrația burgheză contemporană lui, administrație profund ostilă progresului social. Cele mai dese pot fi urmărite într-un amplu schimb de corespondență dintre Ulrieru și autoritățile locale (primărie, prefectură) și cele centrale (miniister).

În județul Teleorman, G. Ulrieru a funcționat ca medic primar în orașul Alexandria (30.X.1923—16.XII.1927). Alexandria era pe atunci un „oraș nenorocit, bîntuit de tuberculoză, alcoolism și de politicianism”. În scopul de a influența în bine viața orașului, Ulrieru a dus o susținută activitate de îmbunătățire a asistenței medicale, de luminare a maselor populare exploatate, editînd o „foaie pentru luminarea poporului” intitulată „Rîndunica” care a apărut între 1925 și 1928.

Aici, la Alexandria, medicul Ulrieru ia cunoștință de mișcarea muncitorească, fapt care l-a ajutat mult să înțeleagă diverse probleme sociale. Muncitorul tîmplar Ilie Marinescu, căruia Ulrieru n-a acordat o îngrijire medicală susținută și despre care doctorul a scris, i-a înlesnit să se apropie, de lucrătorii din oraș. Ca urmare a acestui fapt, medicul tipărește, la 1 Mai 1925, manifeste de solidaritate cu muncitorimea. Însă poliția confiscă manifestele, iar doctorul este pus sub urmărirea Siguranței. La „Rîndunica”, dr. Ulrieru publică și cîteva articole prin care stigmatizează atitudinea de voită nepăsare a conducerii orașului și județului față de viața oamenilor muncii („Un semn prevestitor” ; „Puterea nerușinată”.)

Activitatea publicistică a dr. George Ulrieru a tulburat profund forurile locale care au făcut apel la concursul poliției și Siguranței. Administrația din Alexandria și Teleorman a cerut Ministerului Sănătății înlocuirea și îndapărtarea lui din localitate. Conflictele dintre turbulentul medic și 'autoritățile locale cunosc două momente principale, ele căpătînd amploare în anii 1925 și 1927. În iarna lui 1925, dr. Ulrieru e reclamat ministerului de către prefectul Teleormanului sub motiv că nu-și face datoria, că întreține „rele raporturi” cu 'autoritățile și că pe deasupra are „relațiuni cu 'comuniștii”. În vara aceluiași an (6.VII.1925), directorul „Rîndunicii” e denunțat că „ațîță spiritele prin articolele sale incendiare”. La 18 iulie, ministerul ordonă efectuarea unei anchete serioase. Anchetatorul constată într-adevăr existența unor încordate relații între medic și „a'utori-

* Informațiile de mai sus sînt luate din Arhivele Statului ale Ministerului Sănătății,

tatea comunală", însă cauza o atribuie în mod firesc acesteia din urmă. Pe Ulieru, după cum reiese din Taportul său, îl caracterizează astfel : „bun element ca medic, activ, conștiincios, corect". În privința legăturilor cu comuniștii, același inspector trimis să ancheteze cazul, luând în considerație „cunoștințele siguranței", îl află bine înțeles,, vinovat. Vina este trecută însă pe seama imprudenței doctorului în legăturile cu „oamenii ale căror acțiuni nu cadrau cu situațiunea sa de medic oficial". Totuși, același inspector general propune ministerului să i se dea lui Ulieru un avertisment. Ministerul, însușindu-și propunerea, îi comunică medicului, la 8 decembrie 1925, „...să evitați contactul cu persoane ca cea vizată în raportul de anchetă (d-l Marinescu)". Probabil că tot această anchetă a oferit „motive" pentru transferarea sa vremelnică la Cîmpulung, în anul următor (15.IV.—15.VI.1926).

George Ulieru își continuă însă activitatea sa cu și imai multă perseverență. Drept răspuns, autoritățile comunale și județene înaintează iarăși reclamații. Intre 19 aprilie și 17 mai 1927 are loc o nouă anchetă. Inspectorul general anchetator, extrăgându-și informațiile îndeosebi din relatările „șefului ad-ției locale", îi contestă succesele obținute pe tărîm medical și cultural. Activitatea publicistică a lui G. Ulieru e apreciată ca satisfăcătoare, unele articole având „aluziuni malițioase împotriva ad-ției comunale și a politicienilor locali, dar făcute cu urbanitatea convenită". Drept urmare a acestei anchete nu s-au luat măsuri imediat, însă curînd, la 15 octombrie 1927, aceeași administrație locală ridică din nou în fața ministerului lista vechilor acuzații aduse d-ruilui Ulieru. Ba mai mult, prefectul Teleormanului menționează că acuzatul se găsește „sub o strictă supraveghere a siguranței și a poliției pentru activitate particulară, fiind bănuît că este în relațiuni strînsse cu organizații ostile ondinei și siguranței Statului". În încheiere, suspusul reclamant propune ca doctorul Ulieru să fie „urgent transferat din acest județ". În urma acestor acuzații „grave" și repetate, dr. Ulieru e transferat definitiv, cu decretul nr. 3.614 din 16 decembrie 1927, ca medic al circumscripției Dragoslavele din Muscel.

La Dragoslavele, funcționînd timp mai îndelungat (16.XII.1927—1.XII.1938) dr. Ulieru își continuă o vreme în același ritm activitatea ca și în orașul Alexandria. Ostilitatea autorităților nu întîrzie să apară și aici. Documentele vremii o înregistrează pe larg. Intr-un schimb de scrisori 'dintre Inspectoratul General Sanitar și Direcția Personalului din Ministerul Sănătății, aflăm că, la 18 iunie 1932, între medicul de circumscripție și medicul primar al județului „sînt continue neînțelegerii și acuzațiuni reciproce". S-a ajuns pînă acolo, încît lui Ulieru i s-a atras atenția! „să stea la reședință și să n-o părăsească fără o prealabilă aprobare". Bolnav și adînc scîrbit de șicanele autorităților din vremea sa, la 1 decembrie 1938, dr. Ulieru iese la pensie.

Toate acestea ne dau o imagine exactă a relațiilor pe care doctorul Ulieru le-a avut cu administrația vremii sale și pun în lumină multiplele greutăți întîmpinate de medic în activitatea sa socială, contribuind totodată la înțelegerea cărții lui „Din carnetul unui medic ele plasă" unde sînt stigmatizați, așa cum meritau, atîția primari, prefecti, medici primari și inspectori generali sanitari burghezi, de care medicul și scriitorul s-a lovit la tot pasul.

Mihail Robea

SOCIETATEA PENTRU RĂSPÎNDIREA ȘTIINȚEI ȘI CULTURII

dată cu marile și revoluționarele acte inspirate de Partidul Muncitoresc Român pe tărîm politic și economic s-a simțit nevoia ca, alături de catedra școlii și a universității, de tribuna instituțiilor culturale, să se creeze o mișcare de apropiere a intelectualității de popor, un contact viu, nemijlocit, între creatorul și mînuitorul de valori culturale și mase. Se cerea o mobilizare a forțelor

intelectualității, legate de popor, o grupare și organizare a lor, având drept scop desfășurarea unei activități permanente și sistematice de răspândire a cunoștințelor științifice și politice în rândurile maselor populare.

Răspunzând acestei necesități, din inițiativa unor intelectuali de frunte îndrumați de P.M.R. a luat ființă în anul 1949 *Societatea pentru răspândirea științei și culturii*.

De atunci S.R.S.C. și-a asumat sarcina de a răspândi cunoștințele științifice în rândurile poporului ca prin ajutorul lor să se combată obscurantismul, ignoranța, misticismul și superstițiile, să se lupte împotriva influențelor ideologiei dușmane intereselor poporului muncitor, ca prin luminarea și culturalizarea maselor să se adâncească formarea conștiinței lor socialiste.

• Intelectualii țării noastre, aparținând celor mai diferite discipline ale științei și artei au răspuns cu entuziasm și elan patriotic chemării de a-și pune capacitatea și cunoștințele la dispoziția înaltului scop al Societății. Gifra de 95.000 de intelectuali care colaborează în cadrele S.R.S.C. dă o imagine grăitoare a activității intense și a extensiunii preocupărilor instituției. Dacă în primii ani ai 'activității s-a simțit nevoia unei mai accentuate centralizări în ce privește elaborarea conferințelor, astăzi, aceste conferințe menite a fi rostite pretutindeni, pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale țării, sînt redactate în (filialele sau chiar în subfilialele S.R.S.C. Astfel tematica este mult îmbogățită, conferințele abordînd și aspecte legate de specificul științific sau cultural local ; în felul acesta și spiritul creator al intelectualității locale este stimulat. Bilanțul prezentat de S.R.S.C. astăzi, după zece ani de activitate, se înfățișează deosebit de rodnic, iar cifrele marchează o curbă constant ascendentă. Dacă în anul 1955 s-au ținut în întreaga țară în jurul a 55.000 de conferințe, în 1958 s-au rostit în cluburi, colțuri roșii, săli publice și cămine culturale un număr de 69.000 conferințe, prevăzîndu-se ca pînă la încheierea anului 1959 să se țină peste 100.000 conferințe. Aceasta în fața unui auditoriu însumând jumătate din populația țării !

Conferințele S.R.S.C. expun în mare măsură probleme de știință și legătura lor cu viața, cu construcția socialistă, evitînd teoretizarea excesivă. Se abordează cele mai variate probleme ale științei și culturii, dându-se prioritate celor mai arzătoare, mai actuale și mai utile subiecte interesînd masele largi ale oamenilor muncii.

În scopul răspîndirii ideologiei marxist-leniniste, a educării oamenilor muncii în spirit partinic și internaționalist-proletar, se popularizează prin conferințe principalele documente ale P.M.R., evenimentele de seamă ale mișcării comuniste și muncitorești, iar în ultimul an problemele ridicate de Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. Lupta împotriva ideologiei burgheze și împotriva revizionismului ocupă de asemenea un loc important în programele de lucru ale S.R.S.C.

În scopul combaterii superstițiilor și misticismului, se dă o mare atenție explicării legilor care regizează fenomenele naturii. Teme din biologie ca originea vieții și a omului, probleme de astronomie și structura materiei, noțiuni de medicină și educație sanitară alternează cu expunerile care învederează legătura între știință și munca practică pentru construcția socialismului.

Se răspîndesc astfel larg cunoștințe despre cele mai moderne cuceriri ale științei în ramurile energiei atomice, a materialelor sintetice, a proceselor tehnologice, a mecanizării și automatizării, a progresului tehnic în general și a aplicațiilor lui imediate.

Problemele de bază ale agriculturii noastre noi ocupă un loc important în repartiția conferințelor. Tărînimea, astăzi în bună măsură cooperativizată, eliberată de exploatare, primește cu deosebit interes expunerile privind superioritatea mării producții în agricultură, relațiile și procesele economice în agricultura socialistă precum și expunerile asupra celor mai înaintate metode de cultură și mecanizare.

În domeniul culturii generale, S.R.S.C. desfășoară un program judicios întocmit și cu o arie vastă de cuprindere. Se fac cunoscute tradițiile glorioase de luptă ale poporului nostru pentru libertate și independență națională, pentru socialism, sînt înfățișate frumusețile și bogățiile patriei, realizările obținute în anii regimului de democrație populară, rolul important al ajutorului sovietic în dueersa la îndeplinire a acestorrealizări.

Formarea gustului maselor pentru frumos, educația artistică, constituie de asemenea un obiectiv major în activitatea S.R.S.C. S-au popularizat astfel cunoștințe din domeniu! literaiu.ru și artei, unele probleme de teorie și critică literară ca de pildă : Spiritul de partid în literatură, Realismul socialist, Scriitorul și epoca sa, Romanul realist modern. Din istoria artei universale, Teatrul de-a lungul vremii etc.

*

În mod practic, S.R.S.C. își atinge țelurile aplicând diferite forme de popularizare a cunoștințelor. Se folosește în primul rînd expunerea prin conferințe (seri literare, simpozioane). Urmează apoi metoda lectoratelor, a universităților populare și a brigăzilor științifice.

Lectoratele asigură o continuitate de temă, loc și organizare a conferințelor. Demne de menționat sînt lectoratele pentru părinți pe subiecte de educație și pedagogie. S-au organizat un număr important de lectorate în mediul sătesc, cu specificul tematic respectiv, Universitățile populare constituie o formă permanentă complexă. Ființează 92 de universități populare frecventate de peste 9000 cursanți. Unele din ele funcționează în întreprinderi și țin cursuri legate de producție. O formă foarte practică, operativă și eficace, o constituie brigăzile științifice care se deplasează în întreprinderi, dînd răspunsuri pe loc la întrebări care privesc cele mai actuale probleme științifice sau politice.

Pe plan publicistic, activitatea S.R.S.C. este sprijinită de organul periodic „Știință, și Tehnică” editat în colaborare ou U.T.M. precum și de editarea broșurilor din „Colecția S.R.S.C.” care pînă astăzi însumează 383 de titluri într-un tiraj de 6 milioane de exemplare, publicate și in limbile minorităților naționale.

S.R.S.C.întreține de asemenea legături și practică schimb de material informativ și documentar cu Societatea pentru răspîndirea cunoștințelor politice și științifice din U.R.S.S., precum și cu organizațiile asemănătoare din celelalte țări socialiste.

Succinta prezentare de față trasează doar sumar, conturul unei activități obștești de primă importanță care face din Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii un faictcr de seamă al revoluției noastre culturale.

L. D.

LUCRĂRI INEDITE ALE DEMOCRAȚILOR REVOLUȚIONARI RUȘI

Se curînd în Editura Academiei de științe din Moscova a apărut în colecția „Moștenirea literară” o culegere de texte și documente inedite privind pe scriitorii revoluționari ruși Cernișevski, Saltikov-Scedrin, Dobroliubov și Bielinski.

Culegerea, apărută în condiții grafice excelente, îngrijită de un colectiv de istorici literari însumează 800 pagini și cuprinde numeroase facsimile, reproduceri de texte și fotografii. În colecția „Moștenirea literară” au apărut pînă acum cîteva zeci de culegeri similare printre care poate fi citată cea dedicată lui Maiakovski.

Opera literară a scriitorilor democrați revoluționari ruși apare cu mult întregită prin publicarea acestor documente inedite. Asupra sensului operei l-or și mai ales asupra epocii în care s-au dezvoltat noua ediție aruncă o lumină mai clară. Istoricii literari;

găsesc în fiecare capitol al culegerii date noi despre geneza unor lucrări ale scriitorilor amintiți și în același timp materiale prețioase auxiliare pentru înțelegerea operei Io*.

Editorii au prezentat în afară de textul unor opere postume, de fotografii și stampe de epocă, de facsimile etc. numeroase mărturii despre autorii studiați.

Unele capitole prezintă părerile lui Lenin sau ale contemporanilor săi despre operele democraților revoluționari.

Cîteia titluri de capitole sau materiale sînt edificatoare: Lenin despre Cernișevski în presa muncitorească germană, Adresa guvernatorului din Astrahan în lectură cu trecerea lui Cernișevski, Bielinski înainte de moarte, Manifestul literar al lui Saltikov-Scedrin (1856, articol interzis de cenzura țaristă) etc.

Culegerea de materiale inedite privind opera democraților revoluționari ruși este un model de cercetare în domeniul istoriografiei literare. O inițiativă similară a Editurii Academiei ar aduce un mare folos cercetătorilor de istorie literară din patria noastră. Colecția de texte și documente inaugurată de ESPLA este de-abia un început.

Emil Manii

ALBINA" ȘI POEZIA

Si de așteptat ca zecile de mii de cititori ai „Albinei” să găsească reproduse în paginile acestei publicații selecții făcute cu grijă din poezia noastră clasică și contemporană. Din păcate acest lucru se întâmplă rar. În perioada ianuarie—iulie 1959 s-au publicat abia cîteva poezii de Beniuc, făcînd parte din ultima, sa culegere, precum și cîteva bucăți din tezaurul eminescian, prezentate cu zgîre/nie într-o pagină comemorativă. Cititorilor li se servesc în schimb, aproape număr de număr, producții ale unor poeți de oarecare notorietate, create — pare-se — special pentru „Albina”. Aceasta, desigur, nu e rău. Numai că, -la lectura multora din ele, e imposibil să nu rămii cu impresia că — fie în redacție, fie la autori — mai persistă prejudecata conform căreia a scrie literatură „pentru popor” ar presupune renunțarea la cerințele calității și ale bunului gust. Unii poeți par a face oficiul de „coborîre în popor”, și atunci publică poeme lungi, de un didacticism ostentativ și neomvîgător (Petre Popa, „Cinstea” nr. 582) sau relatări oboșite și plate ale unor fapte — pline de semnificație, prin ele însele, e drept — culese de obicei din viața culturală a satelor (Andi Andrieș „Pe scenă”, nr. 581).

Ceea ce e cu deosebire trist e că și în „Albina” se întîlnesc uneori cimilituri și iolboroseli moderniste. Iată o strofă din „La bibliotecă” de Mihai Gavril (nr. 576) :

„Gîndurie luminii împletesc.
Ca niște holde cu spicele aur din stele (!)•
Sub ochi diminețile trandafirii poposesc
Cînd încep a clipoci pleoapele grele”.

În aceeași poezie se spune despre o bibliotecară că :

„...soarbe în ochi
Gîndul de bine și pace
Al mamelor, ce nu mai cred în deochi,
Nici în șerpui fugăriți din conace”.

Reiese că moșierii ar fi fost obiectul unui cult, ceea ce e fals.

Pentru Adrian Beldeanu („Glasul tău”, nr. 589) o cîntăreață populară e o „Sinziană a cîrnpiei cu gînd înaintaș”, iar un alt poet, Florin Petresau („Arta romînească”, nr. 587)

descifrează în țesătura unui covor „liniștea ce-și toarce tăcerile (!) la strungă”. Același autor crede a observa proscrisiunea culorii negre în covoarele lucrate în ultimii ani :

„Se împreună linii ca galbenul din clăi
nu negrul de zăbranic al vieții de altădată”,

ceea ce trădează o interpretare simplistă și vulgarizatoare a legăturii artei populare cu realitatea.

Față de aceste producții de scăzut nivel ale unor poeți încercați și de talent (observația e valabilă în special pentru Mihai Gavril, care în nr. 590 publică o poezie inspirată, pe măsura forțelor sale: „Vestea zboară”), cititorul e plăcut surprins când întâlnește în paginile „Albinei” poezii venite din partea cititorilor. Iată o strofă din „Și inima mea cîntă” (nr. 598) de Ion Glința, țaran întovărășit din Dioști-Caracal :

„Mi-e drag să-ntîmpin zorii, cînd oamenii în cete,
Se'ndreapiă către muncă pe înfrățit ogor;
Trec sprinteni ca lăstunii cîntînd flăcăi și fete
Și inima mea cîntă cu glasurile lor!”

remarcabilă, ca întreaga poezie de altfel, pentru sinceritatea și claritatea ei, S-ar mai putea cita și din versurile lui Ștefan Tănase, țaran întovărășit din Patru Frați-Urziceni pline de asemenea de calități, dintre care actualitatea tematică și simplitatea expresiei n'u sînt cele din urmă.

Pe lângă sporirea exigenței (față de colaboratorii săi poeți, credem că „Albina” ar trebui să dea o mai mare atenție poeziilor venite din partea cititorilor “de la sate. Exista în rîndurile țărănimii un mare număr de poeți necunoscuți, cărora revoluția culturală le-a dat posibilitatea să-și exprime în versuri atașamentul față de cauza socialismului. Publicîndu-i și îndrumîndu-i cu grijă, „Albina” ar face mult mai bine decît oferindu-și cu generozitate coloanele unor poezii scrise special „pentru țărani”, în care, după cum s-a văzut, platitudinea și simplismul merg mîna în mîna cu rămășițele moderniste..

T. D.

JOATĂ CASA MIROASE A CADAVRULUI

leatrul „de probleme” din Apus stă în momentul de față mai mult decît oricînd sub semnul unei deznădejdi apocaliptice. Filozofia neputinței i-a pătruns prin toate arterele, prin toate capilarele. Cîteva idei revin obsedant în fiecare nouă Psă de răsunset: oamenii nu pot comunica între ei, nu se pot ajuta, nu se pot iubi. Ei trăiesc ca izolați de o epidermă de sticlă și mor așa cum trăiesc, adică singuri părăsind o lume care nu-i regretă și care nu-i dorește. Eforturile de a schimba ceva sînt prin urmare vane. Eugen Ionescu scrie despre strada copilăriei sale • pe trotuar* se agitau sluluete întunecate, umbre fantomatice, halucinante, ale unor oameni care sînt acum morți. Am fost prins de vârtej și de spaimă. Lumea este același lucru. Un deșert sau umbre muribunde. Revoluțiile nu pot schimba nimic. Tiranii au murit și iluminiștii de asemeni. Nu am alte imagini ale lumii decît acelea care exprimă zădărnicia și duritatea vanitatea și mînia, neantul și ura hidoasă, inutilă. Existența a continuat să mă învețe același lucru. Totul n-a făcut decît să-mi confirme ceea ce am văzut și simțit în copilăria mea : furiile inutile și sordide, strigătele adesea înăbușite de liniște, umbrele înghețate pentru totdeauna în noapte...” *

De la această viziune pornesc majoritatea covârșitoare a pieselor occidentale „de idei”, chiar dacă se intitulază comedii sau farse (și farsa este acum la modă, drama

* „Les Lettres francaises” nr. 717, 10 aprilie 1958.

turgii deznădejdii descoperind în forma ei grotescă mijlocii cel mai apropiat pentru a-și exprima pesimismul mizantrop). „N-am înțeles niciodată — scrie tot Eugen Ionescu într-un alt articol** — diferențele care se fac între comic și tragic. Comicalul fiind intuiția absurdului mi se pare mai desperant decât tragicul... Spun desperant dar în realitate este dincolo sau dincoace de desperare sau de speranță... comicalul nu oferă ieșire...”.

Piesecele cele mai caracteristice în acest sens aparțin nu atât lui Eugen Ionescu, cit maestrului și părintelui său spiritual, Samuel Beckett. Tragedia acestuia transpusă în farsă macabră : „Sfârșitul partidei” ni se pare a fi. unul din exemplele cele mai concludente.

Într-un spațiu aspațial, într-un timp atemporal, cîndva probabil după un cataclism atomic, supraviețuitorii civilizației noastre (Ham, un orb bătrîn care nu se poate ridica din fotoliu, Clov, fiul său adoptiv care nu se poate așeza niciodată din cauza unei paralizii a SÎRŪII spinării, Nag și Nele, părinții lui Ham, care trăiesc în două butoaie) așteaptă „sfârșitul partidei”. Nimeni nu este revoltat, nimeni nu este neliniștit. Peste tot planează doar o istovire imensă, o totală lipsă de curiozitate. Trecerea prin viață n-a făcut decît să strivească aceste jalnice viețuitoare sub oboseală și durere (Ham: „Ce face Nagg ?”... Clov (ridică capacul butoiului): „Plînge !” Ham: „Deci trăiește!” In viață — spune Beckett — totul este inutil și derizoriu. înainte de moarte, omul începe să moară trăind dezagregat de boli și bătrînețe. Omul n-are niciun ideal (pentru că In lumea aceasta nu există nimic în care merită să crezi), n-are nici un scop și nici măcar o iluzie pentru că iluziile sînt absurde și filozoficele nu slujesc decît să mascheze realitatea dezolantă a ființei noastre omenești: un trup ca o ruină, supuranță, neputincioasă.

Beckett reduce omul la condiția lui organică și condiția, organică umană este după dramaturg o stare de putrezire pe viu. Epavele omenești așteaptă deci sfârșitul ca pe o izbăvire și așteptînd singura lor temere este că vor fi frustrate de moarte, așa cum au fost frustrate de viață (Clov : „cînd voi cădea voi plînge de fericire.”) Teama nu este atît teamă, cît mai mult o stare de sîcîială în fața sfârșitului care întîrzie.

Ham: Miroși deja. Toată casa miroase a cadavru.

Clov : Pînă la urmă o să încep să miros...

Ham : Miros deja. Toată casa miroase a cadavru.

Clov : Tot universul !

Totul în Beckett este o așteptare funebră. D, astădată se așteaptă nu un personaj simbolic cum era Godot în „Așteptînd pe Godot”, ci moartea, pur și simplu. Atmosfera pieșei este atmosfera unui crepuscul cenușiu. Ham așteaptă imobilizat în fotoliu, Clov așteaptă scrutînd depărtările prin două ferestre așezate sus, sus de tot, una cu fața spre pămînt, alta cu fața spre mare. Din cînd în cînd desface capacul butoaielor, cei doi bătrîni iau parte la discuție și răspunsurile răsună incoherent, indiferent și macabru :

Ham : Ce oră este ?

Clov : Aceeași, ca' de obicei...

Ham : N-am să-ți mîi dan să mînînci.

Clov : Atunci o să mor.

Ham: O să-ți dau numai atît cît să nu poți muri. O să-ți fie foame tot timpul...

Clov: De ce mă mai ții lîngă tine ?

Ham: N-am pe nimeni altcineva.

Clov : Alt loc nu există.

Ham: Mergi și caută două roți de bicicletă.

Clov : Nu mai există roți de bicicletă.

Ham : Dă-i iui Nagg fiertura.

Clov : Nu mai există fiertură.

** „Experiența” teatrului — „La Nouvelle nouvelle revue francaise” nr. 67 febr. 1958.

Ham: Natura ne-a uitat.

Clov: Nu mai există natură.

Ham: Dar respirăm! Ne pierdem dinții, părul, prospețimea, idealurile

Clov: Atunci nu ne-a uitat...

Ham: Te-ai uitat dacă ți-au încolțit semințele?

Clov: Nu.

Ham: N-ai scormonit puțin ca să vezi dacă nu au încolțit?

Clov: N-au încolțit.

Ham: Poate e prea devreme.

Clov: Dacă ar fi fost să încolțească ar fi încolțit până acum. N-o să încolțească niciodată.

Bătrînii din butoaie povestesc fără șir amintiri din tinerețe, și fac preziceri negre pe un ton cub: „Intr-o zi vei fi orb. Ca mine. Te vei așeza într-un loc pierdut în vid pentru totdeauna în întuneric. Ca mine. Intr-o zi, ai să-ți spui: sînt obosit. Am să mă așez și, a, .. te așezi. O să privești peretele puțin, pe urmă ai să-ți spui: am să închid ochii, poate am să dorm puțin... și, cînd ai să-i deschizi peretele, n-o să mai fie. Infinitul Vidului! va fi în jurul tău. Toți morții din toate timpurile înviați nu-l vor umple și tu vei fi acolo ca o piatră în mijlocul stepei. Intr-o zi vei ști ceea ce vei fi, numai că tu n-o să ai pe nimeni, pentru că tu n-ai avut milă de nimeni și pentru că nu era nimeni de care ai n putut să ai mila”...

Și cuvintele cad mereu monotone, sumbre. Personajele par niște profeți ai apocalipsei. ar pisa pe un moment al apocalipsei. Niciodată „arta” unei clase în declin nu a fost mai deznădăjduită. Niciodată capitalismul nu a dat un document literar mai concludent asupra moralului său și asupra stării sale de dezagregare, pentru că piesele lui Beckett nu mai sînt nici măcar țipătul febril al echipajului de pe o corabie sfărîmată. n LTT f ^emiconștient al unor naufragiați care putrezesc de vii pe o insulă pustie „Toată casa nruoase a cadavru” nu este o simplă replică. Este motto-ul sub care poale)i. pus teatrul lui Beckett cu toate semnificațiile lui.

E. O.

UN PSIHOLOG PROGRESIST FRANCEZ

La 15 iunie 1959 Henri Wallon a împlini 80 de ani de viața consacrată dintr-o parte în lupte dirze pentru promovarea unei psihologii științifice

După absolvirea Școlii Normale Superioare cu titlul de agregat de profesori la Sorbona, apoi la Collège de France și director la Ecole pratique des Hautes Etudes (Școala Practică de Înalte Studii), H. Wallon desfășoară o prodigioasă muncă științifică și filozofică, împletită cu o susținută activitate pe tărîm social și politic

Pe linia convingerilor sale, H. Wallon a refuzat în 1940 pașaportul care i s-a oferit pentru a se refugia în S.U.A. El a rămas în patria sa cotropită de fasciști spre a lua parte activă la mișcarea de rezistență, în care a avut un rol important

După prăbușirea fascismului, a fost delegatul „Frontului Național la Adunarea Consultativă Provizorie și Deputat de Paris, la prima Adunare Constituantă. În calitate de Secretar General al Educației Naționale la eliberarea Parisului în august 1944 și apoi împreună cu P. Langevin, H. Wallon a încercat să imprime învățămîntului francez o linie nouă, progresistă. Proiectul de propuneri nu a fost însă acceptat de guvernarea burgheză

Fără de ȧara noastră, H. Wallon a arătat întotdeauna interes și o deosebită simpatie, ceea ce s-a vădit și în activitatea sa ca Vice-Președinte al Asociației France-Roumanie.

Aprecierea internațională a omului de știință și a luptătorului Wallon a dus la alegerea sa ca Președinte al Federației Internaționale a Sindicatelor Invățămintului (F.I.S.E.).

Activitatea sa științifică îmbrățișează ȧrîmul psihologiei și psihopatologiei, în care a adus importante contribuții teoretice. Dintre operele lui cele mai importante cităm: *Delirul de Persecuție* (1906); *Copilul Turbulent* (1925); *Psihologia Patologică* (1926); *Originiile Caracterului la Copil* (1934); *Principii de psihologie aplicată* (1930); *Viața Mintală, Tom VIII al Eiciclopediei Franceze* (1938); *Evoluția psihologică a copilului* (1941); *De la Act la Gîndire* (1942); *Origina Gîndirii la Copil* (1945).

H. Wallon este ingenios și extrem de riguros în cercetarea fenomenelor psihice, utilizînd metode strict obiective. El a îmbogățit psihologia cu multe date noi și cu analize teoretice valoroase și originale. Prin lucrările sale, H. Wallon aduce o contribuție deosebită la studiul afectivității, motricității, dezvoltării gîndirii copilului, originii conștiinței, etc. aducînd elemente prețioase în interpretarea materialist-dialectică a psihicului. H. Wallon s-a strădui să aplice principiile materialismului dialectic în psihologie, tratînd cu multă subtilitate problema raporturilor indisolubile dintre organism și mediu. Psihogeneza umană, apare în opera sa ca un produs rezultat din dezvoltarea biologică a individului în condițiile vieții sociale. Interacțiunea organism-mediu formează premiza esențială a adaptării și a progresului psihic al copilului începînd chiar de la nașterea lui.

Dezvoltarea ontogenetică a psihicului este legată totodată de dezvoltarea întregii personalități, nefiînd considerată în mod unilateral, pe procese, așa cum au procedat Binet și Claparede.

Evoluția psihică este privită dialectic, dinamic, ea realizîndu-se prin contradicții, crize, alternanțe, întrepătrunderi, integrări. Diferitele stadii succesive (al impulsivității motorii, emoțional, sensori-motor, personalist sau proiectiv), care marchează această dezvoltare, nu sînt privite în mod izolat și exclusiv sub aspectul lor cantitativ. Succesiunea lor este totodată continuă și discontinuă, iar organizarea lor funcțională se elaborează prin activități care se înmănușează și se modifică neîncetat unele pe altele, printr-un sîrîns sistem de relații cu mediul înconjurător.

Studiînd procesul de trecere de la comportamentul motor, de la acțiune la gîndire, H. Wallon demonstrează caracterul reflexiv al conștiinței, determinat de lumea exterioară, și critică pe Piaget, arătînd poziția idealistă a acestuia în problema ontogenezei gîndirii. Filația ideii nu este imediată, trecerea de la mișcare la reprezentare nu se face în mod mecanic, printr-o suprapunere de scheme motorii, ci printr-un proces de integrare mutuală.

FI. Wallon ține seama de dezvoltarea progresivă a organismului și a funcțiilor sale, dar demonstrează faptul că, prin intermediul limbajului, experiența individuală este determinată și transformată de experiența socială.

Meritul deosebit al lui H. Wallon constă în faptul că, în condițiile unui regim capitalist, ba chiar și sub cisma hitleristă, și-a elaborat opera sa, care deși conține unele teze ce necesită o reconsiderare critică, aduce în ansamblul ei o contribuție însemnată la dezvoltarea psihologiei, științifice materialiste.

Elena Pampu

gătoare, în deosebi exprinându-și sentimentele sale de prețuire. Intervenția a avut efect. În cursul acelei discuții Liviu Rebreanu s-a angajat să-l ajute frățeste pe scriitorul pe care-l iubea și-l aprecia, dar care se afla sub dubla teroare, a unei campanii de presă nedrepte și a celei mai crunte mizerii. Cum eu eram omul de legătură dintre ei, viziindu-l des pe Camil Petrescu acasă, acesta mi-a împărțit, cu tot orgoliul său, ce hotărâtoare, ce frățesc de caldă a fost intervenția lui Liviu Rebreanu și mai ales ce ajutor moral a însemnat pentru el această intervenție.

Liviu Rebreanu nu suferea de acele sentimente meschine ale invidiei, și geloziei literare, nu știa ce-i ranchiuna. Într-o zi, Eugen Ionescu mizînd pe faptul că la începuturile lui, Rebreanu fusese criticat de T. Arghezi, mi-a adus un articol injurios la adresa marelui nostru poet pentru a fi publicat în „Romînia literară”. Rebreanu l-a respins, cu toate stăruințele criticului.

Se știe că autorul lui „Ion” era. un artist deosebit de scrupulos. Aproape nu există manuscris al său care să nu aibă cîteva variante. Și, se știe că fiecare variantă însemna o nouă versiune a lucrării, scrisă cu totul din nou. Așa e cazul cu „Ciuleandra”, care-n manuscris înfățișează aspectul unui șantier viu și continuu, așa e cazul cu „Ion”, din care există cîteva variante. „Pădurea spînzuraților” are și ea două variante. De-aceea am fost foarte mirat aflînd că nu se găsește nici un manuscris al „Gorilei”. Și aici e cazul să narez geneza acestei lucrări. Istoricii literari vor trebui să țină seama, atunci cînd scriu despre acest roman, că el a cunoscut două versiuni. Prima avea ca personal central pe un cunoscut gazetar burghez cu deosebire odios prin spiritul său de venal și nesățios afacerist, concretizat în populara butadă a lui N. Iorga: „etajul și șantajul”. Rebreanu demasca. în „Gorila” acest tip de patron de gazetă care socotea ziarul, nu o tribună de idei, ci o tarabă de afaceri. Într-un interviu acordai mie în 1935, apărut în ziarul „Dimineața”, Liviu Rebreanu prefigura personajul: „El mi-a apărut ca o dihanie uriașă, cu labele păroase care își proiecta matahala asupra mea și ghlarele lui parcă se-nîndeau asupra-mi”. Cine a cunoscut modelul, și-și amîntește înfățișarea lui îl va recunoaște cu ușurință în acest portret. Un fragment din prima versiune a „Gorilei” Rebreanu mi l-a citit mie și lui Camil Petrescu; am impresia că și în prezența editorului. În această versiune accentul principal cădea pe figura directorului de gazetă șnapan, al cărui model era directorul „Curentului”. Aflînd de această lectură, deși ea s-a făcut în cerc restrîns, și fiind informat că, în această, formă, manuscrisul ajunsese la tipar, gazetarul vizat a amenințat conducerea editurii că, de nu-i dă lui manuscrisul, o desființează. Apoi a mers valvîrtej la tipografie, a căutat zaful romanului, insistînd din nou să i se dea manuscrisul. Editorul, om cu relații, nu s-a lăsat intimidat. Atunci... Pahonțu (în numele eroului, Rebreanu a păstrat inițiala numelui purtat de model) a făcut presiuni asupra conducerii editurii, folosind influența ce o avea la Palat. Sub avalanșa acestor presiuni și a unor manevre și mai josnice, prima formă a manuscrisului a fost, se pare, sechestrată de cel vizat, iar zaful distrus. Datorită și acestor nemaipomenite presiuni precum și. diverselor manevre de culise, a ajuns Rebreanu — firește plătînd un greu tribut confuziilor sale ideologice, — la versiunea cunoscută a „Gorilei”. Manuscrisul primei versiuni a dispărut și n-ar fi de loc lipsită de interes descoperirea lui.

Liviu Rebreanu a fost de cîteva ori președinte al Societății Scriitorilor și director al Teatrului Național. În prima sa calitate, el s-a preocupat de găsirea unor mijloace eficiente pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale scriitorilor. Inginerul atîtor construcții epice monumentale s-a gîndit că scriitorii au nevoie de c. casă a lor și a organizat strîngerea fondurilor în acest scop, fonduri care au ajuns pînă la impunătoare, sumă de șase milioane și jumătate de lei. Se cumpărase și terenul, pe actualul Bulevard al Republicii, colț cu strada Caimatei. Acolo urma să fie ridicat un bloc cu mai multe apartamente de locuit pentru scriitori, cu săli de teatru, bibliotecă și cu localuri

de prăvălii la parter, care ar fi trebuit să aducă beneficii pentru ajutorarea scriitorilor. Dar idealul lui Rebreanu nu s-a putut realiza în vechiul regim anti-cultural. În calitate de director al teatrului Național, din același spirit de omenie și interes pentru artiștii de orice gen, el a luptat ca și artiștii de revistă și varieteu să fie asimilați artiștilor dramatici, bucurându-se de drepturile de salarizare și sociale ale acestora. Pasionat de teatru, Rebreanu a scris cronici dramatice remarcabile. Din Teatrul Național voia să facă o 'companie dramatică și el a organizat, încă de la primul său directorat, repertoriul clasic, pe care Ta întărit și îmbogățit cu prilejul celei de a doua veniri a sa la conducerea teatrului.

Liviu Rebreanu avea un ascuțit simț al justiției. O inechitate individuală sau colectivă, afla de îndată replica tul promptă. O expresie a acestui simț a fost apărarea pe care a luat-o lui M. Sadoveanu când acesta a fost atacat de cercurile de dreapta de La noi. Liviu Rebreanu a luat hotărît poziție în scris, inițind chiar o raliere a scriitorilor în jurul ideii de a apăra opera lui M. Sadoveanu de atacurile huliganilor fasciști.

Această atitudine i-a atras, firește, antipatia cercurilor de dreapta. Rebreanu n-a regretat niciodată gestul său, ci dimpotrivă era mîndru de el. Cunoscînd atitudinea aceasta, dezvăluită nu numai în împrejurarea amintită, mi s-a părut de neînțeleș comportarea sa de după 1941, cînd a acceptat să conducă ziarul antonescian „Viața”.

Într-o convorbire avută la Valea Mare în luna iunie a anului 1944, nu m-am sfiit să ating această problemă. Marele 'și minunatul meu prieten se afla în convalescență la țară, unde fusese transportat la 4 april 1944, în stare gravă după un atac de dublă pneumonie. Ceea ce îl făcuse să părăsească București era nu numai nevoia de a-și căuta în liniște de sănătate. Din mărturisirile sale am dedus că romancierul se simțea neagreat de clica din jurul lui Antonescu. Cu jenă și tristețe, în cursul unei lungi convorbiri, Rebreanu mi-a dat de înțeles că socotește o eroare capitală a vieții sale colaborarea cu regimul fascist antonescian. Omul care-mi făcea această mărturisire fusese în pragul morții; soția chemase chiar un preot ca să-l împărtășească. Bărbatul vîguros ca un munte, iradiind de sănătate și voie bună, care te-nvăluia în raze tonice, avea acum, la nici 60 de ani, o înfățișare de om îmbătrînit înainte de vreme. Obrazul descărnat, paloarea extremă, glasul voalat cu care-ți vorbea, arătau ce ravagii a săvîrșit boala în-tăuntru lui său. Nu îi era-ngăduită nici o muncă intelectuală, și nu numai scrisul, dar nici cititul măcar. Era ferit de orice agitație și nu știa nimic din ce se-nțimpla în lumea artistică bucureșteană. L-am informat în chip amănunțit. Nu știa că murise Ion Miulescu. L-am relatat felul cum editorii profită de mizeria generală produsă de război, încercînd să-i jecmănescă pe scriitori.

În cursul celor două zile petrecute la Valea Mare, am avut prilejul de a-l chestiona pe Rebreanu asupra planurilor lui de creație; nu puteam admite, firește, că muntele de om care era autorul „Răscoalei” nu se va însănătoși, cu toată starea lui îngrijorătoare din acele momente. Rebreanu mi-a răspuns după o clipă de chibzuială, încercînd să vadă peste lunile și poate anii necesari pînă să se poată înzdrăveni de-abinelea :

— Vreau să reiau un mare roman, „Păcală și Tîndală”, în care vreau să-nțățșez în Păcală pe muncitorul agricol sau industrial. Tîndală ar urma să reprezinte tipul de parazit al societății romînești, — abundant în lumea noastră de azi — trăind pe spatele celor ce muncesc. Prima versiune am scris-o, dar nu sînt mulțumit de ea. Personajele nu-s destul de profund studiate. Mobilul care le mîină nu e destul de bine fixat. Dar va da Dumnezeu și mă voi face bine și atunci voi pune la punct lucrarea asta, ce-mi stă la inimă și am să reiau, într-o versiune nouă, mai puțin abstractă, povestirea „Minunea Minunilor”.

Convalescentul care-mi vorbea cu un patos reținut dar atît de mișcător, închizînd din cînd în cînd ochii, semn de oboseală dar și de concentrare și aranjîndu-și cu două degete, șuvița de păr ce-i aluneca pe frunte, nu avea voie să iasă nici pînă la șosea. Parvenindu-i însă niște zvonuri alarmante în legătură cu directoratul său la Teatrul Național și dîndu-le proporții exagerate, Liviu Rebreanu s-a decis să facă un drum cu căruța pînă la Pucioasa, unde se afla refugiat ministrul de atunci al instrucției publice, ca să i se plîngă de nedreptatea ce urma să i se facă. Acest efort neîngăduit, i-a agravat din nou starea sănătății; maladia a revenit, ajungînd să-l răpună de data aceasta. S-a stins la măsura lunguiață din biroul său, în care în atîtea nopți și-a dat picătură cu picătură, sîngele, (după chiar o expresie a sa) pentru desăvîrșirea romanelor sale. Ochii lui calzi și albaștri, în care strălucea un suris de cuceritoare omenie, s-au închis la pușin timp după ce-mi vorbea de-nfăptuirea planurilor sale în ce privește pe „Păcală și Tîndală” și „Minunea minunilor”, — fără să poală da celor două lucrări girul și rețușul ultim. Și cît ar fi dorit să o facă! Dar s-a frînt cu zile, ca un stejar în plină vigoare, la o vîrstă cînd mai puiea da încă mult literaturii noastre.

Camil Baltazar

CRONICA ÎNTEPRINDERII

eonfecția", organ săptămînal al comitetului de partid și comitetului de întreprindere al fabricii „Gh. Gheorghiu-Dej", cronică amănunțită și familiară* a marii unități socialiste cu 7500 de muncitori — populația unui mic orașel' cu toate preocupările respective economice, politice și social-culturale — e' Ti^muma'i la curent cu viața de fiecare zi a întregului colectiv, dar avînd, mulțumită-îndrumării permanente a organizației de partid, perspectiva ansamblului, și bucurîndu-se de autoritatea pe care o conferă competența, reușește să-și îndeplinească cut succes în întreprindere dublul rol al presei comuniste, de agitator și de organizator co"ctiv

Chiar din numerele „Confecției" află că, pe lîngă sarcinile mari asumate în direcția îmbunătățirii cantității și calității produselor, fabricajh. Gheorghiu-Dej, plecînd de la angajamentul inițial de economii de 1.020.000 lei, mărit întii la 3.300.000 lei și apoi, în cinstea celei de a XV-a aniversări a Eliberării, la 7.000.000 lei, și-a propus, ca răspuns la Hotărîrea Partidului din 13—14 iulie, să realizeze economii în valoare de 14.000.000 lei, sporul de 7.000.000 reprezentînd contribuția colectivului său la miliardul; necesar ridicării în continuare a nivelului de trai al oamenilor muncii. Cum e și jiresc, organul de presă al întreprinderii care a fost distinsă pentru a paisprezecea oară consecutiv cu steagul de frunză pe ramură, se orientează în primul rînd către oglindirea-multilaterală a problemelor de producție. Prin articole de sinteză și reportaje^ interesante din care accentele critice nu lipsesc, — ziarul are chiar și o foto-critică, dire păcate nu îndeajuns de activă — prin portrete de frunzași și inovatori, prin informata substanțiale, „Confecția" reflectă munca uriașului colectiv dar totodată o și influențează. Este semnificativ în acest sens istoricul inițiativei de a forma comisii de control, la sectorul V.

În nr. din 30 mai al ziarului, în articolul „Marca fabricii", colectivul sectorului* V a fost aspru criticat, pe baza a numeroase exemple concrete, pentru lipsă de preocupare în ce privește îmbunătățirea calității muncii la unele operațiuni. Două săptămîni mai tîrziu ziarul relatea într-un reportaj amplu ecurile pe care articolul le-a avut în sector: la propunerea grupei de partid s-a organizat o brigadă de calitate-formată din comuniști frunzași în muncă; în același timp s-a luat inițiativa constituirii

-tații depuse de **brigada** de călărie, relurul
 eportajul „O zi din munca unui șef de **sector**”
 •nd.reptătește să credem că și, îmbunătățit s m V
 Dar **i**, **i**, **t**, **v**, **sectorului** V p o i . T r r
 - **numai** asupra muncii sectorului r s ^ v L a S o
 pentru calitatea superioară a **produsele**” pot stest
 pnn intermediul ziarului de metoda comisiilor d* ,
 bune rezultate, iar articolul de fond anu ' J
 Ha extinderea în toate sectoarele a eficientei

J ele biografia ,o, după nota care
 fotografe înfățișând aspecte pozitive din rnuncf
 despre felul în care se desfășoară acolo **StreTere**, , 1
 sectorul VI a câștigat primul'loc în . e e . , . Tec
 O concuz.e firească. De **asemenea** fără uimire , a
 Punzind prin fapte grijii partidului", **CTZ** **la** ********
 autocontrolor, s-a născut tot în sectarul VI
 devină un

care **ma** de cusut nasturi, mașină **care** execut f"
 'destoinică frunzașă Aurelia Ionescu ziaru vorbei
 informații; dar adeseori chiar aie
 •ce, 5.500 de cititori ai „Confecției” l î p t T f " TM
 •celor **mai** huni dintre ei.
 muncii și personalității

S L o s i ^ S i " S ^ r i ^ i r r r un

întreprinderea unde din 1953 funcționează uit i " 'erai
 tente de"
 "t- de muncă/de f ^ i " 1 ^ J " * ' *
 * ^ ^ ^ J e r ^
 gnja pentru copii, completea a num de n n ,
 socialiste. conica sapfăminală a marii unități

a P a r f »
 -înd satisfacția muncitorilor^ dela G, „heor,," n
 contribuția fabricii în , , , , pettL ecflif Z d ^ f *
 > Je **ct** mai bună calitate'adaugii ' S â t u , «
 ^ * elocvent al harnicului **colectiv de** , 5 S

PubUcarlr ^ ^ t ^ ^ o ! ; ^ ' ^ * " " ^ ^
 -simută pentru redactarea la un „t ma ^ t T n " W
 ulu, femeii" Pe probleme mai variate a „Col-
 femeie constituie majoritatea -sUwZnZf-Tr
 cența „Atitudini”, „Cunoașteți căzu " " p " ^ S -c S
 « o r We ^ tedeșTe S a ^ ^ n L S " ^ ^

I. M.

Cnrți noj

FĂNUȘ NEAGU: „NINGEA ÎN BĂRĂGAN" *)

Sentimentul că ne găsim în fața unui tânăr prozator de robust talent ne obligă, odată cu prețuirea obiectivă a însușirilor sale la un examen lucid și minuțios al acelor limite și stângăcii ce îi stingheresc într-o anumită măsură dezvoltarea.

Fănuș Neagu aparține generației tinere de scriitori, pentru care drumul către roman, dramă sau poem trece, aproape invariabil prin școala reportajului literar și, mai înainte, prin cea a ziaristicii. Ca și Alecu Ivan Chilia, Al. Mirodan, Pop Simion, Nicolae Ție, Eugen Mândrie sau Vasile Rebreanu, Fănuș Neagu a lucrat în presă, a crescut profesional și civic odată cu oamenii despre care scria și ale căror fapte intrau în cronică epocii. Pulsul actualității l-a simțit direct, iar acest contact fertil cu cei care făureau evenimentele a însemnat nu numai „cunoașterea vieții”, ci și formarea unui interes susținut pentru problemele de viață, de orizont moral, politic și social ale contemporanilor noștri.

Fănuș Neagu abordează în nuvelele și povestirile sale o tematică predilectă etică. Alegerea drumului în viață, respectul față de adevăr, sau, dimpotrivă, recursul abuziv la minciună și ipocrizie ca mijloc de chiverniseală, înfruntarea decisivă între vechile mentalități și germenii noii conștiințe socialiste, iată lot at'itea subiecte din a căror, tratare Fănuș Neagu desprinde unele semnificații majore.

*) Editura Tineretului, 1959.

„Oamenii au nevoie de puritate, existența lor nu se poate dispensa de cinste, curaj sau spirit de dreptate”, pare a ne spune autorul în nuvelele sale. Felul în care chiaburul Chiru Căpătau își asuprește familia, propriii lui copii, este o mărturie a schilodirilor morale pe care le provoacă patima înavușirii în oameni nu lipsiți de calitate, dar pe care îi dezumanizează instinctul de acaparare. Această idee este urmărită, în felurile ei manifestări, și în povestirile „Moștenirea”, „Cocoșul roșu”, „Noaptea lupului”, și în nuvela „Dușman cu lumea”. Violența, cinismul, brutalitatea sau fătărnicia își dau aici mina ori de câte ori personaje, chiaburul lingă („Cocoșul roșu”), hapsinul Nicolae Suflet din „Dușman cu lumea” sau afaceristul Dincă Șchiopul din „Salcia neagră” vor să-și atingă țelul.

Petreci din „Moștenirea” își chinuie cumplit tatăl. Pentru a-l sili să-i dea și partea de moștenire ce nu i se cuvine, Petrea își ia părintele, aflat în agonie, din așternut, îl zvîrle într-o sanie și îl duce la oraș. În speranța că avocatul va ști să smulgă tatălui său consimțământul testamentar, Petrea comite un act barbar neîncercând nici o remușcare pentru crima sa (tatăl moare înghețat de frig pe drum). Nicolae Suflet știe să smulgă șapte piei de pe om, așa s-a îmbogățit. Când puterea populară deschide țărănimii muncitoare drumul colectivizării, Nicolae Suflet simte că pentru el căile visatei prosperități s-au închis. Morala burgheză homo homini lupus se izbește de zidul solidarității de clasă a foști-

lor oprimați. Aceștia îl aruncă din mijlocul lor când Nicolae Suflet își dă, într-o anumită împrejurare, arama pe față. Ticălosul, în fața reacției mulțimii, exclamă coplesit: „Dumnezeule, toată lumea mă dușmănește”. Este un adevăr limpede : societatea noastră nu-i mai poate îngădui pe oamenii de felul lui Suflet, care în zilele secetei, și mai înainte, nu s-a sfit să lase muritori de foame copii, văduve sărmâne ori ologi, numai ca să-și rotunjească averea. Același spirit justițiar animă și actele inginerului Andrei Petride din „Noaptea lupului”, mimat că fostul său cumnat nu înțelege spiritul vremii, ispitit numai de mirajul cîștigurilor ușoare, nemuncite.

Spiritul de dreptate este propriu oamenilor simpli. Ei nu pot concepe actele de brigandaj tipice moralei burgheze, potrivit căreia un fiu lacom de cîștiguri își vinde tatăl siguranței, iar un altul îl grăbește moartea ca să-și însușească și partea de moștenire ce se cuvine fratelui sau. Scriitorul nu-i absolvă pe asemenea indivizi de sancțiunea pe care o merită. Pedepsa, în concepția autorului, are o determinare riguroasă: oamenii, din popor nu înțeleg să acopere nici o abatere de la cerințele unei vieți curate, întemeiate pe respectul virtuților care se numesc: libertate, dreptate socială, cinste.

După această succintă prezentare a povestirilor lui Fănuș Neagu, este momentul să spunem că prin atmosferă și procedee (reirospecții evocatoare, digresiuni lirice ce alternează cu momentele de tensiune dramatică, morală inculcată fățiș în unele replici, etc.), autorul se așează printre învățăceii maestrului Mihail Sadoveanu. Este o ucenicie ce nu estompează însă, de cele mai multe ori, originalitatea scriitorului, îndeajuns de personal ca să știe a evita pașișă ori manierismul. Și dacă, totuși, exigența este uneori biruită de comoditate iar spiritul critic moleșit de mulțumirea de sine, aceasta se întimplă mai cu seamă

atunci cînd obiectivul ideologic, conținutul, de idei al respectivei lucrări nu-i e suficient de precizat prozatorului însuși sau cînd lipsa de experiență și reminiscențele livrești se dovedesc mai puternice decît puterea sa de elaborare personală. Cultivarea excesivă a unui pitoresc primitiv, brutal, cu intenția de a înfățișa firea elem.entară a unor eroi din popor, reluarea stereotipă a cîtorva simboluri (ratate naiv, reprezintă carențe ale scrisului său. Simbolul cocoșului roșu sau al copacului trăsmit, pot spune ceva într-un context revelator prin datele analizei psihologice sau forța conflictului. Uneori, ca în cazul „Sălciei ..negre” rezultatul e pozitiv, alteori nu, deoarece simbolul în sine nu scutește un autor de încheierea unei lucrări epice, de justificarea logică a aceluși conținut uman și social pe care simbolul utilizat îl întruchipează și îl definește.

Cînd însă scriitorul își clarifică sensul narațiunii, el-oferă un exemplu de proză „just orientată și cu indiscutabile calități. „Copacul și umbra” este un exemplu. Laudă a maturității politice de care este capabilă o tînără țărăncă într-un moment dificil pentru gospodăria colectivă ce ia fînța în satul ei, nuvela precizează calitățile de observator atent, de povestitor sensibil la amănuntul cu putere de caracterizare ale autorului. N-am înțeles de ce Lănuș Neagu a inclus în cuprinsul volumului său de debut schița „Căruța cu lucerna”, o dulceagă istorioară despre iubirea pe care o inspiră un instructor de UTM unor tinere de aceeași vîrstă. Tonul melodramatic nu-l prinde pe scriitor, temperament epic înclinat spre zugrăvirea sobră, chiar aspră adesea, a realității.

O mai profundă limpezire a mesajului îi va permite lui Fănuș Neagu să devină cu adevărat stăpîn pe meșteșugul său și va da creației sale perspectiva la care ea aspiră.

H. Za-lis

LIVIU REBREANU: „OPERE ALESE”*)

Hiviu Rebreanu a realizat în Ion și Răscoala, romanul-freșcă al lumii țărănești după cum, în Pădurea spânzuraților a creat romanul de tip analitic. Schițele și nuvelele datină, majoritatea, din epoca de început a activității sale literare, sînt exerciții ale scriitorului asupra unor figuri, situații sau probleme psihologice, pe care le-a dezvoltat mai tîrziu în roman. Unele din ele cuprind scene de la țară cu acțiunea legată ie satul Amara și de împrejurimi (Cuibul visurilor, Ofilire, Proștii), altele definesc atmosfera orășenească pornind de la mahala spre centru (Cul'cușul, Golanii, Cearta, Strănutarea, Cuceritorul), ajungînd doar pînă la descrierea universului micilor slujbași dependenți de toanele șefilor (Ocrotitorul, Omul mic și oamenii mari, La urma urmelor). Granița spre „lumea mare”, a boierilor din centrul capitalei, e trecută abia în romane. în schițe și nuvele Reboreanu a descris doar lumea măruntă, oropsită, umilă de la sate și de la oraș. Numai „inteligenta” satelor ardelenne apare încă din primele sale lucrări epice (Vrășmașii, Idila de la țară, Dintele).

Un loc aparte îl ocupă nuvelele de război (Hora morții, Ițic Strul, dezertor, Catastrofa). Ele îmbogățesc literatura noastră cu pagini de analiză psihologică, adîncite mai tîrziu în romanul Pădurea spânzuraților.

Aceste nuvele, pe lîngă faptul că dovedesc capacitatea autorului de a urmări în perspectiva revelatoare a unor împrejurări deosebit de pregnante evoluția interioară, stările sufletești ale eroilor să-i, sînt, prin prezentarea nudă a faptelor, un document împotriva ororilor războiului imperialist și a urmărilor lui. Oameni simpli ca Ion Iliaramu și Boroiu (Hora morții), Ițic Strul și căprarul Gheorghe (Ițic Strul, dezertor) nu înțeleg rosturile uriașului măcel, sînt înspăimîntați de obligațiile care le revin

pe front și de eventualitatea morții, iar Candate din nuvela Catastrofa se răzvrătește și încearcă să-i deschidă ochii și în diferențului David Pop, strigîndu-i: „Ne vîrsăm sîngele prin țări străine și nu știm pentru ce... Dar ce avem noi cu sîrbii? Ce avem cu rușii ori cu italienii?... Ce ne-au făcut și ce le-am făcut?”

Intrat în literatură prin schiță și nuvelă, Liviu Reboreanu s-a afirmat cu romanul de mari proporții Ion, primul roman social cu tematică rurală de la noi.

Ion a apărut în anul 1920. Reboreanu a surprins, în esența ei, viața colectivității rurale, iar problema pămîntului, determinantă în conflictele dintre țărani în lumea capitalistă, formează centrul de greutate al romanului. Totul e sugestiv înfățișat pînă în cele mai mici amănunte, gradat într-o succesiune de momente puternice, reconstituite fără nici o urmă de diluare lirică.

În special, scenele de la țară sînt prezentate cu o concentrare extremă, într-un stil strîns și grav, expresie artistică a însăși acestei vieți. între cele două războaie mondiale, apariția romanului Ion este o replică la întreaga literatură sămănătoristă, cu viziunea ei idilică și patriarhală asupra satului românesc. Pentru Reboreanu satul este o realitate socială tragică, generată de structura obiectivă a orînduirii burgheze.

Faptul de a publica în aceeași ediție piese reprezentative din volumele sale de început precum și unele bucăți rămase pînă acum în periodicele vremii e un merit al editorului care ne ajută să urmărim mai ușor procesul de formare a scriitorului și în aceeași măsură drumul parcurs de la debut pînă la marea realizare artistică pe care o înregistrează Reboreanu prin romanele sale sociale.

în studiul introductiv, criticul Ov. S. Crohmălniceanu emite o seamă de prețioase observații asupra operei lui Reboreanu, în

*) E.S.P.L.A., 1959.

întregime, urmărind și discutând totul cu o deosebită obiectivitate științifică. Este relevant caracterul dominant realist al operei lui Rebreanu, fără să fie trecute cu vederea urmele de naturalism din creația scriitorului. Se pune în valoare faptul că Rebreanu a arătat, prin descrierea diferitelor momente din viața satului și a orașului, mizeria, ignoranța, umilința în care trăiesc oamenii, „tragismul cotidian al existențelor mărunte”, și că a știut să adâncească analiza psihologică în sensul

bun, realist. Toate aceste afirmații sînt bazate pe o bogată documentare. Referitor la romanul Ion, Ov. S. Crohmăniceanu sublinază faptul că se întîmplă prima dată ca în opera unui scriitor român să apară pe prim plan antagonismul de clasă în lumea satelor.

• Ediția a fost alcătuită și îngrijită cu sîrguință și pasiune de N. Liu, căruia i se datoresc și notele bibliografice de la sfîrșitul volumului întîi.

B. L.

TUDOR VIANU: „IDEILE LUI STENDHAL”*)

Henry Beyle, scriitorul care a prevăzut că va fi citit și înțeles abia pe la 1880 și desigur după această dată, el murind la 1847, n-a fost un profet mincinos. Într-un mod impresionant, cărțile lui principale s-au menținut constant în actualitate, oferind o tentație puternică scriitorilor și criticilor literari, care, de un veac și mai bine, le-au cercetat și le cercetează din cele mai diferite unghiuri de vedere, fără ca prin aceasta să putem considera astăzi exegeza lor epuizată. Printre ultimii cercetători — de fapt chiar ultimul în ordine cronologică — s-a afirmat academicianul Tudor Vianu, în eseul său substanțial și armonios gândit, ce poartă titlul: „Ideile lui Stendhal”.

Autor al unei literaturi „de idei” — cum îl caracterizează Balzac în remarcabilul articol despre Mănăstirea din Parma, apărut în „Revue de Paris”, anul 1830 — Stendhal a fost indiscutabil scriitorul, în laboratorul căruia conștiința reflexivă era unul dintre personajele cele mai ascultate. Pornind de la acest aspect specific, acad. Tudor Vianu a putut în mod legitim să-și propună ca temă a înfățișii „istoric și critic toate direcțiile gândirii lui Stendhal”. Autorul studiului nu urmărește și ideile dizolvate în

imaginea literară a marilor romane stendhaliene, dedicîndu-se deocamdată munca de a elucida în atitudinea „intelectuală, metodele și ideile fundamentale” ale scriitorului, „așa cum rezultă ele din scrierile lui minore și din acele mărturii sporadice, în care aflăm oarecum materia primă a creațiilor sale de mai tîrziu”. Cu toată această voință restrîngere a ariei de investigații, studiul prilejuiește cititorului cîteva ceasuri de inițiere inteligentă în atelierul de gîndire al unui scriitor, care a profitat enorm, ca artist, de pe urma ideilor sale.

Este vădită preferința autorului eseului pentru genetica ideilor, în lămurirea căreia cercetarea sa poate dispune de avantajele unei întinse culturi. Este vizibilă ușurința cu care zugrăvește atmosfera ideologică care a precedat o carte și plăcerea susținută de o intuiție sigură, cu care stabilește filiația unei teme sau a unui motiv literar, la nivelul literaturii europene.

Studiul acad. Tudor Vianu e împărțit în opt capitole („împrejurările vieții”, „Caracterul omului”, „Ideile filozofice și morale”, „Ideile politice”, „Atitudinea față de Napoleon”, „Cunoașterea popoarelor”, „Despre iubire”, „Ideile estetice și literare”). Organizarea cărții nu este de fel arbitrară. E inutil să explicăm de ce ideile au fost expuse după ce s-a făcut o descriere a im-

*) E.S.P.L.A., 1959.

prejurărilor de viață și a caracterului scriitorului, sol în care ele își înfig adânc rădăcinile. Inspirată ni s-a părut detașarea într-un capitol de sine stătător, a atitudinii scriitorului față de Napoleon, îndreptățită nu numai de variația sentimentelor cu care Stendhal a privit în decursul timpului pe primul împărat al Franței burgheze, dar și de importanța a ceea ce s-ar putea numi tema napoleoniană., în literatura lui Stendhal și a altor artiști ai secolului trecut. Am semnalat totodată subtilitatea cu care autorul descoperă în portretele naționale făcute de Stendhal (în capitolul „Cunoașterea popoarelor”), „elemente revelatoare ale psihologiei” stendhalene. Faptul este consemnat cu o impasibilitate universitară, dar, asociat cu asentimentul care se dă informației lui Prosper Merimee — după care, lucrul Stendhal se lăsa deseori tîrît de sentiment, în ciuda propriei lui dorințe — devine caracteristic și pentru profilul scriitorului și pentru cel. al criticului. Obiectivarea, ni se sugerează, nu înseamnă anulara celui care cunoaște. Stendhal recunoaște în psihologia popoarelor, foarte adesea, ceea ce îi era cunoscut foarte bine prin autoanaliza sa.

Acad. T. Vianu deschide un foc polemic puternic împotriva încercărilor infructuoase și total nejustificate ale exegezei fasciste, de inspirație nietzscheană, de a-l alinia pe Stendhal trupei voluntarismului sîngeros și aventurist, lăsînd în rest ca profilul scriitorului să se contureze din analiza însăși.

Biografia lui Stendhal — se subliniază în studiu — a fost intim și uimitor de fericit împletită cu biografia epocii, ale cărei scene importante și uneori secrete scriitorul le-a. cunoscut nu numai pe calea documentelor dar și nu rareori, în modul cel mai direct. Putem spune că Stendhal a anticipat așa dar dezideratul scriitorului contemporan, de a-și confunda viața cu ceea ce e esențial în istorie, fapt care constituie unul dintre motivele tinereții cărților lui. Om a cărui formație spirituală amintea pe acea a intelectualilor secolului al XVII, Stendhal, cu toate Inconsecvențele sale, a fost în esență un radical jubilînd de bucurie la primirea

veștii decapitării lui Ludovic al XVI-lea, un admirator focos al energiei napoleoniene atîta timp cît ea a servit „virtuțile republicane”, un iacobin urmărit de poliție pentru ateismul și mai ales aversiunea sa împotriva legitimiștilor. De o mare actualitate este prezentarea surselor filozofice ale scriitorului, — descins din materialism și senzualism, elev al lui Destutt de Tracy, al lui Flelvetius, Condillac, Cabanes ș.a., — mai ales astăzi, cînd revizionismul, mistificînd adevărul, pretind a recunoaște în literatura realistă a veacului trecut, rodul unui realism „spontan”, liber de sprijinul pe care-l oferă ideologia. Autorul studiului despre ideile lui Stendhal expune cu o justificată migală ideile politice avansate — în epoca dată — ale scriitorului, idei, care, alături de orientarea lui materialistă, au contribuit substanțial la elaborarea romanelor sale valoroase prin adevărul politic, social și psihologic inclus în ele. Am fi dorit însă poate o prezentare mai reliefată a importanței pe care au avut-o ideile politice în structura universului artistic stendhalian. Faptul că astăzi, o serie de scriitori și critici francezi ca Aragon, Claude Roy, ș.a., pot vedea în Stendhal pe scriitorul care a făcut o cotitură în literatura secolului, pe părintele „romanului național” (francez nn.), al romanului modern bazat pe cunoașterea profundă a istoriei, (Aragon) are desigur directă legătură cu concepțiile politice ale scriitorului. În acord cu aceste idei politice au fost și ideile lui filozofice ca și cele estetice și literare pe care — după cîteva însemnări pe marginea interesantului volum închinat dragostei, De l'Amour, actul de naștere teoretic al așa-numitei dialectici a sentimentului — acad. Tudor Vianu le supune analizei, precizînd caracterul realist al artei reclamate de Stendhal sub lozincă „romanticismului”. Acest capitol, ca și întreg volumul, beneficiază de pe urma unui talent al expunerii metodice, clare și al unui stil elegant, de o căldură reținută, calități pe care cititorul s-a obișnuit de mult să le asocieze scrisului acad. Tudor Vianu.

Titus Priboi

"Revista Tzevistelor"

— Din (ară) —

CRITICA DIN „LUCEAFĂRUL” nr. 22-25

„Luceafărul” și-a sărbătorit de curind un an de activitate. Un an de activitate rodnică în slujba literaturii noastre realiste, de promovare a literaturii valoroase, inspirată de problemele arzătoare ale actualității.

Revista „Luceafărul” se distinge în viața noastră literară mai ales ca o tribună a tinerilor scriitori. Creația tinerilor e promovată și încurajată, îndrumată și publicată. Sectorul criticii literare nu face excepție. Cronica literară e ținută cu competență de tînărul critic Ion Dodu Bălan, cronică dramatică de nu mai puțin talentatul Valeriu Rîpeanu, rubrică „profiluri literare”, e semnată de tinerii Al. Oprea, Eugenia Tudor, etc., iar pagina de recenzii, bine scrisă, — grupate sub titlul cronicăresc „O seamă de cuvinte”, e realizată de asemenea aproape numai de tineri. În același timp, mai în fiecare număr, critici consacrați, cu îndelungată experiență (Ov. S. Crohmălniceanu, Silvian Iosifescu, Mihai Novicov, Vera Călin, George Macovescu, Al. Dima, Constantin Ciopraga, etc.) iscălesc articole interesante de orientare. Dacă ta aceasta adăugăm „Mențiunile” acad. Perpessicius prezente în fiecare număr și sporadicele articole ale acad. Tudor Vianu, căpătăm o imagine a colaborării întru aceleași scopuri a tuturor generațiilor de critici și istorici literari, așa cum a fost ea realizată în paginile „Luceafărului”.

În numerele de care ne ocupăm s-a discutat amplu pe marginea celui de al treilea Congres al scriitorilor sovietici. Au fost reproduse documente ale Congresului (Salutul CC. al P.C.U.S. către Congres și Răspunsul Congresului la salutul CC), au fost relatate lucrările sale, iar articole documentate au subliniat importanța dezbaterilor Congresului pentru literatura sovietică și pentru dezvoltarea metodei realismului socialist în întreaga lume. În numărul din 15 iulie, Mihai Novicov oprindu-se din nou asupra lucrărilor Congresului, desprinde din multitudinea problemelor abordate acolo, pe cele ale criticii literare. Criticai arată că, într-un țel, la Congres problemele criticii au stat în centrul dezbaterilor. Sarcinile de mare responsabilitate care revin criticii literare, așa cum reies ele și din cuvîntarea tov. Hrușciiov, — subliniază M. Novicov — se reduc sintetic la o singură cerință : principialitate sub toate raporturile.

Cum spuneam, articolele de orientare nu lipsesc din revistă, ele înscriindu-și tema în sfera preocupărilor de prim ordin ale șantierului literar. Apare astfel cu claritate rolul activ al redacției, care nu publică ceea ce i se oferă, ci stimulează, solicită criticii în rezolvarea problemelor curente.. Am releva în această direcție articolele închinete reportajului a cărui importanță actuală a fost nu odată subliniată și în jurul căruia discuțiile au fost cîteodată lipsite

de un punct de vedere constructiv. Firește „Luceafărul”, care promovează stăruitor și lăudabil reportajul, nu a putut să rămână pasiv. Articolul scriitorului Eugen Barbu, cunoscut ca un pasionat al reportajului, pledează convingător pentru un reportaj literar care să îmbrace simplitatea și sobrietatea faptului emoționant în haina strălucitoare a literaturii. Numai în acest fel, crede scriitorul, capătă „bobul de diamant surprins de reporter”, semnificații sociale. George Macovescu, care se ocupă de multă vreme de problemele reportajului, discută despre „autentic și veridic în reportajul literar”. Criticul stabilește caracterul specific al reportajului ca gen literar — specificitatea reflectării în reportaj —, ridicându-se împotriva tendinței către ficțiune a unor reporteri. Criticul observă că în acest fel se șterge granița dintre reportaj, nuvelă și schiță. Reportajul trebuie să opereze necondiționat, crede G. Macovescu, cu personaje și fapte întâmplare în realitate (adică autentice) și nu cu ficțiuni. Fantazia în reportaj, posibilă și necesară, nu trebuie să creeze situații sau figuri imaginare. Acei ce susțin contrariul (sau realizează material acest punct de vedere) — survine alarmat criticul — semnează de fapt actul de deces al reportajului, înglobându-l în genul scurt (schița și nuvela). Distincția făcută de G. Macovescu e fără îndoială, în mare, justă. Numai că așa cum e formulată devine prea rigidă, iuzind să încorseteze într-o nefirească izolare două genuri apropiate și multe înrudite. Adevăratul reporter pornit de la datele concrete ale realității înconjurătoare nu se poate lipsi în opera lui de ficțiune. Imaginarea viitorului, consecința a prezentului observat și dezvăluit de reporter, ține negreșit de ficțiune (ca și cteodată, evocarea trecutului pe baza acelorași date ale prezentului) și aceasta nu știrbește cu nimic valoarea reportajului și nici nu-i viciază specificul. Și apoi cum se poate determina cu strictețe întotdeauna deosebirea dintre reportaj și, să spunem, schiță? în „Țara de piatră” zguduitoră întâmplare a modului coborât din creierul munților să vindă

o legătură de lemne pe șapte lei. e o schiță sau obligatoriu numai o secvență dintr-un reportaj. Așa dar precizările din articolul tov. Macovescu sînt foarte necesare și binevenite. Dar absolutizarea lor poate duce la concluzii nedorite de nimeni.

Articolul Verei Călin „Poem epic și roman” răspunde unei cerințe asemănătoare. Documentat, articolul se ridică împotriva acelei opinii (cu circulație frecventă în viața noastră literară din ultimii cîțiva ani) care consideră poemul epic ca desuet, depășit, acordînd în cadrul genului epic, rolul absolut romanului. Apelînd la fructuoase fapte de istorie literară, autoarea demonstrează posibilitățile poemului epic ca gen literar. În „Temele și viața” Silviu Iosifescu se oprește asupra înoirilor fundamentale — și de ordin tematic — pe care realismul socialist le-a adus în creația artistică. Tematica muncii, pe care Gorki o indica drept temă centrală a realismului socialist, a pătruns puternic în literatură, cu un rol categoric preponderent, determinînd o nouă etapă în procesul de diferențiere a romanului. Acordînd muncii locul pe care îl deține obiectiv în viața oamenilor și îndeosebi în construcția socialismului — arată tov. Iosifescu — realismul-socialist a căpătat puțința de a oglindi toată complexitatea vieții din zilele noastre. Ierarhizarea temelor în literatura realist-socialistă reflectă ierarhia obiectivă a activității și preocupările oamenilor, creîndu-se posibilitatea de a fi surprinsă mai în profunzime esența realității. Am observat însă că în articolele de problemă publicate de „Luceafărul” criticii iau într-o formă sau alta idei sau probleme asupra cărora se opriseră și în alte rînduri, pornind probabil de la convingerea că scriu pentru o revistă care se adresează mai ales tineretului și că tinerilor nu e rău să le reamintească adevăruri știute sau parțial cunoscute. „Luceafărul” ar trebui să inițieze și discuții asupra unor teme importante, privite însă sub laturi puțin abordate. În acest fel articolele de orientare ar fi ferite de reluări și repetări nu întotdeauna bine venite, și încă ceva, ar căpăta un ascuțit polemic necesar într-o

revistă tinerească așa cum e „Lucașfărul”.

Cronica literară o ține cu regularitate conștiințioasă I. D. Bălan. Tînărul critic a trecut cu succes examenul dificil pe care-l presupune sarcina de cronicar. Cronica sa e mereu vioaie și la obiect, ferindu-se de clișee, bogată în asociații care dovedesc o informație străbătută de pasiune tinerească și dragoste pentru literatură. Cronica foarte amplă (de-a lungul a două numere) la volumul lui Mihai Beniuc „Cu un ceas mai devreme”, face efortul de a nu prezenta doar descriptiv sau analitic noua carte a poetului. I. D. Bălan găsește în poezia lui Beniuc o dimensiune etică centrală, ordonatoare, care îi dă substanță și unitate. Aceasta e, demonstrează cronicarul, ideea de timp în lumina înțelegerii materialist-dialectice, ideie care străbate poezia lui Beniuc din ultimii ani. În cronică, la „Oaie și ai săi” de Eugen Barbu, I. D. Bălan subliniază ordinea logică în succesiunea nuvelor din volum. Ordinea aleasă, precizează cronicarul, îndeplinește o funcție estetică și anume de a înfățișa un tablou monografic al clasei muncitoare într-o anumită perioadă istorică. Și cronică demonstrează că într-adevăr Eugen Barbu a creat prin eroii săi, un tablou autentic, impresionant al vieții muncitorilor dintre cele două războaie, al luptei lor tăcute, modeste pentru marea Eliberare. Cît privește cronică, la ultimul volum al lui Petru Vintilă, „Linia vieții”, după ce-și exprimă nemulțumirea pentru faptul că, deși bine primit de critică, volumul nu a suscitat mai multe discuții și controverse (numai astfel își poate dovedi o carte valoarea?), cronicarul „Lucașfărului” îi relevă cu justețe nota, în general pozitivă. I. D. Bălan nu trece însă cu vederea și scăderile volumului, pe care le semnalează atenției.

Am spune însă că în cronică sa Dodu Bălan face uneori exces de erudiție. Vrei nu vrei, trebuie sau nu trebuie, citatul latinesc te întâmpină, (deși revista se angajează să nu-l prea folosească), în altă parte se reproduc de prisos maxime ale unor gânditori sau oameni de știință („Marele savant francez Claude Bernard a spus

odată...”) ș.a. Toate acestea, încarcă cronicele, altfel interesante și frumos scrise.

De cîteva luni Valeria Rîpeanu semnează cronică teatrală, care inițial nu intrase în preocupările revistei. Ceea ce se impune subliniat în cronică teatrală, a „Lucașfărului” e faptul că discută mai ales spectacolele puse în scenă la teatrele din provincie. De obicei cronicarii frecventau destul de rar teatrele din provincie, ale căror realizări le deveneau cunoscute numai cu prilejul turneelor în București. În acest fel ajutorul competent de care aceste colective teatrale aveau realmente nevoie era greu și sporadic obținut. Inițiativa „Lucașfărului” e de aceea binevenită. V. Rîpeanu se deplasează ușor și scrie judicios despre montările de la Baia Mare și de la Iași, de la Cluj și Ploești, de la Teoșani și Orașul Stalin. În ultima vreme — se observă — a căzut însă și el în păcatul unor cronicari dramatici care se opresc îndelung asupra textului și apoi expediază înghesuit realizarea scenică propriu-zisă. V. Rîpeanu echilibrase fericit la început cele două sectoare (dacă e permis a spune astfel) și o revenire la procedeele inițiale e de dorit.

Cele două profitudini (la rubrica „Profitudini literare”) închinată respectiv lui Nicolae Ție și Violetei Zamfirescu stau sub semnul aniversării a 15 ani de la Eliberare. Al. Oprea și E. Tudor creionează cu discernămint profilurile celor doi scriitori, precizînd dimensiunile personalității lor.

La capătul însemnărilor noastre se cuvine să spunem ceva și despre „Mențiunile” acad. Perpessicius. În ele observațiile erudite sînt țesute cu arta atît de proprie maestrului. Aprecierea noastră e firește de prisos dar, trebuie spus, rubrica deținută de acad. Perpessicius, tînjește de cîteva luni după literatura de actualitate, pe care autorul „Mențiunilor” o abordase pînă mai ieri cu real folos.

Binevenite ar fi în paginile „Lucașfărului” cronici plastice, muzicale și cinematografice. Profilul i s-ar împlini în folosul tineretului căruia i se adresează în primul

PROZA ȘI POEZIA ÎN „IAȘUL LITERAR” nr. 7/1959

Observația cu privire la deosebirea de valoare dintre critica publicată în „Iașul literar” — în general bună — și beletristica din aceeași revistă — în general slabă, observație multă vreme nedesmințită, a început treptat să-și piardă valabilitatea. Proza și poezia, revistei ieșene s-au eliberat încetul cu încetul de monotonia dulceață care le năpădea nu odată, de apolitismul prost deghizat sub termeni de rezonanță actuală (mai ales în poezie) și au devenit mai viguroși atașate de actualitate. Evoluția aceasta nu poate decât să ne bucure. Revista și-a lărgit și cercul de colaboratori și aproape în fiecare număr întâlnești nume noi care nu rareori iscălesc lucrări merituose.

Firește, nu simțeam încă în stare să aplaudăm din toată inima actuala etapă în dezvoltarea revistei ieșene, sau, mai exact, revista nu este încă în stare să primească aceste aplauze, rezervele noastre fiind determinate, natural, de unele neajunsuri care mai pot fi remarcate în paginile „Iașului literar”.

Așfel, chiar în numărul 6, din cele șase bucăți, de proză publicate, niciuna nu are o tematică citadină. Ar fi birocratic să apreciem, profilul unei reviste după procentajul tematic. Dar poți aprecia o revistă după importanța pe care o acordă unei teme sau alteia. Desigur, disproporția aceasta nu ne poate împiedica să constatăm obiectiv calitățile fiecărei bucăți în parte. Ar fi de vorbit mai întâi: despre cele patru povestiri ale lui Remus Luca. Cu Filon Gherman — cel care povestește — am făcut cunoștință mai de mult. Un bătrinel ager la minte (dealtfel el însuși declară, disprețuind falsa modestie, că nu e prost), care observă cu ascuțime și nu fără un umor grav, moromețian (nu prin pastişă, ci prin apropierea celor doi autori — Marin Preda și Remus Luca — de aceleași esențe ale filozofiei practice țărănești care implică detașarea prin ironie de lot

ce este tradițional și — aparent — etern) ceea ce se petrece în jurul său și, în măsură mai mică, ceea ce se petrece înăuntrul său. Caracteristică în cele patru „povești” ale lui Filon Gherman ni se pare observarea minuțioasă a trecerii de la vechi la nou, a revoluției din conștiințe. Filon Gherman este un om care judecă prezentul în comparație permanentă cu trecutul dar nu soluționează paseistic paralela, ci invers, căci comparația la el este net în favoarea prezentului. Anghelina, pe vremea când pământul era al ei, nu s-ar fi încumetat să intre în apa rece care-i ajungea pînă la brîu, pentru a secera orezul: „Păi, mi-era frică să nu mă ude”. Acum pământul este al colectivei și dispar parcă și sentimentele mărunte, egoiste. Angheliră intră în apă dînd un exemplu de curaj și celorlalți colectivști. Orezul nu trebuia să se piardă.

Filon Gherman înregistrează cu satisfacție, ca pe un rezultat propriu, constatarea lui Marin cu privire la schimbarea Anghelinei. „Cînd erai săracă erai mai fricoasă. Acu te-ai vitejit”. Pentru el, comportarea curajoasă a Anghelinei este încă o dovadă zdrobitoare în confruntarea prezentului cu trecutul. În „Prietenii”, care ni se pare și cea mai bună „povestire”, prozatorul a subliniat cît se poate de concludent un adevăr verificat: țărani, pentru care trecutul a însemnat sărăcie și durere, primesc în cele din urmă, fără excepție, înnoirile revoluționare, chiar dacă le primesc mai tîrziu, și chiar dacă o vreme li se opun din inerție.

Nu ni s-a părut destul de limpede ideea cuprinsă în povestirea „Ceasul de mină”, în care brigadierul Petreci Țirtea e prezentat cu simpatie de la început, dar care în final e oarecum admonestat fiindcă a reproșat unui colectivist din brigada sa o întîrziere de vreo trei ore la muncă. Spiritul de disciplină al brigadierului e văzut de Filon Gherman, și, de autor implicit, ca o manifestare de înfumurare, datorită țap-

tului că brigadierul posedă... un ceas de mină.

Semnificația faptului ni se pare minoră și oarecum întoarsă, iar morala : „Pe urmă Țirlea nu și-a mai arătat așa de des ceasul”, — naivă. Nișel gratuit apare și refuzul lui Micit („Om sucit”), de a intra în colectivă, pînă nu este „lămurit” de nu știu cîte ori de către echipa de agitație. Atitudinea acestui țăran poate fi explicată doar prin cuvintele lui Filon Gherman : „Om sucit, ce mai ?!” dar nu este oare prea puțin ca justificare artistică? (Nu fâgăduim însă că discuția din tren între Filon Gherman și Micit este amuzantă, și că eroul are ceva atrăgător în „suceala” lui).

Tot în cadrul țărănesc, dar în alt mediu social (e vorba de o familie chiaburească) se petrece și acțiunea povestirii lui George Sidorovici, „Samoilă Buburuz”. Samoilă Buburuz a murit și bătrîni din jurul catajcului său îi evocă viața. Procedeul artistic nu este nou. Retrospectiva postumă a fost utilizată mult în literatură, dar aceasta nu anulează originalitatea povestirii ca atare.

George Sidorovici a creat o figură interesantă de îmbogățit prin mijloace murdare, a urmărit un proces de dezumanizare nu numai individuală, căci atitudinea lui. Samoilă Buburuz s-a transmis — nu ereditar, ci economic — asupra întregii sale familii, asupra fiilor și fiicelor și, prin ei, asupra ginerilor și nepoșilor. Moartea lui Samoilă Buburuz înseamnă totuși moartea unei lumi, căci urmașii lui nu mai au forța socială de a-și continua îmbogățirea prin jaf și prin exploatare. În zilele noastre, un Samoilă Buburuz moare definitiv, acesta e sensul povestirii lui Sidorovici.

Încărcată de toate șabloanele uzate în acest domeniu, schița „Lelea Saveta” de Mia Dumitriu nu mai poate convinge fiindcă povestește, fără un har deosebit, un fapt nu tocmai interesant. Lelea Saveta nu vrea să intre în colectivă fiindcă vrea să-i lase pămîntul, ca zestre, fiicei sale, dar deoarece fata se mărită cu un colectivist, lelea Saveta consideră că problema zestreii trebuie rezolvată altminteri

și. dă pămîntul la colectivă, socotind astfel că și-a înzestrat fata. Lucrul acesta se putea spune într-o frază, cum am făcut noi, decît în două pagini și jumătate de revistă, cum a făcut Mia Dumitriu.

Poezia a înregistrat incontestabil un progres, sub raportul apropierii de actualitate. Trebuie de asemeni remarcat că alături de poeți prezenți-de mai multă vreme în paginile revistei ieșene (Andi Andrieș, Floria Zilieru, Nicolae Țațomir, Florin Mihai Petrescu și alții) apar și nume noi, ca : Silviu Rusii, Constantin Paiu, Cristian Simionescu etc., ale căror versuri, chiar dacă nu au încă poticneli, sînt scrise cu entuziasm și cu dragoste pentru temele tratate.

În poezia „Coloana partidului”, Andi Andrieș își exprimă încrederea că, în curînd, va putea păși în coloana mare a partidului, dacă va fi socotit demn pentru aceasta: „Deci dacă voi, în curînd,/veți socoti că sînt demn și sînt tare,/eu am să știu cum să țin — fremătînd—/pasu-n coloana partidului, mare”. Mai rece și mai artificială, cealaltă poezie, „Spune-mi, tinerețe...”, e compusă pe un dialog între poet și tinerețea poetului. Dacă unele din întrebările poetului, sînt oarecum naturale, unele răspunsuri însă nu au nici o legătură cu întrebarea la care trebuie să răspundă. Cîteva exemple : „—Spune-mi, tinerețe, încotro te-ndrepti ?/—Calea mi-o arată oamenii înțelepți!” (totuși, încotro te-ndrepti?); „—Munca nu-ți apasă zilele din greu ?”/ — Zilele-rni le dăruî Patriei, mereu” (iar n-a răspuns la întrebare); „Spune-mi tinerețe, timp mai ai de vise ?/ — Pentru vise pururi porți îmi sînt deschise” (sînt lucruri deosebite).

Dintre poeziile lui Floria Zilieru este de menționat „Cîntecul de legănat copiii lumii”, de data aceasta un cîntec de... tată („din seva bărbăției (?) un cînt duios de tată”), o chemare la apărarea vieții tuturor copiilor din lume.

„Paul Robeson” de Ștefan Iureș este un omagiu adus reprezentantului adevăratei Americi: „La mulți ani, Paul Robeson, iu-

bim vocea ta/vocea Americii fără minciună".

florin Mihai Peirescu îi comunică „Lui Eminescu...” în versuri frumoase, încetarea însingurării marelui poet, integrarea lui deplină în conștiința mulțimilor : „Dar eu, te simt aproape, alături de noi/Luceafăr care suie cu vremurile noi,/Te-ntoarcem •ție însuși și tu ne-mbogățești/Tezaur nesecat, cu cât ne dai, tu crești./Intinerind de-a pururi și-nsuflețind într-una/Cît peste mări visli-va, mereu aceeași, luna...”

Nu-l vedem pe activist în poezia lui Tudor Manta „Drumul activistului spre sat”. Toamnă, stepă, vînt aspru, amărăciuni, un drumeț care se odihnește o clipă „pe reavănul pămînt” și urmărește zborul cocoarelor „spre soare-apune”, își trece palma fierbinte peste față „și cugetă la cîte. sînt încă de făcut”. Acesta să fie activistul ? Orice drumeț poate face aceste lucruri, fără să se denumească neapărat activist.

’Silviu Rusu identifică pacea cu zîmbetul și cu răsufletul copilului său.

Ne îndoinim însă că poezia „Rid” de

Cristian Simionescu trebuia să apară, chiar la rubrica „Porți deschise”, în forma ei de acum. Autorul declară: „Războiul își arunca creerii metalici /în timpanele mele plăpînde/și în privirile mele mute”. încercați să vă imaginați acești creeri (de ce creeri?) metalici aruncați cacofonic în timpane și în priviri și veți înțelege ce este confuzia imagistică. Sau: „...și vînturile proaspete, noi / mi-s dragi / și le străbat, împingîndu-le de umeri, / citind...” încercați să-l vedeți pe poet străbătînd vînturile și împingîndu-le totodată de umeri și veți înțelege de ce „lașul literar” nu trebuie să-ndrume un tînăr poet, pare-se talentat, pe un astfel de drum, fie și numai publicîndu-i această poezie, cel puțin confuză.

Desigur, nu astfel de poezii caracterizează activitatea revistei ieșene și ne-am oprit mai mult asupra lor, tocmai pentru a arăta că ele nu-și mai au locul în revistă.

Privită însă în ansamblu, partea beletristică a „lașului literar” creează impresia tonică a unei orientări lucide către actualitate, a unei îmbunătățiri substanțiale și continue.

D. P.

— de peste hotare —

„OKTEABR” nr. 6

revista din Moscova își deschide ultimul său număr prin articolul lui Constantin Grișin consacrat temei „Oamenii și comunismul”. Romanul Verei Saltikova, pe care revista îl publică în întregime, zugrăvind destinul unei tinere fete Masa care împlinește 28 de ani în zilele noastre, pare să exemplifice temele cuprinse în articolul lui Grișin.

„Okteabr”, recent criticată pentru sărăcia liricii sale, publică în nr. 6 un bogat pachet de poezii de o mare diversitate tematică. Ateaxandr Prokofiev semnează un pastel cu tinctură filozofică intitulat „Dimineața”. Poetul cabardin Akim Keșotov zugrăvește diverse aspecte ale pă-

mîntului natal. Numărul pare într-adevăr închinat stepii, căci poetul ucrainian Mihail Godenko dedică o suită de poeme stepii natale precum și Mării Negre, iar Vădim Spitzer narează o întâmplare petrecută în stepa înzăpezită. Nikolai Treapkin aduce o serie de meditații „pe marginea fluviilor sale”. Samuel Marșak continuă să publice remarcabile traduceri din poetul scoțian Robert Burns.

Noile teritorii chemate la viață de grandiosul pian pentru industrializarea teritoriilor răsăritene alcătuiesc un larg obiect de interes al publicisticii. Sub titlul „Mîine începe astăzi” Ignat Nazarov iscălește un reportaj din Kazahstan în care zugrăvește viața pe pămînturile dește-

nite, la 3 ani după începerea campaniei. Evgheni Ananiev, reîntors din Siberia septentrională, publică un reportaj despre taigaua petroliferă.

Atenția deosebită pe care presa sovietică o acordă de la un timp problemelor d'e urbanistică și arhitectură se reflectă și în „Okteabr” prin trei ample materiale despre construcțiile Moscovei; se discută o mare varietate de aspecte, de la problemele industriei de construcții, și pînă la esteticaobilelor, Interioarelor în noile apartamente.

Continuînd seria portretelor literare, revista publică articolul Elenei Odiņova despre creația lui Nicolae Zadomov și un articol consacrat poeziei lui N. N. Aseev. Romanul lui Salcea Tok, scriitorul bașchir, „Cuvîntul lui Ara” este analizat de Galina Kolesnikov.

În nr. 6, materialul de bază al sectorului de critică este un amplu studiu monografic al lui Lev Niculin cu privire la Cehov. Autorul scoate la iveală date inedite din viața genialului, scriitor rus. Evgheni Nipovici consacră un articol cărții lui Ozerov „Pe drumurile realismului socialist”.

Tamara Trifonova continuă să apere ultimul roman al Verei Panova. Acesta a stîrnit o anumită opoziție din partea unor critici. Autoarea articolului răspunde pe un ton viu și caustic lui Lev Korinov. De semnalat că în „Novii Mir” redactorul responsabil adjunct al revistei, polemizînd cu Stepan Zlobin, ia și el apărarea „Romanului sentimental” protestînd împotriva unor semne de îngustime în aprecierea creației

P. I.

„LITERATURAIA GAZETA” ÎN SIBERIA

eînd centrala electrică de la Bratsk — scrie Averell Harri-man în „New York Times” — I va fi construită, ea va da de două ori mai multă energie electrică decît cea mai mare centrală electrică din S.U.A.”.

Fostul ministru american, care a vizitat timp de peste o lună U.R.S.S. și-a manifestat într-un articol închinat Centralei Electrice Siberiene, sentimentul de admirație față de marea realizare a oamenilor sovietici care au stăvilit torentul fluviului Angara pentru a construi acolo cea mai mare centrală electrică siberiana.

„În avionul cu reacție care m-a transportat de la Irkutsk la Moscova, adică pe o distanță de 3000 mile, ca și într-un alt avion sovietic cu care am zburat în acele regiuni pustii din Siberia, se găseau scriitori sovietici de seamă care veniseră acolo să descrie marele eveniment care reprezintă fără doar și poate rezultatul celei mai mari fapte de eroism săvîrșite de

inginerii sovietici pînă astăzi”.

În rîndul acestor oameni de litere veniți să consemneze încheierea înainte de termen a lucrărilor de barate a Angarei, se găsea și „redacția volantă” a revistei „Literaturaia Gazeta” care, în numărul din 16 iulie 1959 își împărtășește impresiile culese în rîstimpul contemplării acestei gigantice încheștări între natură, și om. Socotim de cuvîntă a relata și cititorilor noștri cîteva din aceste impresii. Și, pentru a fixa atmosfera, să începem prin a traduce din stihurile lui Serghei Ostrovoi. intitulate : „Dimineață la Bratsk” :

Pe digul peste Angara
Ivitu-s-a basma de gaz

E-o geodeză ce privea
Din vîrful dur de diabaz

Dar colo jos, luptînd icu apa
Zac bivoli de beton armat
Iar valorile bat în groapa
Barajului, neîmpăcat.

Acolo jos, o macara
De strajă stă, anume,
Pătrunde soarele-n cazan
Ca într-o nouă lume.

Acestui, soare i se vor împotrivi torențele
de lumină generate după construirea cen-
tralei, în lungile nopți polare, pe tărîmuri
imense, din Baical pînă în Vladivostok.

„Așezat în cabina macaralei portante.
— scrie E. Riabcicov în același număr —
privesc șantierul. Cabina se află la înăl-
țime amețitoare. Dar această înălțime este
departe de a fi vârful barajului. Trebuie
să privești în sus și să-ți imaginezi că
acolo unde zboară acum — tulburate —
păsările, va fi culmea barajului de beton,
înalt de 100 metri”.

Barajul înalt de la Bratsk care va pră-
văli în cascadă apele Angarei pentru a le
smulge puterea, nu este decît o etapă.

El precede barajele de pe Enisei, Lena
și Amur. El precede barajul de peste strîm-
toarea Behring, același baraj care, potrivit:

unui proiect îndrăzneț pînă la fantastic.,
trebuie să fie ridicat lîngă stîncosul cap
Dejneț și, prin miile sale de pompe acțio-
nate cu energie atomică, să pompeze apa
din Oceanul înghețat în cel Pacific. Atunci
Golfstreamul, cu curenții săi nordici va
transporta prin întreaga Arctică șuvoaiile
sale calde și binefăcătoare. Iar ele vor
face să piară învelișul de zăpadă, vor de-
clanșa procesul de autoîncălzire și în de-
serturile de gheață de dincolo de cercul
polar vor crește pădurile, iar florile vor
înmirezma aerul. Aflîndu-se pe șantierul
siberian, redacția revistei „Literaturnaia
Gazeta” a văzut cum visul se transformă în
realitate sub mîinile constructorilor sovietici.

„Comunismul, — își încheie Reabcicov
reportajul — transformă cel mai îndrăzneț
vis în faptă adevărată. Iar acest lucru se vă-
dește pe deplin în tumultoasa Angara, în
inima aceluia ținut al măreției viitorului
care este Siberia”.

L. Dimov

„DOKUMENTE” nr. 2/1959

Henri Frenay, fost ministru, pu-
blică în acest număr „O scri-
soare deschisă către Francois
Mauriac despre Germania”. Fre-
nay arată că s-a întors dintr-o călătorie
prin Germania Apuseană, unde a auzit
vorbindu-se mult despre Mauriac, dar nu,
cum s-ar crede, despre scriitorul, roman-
cierul sau gînditorul catolic Mauriac, ci
despre publicistul Mauriac, autorul a două
articole apărute în revista pariziană „Ex-
press”. Tema articolelor: Problema ger-
mană (scindarea și șansele de reunificare)
și Tineretul german.

În introducere, amintind că Mauriac se
bucură de un mare prestigiu, Frenay se
arată alarmat de deruta pe care ar răs-
pîndi-o — după el — în rîndurile publi-
cului opiniile cunoscutului scriitor. Iată
însă despre ce este vorba : abordînd pro-
blema reunificării Germaniei, Mauriac se
îndoiește că ar exista vreun francez care

să dorească într-adevăr realizarea acesteia.,
fără prealabile garanții de securitate, în
stare a pune stavilă reînvierii instinctelor
revanșarde.

Frenay trebuie să recunoască în părerile-
lui Mauriac părerile majorității, poporului,
francez. „Persoanele competente”, spune Fre-
nay, înțeleg însă necesitatea unei alte politici,
a unei politici de încredere în „loialitatea”
Germaniei Occidentale. Fostul ministru
vrea să șteargă în felul acesta cu buretele-
cel mai sîngeros capitol din istoria ultimu-
lui secol, să acopere cu fraze răsunătoare
isteria militaristă din R.F. Germană, unde
Adenauer se trudește să mențină veșnic
treaz spiritul lui Hitler; să propage ideea
că toți fîxherii naziști, repuși în funcții
înalte, au devenit subit oameni de treabă.
Nu numai în Franța, în toate țările — se
plînge Frenay — sentimentele și resentii-
mentele sînt mai tari ca rațiunea. Se vede
treaba că, după el, rațiune înseamnă să

'accepti să fii din nou victima violenței teutone. Ceea ce-l umple de furie pe inabilul polemist este atitudinea lui Mauriac față de politica, sovietică în problema germană. Frenay citează următorul pasaj din articolul lui Mauriac: „După părerea mea, noi, francezii, ar trebui să analizăm mai profund considerentele politicii ruse... 'Ce nerozie a se vedea întrinsa o metodă de sovietizare a lumii I" Aici, indignarea lui Frenay nu mai cunoaște margini. Cum, Mauriac cere deci ca Franța să se înțeleagă cu Rusia Sovietică în asigurarea securității?! Și, dând frâu liber urii împotriva comunismului, Frenay se lansează în cunoscutul val de calomnii la adresa Uniunii Sovietice, după metoda clasică folosită în războiul rece. În schimb, susține o pledoarie înflăcărată — vădit inspirată de propaganda tip N.A.T.O. — pentru R.F. Germană: aceasta nu mai este Germania pe care a învățat să o cunoască Mauriac, din ruinele lăsate de Hitler s-ar fi ridicat un regim democrat, care a dat Occidentului dovezi de solidaritate, etc.

Cu privire la problema tineretului german, Mauriac scrie: „Michel del Castillo se întoarce din Germania. El, care fusese deportat de mic copil, a văzut la Hamburg înfiind crucea încîrligată și pretutindeni un tineret îmbătat de violență, care disprețuiește valorile morale, antisemit ca în zilele de glorie, și căruia amintirea lagărelor de exterminare nu-i măeste este nici măcar penibilă... După moartea lui Adenauer veți vedea cum cade masca... Monștrii încep din nou să mărșăluiească în

pasul cadențat, iar crematoriile viitorului ameteșc cu fumul lor creierele tinerilor sălbatici..." Cum poate Mauriac să ridice o acuzație atât de gravă? se întreabă îngrijorat Frenay. Trebuie doar analizat, mai întâi, în ce împrejurări, de către cine a fost înălțat steagul nazist; pe clădiri publice sau particulare? Într-un număr mic sau mare? Poate acesta a fost fluturat doar de un oarecare flăcău blond? Altminteri, cititorul ar putea să creadă că la Hamburg filfîie în mod obișnuit crucea încîrligată, deci cu încuviințarea autorităților...

Frenay ignoră cu bună știință faptele Steagul amintit de Mauriac nu este o imagine întâmplătoare. Sînt de domeniul public acțiunile de propagandă, întreprinse oficial, pentru reabilitarea hitlerismului. Nu se știe oare că regimul lui Adenauer glorifică în discursuri, conferințe și în literatură faptele „eroice" ale hitleriştilor, infiltrează necontenit veninul urii, și violenței în spiritele germanilor și, mai ales, în cele ale tineretului?

Nu, republica Federală încă n-a trecut examenul adevăratei democrații, după cum afirmă Frenay. Toată elocința domnului Frenay se desfășoară în gol. Ideile lui Mauriac sînt inspirate de crude realități, pe care o demagogie răsufletă nu le mai poate contesta. În zadar elaborează fostul ministru scrisori polemice destinate să prezinte adevărul drept minciună și invers. Așa cum Frenay singur recunoaște, majoritatea, poporului francez nu-i dă crezare lui, ci lui Mauriac.

D. Ludovic

„LES LETTRES NOUVELLES"-24 Iunie 1959

Itimele cărți ale lui Henri Guillemin („Benjamin Constant spadasin" și „Mme de Stael, Benjamin Constant și Napoleon") formează în publicațiile franceze, obiectul unei aprinse dezbateri. Istoricul literar Henri Guillemin este acuzat de a fi

maculat imaginea unor mari personalități literare, de a fi contrazis prin informațiile dobîndite din felurite arhive, icoana pe care lumea și-a făcut-o despre acești mari scriitori ai Franței. Reacțiunea drastică trezită de aceste lucrări este, fără îndoială, neîntemeiată, căci scriitorul aduce o con-

tribute reală, solidă la cunoașterea unor artiști și a unor opere. Tulburarea pare a fi provocată și întreținută de unele cercuri intelectuale prizoniere inerției de gândire. Metoda de care s-a folosit Guillemin merită însă discutată fiindcă nu-i scutită de eroii. Acest lucru îl face revista „Les Lettres nouvelles”.

În fond, ce vrea să demonstreze Guillemin? se întreabă unii critici în frunte cu lean Duvignaud. Că Benjamin Constant nu s-a comportat așa cum trebuie între „11 1795—1799, că Benjamin Constant și Mine de Stael au fost mai curînd preocupați de speculații financiare și de cucerirea unor poziții politice decît de principiile morale a căror, paternitate istoricului de astăzi le-o atribuie, și că astfel cei doi scriitori sînt obiectul, unei legende care trebuie nimicită?” Guillemin, continuă lean Duvignaud, nu are dreptate confruntînd etica acestor scriitori cu tabla de valori de azi. Speculația și traficul monetar au fost foarte importante în vremea Directoratului și imediat după el. Era singurul mijloc, pentru capitalismul în formație, să învingă obstacolele unei structuri sociale reacționare. Se poate spune că acești reprezentanți ai comerțului vorbeau în numele unor forme sociale mai înaintate. Guillemin, susține același critic, practică un fel de critică moralizatoare (lucrul se vede bine atunci cînd face inventarul iubitelor lui Hugo și al delațiunilor lui Vigny.)

Adevărul este că se pot aduce lui Guillemin multe obiecții, dar pentru aceasta documentele culese de el nu rămîn mai puțin interesante și reale, iar acest fapt lean Duvignaud îl nesocotește.

„Henri Guillemin — scrie Lucette Finas, — nu-i iartă pe cei slabi. Șovăielile, inconsecvența, caracterelor îl exasperează. Eu văd în acest lucru o cauză suplimentară a discreditului pe care unii îl aruncă asupra operii sale. Povestind despre Benjamin Constant, el vorbește în fond, — păstrînd proporțiile — despre noi. Citîndu-l, roșești puțin fiindcă te simți demascat. Critica lui străbate obiectul și ne

atinge cu aceeași lovitură! Mărturisesc .— această critică are părțile ei bune. Uși felul biografiei pentru a nu-ți reaminti decît fiorul pe care-l încearcă inteligența și inima”. Punctul de vedere al lui Lucette Finas poate fi acceptat parțial. Este desigur, cum nu se poate mai util, să profesezi o critică dreaptă care acționează stenic asupra spiritelor, dar pentru aceasta nu-ți este îngăduit să „uși felul biografiei”.

Maurice Blanchot scrie: „cunosc puțin cărțile sale, știu că- i se reproșează violența părtinirii, caracterul polemic al metodei sale, o manieră bizară de a cita fără să citeze, înclinația de a simplifica la extrem. Știu că i se admiră puterea de a recompune un om și o epocă în jurul citorva dale ; de aici un amestec care uneori dezamăgește, uneori atrage și uneori oboșește”.

Pornind de la un principiu just, și anume că nu există comprehensiune fără părtinire, că nici o interpretare nu-i liberă de influențe, Blanchot proclamă necesitatea pentru un critic de a se supraveghea înțelegînd textul și lăsîndu-se interogată de text. Unde nu mai putem fi de acord cu el, este. acolo unde afirmă că nu înțelegem cum un critic poate sta în apropierea, în intimitatea unor scriitori care au defecte grave. Mai este nevoie să spunem că nu acesta constituie criteriul după care se conduce criticul ? Se știe doar că întocmai omului de știință criticul n-are alt obiectiv decît adevărul I

Maurice Nadeau socoate că valul d'e minie dezlănțuit de ultimele lucrări ale lui Henri Guillemin este justificat. El nu neagă valabilitatea documentelor, dar se întreabă dacă ele au fost just interpretate, fără să aducă însă probe în sprijinul acestei. îndoieli. Alte idei ale lui Nadeau sînt, însă, juste. Așa, de pildă, el afirmă că lucrarea, care substituie studiului unei opere biografia omului care a scris-o, nu are utilitate decît atunci cînd arată raporturile între operă și om, atunci cînd descoperă secretele creației și ne face să pătrundem în laboratorul de lucru al artistu-

tui. „Dacă este interesant să aflăm, scrie judicios Maurice Nadeau, că Alfred de Vigny a devenit în mod benevol spionul poliției, chestiunea este să știm pentru ce și cum acest spion a putut scrie opera sa” și dacă Benjamin Constant a avut o comportare nedemnă, atunci de ce ne mai apropiem de „Adolf” sau de „Jurnalul” său? O critica ce se limitează să dezbate sensul unei vieți omițând opera ne lasă totdeauna nesatisfăcuți.

Ce concluzie se impune la capătul pledoariilor și rechizitoriilor? Realitatea este

ca Guillemin reclamă o critică științifică lucida, și că acest lucru nu poate fi ignorat. Demistificările pe care le încearcă și care izbutesc să șteargă de pe anumite statui patina academică, îndepărtând falsurile și zdruncinând idolatria cu care sînt înconjurate, merită atenție. Rămîne de controlat dacă în zelul său criticul nu aplică criteriile morale ale timpului nostru scriitorilor din trecut, supunîndu-i unei severități neinspirate și unui examen nedrept.

S. E.

„LA TABLE RONDE”, Mie, august, 1959

„Business”-ul se reeducă! — a înrunță într-un articol din „Table ronde” (iulie—august 1959) ’nomas Molnar. Cititorul va ramine, firește, contrariat! A devenit de mult proverbială ignoranța oamenilor de afaceri americani, ridicată la rang de virtute; iar antiintellectualismul cultivat și impus de marile corporații monopoliste a devenit de mult un fenomen de esență politică. Ar fi greșit să se considere antiintellectualismul care bîntuie în S.U.A. doar ca un produs al maccarrthysmului, iar manifestările lui actuale — după moartea sinistrului senator — doar o reminiscență neplăcută a „vînătorii de vrăjitoare”. Fundamentat și justificat de filozofia pragmatismului, antiintellectualismul se integrează în concepția politică generală a marelui „business”. In mai 1958 se putea citi în „The New-York Times” Magazine că „societatea noastră are lăta ae intelectuali o atitudine de dispreț pentru că nu avem nevoie de ei. In timp ce grija noastră principală este... cum să Punem pe picioare economia noastră împotmolită, nu are rost să ne preocupăm de indivizi cu totul neproductivi în condițiile noastre. Gîndirea creatoare nu poate oferi nimic business-ului pentru a pune în mișcare mai multe vagoane de marfă, pentru a mări producția de oțel, vînzarea de au-

tomobile"... Iar un cunoscut fizician american compara comportarea cercurilor de afaceri față de Intelectuali cu aceea a reșilor -medievali față de alchimiștii timpu-

Și totuși... Iată unele amănunte despre Pre ceea ce înseamnă „reeducarea” business-ului. Bell Telephone & Co și-a adunat directorii, managerii și inginerii pe timp de 6 săptămîni la Universitatea din Princeton și i-a pus „studieze operele clasice Un grup de bancheri, directori și președinți „ mari corporații au fost aduși într-o localitate din statul Colorado și timp de cîteva săptămîni, s-au reîntremat în condiții excelente... „citind și discutînd manie opere umaniste”, însușindu-și, după expresia prof. Mortimer Adler, „cele 101 U) idei fundamentale ale umanității” „General Electric” are o școală specială, unde timp de trei luni directorii și subdirectorii întreprinderilor sale studiază pe Ungă principiile de conducere”, probleme de politică internațională, psihologie, filozofie „chiar”, precum și diferite noțiuni ca democrație, autoritate sau „mitul deciziunilor colective” (!), etc. etc. E oare sfîrșitul antiintellectualismului?

Sociologii din Statele-Unite cheltuiesc multa hirtie și cerneală pentru a demonstra ca societatea americană nu mai are o structură de clasă, ci este o societate

„mobilă”, în care iau naștere permanent categorii și grupe sociale noi, caracterizate de cu totul alți factori decât locul și rolul lor în procesul producției și al repartiției sociale. Așa sînt de exemplu „categoria” adolescenților, a populației suburbiilor și altele. Pe de altă parte, sociologia americană cheltuiește multe eforturi pentru a demonstra și convinge că vîrfurile capitalului monopolist dispun de o mare vitalitate, sulețe și adaptabilitate, fiind capabile să conducă și mai departe destinele societății americane și că poporul american ar putea să le încredințeze și pe viitor soarta sa...

Marele „business”, susține Th. Molnar, își dă seamă de schimbările din jur și a ajuns astfel la concluzia... auto-reeducării. În primul rînd, el se află în fața unei piețe suprasaturată de mărfuri ce nu găsesc cumpărători. Deși explicația contradicției între creșterea stocurilor de mărfuri nevîndute și scăderea puterii de cumpărare a maselor a fost descoperită cam de mult, în S.U.A. a fost lansat termenul de „vînzare psihologică”. Poate va fi asta o soluție? Dar pentru aceasta nu ajung comis-voiajori agresivi, spune Thomas Molnar, ci tehnici noi de influențare a gusturilor, în al doilea rînd, împletirea monopolurilor cu puterea de stat, le-a revelat existența unei alte lumi decât aceea a afacerilor, unde cunoștințele de strictă specialitate nu mai sînt suficiente. Oamenii marilor corporații devin — zice Molnar — diplomați, experți în probleme internaționale, dregători în politică internă, etc.

Școala americană a fost dintotdeauna subordonată monopolurilor. Business-ul, confirmă și Th. Molnar, apasă greu asupra programelor, încurajînd disprețul față de studiul teoretic și cultura generală : școala este adaptată exigențelor sale practice, ne-

voilor sale de cadre. Recrutîndu-și cadrele, marile corporații. — adevărate mici imperii — și le modelează potrivit nevoilor lor, după „dozajul” cerut de fiecare! Le trebuie oameni pentru a domina stihiiile pieții, pentru a „manipula” în cadrul „relațiilor umane” muncitorii și funcționarii, pentru a le reprezenta interesele în domeniul politicii. Acesta este substratul real al „reeducării business-ului”, iar „meritul” capitalismului american ar fi, după Th. Molnar, că în fruntea corporațiilor stau oamenii care nu se opun „transfoi mărilor”, căci știu să le canalizeze, pentru a le domina !

Experiența de pînă acum încă n-a confirmat că studiul psihologiei de către conducătorii trusturilor le poate fi de folos în stăpînirea acțiunii legilor obiective ale capitalismului, prin folosirea „vînzării psihologice” sau că tehnica „relațiilor umane” și, a „manipulării psihologice” a muncitorilor și funcționarilor a influențat hotărîtor asupra intensității conflictelor sociale. Dimpotrivă!

Cît privește însușirea de către directorii corporațiilor, travestiți în oameni politici, a „celor 101 idei fundamentale ale umanității”, este greu de presupus că vor fi de vreun folos pentru a scoate, imperialismul american din impasul „războiului rece”, al diplomației atomice și al politicii brutale față de țările slab dezvoltate. Pentru că în fond, după expresia prea eufemistică a revistei „Fortuna”, lumea afacerilor (din S.U.A.) adoptă un limbaj esoteric în aparență, un limbaj care ascunde nu o știință nouă (de a conduce treburile publice n.n.), ci o veche experiență îmbrăcată în haine noi. Care însă nu-i pot schimba caducitatea.

I. P.

George Radu-București. Intenția dumneavoastră e laudabilă. Subiectul povestirii „Dăscălița” nu e fără interes, tratarea lui însă e cu totul lipsită de calitate literară. Lucrarea pare mai curînd un proces verbal sau o dare de seamă. Ea nu poate să apară în paginile revistei noastre.

Hondea Gheorghe - Schița dumneavoastră „Alegere” nu poate să apară la noi, avînd un foarte scăzut nivel literar.

Chirifă Erhest-Cohstanja: Am citit cu interes schița dumneavoastră „Noi”. Aveți capacitatea de a realiza un conflict puternic, de a crea tensiune, folosiți potrivit situației stilul simplu, aproape dur, de comunicare directă, ceea ce dă o notă de autenticitate lucrării. Ea are și destule scăderi, care pot fi îndreptate însă, printr-o muncă stăruitoare la pagină. Mai supărătoare în lucrarea dumneavoastră este lipsa de claritate. Situația în timp a acțiunii e foarte vagă și nu se știe de cine-i vorba în schiță; nici Bruher, personajul negativ, nici energicul Vladimir Cosma, omul cinstit și dirz, nu sînt realități cu individualități distincte. Numai prin crearea de atmosferă - la care se pare că vă pricepeți - nu se poate scrie proză de calitate. Trebuie precizat în ce epocă se petrec lucrurile, care este starea socială și profilul moral al eroilor, însfirșit, e nevoie de conturarea activității lor.

Mai trebuie apoi să studiați gramatica și stilistica, fiindcă în unele locuri faceți greșeli elementare.

Mai trimiteți.

Sonia Cellus — Nu luăm în considerare fragmente, decît dacă aparțin unor romane pe care avem posibilitatea să le citim în întregime în redacție. Bărbulescu Iancu-Arad. Schița dumneavoastră „O plimbare în oraș” denotă, posibilități de povestitor. După cum v-am răspuns și în nr. 4 al revistei noastre, proza dumneavoastră are calități: conciziune, frază simplă și precisă, cursivitate, gradație a narațiunii. Nu înțelegem însă de ce vă alegeți mereu teme străine și de ce nu încercați să scrieți despre realitățile din țara noastră. Schița „O plimbare în oraș” - mult mai actuală și mai just orientată, mai clară, decît „Misionarii” - suferă însă și ea de multe neajunsuri, mai ales datorită faptului că - după cum se pare - nu cunoașteți printr-o experiență nemijlocită lu-

mea despre care vreți să scrieți. Talentul nu e suficient, pentru scrierea unor opere valabile; e nevoie de cunoașterea lumii despre care scrii, de un îndelung și strîns contact cu realitatea pe care îți propui s-o zugrăvești. Vă sfătuim să vă îndreptați atenția spre viața de fiecare zi a oamenilor muncii din țara noastră - trăiți doar într-un oraș în care o însemnată parte a populației e formată din muncitori. Nu se poate să nu găsiți subiecte interesante. Abordați cu curaj temele cele mai arzătoare ale vieții noastre și sintem convinși că veți izbuti să scrieți lucruri interesante.

Mai trimiteți.

N. BAROANĂ, DRIĂCȘANI, reg. București - Culegerea dvs. de folclor românesc și bulgăresc „Pădure, dragă pădure”, poate prezenta interes pentru specialiști. Ar fi bine să vă adresați „Revistei de folclor”.

VALENYIN MUNTEANU, Baia Mare. < Feriți-vă de șabloane și banalități („Visul nostru urcă necurmat”; „Anii mei, ca pe o zi vă chem” (?) „Să zburăm alături către soare”), ca și de stilul emfatic, sforăitor și gol, prezent mai ales în finalul „Șantierului” :

„...Cînd o mînă caldă, omenească

Le-o nălfa bucată cu bucată

(e vorba de cărămizi, n.n.)

Într-un cîntec alb să se mpletească :

Oda nouă, oda minunată”.

„Cîntecul pentru Federico Garcia Lorca” este corn-promis de strofa ultimă : „Și-am să-nvîu mai roșu (?) ca oricînd (...) ale mele cinturi (...) al meu gînd”, etc.

Reproducem „Romanța simplă”, cu îndemnul de a ne mai trimite.

ROMANȚA SIMPLA

Pomii caută cu muguri ruginii

Pr-imăvara-n fiecă-re zi

Și în fiecare rază de lumină :

„O să vină, lasă, o să vină”.

Ghiociei, sub obrocul de zăpadă»,
într-un vis au și putut s-o vadă.

V. R.